CUMHURİYET'İN 80. YILI ARMAĞANI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 29

(1937)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 29

(1937)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün
Bütün Eserleri

Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. Adına Sahibi
İsmet Öğütücü

Genel Yayın Yönetmeni
Şule Perinçek

Redaksiyon
Nejat Bayramoğlu, Kurtuluş Güran

Ankara Temsilciliği
Kemal Şenoğlu

Arşiv-Araştırma
Ercan Dolapçı, Hüseyin Gültekin, Musa Sarıkaya, Gökçe Şenoğlu, Hâdiye Yılmaz

Çevrimyazı
Ercüment Hüsnü Baki, Ahmet Hezarfen, Sadık Perinçek

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Güler Kızılelma

Kapak Tasarımı
Emre Şenoğlu, Sistem Ofset

Montaj
Analiz

Baskı
Analiz Basım Yayın

Cilt
Cansın Mücellit

Satış ve Pazarlama
Gürbüz Çuhadar, Şinasi Gökçe, Nizamettin Şen

Dağıtım
Ali Erkılınç

Abone
Mesut Barış

Muhasebe
Derya Çuhadar, Sevgi Sivaslı
© 2011

Bu eserin yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir

Birinci Basım: Mayıs 2011

Kaynak Yayınları: 588

ISBN: 978-975-343-235-6 (Tk. No)
978-975-343-609-0 (29. Cilt)

KAYNAK YAYINLARI

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 6/3-4 34430 Galatasaray-İstanbul
Telefon: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 - 292 21 08 Faks: 249 28 92
Ankara: (0312) 231 56 64 Web: www.kaynakyayinlari.com
E. Posta: iletisim@kaynakyayinlari.com

Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

M. Türker Acaroğlu
Prof. Dr. Feroz Ahmad
Prof. Dr. Sina Akşin
Talip Apaydın
Prof. Dr. Zeki Arıkan
Prof. Dr. İlhan Arsel*
Ercüment Hüsnü Baki*
Nejat Birdoğan*
Em. Kur. Alb. Dr. Orhan Coşkun
Muazzez İlmiye Çığ
Ali Dündar
Erol Şadi Erdinç
Yrd. Doç. Dr. İsmet Görgülü
Ahmet Hezarfen*
Prof. Dr. Alpaslan Işıklı
Suphi Karaman*
Prof. Dr. Nejat Kaymaz
Em. Tümg. Turhan Olcaytu*
Emin Özdemir
Ahmet Bekir Palazoğlu
Sadık Perinçek*
Dr. Doğu Perinçek
Prof. Dr. Tülin Sağlamtunç
Zeki Sarıhan
Prof. Dr. Taner Timur
Prof. Dr. Şerafettin Turan
Gürbüz Tüfekçi*
Memet Türkkan

* Sadık Perinçek'i 13 Eylül 2000, Nejat Birdoğan'ı 4 Mayıs 2001, Ercüment Hüsnü Baki'yi 23 Aralık 2001, Em. Tümg. Turhan Olcaytu'yu 25 Ağustos 2003, Suphi Karaman'ı 15 Nisan 2004, Ahmet Hezarfen'i 27 Mayıs 2005, Prof. Dr. İlhan Arsel'i 7 Şubat 2010, Gürbüz Tüfekçi'yi 25 Temmuz 2010 tarihinde kaybettik.

Bu Cilde Katkıda Bulunanlar

Adana Atatürk Müzesi, Adana İl Halk Kütüphanesi, Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Amasya İl Halk Kütüphanesi, Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Anıtkabir Derneği, Ankara İl Halk Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphane ve Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi Uzmanları, Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Antalya İl Halk Kütüphanesi, Arma Yayınları, Atatürk Araştırma Merkezi Kütüphanesi, Aziz Berker Kütüphanesi, Basın Müzesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Abdullah Kuran Kütüphanesi, Bostancı Kırtasiye çalışanları, Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Çukurova Üniversitesi Kütüphane Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Erciyes Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Fethiye İl Halk Kütüphanesi, Galatasaray Lisesi Kütüphanesi, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Harp Akademileri Komutanlığı Kütüphanesi, İş Bankası Yayınları, Hatay İl Halk Kütüphanesi, Havza Kaymakamlığı, Isparta Müzesi, İnönü Vakfı, İstanbul Araştırmalar Merkezi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İzmir Kent Müzesi, İzmir Milli Kütüphane, Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kastamonu Müzesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya Mevlana Müzesi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlüğü Arşivi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Law Library of USA Congress, Macaristan Cumhuriyeti Büyükelçiliği Eğitim ve Kültür İşleri Müsteşarlığı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Milli Kütüphane, Mülkiyeliler Birliği, Rusya Devlet Kütüphanesi, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Rusya Tarihi Yayınlar Kütüphanesi, Samsun İl Halk Kütüphanesi, Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi, Serial and Government Publications Division Library of USA Congress, Sosyo-Politik Tarih Rusya Devlet Arşivi (RGASPİ), Süleyman Demirel Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Süleymaniye Kütüphanesi, Tarihi Yayınlar Rusya Devlet Kütüphanesi, Taşucu Belediye Başkanlığı, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Hava Kurumu Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Enformasyon Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü, TC Dışişleri Bakanlığı Arşiv ve Ulaştırma Daire Başkanlığı, Tokat İl Halk Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Arşivi, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi.

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 29

(1 OCAK 1937 - 29 EYLÜL 1937)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 17
CHP 1939 Kongresi İçin Program Çalışmaları (1937) 19
Matematik ve Geometri Terimleri Üzerine Notlar (1937) 26
Geometri (1937) 31
"Ben Bir İnkılap Çocuğuyum"
Film Senaryosu Üzerine Yazılanlar (1937) 82
"Ben Bir İnkılap Çocuğuyum" Filmini Çekecek
Münir Hayri Egeli'ye Verilen Yazı (1937) 87
Yeni Yıl Tebriklerine Teşekkür (1 Ocak 1937) 88
Yozgat Saylavı Celâl Arat'a Yazdırılan
Gelibolu Muharebeleriyle İlgili Anı (1 Ocak 1937) 89
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Bulgar Kralı III. Boris'e Teşekkür (2 Ocak 1937) 91
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Benes'e Teşekkür (2 Ocak 1937) 92
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Yugoslavya Naip Prensi Paul Karageorgeviç'e Teşekkür (2 Ocak 1937) 93
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Romanya Kralı II. Carol'a Teşekkür (2 Ocak 1937) 94
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Elenler Kralı II. George'a Teşekkür (2 Ocak 1937) 95
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Behiç Erkin'e (2 Ocak 1937) 96
Yeniden İsviçre Konfederasyonu Başkanlığına Seçilen
Motta'yı Tebrik (2 Ocak 1937) 97
Cenevre'de Afet Hanım'a (4 Ocak 1937) 98
Cenevre'de Afet Hanım'a (4 Ocak 1937) 100
Trakya Demiryolu Hattının Devlete İntikali Üzerine
Nafıa Vekili Ali Çetinkaya'ya Teşekkür (5 Ocak 1937) 104
Hatay Hakkında
İnönü, Çakmak ve Özalp ile Telefon Haberleşmesi (5 Ocak 1937) 105
Hatay Davası ve
Türkiye-Fransa Vaziyeti Hakkında Başyazı (5 Ocak 1937) 108
Eskişehir'e Gelmesi Hakkında
Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi Hasan Rıza Soyak'a (5/6 Ocak 1937) 111
Cenevre'de Afet Hanım'a (6 Ocak 1937) 114

Cenevre'de Afet Hanım'a (10 Ocak 1937) 115
Mehmet Şevki Alhan'ın Ortaelçiliğe Devamı Hakkında
Mısır Kralı I. Faruk'a (12 Ocak 1937) 116
Nuri Conker'in Ölümü Dolayısıyla
Gelen Taziyelere Teşekkür (13 Ocak 1937) 117
Yugoslavya Kral Naibi Prens Paul'ün
Yeni Yılını Tebrik (13 Ocak 1937) 118
Cenevre'de Afet Hanım'a (16 Ocak 1937) 119
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla
Arabistan Kralı Abdülaziz İbnissuud'u Tebrik (16 Ocak 1937) 121
Yüksek Ticaret ve İktisat Mektebi Gecesinde
"Ulusta Gençlik" Hakkında Nutuk (16 Ocak 1937) 122
Hatay Meselesi ve Türkiye-Fransa İlişkileri Hakkında
Kurun Gazetesine Başyazı (21 Ocak 1937) 126
Hatay Meselesi ve Türkiye-Fransa İlişkileri Hakkında
Kurun Gazetesine Başyazı (22 Ocak 1937) 129
Hatay Meselesi ve Türkiye-Fransa İlişkileri Hakkında
Kurun Gazetesine Başyazı (23 Ocak 1937) 131
Hatay Meselesi ve Türkiye-Fransa İlişkileri Hakkında
Kurun Gazetesine Başyazı (24 Ocak 1937) 132
Cenevre'de Hariciye Vekili Aras'a (25 Ocak 1937) 134
Hatay Konusunda Cenevre'yle Yapılan Haberleşme Hakkında
Başvekil İsmet İnönü'ye (25 Ocak 1937) 135
Cenevre'de Hariciye Vekili Aras'a (25 Ocak 1937) 137
Başvekil İsmet İnönü'ye (25 Ocak 1937) 138
Hatay Meselesi ve Türkiye-Fransa İlişkileri Hakkında
Kurun Gazetesine Başyazı (25 Ocak 1937) 139
Hatay Meselesi Hakkında
Milletler Cemiyeti'nde Alınan Netice Üzerine
Hariciye Vekili Aras'ı Tebrik (27 Ocak 1937) 141
Hatay Meselesi Hakkında
Milletler Cemiyeti'nde Alınan Netice Üzerine
Hükümeti Tebrik (27 Ocak 1937) 142
Hatay Meselesi Hakkında
Milletler Cemiyeti'nde Alınan Netice Üzerine
İnönü'yü Tebrik (27 Ocak 1937) 144
Hatay Davasının Halli Üzerine Gelen Tebriklere Teşekkür (28 Ocak 1937) 145
Cenevre'de Afet Hanım'a (28 Ocak 1937) 146
Cenevre'de Afet Hanım'a (30 Ocak 1937) 147
Hatay Davasının Neticelenmesi Üzerine
Hataylıların Tebriklerine Teşekkür (31 Ocak 1937) 148
Hatay Davasının Neticelenmesi Üzerine
Büyük Millet Meclisi'nin Tebrikine Teşekkür (1 Şubat 1937) 149

Hatay Davasının Neticelenmesi Üzerine
Bchiç Erkin'in Tebrikine Teşekkür (1 Şubat 1937) 150
Doğumunun Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Mısır Kralı I. Faruk'a (11 Şubat 1937) 151
Doktor Mehmet Ali Ağakay'ın Türk Dili Çalışmaları
Hakkında (Şubat 1937) 152
Balkan Antantı İkinci Matbuat Konferansı
Üyelerine Teşekkür (17 Şubat 1937) 153
Darüşşafaka Mezunları Kurumu'na Teşekkür (18 Şubat 1937) 154
Selanik Belediye Reisi Marcuriu'ya Teşekkür (18 Şubat 1937) 155
Beşinci Yıldönümlerini Kutlayan
Halkevlilerin Hislerine Teşekkür (23 Şubat 1937) 156
Elâziz Halkevi Başkanı
Vali T. Gür'e Teşekkür (23 Şubat 1937) 157
Litvanya Milli Bayramı Dolayısıyla
Litvanya Cumhurbaşkanı Smetona'yı Tebrik (27 Şubat 1937) 158
Okullarda Okutulan Hendese Kitabı Hakkında
Maarif Vekili Saffet Arıkan'a (5 Mart 1937) 159
Çekirdeksiz Üzüm Birinci Milli Kongresi'ne (13 Mart 1937) 160
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi'yi Tebrik (13 Mart 1937) 161
Türk Birliklerinde Erzurum (14 Mart 1937) 162
Romanya Hariciye Nazırı Antonesco ile Sohbet (17 Mart 1937) 165
Tylers Mektebi İnfilakından Dolayı
ABD Başkanı Roosevelt'e Taziye (22 Mart 1937) 169
Milli Bayramı Tebrik Dolayısıyla
Elenler Kralı II. George'a (25 Mart 1937) 170
Tahta Çıkışını Bildiren
İngiltere Kralı VI. George'a (26 Mart 1937) 171
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Irak Kralı I. Gazi'yi Tebrik (26 Mart 1937) 172
Türk Kooperatifçilik Cemiyeti 7. Kongresi'ne Teşekkür (27 Mart 1937) 173
Ankara Halkevi'ndeki Bursalı Gençlerin Telgrafına Cevap (27 Mart 1937) 174
Ankara Halkevi'nde Bursalı Gençlere Nutuk (27 Mart 1937) 175
Ankara Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi
Umumi Heyeti Başkanı Bekir Kaleli'ye (31 Mart 1937) 178
Vatan ve Hürriyet (1 Nisan 1937) 179
"Sinüs" ve "Kosinüs" Terimleri Üzerine (3 Nisan 1937) 188
Köy Kanunu'nun Yıldönümünü Kutlayan
Osman Güncl ve Arkadaşına Teşekkür (8 Nisan 1937) 192
Belgrad'a Varan Başvekil İnönü'yü Tebrik (12 Nisan 1937) 193
İspanyol Milli Bayramı Dolayısıyla
İspanya Cumhurreisi Azana'yı Tebrik (13 Nisan 1937) 194

Başvekil İnönü'yü Kabul Eden
Yugoslavya Kral Naibi Paul'e (13 Nisan 1937) 195
Abdülhak Hamit'in Ölümü Üzerine
Ailesine Taziye (13 Nisan 1937) 196
Yeniden Cumhurreisliğine Seçilen
İspanya Cumhurreisi Azana'yı Tebrik (16 Nisan 1937) 197
Yugoslavya Hakkındaki Telgrafı Üzerine
Başvekil İsmet İnönü'ye (20 Nisan 1937) 198
İnkılap ve Edebiyat Hakkında
Afet Hanım'a Yazdırılan Notlar (20 Nisan 1937) 199
Tahran'da İmzalanan Antlaşmalar Dolayısıyla
İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi'ye (24 Nisan 1937) 208
23 Nisan Bayramı Dolayısıyla Gelen Tebriklere Teşekkur (24 Nisan 1937) 209
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Yugoslavya Kral Naibi Prens Paul Karageorgeviç'i Tebrik (27 Nisan 1937) 210
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Japon İmparatoru Hirohito'yu Tebrik (28 Nisan 1937) 211
Alman Milli Bayramını Tebrik Dolayısıyla
Alman Reich Başkanı ve Şansölyesi Hitler'e (30 Nisan 1937) 212
Avusturya Milli Bayramını Tebrik Dolayısıyla
Cumhurbaşkanı Miklas'a (30 Nisan 1937) 213
Yedek Subay Okulu Komutanı
Kurmay Yarbay Behzat Köker'e (30 Nisan 1937) 214
Tunceli Tenkil Harekâtına Dair
Bakanlar Kurulu Kararı (4 Mayıs 1937) 215
Hatırat Tutması İçin
Sabiha Gökçen'e Tavsiye (4 Mayıs 1937) 216
Hindenburg Balonu Felaketinden Dolayı
Almanya Cumhurreisi ve Başvekili Hitler'e Taziye (9 Mayıs 1937) 217
Romanya Milli Bayramı Dolayısıyla
Kral II. Carol'u Tebrik (9 Mayıs 1937) 218
Mamak Yangını Dolayısıyla
Fransa Cumhurbaşkanı Lebrun'a (15 Mayıs 1937) 219
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla
Danimarka Kralı X. Christian'ı Tebrik (15 Mayıs 1937) 220
Ankara Hukuk Fakültesi Talebesine Teşekkür (15 Mayıs 1937) 221
Taç Giymesi Dolayısıyla
İngiltere Kralı VI. George'u Tebrik (17 Mayıs 1937) 222
19 Mayıs Bayramı Dolayısıyla
Gelen Tebriklere Teşekkür (20 Mayıs 1937) 223
19 Mayıs Bayramı'nı Tebrik Eden
Rıfat Börekçi'ye Teşekkür (20 Mayıs 1937) 224
19 Mayıs Bayramı'nı Kutlayan
Ankara Halkına Teşekkür (21 Mayıs 1937) 225

Doğum Yıldönümünü Tebrik Eden
İngiltere Kralı VI. George'a Teşekkür (22 Mayıs 1937) 226
İkinci Türk Tarih Kongresi ve Sergisi Hakkında
Sunulan Proje Üzerine Talimat (24 Mayıs 1937) 227
ABD Başkanı Roosevelt'e (25 Mayıs 1937) 228
Atina'da Başvekil İnönü'ye (25 Mayıs 1937) 230
Balkan İttifakı Hakkında
General Metaksas'a Mesaj (25 Mayıs 1937) 231
Balkan İttifakı Hakkında
General Metaksas'ın Telgrafına Cevap (25 Mayıs 1937) 232
"Ayışığı" Operetini Sahneleyen
Ankara Yenişehir Lisesi Talebesini Tebrik (26 Mayıs 1937) 233
Ürdün Emiri'nin Krallığa Yükseltilmesi Hakkında
İngiliz Hükümetine Tavsiye (31 Mayıs 1937) 234
SSCB Tam Yetkili Büyükelçisi Karski ile Görüşme (1 Haziran 1937) 236
Başbakan İnönü'ye (4 Haziran 1937) 238
Cenevre'de Afet Hanım'a (6 Haziran 1937) 239
Hatay Varlığının Tanınması Üzerine
Hataylıların Telgraflarına Teşekkür (6 Haziran 1937) 241
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
İngiltere Kralı VI. George'u Tebrik (8 Haziran 1937) 242
Ziraat Vekâleti'nin Siparişlerinin Durdurulması Hakkında
Başbakan İnönü'ye (8 Haziran 1937) 243
Cumhuriyet Hükümetini Tebrik (8 Haziran 1937) 244
Trabzon'a Hareket Edildiği Hakkında
Başbakan İnönü'ye (8 Haziran 1937) 245
Şakir Kesebir'in Ziraat Vekilliğine Tayini Hakkında
Başvekâlet'e (10 Haziran 1937) 246
Şakir Kesebir'in Ziraat Vekilliğinin Tasdik Edildiği Hakkında
Meclis'e Tezkere (10 Haziran 1937) 247
Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'i Tebrik (10 Haziran 1937) 248
Trabzon'un Kültür Varlığı Hakkında (10 Haziran 1937) 249
Afgan Bağımsızlığının Yıldönümü Dolayısıyla
Afganistan Kralı Muhammed Zahir Han'a (11 Haziran 1937) 250
Türk Maarif Cemiyeti Kurultayı'na Teşekkür (11 Haziran 1937) 251
Alice Yatı'nın İzmir'i Ziyareti Hakkında
Başvekâlet'e (11 Haziran 1937) 252
Türkiye-Suriye Sınırı Görüşmelerine Memur Edilecek Zevat Hakkında
Başvekâlet'e (11 Haziran 1937) 253
Trabzon Valisi Yahya Sezai Bey'e
"Uzay" Soyadının Verilmesi (11 Haziran 1937) 254
Doğu Âleminin Kültür Alanındaki Yeri Hakkında
Doğu Vilayetleri Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer'e (11 Haziran 1937) 256

Çiftliklerin Hazineye Devri Hakkında
Umumi Kâtip Hasan Rıza Soyak'a (11 Haziran 1937) 257
Çiftliklerin Hazineye Devri Hakkında
Başvekâlet'e (11 Haziran 1937) 258
Çiftliklerin Hazineye Devri Üzerine
Trabzon Atatürk Köşkü'nde Halka (11 Haziran 1937) 262
Trabzon Seyahati Hakkında
Başvekil İnönü'ye (12 Haziran 1937) 264
Doğu Vilayetleri Üçüncü Umumi Müfettişi
Tahsin Uzer'i Takdir (12 Haziran 1937) 266
Çiftliklerin Hazineye Devri Üzerine
Meclis'in Teşekkürüne Cevap (12 Haziran 1937) 268
Çiftliklerin Hazineye Devri Üzerine
Başvekil İnönü'nün Teşekkürüne Cevap (12 Haziran 1937) 269
Kayseri Öğretmenlerine Teşekkür (12 Haziran 1937) 270
Trabzon Valisi Yahya Sezai Uzay'a (13 Haziran 1937) 271
Sabiha Gökçen'e (13 Haziran 1937) 272
Doğumunun Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
İsveç Kralı V. Gustaf'a (16 Haziran 1937) 273
Prens Simeon'un Doğumu Dolayısıyla
Bulgar Kralı III. Boris'i Tebrik (17 Haziran 1937) 274
15 Eylül Gününü "Atatürk Günü" İlan Eden
Trabzonlulara Teşekkür (18 Haziran 1937) 275
İbni Sina'nın Ölüm Yıldönümü Töreni Üzerine
Türk Tarih Kurumu'na Teşekkür (23 Haziran 1937) 276
Kabotaj Hakkının Kazanılmasının Yıldönümü Dolayısıyla
Gelen Tebriklere Teşekkür (2 Temmuz 1937) 277
Amerikan Milli Bayramı Dolayısıyla
ABD Başkanı Roosevelt'i Tebrik (3 Temmuz 1937) 278
Şarki Ürdün Emiri Prens Abdullah'a (3 Temmuz 1937) 279
İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi ve
Veliaht'a Teşekkür (3 Temmuz 1937) 280
Sadabad Paktı'nın İmzalanması Dolayısıyla
İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi'ye (10 Temmuz 1937) 281
Sadabad Paktı'nın İmzalanması Dolayısıyla
Irak Kralı Gaziyülevvel'e (11 Temmuz 1937) 282
Cenevre'de Afet Hanım'a (1937) 283
Fransa Milli Bayramını Tebrik Dolayısıyla
Fransa Reisicumhuru Lebrun'a (13 Temmuz 1937) 284
Sadabad Paktı'nın İmzalanması Dolayısıyla
Afganistan Padişahı Muhammed Zahir Han'a (16 Temmuz 1937) 285

Cenevre'de Afet Hanım'a (17 Temmuz 1937) 286
Marconi Ailesine Taziye (20 Temmuz 1937) 287
Cumhuriyet Köyü Hakkında
Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya Emir (27 Temmuz 1937) 288
Taç Giymesi Dolayısıyla
Mısır Kralı I. Faruk'u Tebrik (28 Temmuz 1937) 290
Demiryolunun Zonguldak'a Ulaşması Üzerine
Zonguldak Halkına Teşekkür (17 Ağustos 1937) 291
Trakya Manevraları Hakkında
Orgeneral Fahrettin Altay'a (17 Ağustos 1937) 292
Trakya Umumi Müfettişi Kâzım Dirik Hakkında
Trakya Halkına (17 Ağustos 1937) 294
Trakya Manevralarında
Mareşal Fevzi Çakmak'a (19 Ağustos 1937) 295
Trakya Manevraları Dolayısıyla
Orduya Selam (20 Ağustos 1937) 296
Bükreş'te Toplanacak 17. Enternasyonal Antropoloji ve
Prehistorik Arkeoloji Kongresi İçin
Hasan Reşit Tankut'a Yazdırılan Notlar (27 Ağustos 1937) 297
30 Ağustos Zafer Bayramı Dolayısıyla
Orduyu Tebrik (30 Ağustos 1937) 299
30 Ağustos Zafer Bayramı Dolayısıyla
Gelen Tebriklere Teşekkür (30 Ağustos 1937) 300
Budapeşte Ortaelçisi Behiç Erkin'e (1 Eylül 1937) 301
Yunanistan Başvekili General Metaksas'a (5 Eylül 1937) 302
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Yugoslavya Kralı II. Piyer'i Tebrik (6 Eylül 1937) 303
Vekiller Heyeti Kararları Hakkında
Başvekil İnönü'ye (9 Eylül 1937) 304
Türk Tarihi Hakkında
Hasan Reşit Tankut'a Yazdırılan Notlar (10 Eylül 1937) 307
Başvekil İnönü'ye (11 Eylül 1937) 308
Başvekil İnönü'ye (11 Eylül 1937) 310
Nyon Kararlarındaki Çelişkiler Üzerine
Başvekil İnönü'ye (12 Eylül 1937) 312
Nyon Konferansı'nın Bazı Hükümleri Hakkında
Başvekil İnönü'ye (12/13 Eylül 1937) 313
Vekiller Heyeti Kararı Üzerine
Başvekil İnönü'ye (12/13 Eylül 1937) 315
Vekiller Heyeti Kararının Tasdik Edildiği Hakkında
Başvekil İnönü'ye (14 Eylül 1937) 316
Nyon Anlaşması'nın Tasdiki İçin
Meclis'in Toplantıya Çağırılması Hakkında
Başvekil İnönü'ye (14 Eylül 1937) 318

Nyon Anlaşması'nın Tasdiki İçin
Büyük Millet Meclisi'ni Toplantıya Davet (14 Eylül 1937) 319
Masaryk'in Ölümü Üzerine
Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Benes'e Taziye (15 Eylül 1937) 320
15 Eylül Gününü "Atatürk Günü" Olarak Kutlayan
Trabzonlulara Teşekkür (15 Eylül 1937) 321
Aras'ın Cenevre'de Kalması Hakkında
Başvekil İnönü'nün Görüşüne Cevap (15 Eylül 1937) 322
Dillerin Kökeni Hakkında
Prof. Pittard ve Eşiyle Sohbet (15 Eylül 1937) 323
İzmir'in Kurtuluş Günü Kutlamaları Dolayısıyla
İzmir Belediye Reisi Doktor Behçet Uz'a (16 Eylül 1937) 325
Meksika Milli Bayramı Dolayısıyla
Meksika Reisicumhuru Cardenas'ı Tebrik (16 Eylül 1937) 326
Başvekillikten İzinli Olduğu ve
Başvekâlet Vekilliğine Bayar'ın Tayin Edildiği Hakkında
İnönü'ye (20 Eylül 1937) 327
Başvekâlet Vekilliğine Bayar'ın Tayin Edildiği Hakkında
Meclis'e Tezkere (20 Eylül 1937) 330
İnönü'nün Başvekillikten İzinli Olduğu ve
Başvekâlet Vekilliğine Kendisinin Tayin Edildiği Hakkında
Bayar'a Tezkere (20 Eylül 1937) 331
İkinci Türk Tarih Kurultayı'nda
İsmet İnönü'ye Not (21 Eylül 1937) 332
Danimarka ve İzlanda Kralı X. Christian'ın
Doğum Gününü Tebrik (25 Eylül 1937) 334
Beşinci Türk Dil Bayramını Kutlayan
Türk Dil Kurumu'na Teşekkür (27 Eylül 1937) 335
İnönü'nün İzne Ayrılması Dolayısıyla
Bazı Gazetelerde Çıkan Haberler Hakkında Resmi Tebliğ (28 Eylül 1937) 336
Batı Anadolu'da Yapılacak Askeri Manevralar Dolayısıyla
İsmet İnönü'ye Davet (29 Eylül 1937) 337
DİZİN 339

SUNUŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye halkının ulusal demokratik devriminin önderidir. O'nun hayatı, daha 1908 Devrimi öncesinden 1938'de hayata göz yummasına kadar toplumumuzun devrim süreçleriyle iç içedir.

Atatürk, çağımızın iki büyük devrim dinamiğinden birini oluşturan Mazlumlar Dünyası'nın başarıya ulaşan ilk devrimine önderlik etmiştir. Bu nedenle, O'nun başında bulunduğu eylem, yalnız ulusal tarihimize damgasını vurmakla kalmamış, insanlık tarihinin yaratılmasına da önemli katkıda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'mızın ve Cumhuriyet Devrimi'mizin, bir bütün olarak, bütün dünyada Kemalist Devrim diye bilinmesi, başka deyişle O'nun adıyla anılması doğaldır.

Bu gerçekler ışığında, Atatürk'ü bilmek ve anlamak, 20. yüzyıl Türkiye'sini ve dünyasını inceleme ve açıklama çabasının bir gereğidir. Oysa O'nun önderliğindeki büyük devrimci eylemi ateşleyen ve yönlendiren düşünce birikiminin belgeleri, çeşitli kitap, dergi, gazete, yayın ve arşivlere dağılmıştır. Bu nedenlerle, araştırmacılar ve ilgililer, Türkiye Devrimi'ni bütün yönleri ve derinliğiyle inceleme ve açıklama olanağından yoksundur.

Atatürk'ü kaybetmemizden bu yana 60 yıl geçtiği halde, yazı ve konuşmalarını, bir arada ve asıllarına uygun olarak yayımlama görevi, ne yazık ki, bugünlere kalmıştır.

Kaynak Yayınları, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni yayımlama görevini üstlenmekle tarifsiz bir onur duymaktadır ve yaptığı işin bilincindedir.

Kuvvet kaynağımız, Türkiye halkının devrimci pratiğini özetleyen bu büyük birikimi, önümüzdeki devrimci atılımların enerji kaynağına dönüştürme iradesidir. Biricik güvencemiz ise, Türkiye devriminin yaratıcısı ve sahibi olan Türkiye halkıdır ve onun aydın birikimidir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, yalnız bir derleme ve özgün metinlere göre düzeltme çalışması sınırları içinde kalmamış, bir araştırma ve keşif faaliyeti boyutlarına ulaşmıştır. Kaynak Yayınları, Atatürk'e ait ülkemiz ve yabancı ülkeler arşivlerinde gizlenen belgelere ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve özel bir çalışma yürütmüştür. Bu çabalarımızın ürünlerini toplamaktayız. Özellikle Türkiye ve eski Sovyetler Birliği arşivlerinde bulduğumuz, yüzlerce yeni belge, yazı, mektup, demeç, tutanak, görüşme ve konuşma, Türkiye devrim tarihinin bazı aşamalarını yeniden yazmayı gerektiren bilgileri ve kanıtları içermektedir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni yayımlama görevi, kuşkusuz ancak Türkiye devrim tarihine ve Atatürk araştırmalarına emek vermiş aydın ve uzman birikimiyle başarılabilirdi. Bu anlayışla oluşturulan Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, araştırmaların yürütülmesinde ve eserin oluşturulmasında izlenecek yöntemleri tartışmış ve anlayış birliğine varmıştır. Buna göre:

- Bu çalışmayla, Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün metinler ve belgeler bir araya getirilecektir.
- *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde, yalnız Atatürk'e ait olduğu kanıtlanmış olan metinler yer alacaktır. Hatıralardaki aktarmalar, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ne konmayacaktır.

• Hataların ve tahrifatların düzeltilmesi yanında, eksiklerin giderilmesi için, yayımlanmış metinler, asılları ve özgün belgelerle karşılaştırılacaktır.

• Belgenin kaynağı, konuşmanın nerede, hangi tarihte yapıldığı gibi nesnel bilgiler, yorumsuz olarak verilecektir.

• Metinler, eserde tarih sırasına göre yer alacaktır. Çünkü, Atatürk'ün görüşleri, tarihsel akış içinde anlamlıdır.

• Eser, günümüz Türkçesiyle yayımlanacaktır. Dildeki tarihi hava korunurken, artık anlaşılmayan sözcük ve deyimlerin yerine bugünkü karşılıkları konulacaktır.

Bu çerçevede binlerce kitap, gazete, dergi ve belge taranmış, incelenmiş, yayımlanmış metinlerle karşılaştırılmış; eski yazı metinler Latin harfli Türkçe yazıya yeniden aktarılmış; Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve diğer yabancı dillerden metinler, yeniden çevrilmiştir. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde yer alan bütün metinler ve tarihleri, belgelerin asıllarına ya da ilk kaynaklarına başvurularak teker teker incelenmiş, araştırılmış, karşılaştırılmış ve defalarca kontrol edilmiştir. Yüzlerce yanlış okuma, çeviri ve tarih hataları saptanıp giderilmiştir.

Metinler 40 yaş aydın kuşağının Türkçesi temel alınarak, tarihi dokusu bozulmadan sadeleştirildi.

Dipnotlarda, metinlerin daha önce yer aldığı kaynaklar ile belgelerin bulunduğu arşiv belirtilmiştir.

Rumi tarihlerin yanında miladi karşılıkları gösterilmiştir.

Öğle vaktini esas alan 12 saat sistemi korunmuştur. Örneğin; "saat 2 sonra'da", "saat 14'te"; "saat 6 evvel'de", "saat 06'da" anlamındadır.

Kişi ve yer adlarının yazılışına müdahale edilmemiş, farklılıklar korunmuştur. ("Saip, Sâip, Saib", "Saffet, Safvet" ya da "Kanlı sırt, Kanlısırt" gibi.)

Sonunda "Y.N." (Yayımlayanın Notu) imzası bulunan notlar Kaynak Yayınları tarafından konulmuştur.

Böylesine ağır ve yorucu olan bu çalışma sırasında, Danışma Kurulu'nun yanında çok sayıda uzman araştırmacı, arşivci, çevirmen ve redaktör görev almaktadır. Hepsinin adını burada anmamıza sayfalarımız yetmez. Değerli katkıları için kendilerine ne kadar teşekkür edilse azdır.

***

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni en başta O'nun önderliğinde Türkiye Devrimi'ni gerçekleştiren Türkiye halkına, Birinci Dünya Savaşı'nın, özellikle Çanakkale Direnişi'mizin, Kurtuluş Savaşı'mızın silahlı kuvvetlerine, şehit ve gazilerine, Cumhuriyet Devrimi'mizin Aydınlanma savaşçılarına, Devrim şehitlerine, Kubilay'lara, "Cumhuriyet bize emanet" diyen devrim gençliğine, ulusal demokratik devrimimizi tamamlamak için mücadele eden emekçi ve aydınlarımıza borçluyuz. Bu büyük eserin gerçek yaratıcıları, başta Atatürk, onlardır.

20. yüzyılın devrimci yükselişinde, Ezilen Dünya'nın ayağa kalkışını ateşleyen ve 21. yüzyılın büyük devrimci atılımlarına olağanüstü katkılarda bulunacak olan Türkiye halkına ve aydınlarına, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni, Cumhuriyet'in 75. yılı armağanı olarak, derin saygı ve bağlılıkla sunuyoruz.

Ekim 1998
KAYNAK YAYINLARI

CHP 1939 KONGRESİ İÇİN PROGRAM ÇALIŞMALARI*

(1937)

Girit[1]

Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına temel olan ana fikirler, Türk Devrimi'nin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işlerle yalın olarak ortaya konmuştur (1931).

Bundan başka, bu fikirlerin başlıcaları, 1927 yılında Kurultay'ca da kabul olunan Parti tüzüğünün[2] genel esaslarında ve aynı Kurultay'ca onaylanan Genel Başkanlığın bildiriğinde[3] ve 1931 Kamutay seçimi dolayısıyla çıkarılan bildirikte saptalanmıştır.[4]

Yalnız birkaç yıl için değil, geleceği de kapsayan tasarlarımızın ana hatları burada toplu bir halde[5] yazılmıştır (1931).

Bunlardan başka, 1935 Kurultayı'nca saptalanan fikirler de bu programa ulanmıştır. Parti'nin güttüğü bütün bu esaslar, "Kamâlizm Prensipleri"dir.

Birinci Kısım

Esaslar: 1) Vatan, 2) Ulus, 3) Devletin Esas Kuramı, 4) Kamuğ Hakları[6]

1- Vatan, Türk ulusunun eski, yüksek tarihiyle ve topraklarının derinliklerindeki izerleriyle üstünde yaşadığı, bugünkü sıyasal sınırlarımız içindeki[7] kutsal yurttur.

Vatan hiçbir bağ ve şart altında ayrılık kabul etmez bir küldür.[8]

2- Ulus; dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan örgün[9] sıyasal ve sosyal bir bütündür.

* El yazısı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Doğu Perinçek, *Kemalist Devrim-6/ Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri*, 1. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2008, s.199-219.

1 CHP 1935 Programı'nda "Giriş" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.214. (Y.N.)

2 CHP1935 Programı'nda "Parti Kurultayı'nca da kabul olunan tüzüğün" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.214. (Y.N.)

3 CHP 1935 Programı'nda "Genel Başkanlığın, aynı Kurultay'ca onanmış olan bildiriğinde" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.214. (Y.N.)

4 CHP 1935 Programı'nda "saptanmıştır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.214. (Y.N.)

5 CHP 1935 Programı'nda "toplu olarak" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.214. (Y.N.)

6 CHP 1935 Programı'nda "Kamusal Haklar" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)

7 CHP 1935 Programı'nda "topraklarının derinliklerindeki eserleri ile bugün üstünde yaşadığı, sıyasal sınırlarla çevrilmiş" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)

8 Kül: Bütün. (Y.N.)

9 CHP 1935 Programı'nda "meydana gelen" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)

3- Devletin esas kuramı: Türkiye; ulusaltçı,[1] halkçı, devletçi, dışdinseltçi[2] ve devrimci bir cumhuriyettir.

Türk ulusunun yönetim şekli "kuvvet birdir" esasına dayalıdır. Egemenlik birdir; bağsız, şartsız ulusundur. Kamutay, ulus adına egemenlik hakkını kullanır.[3]

Kanun koyma yetkesi ve yürütüm kuvveti[4] Kamutay'da toplanır. Kamutay kanun koymak yetkesini[5] doğrudan doğruya kendi kullanır. Yürütüm yetkesini kendi arasından seçtiği Cumhurbaşkanı ile onun orunlayacağı Hükümet'e bırakır.

Türkiye'de hakyerleri erkindir.[6]

Devlet kurumlarının en onayı bu olduğuna Parti kanığdır.[7]

4- Kamuğ Hakları:

A) Yurttaşların, kişisel[8] ve sosyal özgenlik, eşitlik, dokunulmazlık ve mülksellik[9] haklarını saklı bulundurmak[10] Partimizce önemli[11] esaslardandır.

Bu hakların sınırı devlet varlığı otorite sınırı içindedir.[12] Ferdin ve hükümsel[13] şahsiyetlerin kınavı kamusal asığlara[14] aykırı olmayacaktır.

Kanunlar bu asla göre yapılacaktır.[15]

B) Parti yurttaşlara hak ve vazife vermede[16] kadın erkek ayırmaz.

C) Saylav seçim kanunu yenilenecektir. Yurdumuzun genel şartlarına göre, vatandaşı, yakından tanıdığı ve inal bildiği[17] şahısları ikinci seçmen olarak ayırtlamakta[18] özgür bırakmayı ve saylav seçimini bu yöndemle[19] yapmayı demokrasi gereğine en uygun buluruz.

1 CHP 1935 Programı'nda "ulusçu" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
2 CHP 1935 Programı'nda "laik" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
3 CHP 1935 Programı'nda "Egemenlik hakkını, ulus adına Kamutay kullanır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
4 CHP 1935 Programı'nda "Törütgen ve yürütgen yetkiler" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
5 CHP 1935 Programı'nda "Törütüm yetkisini" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
6 CHP 1935 Programı'nda "bağınsızdır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
7 CHP 1935 Programı'nda "Parti, devlet şekillerinin en doğrusu bu olduğuna kanığdır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
8 CHP 1935 Programı'nda "ferdi" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
9 CHP 1935 Programı'nda "mülkiyet" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
10 CHP 1935 Programı'nda "barımak" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
11 CHP 1935 Programı'nda "başlıca" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
12 CHP 1935 Programı'nda "Bu haklar, devletin varlık ve otorite sınırı ile buçlanmıştır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
13 CHP 1935 Programı'nda "Ferdi ve hükmi" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
14 CHP 1935 Programı'nda "kamuğasıya" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
15 CHP 1935 Programı'nda "Kanunlar bu esasa göre konacaktır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
16 CHP 1935 Programı'nda "hak ve ödev vermekte" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
17 CHP 1935 Programı'nda "yakından tanımakta olduğu ve inandığı" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
18 CHP 1935 Programı'nda "ayırmakta" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.215. (Y.N.)
19 CHP 1935 Programı'nda "bu yönden" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

İkinci Kısım

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ana Vasıfları

5- Cumhuriyet Halk Partisi;

A) Cumhuriyetçi, B) Ulusaltçı, C) Halkçı, Ç) Devletçi, D) Dışdinseltçi, E) Devrimcidir.

A) Parti, cumhuriyetin ulusal egemenlik ülküsünü en iyi ve en sağlam surette imsiler ve taplar devlet şekli olduğuna kanığdır. Parti bu sarsılmaz kanaatle Cumhuriyet'i tehlikeye karşı her araçla müdafaa eder.[1]

B) Parti, ilerleme ve gelişme yolunda ve arsıulusal değetlerde ve ilgilerde, bütün çağdaş uluslarla bir uyumda yan yana yürümekle beraber, Türk sosyal örütüne -ikinci maddede izah olunan anlamda- özgü ıraları ve başlı başına erkin benliği korumayı esas sayar.[2]

C) Enerji[3] ve egemenlik kaynağı ulustur. Bu enerjiyi ve egemenliği, devletin yurttaşa ve yurttaşın devlete karşılıklı vazifelerinin tamamıyla yapılmasını düzenleme yolunda kullanılması Parti'ce büyük esastır.[4] Kanunlar önünde[5] saltık bir eşitlik kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir kılasa, hiçbir cemaate bırakığ tanımayan fertleri[6] halktan ve halkçı olarak kabul ederiz.

Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı kılaslardan karışıt değil, ve lakin fertsel ve sosiyal[7] hayat için işbölümü bakımından türlü çalışma erlerine[8] ayrılmış bir sosiyete saymak esas prensiplerimizdendir.

Çiftçiler, küçük sanat sahipleri, esnaf, emekçi, işçi, özgür ertik ve endüstri erleri, tecimerler Türk örgütünün başlıca çalışma örgenleridir.[9] Bunların her birinin çalışması, öbürünün ve kamunun hayatı ve genliği için bir zorağdır.

Partimizin bu prensiple göz önünde tuttuğu amaç, sınıf çeteleşmesi yerine sosyal düzenlik ve dayanışma sağlamak ve birbirine karşıt olmayacak surette asığlarda uyum kurmaktır.[10]

1 CHP 1935 Programı'nda "her tehlikeye karşı bütün araçlarla korur" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

2 CHP 1935 Programı'nda "Parti, ilerleme ve gelişme yolunda ve arsıulusal değetlerde ve ilgilerde Türk sosyetesinin, çağdaş uluslarla yan yana ve bir uyumda yürümekle beraber, ikinci maddede izah olunduğu üzere, kendine özgü ıralarını ve erkin benliğini korumayı esas sayar" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

3 CHP 1935 Programı'nda "İrde" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

4 CHP 1935 Programı'nda "Bu irde ve egemenliğin, devletin yurttaşa ve yurttaşın devlete karşı olan ödev ve yükümlerini tamanıyla yerine getirmek için kullanılması, Parti'nin başlıca prensiplerindendir" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

5 CHP 1935 Programı'nda "Kanun karşısında" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

6 CHP 1935 Programı'nda "ayrılık tanımayan yurttaşları" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

7 CHP 1935 Programı'nda "karşıt değil, fakat ferdi ve sosyal" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

8 CHP 1935 Programı'nda "türlü hizmetlere" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

9 CHP 1935 Programı'nda "Çiftçiler, küçük zanaat sahipleri, esnaf ve işçilerle, özgür ertik sahipleri, endüstrieller, tecimerler ve işyarlar Türk ulusal kuramının başlıca çalışma örgenleridir" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

10 CHP 1935 Programı'nda "Partimizin bu prensiple amaçladığı gaye, klas kavgaları yerine sosyal düzenlik ve dayanışma elde etmek ve asığlar arasında birbirine karşıt olmayacak surette uyum kurmaktır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, s.216. (Y.N.)

Asığlar, kapasitc ve çalışma derecesine göre olur.

Ç) Özel çalışmayı vc kınavı esas tutmakla beraber, imkân dcrccesinde az zamanda ulusu genliğe ve yurdu bayındırlığa kavuşturmak için ulusun genel ve yüksek asığlarının lüzum gösterdiği işlerde, hele ökonomik alanda devleti gerçekten ilgili kılmak önemli esaslarımızdandır.[1]

Ökonomik işlerde devletin ilgisi, kendisi iş yapmakla beraber özel girişitlere ön vermek ve yapılmış işleri düzenlemek ve kontrol de etmektir.[2]

Devletin hangi ökonomik işleri yapacağını yüksek ulusal asığlar gösterir. Devletin bu yüksek lüzum yüzündcn kendi eline almaya karar verdiği iş özel bir girişit elinde bulunuyorsa, onun alınması özgü bir kanuna bağlıdır.[3] Bu kanunda, özel girişitin uğrayacağı zararın devlet tarafından ödenme[4] şekli gösterilecektir. Zarar oranlanırken gelecekte olabilecek kazanç düşünülmez.[5]

D) Parti, devlet yürütümündc bütün kanunların, tüzüklerin ve usullerin en son ilim ve teknik esaslarına ve dünya ihtiyacına göre yapılmasını ve o yolda taplanmasını prensip kabul etmiştir.[6]

E) Din kavramı vicdansal olduğundan, Parti, din ilc dünya işlerini ve devlet sıyasasını birbirinden ayrı tutmayı ulusumuzun çağdaş soysallık yolunda ilerleyebilmesi için başlıca başarıt etkesi görür.[7]

F) Parti, devlet yürütümünde[8] tedbir bulmak için derecel ve evrimsel prensiple kendini bağlı tutmaz. Parti, ulusumuzun birçok özverilerle yaptığı devrimlerden doğan vc olgunlaşan prensiplere bayrı kalmayı vc onları korumayı esas tutar.[9]

1 CHP 1935 Programı'nda "Özel kınav ve çalışma esas olmakla beraber, imkân olduğu kadar az zaman içinde ulusumuzu genliğe ve yurdu bayındırlığa eriştirmek için genel ve yüksek asığların gerektirdiği işlerde, hele ekonomik alanda, devleti fiili surette ilgilendirmek başlıca esaslarımızdandır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.216. (Y.N.)

2 CHP 1935 Programı'nda "Devletin ekonomi işleri ile ilgisi fiili surette yapıcılık olduğu kadar, özel girişimlere ön vermek ve yapılmakta olan işleri düzenlemek ve kontrol de etmektir" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217. (Y.N.)

3 CHP 1935 Programı'nda "Devletin fiili olarak hangi ekonomik işleri yapacağının belirtilmesi, ulusun genel ve yüksek asığlarına bağlıdır. Bu lüzum üzerine, devletin fiili olarak kendi yapmaya karar verdiği iş eğer özel bir girişit elinde bulunuyorsa, onun alınması her defasında özgü bir kanun çıkarmaya bağlıdır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217. (Y.N.)

4 CHP 1935 Programı'nda "ödem" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217. (Y.N.)

5 CHP 1935 Programı'nda "Bu zarar oranlanırken, gelecekteki kazanç ihtimalleri hesaba katılmaz" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217. (Y.N.)

6 CHP 1935 Programı'nda "Parti, bütün kanunların, tüzüklerin ve usullerin yapılışında ve taplanışında en son ilim ve teknik esasları ile asrın ihtiyaçlarına uyulmasını prensip olarak kabul etmiştir" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217. (Y.N.)

7 CHP 1935 Programı'nda "Din, bir vicdan işi olduğundan, Parti, dini, dünya ve devlet işleri ile sıyasadan ayrı tutmayı, ulusumuzun çağdaş medeniyet yolunda ilerlemesi için başlıca şartlardan sayar" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217. (Y.N.)

8 CHP 1935 Programı'nda "yönetiminde" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217. (Y.N.)

9 CHP 1935 Programı'nda "Ulusumuzun sayısız özverilerle başarmış olduğu devrimlerden doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalmak ve onları korumak Parti için esastır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217. (Y.N.)

Üçüncü Kısım

Ekonomi

Tarım, Endüstri, Madenler, Ormanlar, Tecim ve Bayındırlık İşleri

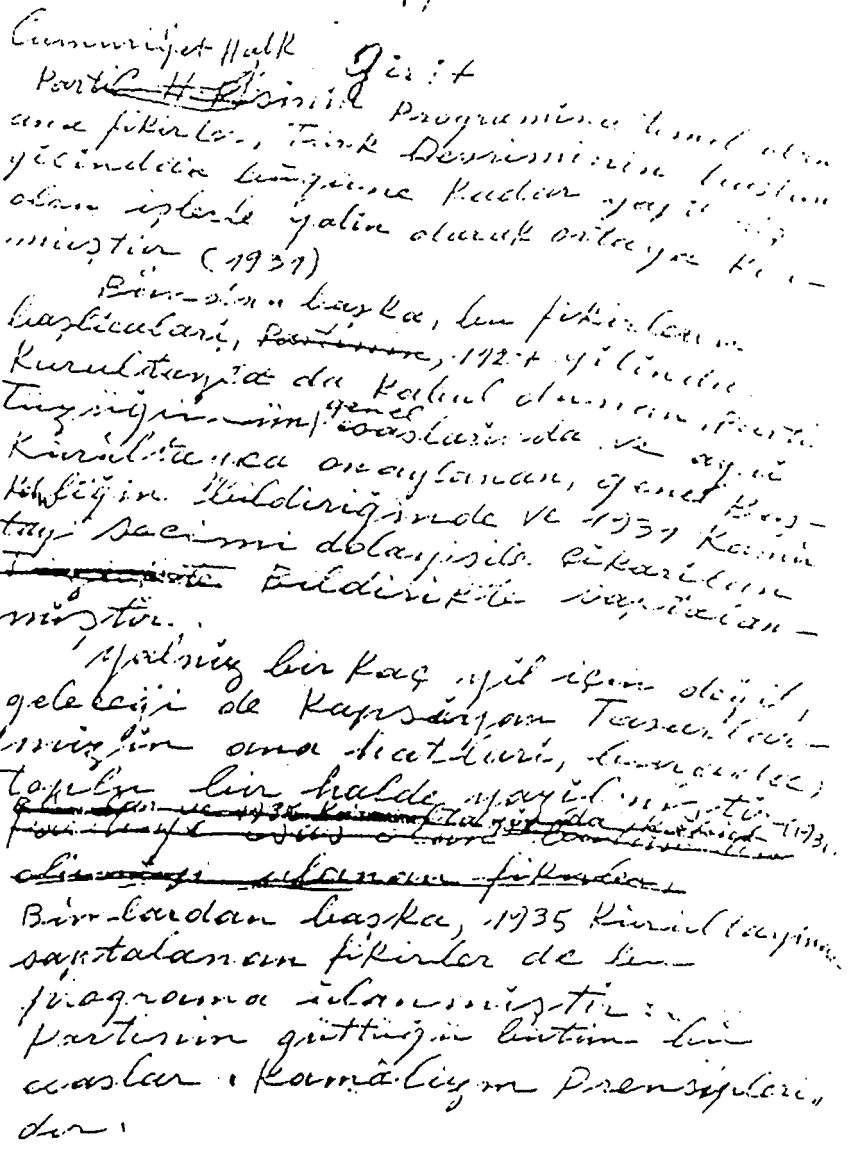
6- Ekonomide hareketli kapital önemlidir. Nomal kapitalin tek kaynağı ulusal çalışma ve tutumdur. Bunun için çalışmayı artırmak ve fert ile aile hayatında ve genel olarak yersel, ulusal yönetgelerde, devlet yürütümünde ökonomi fikrini kökleştirmek Partimizin başlıca prensibidir.[1]

7- Kredi işleriyle ihtiyaç derecesinde uğraşılacaktır. Bunun, borç veren kurumlarda doğru ve sağlam inancası birinci derecede göz önünde tutulmakla yerine getirileceğine ve ancak bu yoldan kredi ile iş görmek hevesinin hakiki iş adamlarına hasredilmesine imkân olacağı kanığındadır.[2]

1 CHP 1935 Programı'nda "Bunun için çalışmayı artırmak, fert ile aile hayatında ve devlet ve hükümetin genel ve özel bütün yönetgelerinde tutum fikrini kökleştirmek, Parti'nin başlıca prensiplerindendir" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217. (Y.N.)

2 CHP 1935 Programı'nda "Kredi işlerine ihtiyaç derecesinde önem verilecektir. Kredilerde üremi, iskontoyu ucuzlatmak ve kredi işlerini kolaylaştırmak hedefimizdir. Parti, yurtta kredi güvenliğine büyük önem verir. Borç veren kurumlar, açmış oldukları kredilere karşı, gerçek ve sağlam inanca istemek şartı ile iş yapmak hevesinin hakiki iş adamlarına hasrolunabileceği kanaatindeyiz" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.217.
Belgede yer alan öz Türkçe sözcükler için CHP 1935 Programı'nın sonundaki sözlükçede ve *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*'nda şu karşılıklar verilmektedir:

"Arsıulusal: Milletlerarası; Asığ: Menfaat; Ayırtlamak: Seçmek; Bayrı: Sadık; Bırakığ: İmtiyaz; Bildirik: Tebliğ, beyanname; Değet: Temas; Derecel: Tedrici; Dışdinseltçi: Laik; Er: Erbap; Erkin: Bağımsız; Ertik: Meslek; Etke: Etken, faktör; Genlik: Refah; Girişit: Teşebbüsat; Hakyeri: Mahkeme; Ira: Seciye, karakter; İmsilemek: Temsil etmek; İnal: Emin, mutemet; İnanca: Teminat, güvence; Kamuğ: Kamu; Kamutay: Büyük Millet Meclisi; Kanığ: Kani; Kılas: Sınıf, zümre; Kınav: Faaliyet; Nomal: Tabii; Onay: Muvafık, uygun; Oranlamak: Tahmin etmek; Orunlamak: Tayin etmek; Örgen: Organ; Örgün: Teşekkül etmiş; Örgüt (Örüt): Teşkilat; Özgenlik: Hürriyet; Özgü: Mahsus; Saltık: Mutlak; Saptamak (saptalamak): Tespit etmek; Saylav: Milletvekili; Sosiyete: Toplum; Soysallık: Medeniyet; Taplamak: Tatbik etmek; Tasar: Tasavvur; Tecim: Ticaret; Tecimer: Tacir; Ulusaltçı: Milliyetçi; Yetke: Salahiyet; Yöndem: Metot, yöntem; Yönetge: İdare; Yürütüm: İcra; Zorağ: Zaruret." Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.27, s.229-231; *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu,* Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1935. (Y.N.)

CHP 1939 Kongresi için el yazısı program taslağının 1. sayfası.

Üçüncü Kısım
Ekonomi

Tarım, endüstri, madencilik, ormancılık; Ticaret ve kaynakların işleri.

6.- Ekonomide hareketli kapital önemlidir. Normal kapitalizm tek kaynağı iktisadi çalışmanın bütünüdür. Bunun için çalışmayı artırmak ve fedakârlık alanını hafifletmek ve genel olarak yüksek iktisadi, içtimai, yönetimde, devlet yürütümünde ekonomi fikrini hâkimleştirmek partimizin başlıca prensibidir.

7.- Kredi işlerde iktisadî [illegible] ekonomide uğraşılacaktır. Bunun için borç veren kurumlarda doğru ve sağlam inancası birinci derecede göz önünde bulundurulacak yerine getirilecektir ve ancak bu yoldan kredi ile iş görmek derecesinin hakiki iş adamlığının kazanılmasına imkân hazırlığı kanuniyeti vardır.

CHP 1939 Kongresi için el yazısı program taslağının 10. sayfası.

MATEMATİK VE GEOMETRİ TERİMLERİ ÜZERİNE NOTLAR*

(1937)

kulp - eğri

H+

cüm + ley

cümeğ + ey

(l)

sayğ + biliğ

-

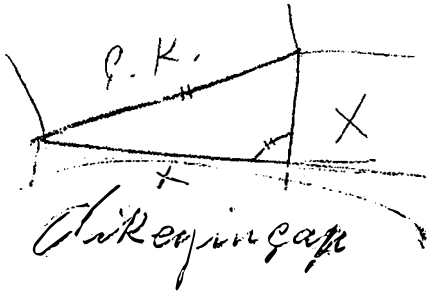
bî

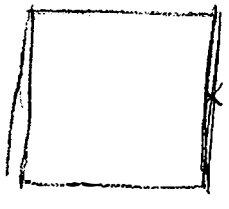
carp = zarp[1]

ağ

çarpmak

5 x 2

* Aslı, Türk Dil Kurumu Arşivi, APK Şubesi, Dosya No: 588'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

Türk Dil Kurumu Arşivi'nde yer alan Atatürk'ün bu notları üzerinde "Türk Dil Kurumu/ Ankara" antetli kâğıda Ömer Asım Aksoy tarafından "Ağakay'ın bana bıraktıkları. (Atatürk'ün el yazısı notları) Ö.A. Aksoy" kaydı düşülmüştür.

Notlar üzerinde tarih bulunmamaktadır. Atatürk tarafından "Geometri" kitabının hazırlandığı günlerde tutulmuş olmalıdır. (Y.N.)

1 Zarb: Çarpma. (Y.N.)

casamak = imal et. R.
tesis et. "
ağ + ag + as + an

çat = iltisak[1] noktası, memer,[2] mülteka,[3] noktai telaki,[4] telakigâh,[5] zaviye.[6]
çatak = hattı içtima,[7] hattı taksimi miyah,[8] tekatu noktası.[9]
çatı = sakıf
çatır = çadır
çepürdük = muğlak
çeşte = ceset, cüsse
eğ + eç + eş + et + eğ
eğ + eç + es + et + eğ
çet = hudut, mülteka, kenar, sahil
çetel = mülteka
çeven = muhit
çevgen = helezoni
çevik = seri
çevre = muhit
çevrek = mıntıka
çevrem = dairenmadar[10]
çevrim = müdevver[11]
çıblak = mücerret
çıblanmak = tecerrüt et.
çığır = isr, istikamet
çıray = şekil, çehre
hacim = hiçim
huğ, huğu, hukul = mesken
huv, huy, hu = çardak
salman = hür

1 İltisak: Kavuşma, birleşme. (Y.N.)
2 Memerr: Geçilecek yer, geçit. (Y.N.)
3 Mülteka: Kavşak. (Y.N.)
4 Noktai telaki: Buluşma noktası. (Y.N.)
5 Telakigâh: Buluşma yeri. (Y.N.)
6 Zaviye: Açı. (Y.N.)
7 Hattı içtima: Toplanma hattı. (Y.N.)
8 Hattı taksimi miyah: Su bölümü çizgisi, su çatı. (Y.N.)
9 Tekatu noktası: Kesişme noktası. (Y.N.)
10 Dairen-madar: Çepeçevre, fırdolayı. (Y.N.)
11 Müdevver: Yuvarlak, değirmi. (Y.N.)

saltımak = neşelenmek
saltık = hür, azat
salt = mücerret, hassaten
tayin = sezmek
tayin = İslamdan önce din reisi, imam, pişva (T.D.)[1]
tayun = idem[2]
(" ekmeği) ?

not
sab = kelam
sohbet =
sohbet = ağ + os + oh + ob +
sab = ağ + as + ağ + ab
T. sakçak = nebatın emici kılları
Ar. ağ + as + ak
T. " + " + aç
saframak = hitam bulmak (D. L. T.)[3]
safır - sıfır
Ar. acayip (acaip), acîp, acep, acîbe, ucûbe
Tr. acı = asit, dert, elem, elem verici, hicran, ıstırap, ...
acığ = hiddet,
acıh = ", gazap,
acık = elem, esef, facia, azap, inat,
acîp = ağ + ac + iğ + ip
acayip = " + " + ay + ip
acı = " + " + ığ + "
açap = " + aç + ağ + ap
(hırs)
saniye
ağ + as + anğ
ge + ometri
gen is en
bölmek
Kes " / Kısım
parçala-
ayırmak
Tak + sim / dağıtmak
dilim
daim = idağim
nazar
karşı = ağ + ak + ar + ış + ığ

1 *Tarama Dergisi*. (Y.N.)
2 İdem: Keza, aynı şekilde. (Y.N.)
3 *Divanü Lügat-it-Türk*. (Y.N.)

bakışıt
tapla / ağ + at + ap + al + ağ
Ar. taabbüt = butma
" ibadet = tabug, tapı,
tapuğ
tapu
iğ + ib + ad + et
uğ + up + ut +
taabu = ağ + at + ağ -
+ ab + uğ + ut
tabuğ + ubut
but = ağ + ab + ut
taylan = kameti mevzun[1] sahibi; tavil[2]
. + at + av + îl
. + " + ay + "
tûl
ût + uğ + ul
Ar. tâ (tağ + ağ) =
Tr. diye
ağ + at + ağ + ağ
iğ + id + iy + eğ
aşıt = memer
" yeri = ufuk
sığıl = vctct[3] (kazık R.)
şeğe = mıh
şakul
sağlamak = tesviye et.
şeylemek = tanzim et.
şeyli = muhkem
différent[4] / id + if + eğ + er + en + et
opruk = mukaar[5]
ekzemek = mümarese[6] et.
söbü = beyzi,[7] mahruti,[8]
söbe = mustatil,[9] tulani,[10] üstunane[11]
södür = gayri muntazam
bozuk = "

1 Kameti mevzun: Orantılı vücut. (Y.N.)
2 Tavil: Uzun. (Y.N.)
3 Veted: Ağaç kazık. (Y.N.)
4 Différent (Fr.): Ayrı, farklı; birçok, ayrı ayrı. (Y.N.)
5 Mukaar: Çukur, oyuk; içbükey. (Y.N.)
6 Mümarese: Alışma. (Y.N.)
7 Beyzi: Yumurta biçiminde olan, oval. (Y.N.)
8 Mahruti: Konik. (Y.N.)
9 Mustatil: Uzayan; dikdörtgen. (Y.N.)
10 Tulani: Boyuna, uzunluğuna. (Y.N.)
11 Üstunane: Sütun gibi. (Y.N.)

öğül, ökül = yekun, mecmu[1] (Rad., I, "Çağ."; B.T.L. "Çağ")[2]
uygun
simili = iğ + is + im + il + iğ
sem = eğ + es + em + . .
samu = ağ + as + am + uğ + .
samail = " + " + " + ağ + il
sam = ağ + as + am +
hamo = ağ + . + am + ağ
amal = " + . + am + al
hafal = " + af + . + al
imsi = iğ + . + im + is + iğ
misil = " + . + " + is + il
im = " + . + "
imlemek = " + iğ + el
imleşmek = " + . + " + eş
sim
işaret
imsi = andıran, misil
im is iğ l
gerik / bağ
Toplam = A + B = D
= C
= X
oğul
zarb =
ağ + az + ar + ab + ağ
tarbaymak = gururlanmak
çok 3
çoğ 5
çokar - mak 8 top.
çoğal - " 10

Hasıl
ağ + as + ıl (ığ)
as + ığ
aire = ağ + ağ + ir + eğ
area = " + ar + (eğ + ağ)

A/B = C
Taksim = ağ + at + ak + is + im
Çok
Hasıl/ asığ

1 Mecmu: Toplam. (Y.N.)
2 *Radloff, I, "Çağatay ve Uygur Lehçeleri"; Büyük Türk Lügati, "Çağatay Lehçesi".* (Y.N.)

*GEOMETRİ**

(1937)

* *Geometri,* Devlet Basımevi, İstanbul, 1937. Tıpkı basımı için bkz. *Geometri,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Basım, Ankara, 1991; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.1116-1161.
Türk Dil Kurumu Başuzmanı Agop Dilâçar, kitabın ikinci basımına (1971) yazdığı Önsöz'de yazar adı belirtilmeden basılan *Geometri* kitabının Atatürk tarafından yazıldığını belirtiyor:

> "Bu kitabı Atatürk, ölümünden bir buçuk yıl kadar önce, III. Türk Dili Kurultayı'ndan hemen sonra 1936-1937 yılı kış aylarında Dolmabahçe Sarayı'nda kendi eliyle yazmıştır.
> 1936 sonbaharında bir gün Atatürk beni, Özel Kalem Müdürü Süreyya Anderiman'ın yanına katarak Beyoğlu'ndaki Haşet Kitabevi'ne gönderip uygun gördüğümüz Fransızca geometri kitaplarından birer tane aldırttı. Bunlar Atatürk'le birlikte gözden geçirildikten sonra, yazılacak geometri kitabının genel tasarısı çizildi. Bir süre sonra ben ayrıldım ve kış aylarında Atatürk bu yapıt üzerinde çalıştı. Elinizdeki kitapçık bu emeğin ürünüdür.
> [...]
> Kitabın kapağında önemle belirtildiği gibi, Atatürk'ün bu yapıtı, 'geometri öğretenlerle, bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olarak Kültür Bakanlığı'nca neşredilmiştir'. Yazar adı yok, fakat yazının ruhu ve tutumu, onun, Atatürk'ten çıkmış olduğunu apaçık gösterir.
> Geometri, eski terimle Hendese, eğitim örgütümüzde önemli bir yer tuttuğu halde, bunun terim düzeni çok ağdalı ve çapraşıktı. Arapça ile Farsça okul programından kaldırılmış, fakat Arapça üzerine kurulmuş olan terimler kalmıştı. Örneğin, *mümelles-i mütesâviyül adlâ*'yı çözümlemeli olarak hangi öğrenci anlayabilirdi? *Müselles*'in kökü *selâse; mütesâvi*'nin kökü *sivâ; adlâ*'nın tekili de *dıl*'dır. Eğitimde bir gerçek var: Anlayış yolunun açık olması, bir ipucu bulunması gerekir. *Müselles-i mütesâviyül adlâ* bu nitelikte değildi; bir külçe gibi anlayış yolunu tıkayan, öğrencinin eline hiçbir ipucu vermeyen, cansız bir tekerleme idi. atatürk, öğrencideki bu anlayış yolunun tıkanıklığını açmak için bu terimi, anadili öğelerinden yapılı *eşkenar üçgen*'e çevirdi.
> İşte bu 44 sayfalık küçük kitapta *boyut, uzay, yüzey, düzey, çap, yarıçap, kesek, kesit, yay, çember, teğet, açı, açıortay, içters açı, dışters açı, taban, eğik, kırık, çekül, yatay, düşey, dikey, yöndeş, konum, üçgen, dörtgen, beşgen, köşegen, eşkenar, ikizkenar, paralelkenar, panal, yamuk, artı, eksi, bölü, eşit,*

toplam, oran, orantı, türev, alan, varsayı, gerekçe gibi terimler hep bu amaçla Atatürk tarafından türetilip konmuştur.
Atatürk eleştirileri daima memnunlukla karşılamış ve ortaya koyduğu yeni bir sözcük ve terimlere bir deneme hakkı tanıdığını belirtmiştir. Amacı daima "daha uygun"a doğru ilerlemekti; önerilen değişiklikleri haklı görünce hemen benimserdi. Atatürk'ün ortaya koyduğu terimlerden birtakımı bugün kullanılıştan çıkmış, yerlerini "daha uygun"lara bırakmış olabilir, *tümey açı* yerine *tümler açı* ile *bütey açı* yerine *bütünler açı*'da olduğu gibi. Atatürk ilke adamı olduğu için, bunları hoş görecek, hatta sevinecekti, yeter ki, ortaya koyduğu ilke sarsılmasın ve yine *zâviyetân-ı mütekabiletân-ı dâhiletân* (= içters açılar) gibi terimlere dönülmesin." Bkz. *age*, 1991, s.V-VI.

Dilaçar, Nazmi Kal'ın kendisiyle yaptığı röportajda da bunu kaydediyor:

"Atatürk'ün *Geometri* adlı bir kitabı var. Bu kitabı Atatürk yazmıştır, fakat üzerinde yazar adı yoktur. Ben bunun şahidiyim. Kâtibi Umumisi Süreyya Anderiman'la beraber Haşet Kitabevi'ne gittik. Haşet'ten Fransızca bir geometri kitabı aldık. Atatürk İstanbul'da kaldı, biz Ankara'ya döndük. Atatürk bütün kışı İstanbul'da geçirdi ve *Geometri* adlı o kitabı yazdı. Atatürk mükemmel Fransızca bilirdi. Bu kitapta geometri terimlerine Türkçe karşılıklar bulunmuştur. Mesela üçgen, dörtgen gibi. Bazı kelimeleri de düzeltmiştir. Mesela 'zait, nakıs' Arapça asıllı kelimelerdir. Atatürk'e 'arta, ekse' şeklinde sunuldu. Düşündü, 'Arta, ekse iyi gelmiyor kulağa, artı, eksi diyelim' dedi. Hakikaten kulağa daha uygun geliyor." Bkz. Nazmi Kal, *Atatürk'le Yaşayanlar/ Anılar*, TC Ziraat Bankası Kültür Yayınları, s.133-134.

Agop Dilaçar'ın *Geometri* kitabının 1937 basımının kapağı üzerine el yazısıyla yazdığı "Bu kitabı Atatürk 1936-1937 kış aylarında Dolmabahçe Sarayı'nda kimsenin yardımı olmadan ve icat ettiği Türkçe terimlerle yazmıştır" notunun fotokopisi için bkz. *Bilim ve Teknik*, Kasım 1982, c.15, Sayı: 180, s.15. (Y.N.)

GEOMETRİ

Geometri öğretenlerle, bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olarak Kültür Bakanlığınca neşredilmiştir.

1937

İSTANBUL

DEVLET BASIMEVİ

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının kapak sayfası.

BULDURU

Başlangıç tarifler. 5

I. KISIM

§ I. Çeşit çizgiler 6
§ II. Çember 6
§ III. Paralel 9
§ IV Açı. 9
§ V. Poligonlar 18
VI. Üçgenler 20
§ VII. Dörtgenler 22
§ VIII. Düzgün Poligonlar 24

II. KISIM

§ I. Poligonlar 26
§ II. Dayire 31
§ III. Dikeyin çap karesi 33
§ IV. İmsiy 35
§ V. İmsel şekillerin çevreleri ile alanları arasında oran 38

III. KISIM

§ I. Silindir ve pürüzma 40
§ II. Koni ve piramit. 43
§ III. Yüre 46

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının "Bulduru" sayfası.

GEOMETRİ

BAŞLANGIÇ TARİFLER

1. Canlı veya cansız, yaradılmış veya yapılmış her şey bir **"Cisim,,** dir.

Misal : İnsan, hayvan, ağaç, toprak, (su, ay), taş, masa, sıra, iskemle, kitap, kalem, kâğıt.

2. Cisimde üç **"Boyut,,** yahut **"Direget,,** vardır : Uzunluk, genişlik ve yükseklik.

Cisimlerde yükseklik olduğu gibi derinlik te vardır.

Misal : Minarede yükseklik vardır. Kuyuda derinlik vardır.

Cisimlerde bazan genişliğe, kalınlık ta derler :

Duvarın genişliği dendiği gibi, duvarın kalınlığı da denir.

3. Bir cismin **"Uzay,,** içinde doldurduğu açıklığa o cismin **"Hacım,,** ı denir.

Misal : Bir rafta yanyana dizilmiş olan bir kaç kitabın ortasından birini çektiğimiz zaman, o kitaplar arasında kalan açıklığa, çektiğimiz kitabın **"Hacım,,** ı denir.

4. Üç boyutlu her uzam, bir **"Hacım,,** dır.

5. Iki boyutlu uzam'a, **"Yüzey,,** denir.

Misal : Denizin yüzeyinde yürünmez.

6. "Çizgi,,, yalnız bir boyutlu uzamdır.

7. Üç boyuttan hiç biri kendinde olmıyan varlık, bir **"Nokta,,** dır.

8. "Geometri,,, çizgilerin, yüzeylerin ve hacimlerin belli bir ölçü ile genliklerini ölçmeyi öğreten bir ilimdir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 5. sayfası.

I. KISIM

§ I. ÇEŞİT ÇİZGİLER

9. **"Doğru çizgi„** veya **"Doğru„** bir noktadan diğer bir noktaya olan en kısa yoldur. İyice gerilmiş bir ipliğ, doğru çizgiyi güzelce anlatır.

10. **"Düzey„** öyle bir yüzeye denir ki, onun üzerinde her yönde doğru çizgiler çizilebilir.

Misal : Bir kara tahtanın yüzeyi, bir düzeydir.

11. Hiç bir parçası düz olmayan yüzeye, **"Eğri yüzey„** denir.

Misal : Bir yumurtanın yüzeyi gibi,

12. **"Kırık çizgi„**, bir çok doğru çizgilerin birleşmesidir.

13. **"Eğri çizgi„** veya **"Eğri„** hiç bir parçası doğru olmıyan çizgidir.

Misal : Bir ipliği iki noktasından tutup gevşek bırakırsanız onun gösterdiği çizgi, eğri çizgidir.

14. Eğri çizgilerin en önemlisi **"Çember„** dir.

§ II. ÇEMBER

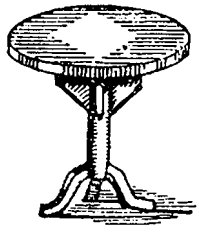
15. **"Çember„** , düzey üzerinde öyle bir kapalı eğridir ki üzerindeki her nokta, onun içinde bulunan ve merkez denilen bir noktadan aynı uzaklıktadır.

16. Çemberin kapadığı düzeye **"Dayire„** denir. Çember yerine bir çok defalar dayire dendiği de olur.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 6. sayfası.

Dayire gibi olan şeylere **"Tekerlek„** te denir.

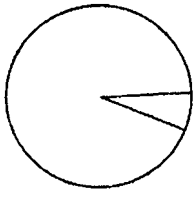
Misal : Bu odada tekerlek bir masa vardır.

Şekil : 1

17. "Yay„ , çemberin herhangi bir parçasıdır.

18. Çember, 360 eşit parçaya ayrılır. Bunlardan her birine **"Derece„** denir.

Şekil : 2

Her derece dahi 60 eşit parçaya ayrılır. Bunların her birine **"Dakka„** denir.

Dakka da 60 eşit parçaya ayrılır. Bunların da her birine **"Saniye„** denir.

Dereceyi göstermek için, dereceyi bildiren rakamın sağ üstüne küçük bir sıfır konur. Dakka, rakamının sağ üstüne, sağdan sola eyik küçük bir çizği ile ve saniye de, böyle yanyana konmuş iki çizgi ile gösterilir.

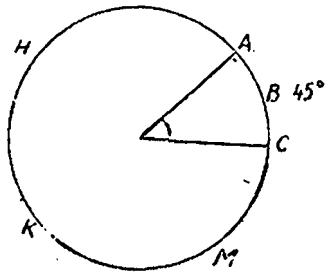
Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 7. sayfası.

8

Misal: 54 derece, 45 dakka, 18 saniye şöyle yazılır:

$54^\circ \quad 45' \quad 18''$

19. Bir yayı ölçmek için, bir parçası olduğu çemberin kaç derecesini kapladığı araştırılır.

Şekil : 3

Misal: A B C yayı A H K M C B A çemberinin bir parçasıdır. Çemberde 360° vardır. A B C yayı, bu çemberin yalnız 45'sini kapsadığından ona 45° lik bir yay denir.

20. Çember ve dayire ile ilgili olan çizgiler şunlardır:

A) **"Çap,,**, dayirenin merkezinden geçerek çemberin iki noktasına ulaşan bir doğru çizğidir.

B) **"Yarıçap,,**, merkezi çemberin bir noktasına bağlıyan bir doğru çizgidir.

C) **"Yay,,** çemberin herhangi bir parçasıdır.

D) **"Kiriş,,** yayın uçlarını birleştiren doğru çizgidir.

E) **"Ok,,** yayın ortasını, kirişin ortasına bağlıyan bir doğru çizgidir.

F) **"Kesek,,** dayireyi herhangi iki parçaya ayıran bir doğru çizgidir

G) **"Değme,,**, bir çizginin, çemberin herhangi bir noktasına değmesine denir. O noktaya, **"Değme noktası,,** değen çizğiye de, **"Teğet,,** derler.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 8. sayfası.

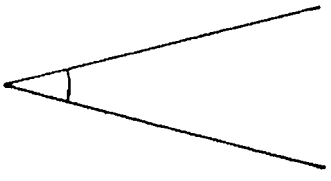
§ III. PARALEL

21. **"paralel çizgiler,,** veya **"paraleller,,**, bir düzeyde, ne kadar uzatılırsa uzatılsın, birbirini kesmeden yanyana ve beraber giden doğru çizgilere denir.

Misal: Bir kitap yaprağının karşılıklı kenarları, doğru çizgilerdir. Bunları, bulundukları yaprak düzeyince ne kadar uzatırsak uzatalım, bunlar birbirini kesmezler, işte bu iki çizgi paraleldir.

§ IV. AÇI

22. Bir **"Açı,,**, bir noktadan ayrılan iki doğru çizgi arasındaki açıklıktır.

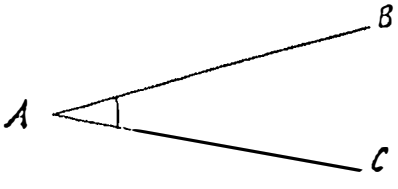
Şekil : 4

Bu çizgilere o açının **"Kenar,,** ları denir.

Bir açının kenarlarının başladığı noktaya, o açının **"Köşe,,** si denir.

23. Bir açı, kenarlarındaki üç harfle gösterilir ve açının köşesindeki harf, ortaya gelmek üzere okunur.

Misal: BAC açısı

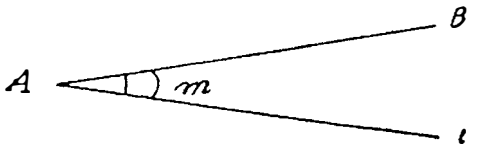
Şekil : 5

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 9. sayfası.

10

Bir açı, hususiyle yalnız olduğu vakit, köşesinin harfile, veyahut köşesine yakın olarak açının içine konulan bir küçük harfle de gösterilir.

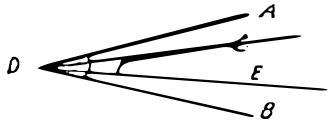
Misal: Ayırt edilmeksizin BAC açısına, A açısı veya **m** açısı da denir.

Şekil : 6

24. Bir açının büyüklüğü, kenarlarının uzunluğuna değil, ancak kenarlarının arasındaki açıklığa bağlıdır.

Misal: ADB açısının kenarları CDE açısının kenarlarından küçüktür, fakat açıklığı onunkinden büyüktür.

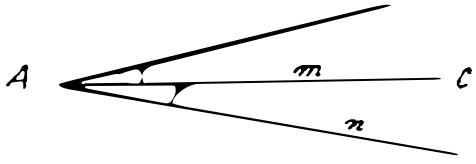

Şekil : 7

25. Köşeleri ve bir kenarları ayni olan ve diğer kenarları bu ortak kenarın iki yanında bulunan iki açıya **"bitişik açılar,,** denir.

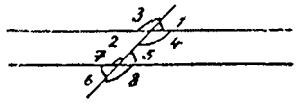
Misal: m ve n açıları iki bitişik açıdır. Bunların köşeleri A ve AC kenarları birdir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 10. sayfası.

Şekil : 8

Paralel iki doğru çizgi, herhangi bir doğru çizgi ile kesildiği zaman, dört çeşit açı meydana gelir.

Şekil : 9

26. Tersaçı: Köşeleri bir ve biribirinin tersi olan açılardır.

Misal: (Şekil: 9) da görüldüğü gibi 1 ve 2; 3 ve 4 açıları, köşeleri A olan **"tersaçılar"** dır. A noktası etrafındaki 5 ve 6; 7 ve 8 açıları da tersaçılardır.

27. İç tersaçı: Paralel çizgilerin içinde olan ve keseğin bir tarafında bulunmıyan ve yanyana olmıyan açılar **"İç tersaçılar"** dır.

Misal: 2 ve 5; 4 ve 7 açıları, iç tersaçılardır.

28. Dış tersaçı: Paralel çizgilerin başında olan ve keseğin bir tarafında bulunmıyan ve yanyana olmıyan açılar **"Dış tersaçılar"** dır.

Misal: 1 ve 6; 3 ve 8 açıları, dış ters açılardır.

29. Yöndeş açı: Ortayları aynı yönde biribirine paralel olan açılara **"Yöndeş açılar"** denir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 11. sayfası.

12

Misal: 1 ve 5; 3 ve 7; 4 ve 8; 2 ve 6 açıları yöndeş açılardır.

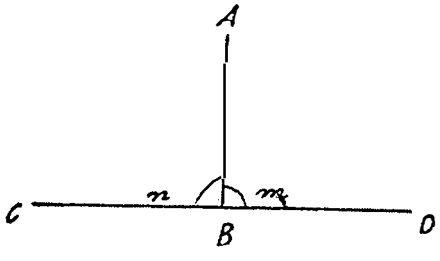
İhtar 1: İki paralel çizgi ile kesek arasında meydana gelen açıların sayısı, (Şekil: 9) da görüldüğü gibi, sekizdir.

2: Ters açılar eşittir. İç tersaçılar eşittir. Dış tersaçılar eşittir. Yöndeş açılar eşittir

DĞORU ÇİZGİNİN TÜRLÜ DURUMLARI

30. Bir doğru çizgi, başka bir doğru çizgiye **„dikey"** dir. Eğer onun öteki çizgi ile yaptığı bitişik açılar eşit iseler.

Misal: A B doğru çizgisi, C D doğru çizgisine dikeydir. Çünkü m ve n açıları eşittirler.

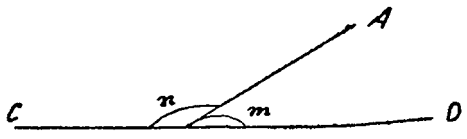

Şekil : 10

31. Bir doğru çizginin başka bir doğru çizgi ile yaptığı bitişik açılar eşit olmazsa, o doğru çizgi, öbür çizgiye göre, **"eğik çizgi"** veya **"eğik"** tir.

Misal: m ve n açıları eşit olmadıklarından A B doğru çizgisi CD ye eğiktir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 12. sayfası.

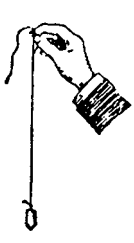

Şekil: 11

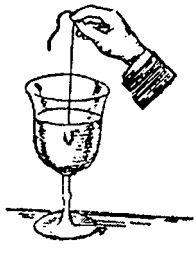
32. "Yatay çizgi„, durgun suyun düzeyince uzanan bir doğru çizgidir.

33. Yüksekten yere düşen ağır bir cismin çizdiği düşünülen çizgiye, **„düşey çizgi"** denir. Düşey çizgiyi göstermek için kullanılan alet **"çekül„** dür.

Çekül, uçlarından birinde ağır bir cisim bağlı olan iptir.

Şekil: 12
Çekül

Şekil 13
Yatay ve düşey

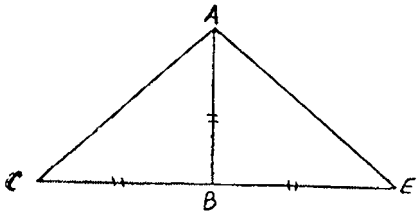
Çekülün bir tarafından tutulur ve ağır cismin bağlı olan tarafı bırakılırsa, bu ağır cisim aşağı doğru çe-

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 13. sayfası.

kilir ve bu ağır cismin bağlı olduğu ipin gösterdiği çizgi, düşey çizgidir.

İhtar: Düşey, yataya dikeydir.

34. Prensip: I [*] — Bir doğru çizginin dışındaki bir noktadan o doğru çizgiye bir dikey ve bir çok eğikler indirilirse:

Şekil : 14

1) Dikey, bütün eğiklerden daha kısadır. Başka türlü söyliyelim: Dikey, bir nokta ile bir doğru çizgi arasında en kısa yolu gösterir.

Misal: A B dikeyi, A E ve A C eyik çizgilerinden daha kısadır.

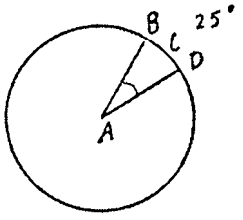
2) Dikeyin ayağından, eşit uzaklıkta olan iki eğik çizgi eşittirler.

32. Açıların ölçüsü: Bir açının iki kenarının biribirine eğilimi, yani bir açının ölçüsü, o açının köşesi merkez olarak çizilen yayın, açının iki kenarı arasında kalan parçasının dereceleri sayısını aramakla bulunur.

Misal: 25° lik açı demek, kenarları 25 derecelik bir yayı kapsıyan açı demektir.

[*] Geometride teorem adıyla bilinen gerçekliklere **"Prensip"** adını veriyoruz.

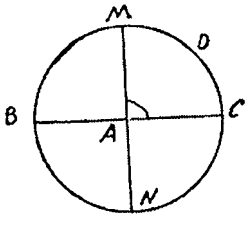
Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 14. sayfası.

Şekil : 15

36. Türlü çeşit açılar : Bir dikey açı, kenarları biribirine dikey olan açıdır. Dikey açı, köşesi merkez olarak çizilen çemberin dörtte birini kapsar ve ölçüsü 90° dır.

Misal : M A C dikey açısının kenarları biribirine dikeydir ve bu dikey açı, köşesi A merkez olarak çizilen çemberin dörtte birini kapsar. Çemberde 360° olduğundan onun dörtte biri olan M D C yayında 90° vardır. Bu suretle M A C açısında da 90° var demektir.

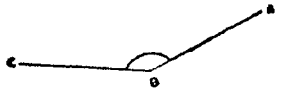

Şekil : 16

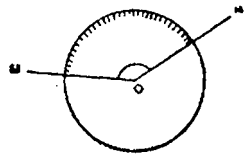
37. Dikey açıdan büyük her açıya, "**Oput açı**„ denir. Onun ölçüsü 90° den fazladır.

Misal : A B C ve M N açıları Oput açılardır ve bunların ölçüleri 90° dan büyüktür.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 15. sayfası.

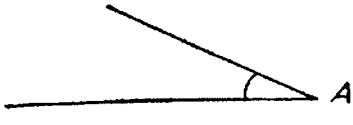
Şekil : 17

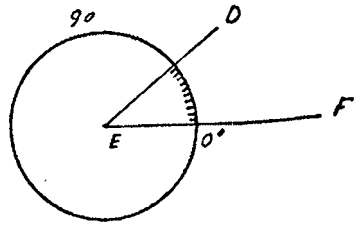
Şekil : 18

38. Dikey açıdan eksik olan her açı **"dar açı,,** dir. Onun ölçüsü 90° den eksiktir.

Misal : A ve DEF açıları dar açılardır.

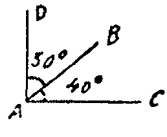
Şekil : 19

Şekil : 20

39. İki açının toplamı bir dikey açıya veyahut 90° ye eşit olursa, o açılara, **"Tümey açılar,,** denir.

Misal : 50° olan DAB açısı ile 40° olan BAC açısı tümey açılardır. Çünkü onlar biribirini, bir tüm olan 90° ye tümleyen açılardır.

Şekil : 21

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 16. sayfası.

40. Bir açının **"Tümey"** i, onun değerini 90° den çıkarmakla bulunur.

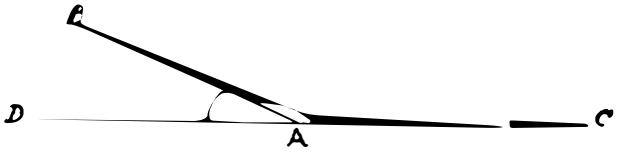
Misal: 40° lik bir açının tümeyini bulmak için onu 90° den çıkarırız.

$$90° - 40° = 50°$$

Bu 50° lik açı, 40° lik açının tümeyidir.

41. İki açının toplamı, iki dikey açıya veyahut 180° ye eşit olursa o açılara, **"Bütey açılar"** denir.

Misal: 75° lik ve 105° lik açılar biribirinin bütey idirler. Çünkü bunların biri diğerini, bir bütün olan 180° ye bütünliyen açılardır.

Şekil: 22

42. Bir açının **"Bütey„** i, o açının değerini 180° den çıkarmakla bulunur.

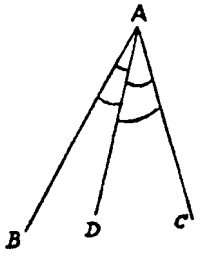
Misal: 75° lik bir açının büteyini bulmak için onu 180° den çıkarırız:

$$180° - 75° = 105°$$

43. Bir açının **"Açıortay"**ı o açının tam ortasından geçerek onu iki eşit parçaya ayıran doğru çizgidir.

Misal: A D doğru çizgisi, B A C açısının açıortayı olur, eğer B A D ve D A C açıları eşit iseler.

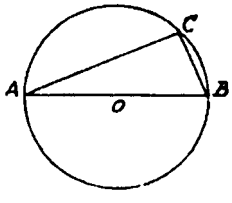
Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 17. sayfası.

Şekil : 23

44. Prensip: II — Köşesi çemberin üzerinde olan ve kenarları çapın iki ucuna ulaşan bir açı, dikey açıdır.

Misal: A C B açısı, bir dikey açıdır.

Şekil : 24

§ V. POLİGONLAR

45. Bol, yani bir çok kenarlarla çitlenmiş olan bir düzey parçasına **"Poligon"** denir.

"Üçgen", üç kenarlı bir poligondur.

"Dörtgen", dört kenarlı bir poligondur.

"Beşgen", beş kenarlı bir poligondur.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 18. sayfası.

"Altıgen", altı kenarlı bir poligondur.

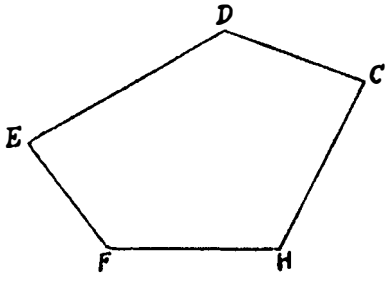
"Yedigen", yedi kenarlı bir poligondur.

"Sekizgen", sekiz kenarlı bir poligondur.

v. b.

46. Bir poligonun **"çevre" si,** onu çevreliyen kırık çizgidir.

Misal: CDEFH kırık çizgisi, (şekil: 25) teki poligonun çevresidir.

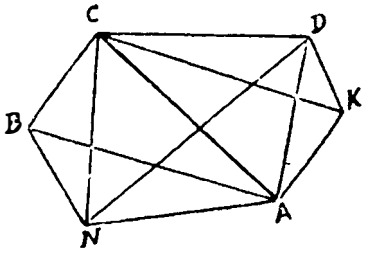

Şekil: 25

Dayirenin çevresi çemberdir.

47. Bir poligonun **"Köşegen"i,** o poligonun yanyana olmıyan köşelerini birleştiren doğru çizgilerdir.

Misal: AB, AC ve AD çizgileri ANBCDK poligonunun köşegenleridir.

Şekil: 26

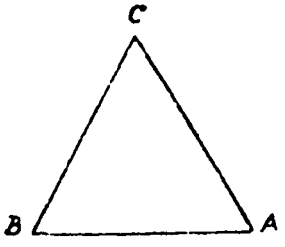
Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 19. sayfası.

§ VI. ÜÇGENLER

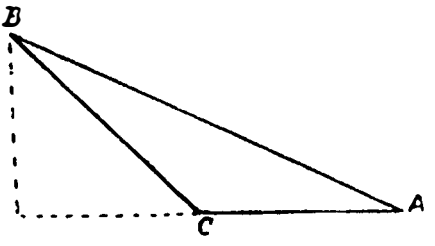
48. **"Üçgen,,**, kendi kenarları olan üç doğru çizgi ile çitlenmiş bir düzey parçasıdır

Misal: ABC şekli bir üçgendir (Şekil: 27).

49. Bir üçgenin **"taban,,** ı, onun üzerinde durduğu düşünülen kenarlarından herhangi biridir.

Şekil: 27

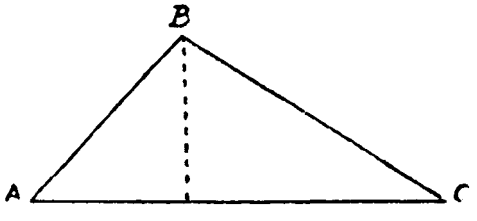
Şekil: 28

50. Bir üçgenin tepesi, tabanının karşısında bulunan açının köşesidir.

51. Bir üçgenin yüksekliği, tepesinden tabanına veyahut tabanının uzantısına indirilen dikeydir.

Misal: ABC üçgeninde yükseklik, tabanın uzantısı üzerine düşer (şekil: 28 ve 29).

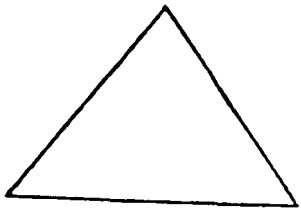
52. **"Eşkenar üçgen,,**, üç kenarı birbirine eşit olan üçgendir. Böyle bir üçgenin iki açısı da eşittir.

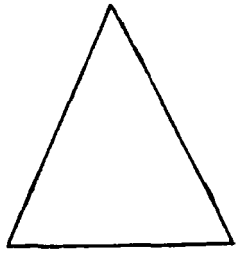
Şekil: 29

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 20. sayfası.

53. **"İkizkenar üçgen,,**, iki kenarı eşit olan üçgendir. Böyle bir üçgenin iki açısı da eşittir. Eşit olan açılar, eşit kenarların karşısında bulunur.

Şekil : 30

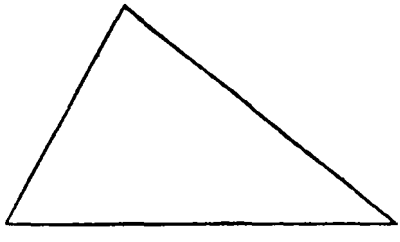

Şekil : 31

54. Kenarlarının ve açılarının hiç biri eşit olmıyan üçgene **"çeşitkenar üçgen,,** denir.

55. **"Dikey üçgen,,** bir açısı dikey olan üçgendir.

Bir dikey üçgende, dikey açı karşısında bulunan kenara **"dikeyin çapı,,** denir.

Şekil : 32

56. Bir üçgenin bir açısı oput olursa ona **"oput üçgen,,** derler.

57. Bir üçgenin bütün açıları dar olursa, o üçgene **"dar üçgen,,** denir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 21. sayfası.

Prensip: III — Bir üçgenin üç açısının toplamı, iki dikey açıya veyahut 180° ye eşittir.

58. Netice: I — Bir dikey üçgende iki dar açı biribirinin tümeyidir.

Misal: Bir dikey üçgenin dar açılarının biri 36° olursa, onun diğer dar açısı: 90° — 36° = 54° olur.

59. Netice: II — Bir dikey üçgenin iki kenarı eşit olursa, onun dar açılarının her biri 45° dir.

60. Netice: III — Bütün üçgenlerde her hangi bir açı, diğer iki açı toplamının bütüyidir.

Misal: Eğer bir üçgende, onun açılarından biri 72° ise diğer iki açısının toplamı: 180°—72°=108° olur.

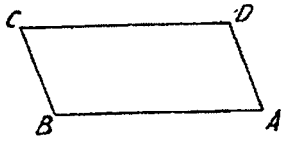
§ VII. DÖRTGENLER

61. Dörtgen, dört kenarlı bir poligondur.

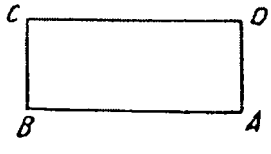
62. Özel adı olan dörtgenler şunlardır:

Paralelkenar.
Dikey dörtgen.
Eşkenar dörtgen.
Kare
Yamuk

63. **"Paralelkenar"**, karşılıklı kenarları paralel olan dörtgendir.

Şekil: 33

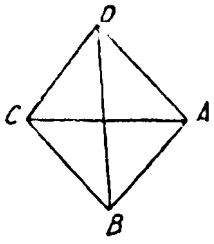

Şekil: 34

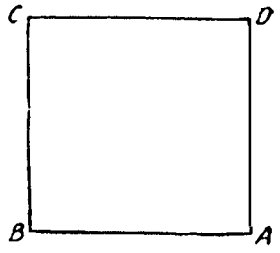
64. **"Dikey dörtgen"**, bütün açıları dikey açı olan dörtgendir.

65. **"Eşkenar dörtgen"**, bütün kenarları eşit olan dörtgendir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 22. sayfası.

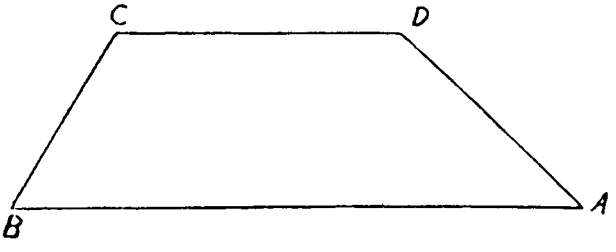

Şekil : 35

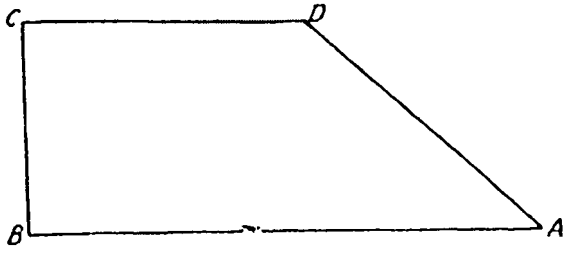
Şekil : 36

66. **"Kare„**, kenarları ve açıları eşit olan dörtgendir. Başka türlü anlatalım: Kare bir kenarı ve bir açısı aynen diğer kenarları ve açıları olmak üzere kararlaşmış olan bir dörtgen düzeydir. (Şekil : 40)

Şekil : 37

67. **"Yamuk„**, yalnız iki kenarı paralel olan dörtgendir. Bu paralel kenarlar, yamuğun tabanlarıdır.

Şekli: 38

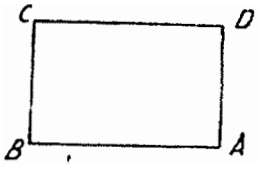
Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 23. sayfası.

68. "**Dikey yamuk**,, iki açısı dikey açı olan yamuktur.

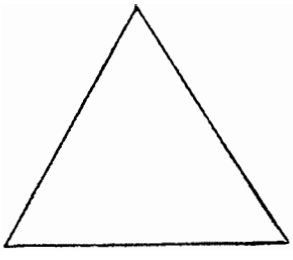
69. **İkizkenar yamuk**, paralel olmıyan kenarları eşit olan yamuktur.

§ VIII. DÜZGÜN POLİGONLAR

70. "**Düzgün**,, poligon, bütün kenarları ve bütün açıları eşit olan bir poligondur.

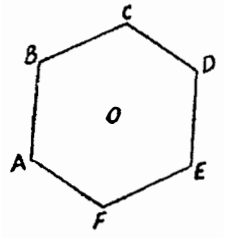
Şekil: 39

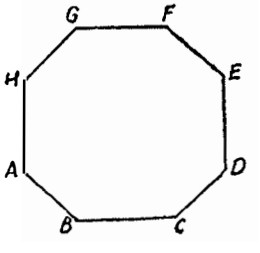
Şekil: 40

Eşitkenar üçgen ve kare, düzgün poligonlardır.

Düzgün poligonlar, düzgün olmıyan poligonlar gibi, kenarlarının sayısınca isim alırlar.

Şekil: 41

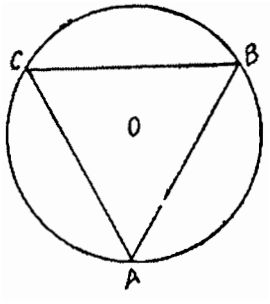

Şekil: 42

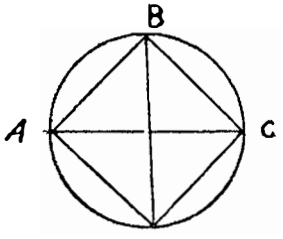
71. Çember, pek çok kenarlı düzgün bir poligon olarak düşünülebilir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 24. sayfası.

72. Bütün köşeleri aynı çemberin üzerinde bulunan bir poligona, **"içpoligon,,** denir.

Şekil: 43

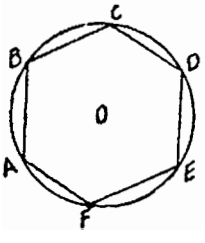

Şekil: 44

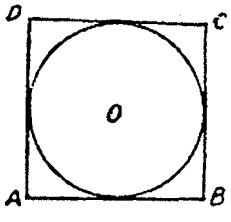
73. Bütün kenarları aynı çembere teğet olan poligona **"dışpoligon,,** denir.

74. Bir poligonun açıları, komşu kenarlarının birleştikleri noktalardaki açılardır.

Bir düzgün poligonun merkezi, aynı zamanda iç dayirenin ve dış dayirenin de merkezleri olan noktalardır.

Şekil: 45

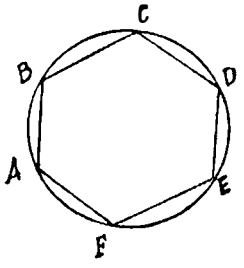

Şekil: 46

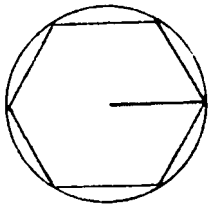
75. Bir düzgün poligonun dış yarıçapı, poligonun merkezinden, açılarından birinin köşesine çekilen doğru çizgidir; bu doğru çizgi, aynı zamanda dış dayirenin de yarıçapıdır.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 25. sayfası.

76. Bir düzgün poligonun iç yarıçapı, poligonun merkezinden kenarlarından birine çekilen dikeydir; bu dikey aynı zamanda iç dayirenin de yarıçapıdır.

Şekil: 47

Şekil: 48

77. Prensip: IV — Düzgün altıgenin kenarı dış dayirenin yarı çapına eşittir.

78. Prensip: V — Bir poligonun kenarlarının sayısı ile açılarının toplamı arasındaki ilgi şöyledir: Poligonun kenarları sayısından 2 çıkarıldıktan sonra kalan sayı kadar iki dikey açı, o poligonun bütün açılarının toplamına eşit olur.

79. Prensip: VI — Bir kirişin ortasından yükseltilen dikey, dayirenin merkezinden ve yayın ortasından geçer.

II. KISIM

Düzeylerin ölçülmesi

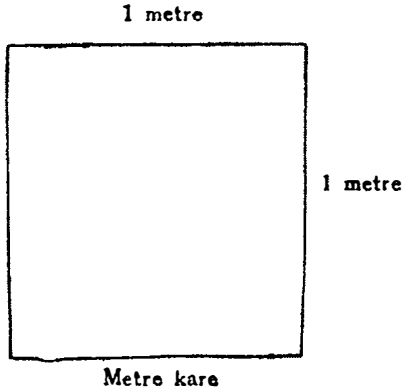
§ I. POLİGONLAR

80. Yüzey: İki boyutlu olarak, yayıldığı, genişlediği düşünülen bir uzamdır. Bu boyutlar uzunluk ve genişliktir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 26. sayfası.

81. Bir yüzey değerini ölçmek için, o yüzey, birim olmak üzere seçilmiş bir yüzey ile oranlanır. Yüzey birimi, genel olarak, **"metre kare„** dir.

Metre kare, her kenarı bir metre olan karedir.

Metre kare

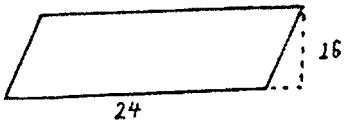
Şekil : 49

82. Dikey dörtgen: Dikey dörtgenin alanı tabanı ile yüksekliğinin çarparığına eşitir.

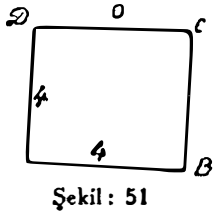
Misal : Tabanı 6 metre ve yüksekliği 3 metre olan bir dikey dörtgen düşünelim. Onun tabanı olan 6 metreyi, yüksekliği olan 3 metre ile çarparsak elde edeceğimiz 18 metre kare, bu dikey dörtgenin alanı olur.

83. Paralelkenar: Paralelkenarın, alanı tabanı ile yüksekliğinin çarparığına eşittir.

Misal: Tabanı 24 metre ve yüksekliği 16 metre olan bir paralelkenar düşünelim. 24 ile 16 nın çarparığı olan 384 metre kare, bu paralelkenarın alanıdır.

Şekil : 50

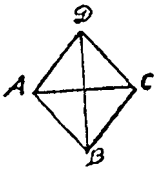

Şekil : 51

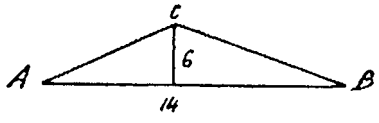
Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 27. sayfası.

84. Kare: Karenin alanı, bir kenarının kendisi ile olan çarparığına eşittir.

Misal: Kenarı 4 metre olan bir kare düşünelim 4 ü 4 ile çarparız. Elde edeceğimiz 16 metre kare, bu karenin alanı olur.

Şekil: 52

Şekil : 53

85. Eşkenar dörtgen: Eşkenar dörtgenin alanı onun iki köşegeninin çarparığının yarısına eşittir.

Misal: Köşegenleri 10 metre ve 6 metre uzunluğunda bulunan bir eşkenar dörtgende 10 un 6 ile çarparığı olan 60 ın yarısı alınırsa elde edilen 30 metre kare bu eşkenar dörtgenin alanı olur.

86. Üçken: Bir üçgenin alanı tabanı ile yarı yüksekliğinin çarparığına eşittir.

Yahut ta bir üçgenin alanı yüksekliği ile yarı tabanının çarparığına eşittir.

Misal: Tabanı 14 metre ve yüksekliği 6 metre olan bir üçgen düşünelim.

1 — Tabanını, yüksekliğinin yarısı ile çarparız ve şunu elde ederiz.

$$14 \times 3 = 42 \text{ metre kare}$$

2 — Yüksekliğini, tabanının yarısı ile çarparız ve şunu elde ederiz:

$$6 \times 7 = 42 \text{ metre kare}$$

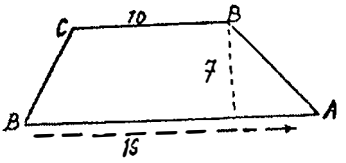
Her iki netice, üçgenin alanını gösterir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 28. sayfası.

87. Yamuk: Bir yamuğun alanı iki taban toplamının yarısı ile yüksekliğinin çarpanığına eşittir.

Misal: Yüksekliği 7 metre ve tabanları 10 ve 16 metre olan bir yamuk düşünelim:

İki taban toplamının yarısı buna eşittir.

Şekil : 54

$$\frac{16 \times 10}{2} = 13$$

Yamuğun alanı $7 \times 13 = 91$ metre karedir.

88. Her hangi bir poligon: Her hangi bir poligonun alanı, bir çok yollarla elde edilir.

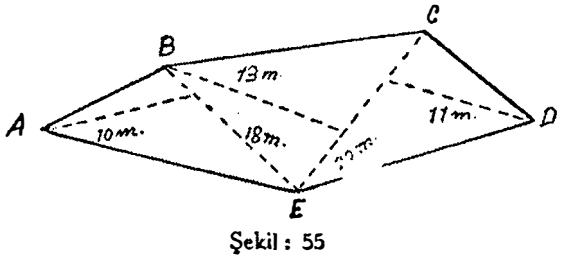
1. inci yol: Poligon üçgenlere parçalanır, her üçgenin alanı ayrı ayrı aranılır ve bu alanların toplamı bulunur.

$$\text{A B E üçgeni} = 18 \times \frac{10}{2} = 90$$

$$\text{B C E} \quad \text{»} \quad = 13 \times \frac{20}{2} = 130$$

$$\text{D C E} \quad \text{»} \quad = 11 \times \frac{20}{2} = 110$$

Bütün poligonun alanı = 330 mk.

Şekil : 55

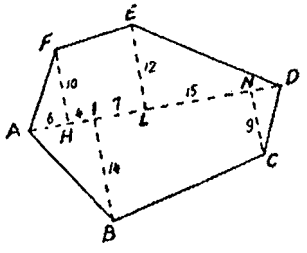
Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 29. sayfası.

2. inci yol: Poligon dikey üçgenlere ve dikey yamuklara parçalanır.

Misal: A B C D E F poligonunu gözönüne alalım. Poligonun iki uzak köşesini birleştiririz ve diğer köşelerden bu doğru çizgi üzerine dikeyler çizeriz. Ortaya çıkacak dikey üçgenler ile dikey yamukların alanlarını ayrı ayrı ararız ve bunların toplamını buluruz:

$$\text{A F H üçgeni} = 10 \times \frac{6}{2} = 30$$

$$\text{A B I} \quad » \quad = 10 \times \frac{14}{2} = 70$$

Şekil: 56

$$\text{E L D} \quad » \quad = 19 \times \frac{12}{2} = 114$$

$$\text{D N C} \quad » \quad = 9 \times \frac{4}{2} = 18$$

Üçgenlerin toplamı 232 232 mk.

$$\text{Yamuk ELHF} = 11 \left(\frac{10 + 12}{2} \right) = 121$$

$$» \quad \text{INCB} = 22 \left(\frac{14 + 9}{2} \right) = 253$$

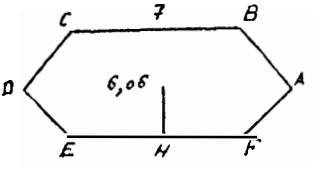
Yamukların toplamı . . . . . 374 mk. 374 mk.

Poligonun alanı . . . . . 606 mk.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 30. sayfası.

89. Düzgen poligon: Bir düzgen poligonun alanı, içyarıçapının yarısı ile çevresinin çarparığına eşittir.

Misal: Kenarları 7 metre ve içyarıçapı 6,06 metre olan düzgün bir altıgeni göz önüne alalım:

Şekil: 57

Çevresi $7 \times 6 = 42$ m. dir.

Çevresi ile içyarıçapının çarparığı şuna eşittir:

$$42 \times \frac{6,06}{2} = 127,26 \text{ mk.}$$

Bu düzgün altıgenin alanı 127,26 mk. ye eşittir.

§ II. DAYİRE

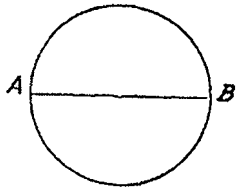
90. Çemberin uzunluğu: Çemberin uzunluğu çapının, 3,1416 ile çarparığına eşittir.

91. 3.1416 sayısı, çemberin, kendi çapına olan oranını gösterir. Başka türlü anlatalım: Her çemberin uzunluğunun kendi çapına böleyinden çıkan bölü, 3,1416 sayısıdır.

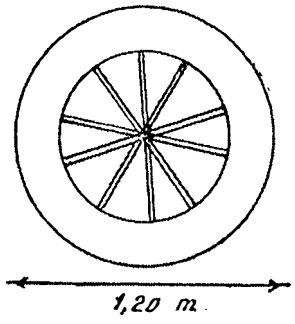
3,1416 sayısı, grek harflerinden « π » ile gösterilir. Bu harf «Pi» diye okunur.

Misal: 1 — Çapı 6 metre olan bir dayirenin çemberi, $6 \times 3,1416 = 18.8496$ metredir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 31. sayfası.

Şekil: 58

Şekil: 59

Misal: II — Çapı 1,20 metre olan bir tekerleğin çemberinin uzunluğunu bulalım:

Çember: $1{,}20 \times 3{,}1416 = 3{,}77$ metredir.

92— Çapın uzunluğu: Bir dayirenin çapı, çemberini π ye bölerek elde edilir.

Misal: I — 78,64 metre uzunluğunda bir çemberin çapı:

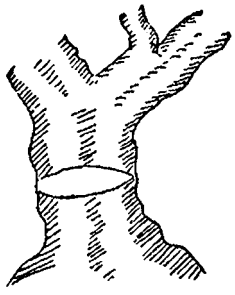
$$\frac{78{,}54}{3{,}1416} = 20 \text{ metredir.}$$

Misal: II — Çemberi 2,40 metre olan bir ağacın çapını bulalım. Bu ağacın çapı $\frac{2{,}40}{3{,}1416} = 0{,}76$ metredir.

93. Dayirenin alanı: I — Dayirenin alanı çemberi ile yarı çapının yarısının çarparığına eşittir.

Misal: Yarıçapı 12 metre olan bir dayire alalım. Bu dayirenin alanını bulmak için, çemberinin uzunluğunu bulmak gerektir. Bunun için de önce onun çapını buluruz: Yarım çap 12 olduğuna göre, çap $(12 \times 2) = 24$ m. dir. Şimdi bunu π ile çarpalım. Dayirenin çemberi: $24 \times 3{,}1416 = 75{,}3984$ m olur.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 32. sayfası.

Şekil : 60

Yarıçapın yarısı da $\frac{12}{2} = 6$ m. dir.

Dayirenin alanı = 75,3984×6 = 452,3904 metre karedir.

94 — Dayirenin alanını bulmak için daha genel olarak kullanılan başka bir yol :

2— Dayirenin alanı yarıçapının karesi ile 3,1416 sayısının çarparığına eşittir.

Misal: Yarıçapı 12 metre olan aynı dayireyi alalım.

Yarıçapın karesi = 6×6=36 dır.

Dayirenin alanı: 36×3,1416=113,0976 mk. dir.

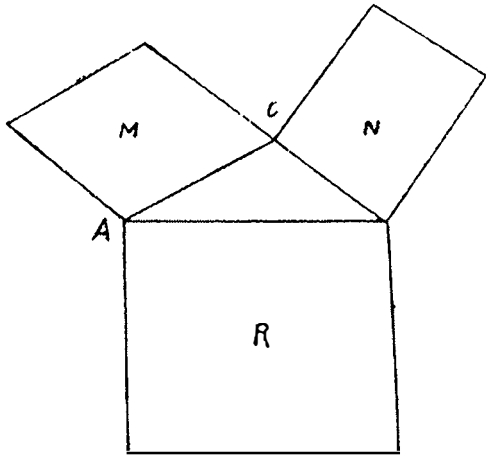
§ III. DİKEYİN ÇAP KARESİ

95. Prensip: VII — Bir dikey üçgenin dikeyin çapı üzerine çizilen kare, üçgenin diğer iki kenarı üzerine çizilen karelerin toplamına eşittir.

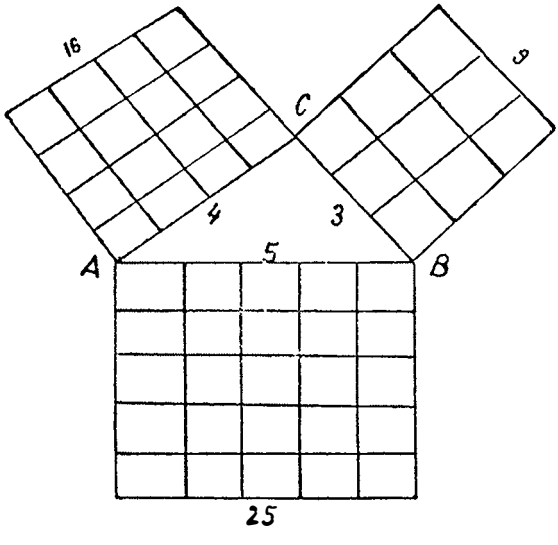
96. 5, 4 ve 3 sayılarını alalım. Bunların kareleri 25,16 ve 9 dur. 25 = 16 + 9 olduğundan şu sonuca varırız ki, bundan önceki prensibe göre, kendi aralarındaki oran 5, 4 ve 3 sayıları gibi olan üç çizgi ile bir dikey üçgen çizilebilir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 33. sayfası.

34

Şekil : 61

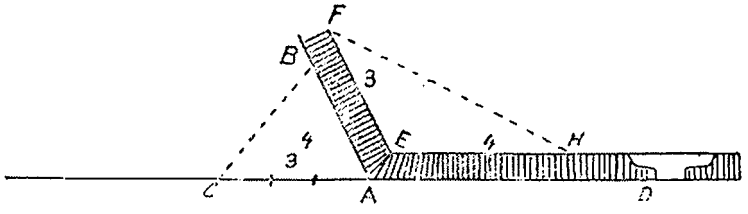
Şekil: 62

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 34. sayfası.

97. Bu 3, 4 ve 5 sayıları, iki duvar arasındaki açının dikey olup olmadığını ortaya çıkarmıya yarar.

Açının içinde olduğu gibi dışında da işlemek mümkündür.

Duvarın dışında, DA çizgisinin uzantısı üzerinde 3 metre ve AB çizgisi üzerinde 4 metre alırız. Eğer

Şekil : 63

BC çizgisi 5 metreden daha az veya daha çok ise, iki duvarın açısı dikey değildir.

Açının içinde de aynı şekilde işlenebilir.

§ IV. İMSİY

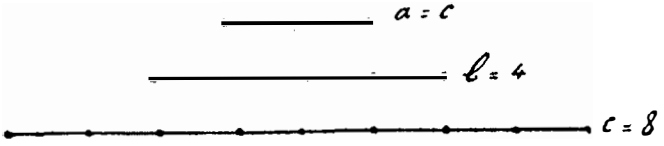
98. İki çizginin oranı : İki çizginin birbirine olan oranı, onların uzunluklarını gösteren sayıların oranının aynıdır.

1) 3 metrelik A çizgisiyle 6 metrelik B çizgisini alalım : 3, 6 nın yarısı olduğundan A çizgisi de B çizgisinin yarısıdır. Yani 3 ile 6 arasındaki oran ne ise, A ile B arasındaki oran da odur.

2) 5 metre c çizgisiyle 7 metrelik D çizgisini alalım: 5, 7 nin $\frac{5}{7}$ sidir; aynile C çizgisi de D çizgisinin $\frac{5}{7}$ sidir.

99. Ortakoran : İki çizginin ortakoranı olan üçüncü bir çizgi, o iki çizginin dışlarda bulunduğu

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 35. sayfası.

Şekil : 64

bir orantının, ortalarında ortak olarak bulunur. Ortakoran, orantının yanlarında da bulunabilir.

Uzunlukları :
2, 4 ve 8 metre olan
a, b, c çizgilerini alalım.
Bu sayılardan bir orantı kuralım :

$$2 : 4 = 4 : 8$$

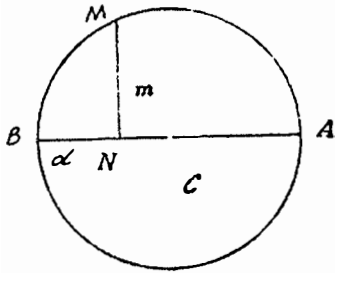
yahut sayılar yerine çizgileri gösteren harfleri koyalım:

$$a : b = b : c$$

İşte bu orantılardan ortadaki, iki tarafa ortak, 4 sayısı veya b harfi, ortakorandır. 2 nin 4 e ve 4 ün 8 e bölümleri yani oranları birdir.

100. Prensip: VIII. Çemberin bir noktasından çapa indirilen dikey, çapta ayırdığı iki parçanın ortakoranıdır.

Şekilde de görüldüğü gibi çemberin M noktasından

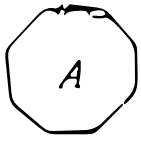

Şekil : 65

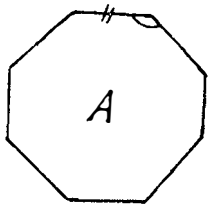
Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 36. sayfası.

AB çapına indirilen MN = m dikeyi, çapta ayırdığı o ve d parçalarının ortakoranıdır.

Yani c : m = m : d dir.

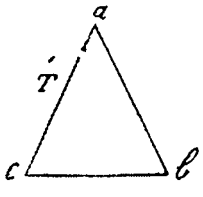

Şekil : 66

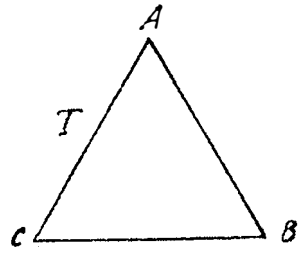

Şekil : 67

İmsel şekiller : İmsel şekiller aynı büyüklükte olmadıkları halde aynı biçimde olan şekillerdir.

Şekil : 68

Şekil : 69

Dayireler daima imsel şekillerdir.
Kareler daima imsel şekillerdir.

Kenarlarının sayısı aynı olan düzgün poligonlar, daima imsel şekillerdir.

101. İmsel poligonlarda **homolog açılar** eşittirler ve homolog kenarlar da oranlıdırlar.

102. İmsel şekillerde **karşıtılgın** kenarlara homolog kenarlar denir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 37. sayfası.

ABC ve abc üçgenleri (şekil: 68, 69) imsel üçgenler olduklarına göre, eğer ab kenarı AB kenarının yarısı ise ac ve cb kenarları da aynı şekilde AC ve CB kenarlarının yarısıdırlar; bundan başka bu iki üçgende karışıtilgin olan açılar eşittirler.

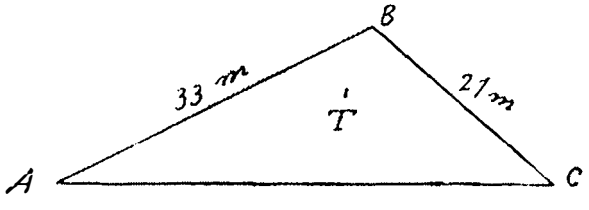
ABCDE ve abcde (şekil: 66, 67) imsel poligonlarda karışıtilgin olan AB ve ab kenarlarının oranı, BC ve bc kenarlarının oranına eşittir. Bu iki poligonda homolog olan diğer kenarlar için de böyledir. Bundan başka A açısı a açısına: B açısı b açısına ve karışıtilgin olan diğer açılar da birbirlerine eşittirler.

103. Bir tablo ile onun çekilmiş fotoğrafi imsel şekillerdir.

Fotoğrafi tablonun boyutlarını küçültürse de tablonun çizgileri ile fotoğrafinin çizgileri arasında hiç değişmiyen aynı oran vardır. Açılar ise eşit kalırlar.

§ V. İMSEL ŞEKİLLERİN ÇEVRELERİ İLE ALANLARI ARASINDA ORAN

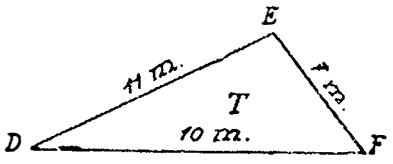
104. Çevreler arasında oran: İki imsel şeklin çevreleri arasındaki oran, onların homolog kenarları arasındaki orana eşittir.

Şekil: 70

Misal: Tabanları 10 ve 30 metre olan T ve T' üçgenlerini alalım. Bu üçgenlerde DF tabanı AC ta-

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 38. sayfası.

Şekil : 71

banının üçte biridir. O halde T üçgeninin DEF çevresi, T' üçgeninin ABC çevresinin üçte biri olur. Şimdi bu dediklerimizin doğru olup olmadığını araştıralım:

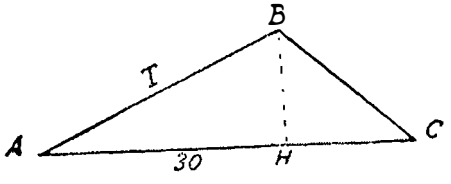
DEF üçgeninin çevresi:

$$10 + 11 + 7 = 28 \text{ m. dir.}$$

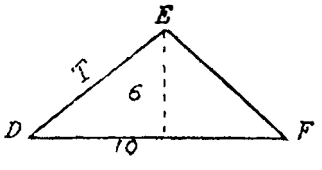
ABC üçgeninin çevresi:

$\frac{28}{84} = \frac{1}{3}$ olduğundan T üçgeninin çevresi gerçekten T' üçgeninin çevresinin üçte biridir.

105. Alanların oranı : İki imsel şeklin alanlarının oranı bunların iki homolog kenarları karelerinin oranına eşittir.

Şekil : 72

Şekil : 73

Misal: Tabanları 30 ve 10 metre olan T ve T' üçgenlerini alalım:

$$30 \text{ un karesi} = 30 \times 30 = 900$$

$$10 \text{ un karesi} = 10 \times 10 = 100$$

900 de 9 kere 100 vardır. Bundan çıkan netice şudur ki T üçgeninin alanı T' üçgeninin alanından 9 kere büyüktür. Gerçekten T üçgeninin alanı

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 39. sayfası.

$$T = 30 \times \frac{18}{2} = 270 \text{ tir.}$$

T üçgeninin alanı da $T' = 10 \times \frac{6}{2} = 30$ dur.

Görüyoruz ki 270, 30 dan 9 kere büyüktür.

III. KISIM

Katıylar

§ I. SİLİNDİR VE PÜRÜZMA

Silindir

106. Silindir o şekilde bir katıy [1] dır ki onun yan yüzeyi bir eğri yüzeydir. Bu şekilde olan katıy, herhangi bir yatay düzeyde yuvarlanabilir. İşte bunun içindir ki ona silindir denmiştir. Silindirde karşılıklı tabanlar paralel ve eşittir.

107. Bir silindirin yüksekliği, üst tabanından alt tabanına indirilen dikeydir.

108. Bir silindir, kenarının tabanlarına dikey veya eğik olduğuna göre **«dikey silindir»** veyahut **«eğik silindir»** dir.

Dikey silindir, bir dikey dörtgenin bir kenarı etrafında tam olarak dönmesiyle elde edilir.

109. Dikey silindirin yan yüzünün alanı. Dikey bir silindirin yan alanı, yüksekliğiyle tabanlarından birinin çemberinin çarparığına eşittir.

Misal: Yüksekliği 0,80 m. ve tabanlarından herbirinin çemberi 1,20 m. olan bir dikey silindir düşünelim. Bu silindirin yan alanı $0{,}80 \times 1{,}20 = 0{,}96$ **mk.** dir.

110. Bir silindirin yan yüzeyini yayarsak bir dikey dörtgen elde ederiz ki, bunun tabanı silindir tabanı çemberine ve yüksekliği de silindirin yüksekliğine eşit olur.

[1] Katıy, katı olan bir cisimdir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 40. sayfası.

111. Bir silindirin hacmı, onun tabanı alanının yüksekliği çarparığına eşittir.

Misal: Yüksekliği 0,80 m. ve tabanlarından herbirinin alanı 0,30 mk. olan bir silindir düşünelim. Bu silindirin hacmı $0,30 \times 0,80 = 0,24$ mkp. tür.

Pürüzma

112. Pürüzma. Bir pürüzma, öyle bir katıydır ki, onun yan düzeyleri paralelkenar düzeylerdir. Tabanları da biribirine eşit ve paraleldir. Ancak silindir gibi yuvarlanamaz. Yuvarlanmasına pürüz olan kenarları vardır; ondan dolayıdır ki, buna silindire göre pürüzma denmiştir

113. Bir pürüzmada kenar düzeyleri biribirinden ayıran doğru çizgilere **"ayrıt„** denir.

114. Bir pürüzma onun ayrıtlarının iki tabanlarına dikey veya eğik olduklarına göre **"dikey pürüzma„** veya **"eğik pürüzma„** dır.

115. Bir pürüzmanın yüksekliği üst tabanından alt tabanına indirilen dikeydir.

116. Bir pürüzmanın tabanları üçgen, dörtgen, beşgen ve daha çok olduğuna göre, **"üçgen pürüzma„, "beşgen pürüzma„** v. b. adını alır.

117. Bir pürüzmanın **"yanal alanı„,** onun iki tabanını birleştiren paralel kenarların toplamıdır.

118. Bir pürüzmanın ökül alanı: Bir pürüzmanın ökül alanı yanal yüzeyi ile tabanları yüzeyinin alanlarının ökülüne eşittir.

119. Dikel pürüzmanın yanal yüzeyi: Bir dikey pürüzmanın yanal yüzeyi, onun yüksekliğile tabanlarından birinin çemberi çarparığına eşittir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 41. sayfası.

Misal: Tabanlarından birinin çemberinin çevresi 1,20 m ve yüksekliği 0,80 m. olan bir pürüzma düşünelim. Bu pürüzmanın yanal yüzeyi 0,80 × 1,20 = 0,96 mk. dir.

120. Bir dikey pürüzmanın yanal yüzeyini yayarsak ortaya bir dikey dörtgen çıkar. Bunun tabanı, pürüzmanın tabanının çevresine ve yüksekliği, pürüzmanın yüksekliğine eşittir.

121. Pürüzmanın hacmi: Herhangi bir pürüzmanın hacmi, tabanlarından birinin yüzeyile yüksekliğinin çarparığına eşittir.

Misal: Tabanlarından birinin yüzeyi 4,32 mk. ve yüksekliği 0,80 m. olan bir pürüzma düşünelim. Bunun hacımı 4,32 × 0.80 = 3,456 mkp. tür.

Küp

122— Küp: Küp, içi boş olan ve içine bir şey alan cisimdir. Su küpü, pekmez küpü dediğimiz zaman içine su veya pekmez doldurulan ve onları alabilecek boşluk kendinde bulunan bir cisim anlarız. Küpe göre daha küçük olan kupa ve kap ta vardır. Küp, kap ve kupa türlü şekillerde olabilir.

123. Kareküp: Yüzleri ve tabanları kare olan bir dikey pürüzmaya **"Kareküp"** veya sadece **"Küp"** denir.

124. Küpün ökül alanı: Küpün ökül alanını bulmak için, onun kenarlarından birinin karesini altı ile çarparız.

Misal: Kenarlarından her biri 0,50 m. uzunluğunda olan bir küp düşünelim. Onun kenarı karesi 0,50 × 0,50 = 0,25 mk. dir. O halde küpün ökül alanı 0,25 × 6 = 1,50 mk. tür.

125. Küpün hacmi: Bir küpün hacmi, kenarının **"3 üsüne"** eşittir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 42. sayfası.

Bir sayının 3 üsü öyle bir çarpanığdır, ki onda o sayı 3 defa çarpan olarak bulunur.

Misal I: 5 in 3 üsü, yani 5^3: $5 \times 5 \times 5 = 125$ tir.

Misal II: Kenarlarından herbiri 0,03 m. olan bir kutu alalım. Bunun hacmi $0{,}03 \times 0{,}03 \times 0{,}03 = 0{,}000027$ mkp. tür.

§ II. KONİ ve PİRAMİT

126. Koni: Huniye benziyenbir katıydır. Konide taban bir dayiredir. Tabanın karşısı bir noktadır.

127. Dikey koni: Dikey koninin tepesinden tabanına indirilen dikey, tabanın merkezinden geçerse ona "**Dikey koni**,, denir.

Dikey koni, bir dikey üçgenin dikey kenarlarından biri etrafında tam olarak dönmesinden ortaya çıkar.

128. Koninin yanal alanı: Bir dikey koninin yanal alanı taban çemberile kenar çizgisi yarısının çarpanığına eşittir.

Misal: Taban çemberi 1,885 m. ve kenar çizgisi 0,50 m. olan bir konide yanal alanı $1{,}885 \times \frac{0{,}50}{2} = 0{,}4712$ mk. dir

Koninin hacmı: Herhangi bir koninin hacmı, tabanı alanı ile yüksekliğinin üçte birinin çarpanığına eşittir.

Misal: Tabanı alanı 0,78 mk. ve yüksekliği 0,40 m. olan bir koninin hacmı $0{,}78 \times \frac{0{,}40}{3} = 0{,}104$ mkp. tür.

Kesik koni: Dikey kesik koni, üst parçası tabanına paralel bir düzey ile kesildikten sonra kalan ka-

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 43. sayfası.

tıydır. Bir dikey kesik koninin yanal alanını bulmak için onun kenar çizgisini, taban çemberlerinin yarı toplamı ile çarpmak gerektir. Taban çemberlerinin yarı toplamı, her iki tabandan ayni uzaklıkta bulunan orta çemberlerinin uzunluğunu gösterir.

Misal: Üst tabanı çebmeri = 0,25 m. alt tabanı çemberi = 1,256 m.; kenar çizgisi = 0,30 m. olan bir kesik konide taban çemberlerinin yarı toplamı = $\frac{0,25 + 1,256}{2}$ = 0,753 m. dir. Bu kesik koninin yanal alanı 0,753 × 0,30 = 0,2259 mk. e eşit olur.

Kesik koninin hacmı: Bir kesik koninin hacmını bulmak için, alt tabanının yarı çapının karesi, üst tabanın yarı çapının karesi ve bu iki yarıçapın çarparığı toplanır. Bu toplam ile çarpılır ve elde edilen çarparığ da, yüksekliğinin üçte biri ile çarpılır. Böylece hacım elde edilir.

Misal: I. Boyutları aşağıda yazılı olan bir kesik koni alalım:

Alt tabanının yarıçapı = 0,50
Üst tabanının yarıçapı = 0,40
Yükseklik = 0,60
Büyük yarıçapın karesi = 0 50 × 0,50 = 0,25
Küçük » » = 0,40 × 0,40 = 0,16
Bu iki yarıçapın çarparığı = 0,50 × 0,40 = 0,20

Yarıçaplarının kareleri ile onların biribirile olan çarparığının toplamı 0,25 + 0,16 + 0,20 = 0,61 dir.

Kesik koni hacmi: $0,61 \times 3,1416 \times \frac{0,60}{3} = 0,383$ mkp. tür.

Misal: II. Bir kesik koni şeklinde ve aşağıda yazılı boyutlarda olan bir kova'nın ne aldığını arıyalım:

Yükseklik = 0,45
Üst yarıçap = 0,15
Alt yarıçap = 0,10

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 44. sayfası.

Kesik koninin hacmını bulmak için gösterilen hesabı yaparak şunu elde ederiz:

$[(0,15 \quad 0,15)+(0,10\times 0,10)+(0,15\times 0,10)]\times 3,1416\times\frac{0,45}{3}=0,0223839$ mkp. tür. Demek ki kova, içine 22 litre alıyor.

129. Piramit: Piramit, yanal yüzleri tepe denilen noktadan başlıyan ve bir poligonun kenarlarında biten üçgenlerin meydana getirdikleri bir katıydır. Poligon, piramidin tabanı olur. Mısırda ölüleri barımak için yapılmış olan büyük mezarlar, anlattığımız şekildedirler. Bu mezarlar, ölüleri içlerinde barındırdıkları için "beramit„ veyahut "piramit„ dirler. Piramitler, Türklerin en eski yapı şekillerinden biridir Asker çadırları içinde barınılan birer piramittirler ve şekilleri de anlattığımız gibidir.

130. Düzgün bir piramitte yüzler, ikizkenar üçgenlerdir. Bu üçgenlerden her birinin yüksekliğine, "**piramidin içyarıçapı**„ denir.

131. Düzgün bir piramitte şunlar ayırt edilmelidir:

1 — Piramidin yüksekliği;

2 — Yanal yüzlerin yüksekliği, yahut piramidin içyarıçapı;

3 — Piramidin tabanı olan düzgün poligonun içyarıçapı.

132. Piramidin yanal alanı: Bir düzgün piramidin yanal alanı, tabanının çevresi ile piramidin içyarıçapı yarısının çarpanığına eşittir.

Misal: Taban poligonunun her kenarı 0,25 m. ve içyarıçapı 0,30 m. olan düzgün bir beşgen piramit alalım. Tabanın çevresi $0,25\times 5=1,25$ tir. Piramidin yanal alanı $1,25\times\frac{0,30}{2}=0,1875$ tir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 45. sayfası.

133. Piramidin hacmı: Herhangi bir piramidin hacmı, tabanının alanı ile yüksekliğinin üçte birinin çarparığına eşittir.

Misal: Tabanının alanı 0,25 mk. ve yüksekliği 0,27 m. olan bir piramit alalım. Bu piramidin haçmı:

$$\frac{0,25 \times 0,27}{3} = 0,0225 \text{ mkp. tür.}$$

§ III. YÜRE

134. Yüre, her noktası, merkez denilen bir iç noktadan eşitleyin uzak bir eğri yüzeyle çevrilmiş bir katıydır.

135. Yüreyin yarıçapı, merkezden yüzeyin her hangi bir noktasına giden bir doğru çizgidir.

136. Yürenin alanı: Yürenin alanı, yüre yarıçapında olan bir dayirenin alanının dört ile çarparığına eşittir.

Yarıçapı 0,50 m. olan bir yürede 0.50 m. yarıçapında olan bir dayirenin alanı $0,50 \times 0,50 \times 3,1416 = 0,7854$ mk. tür. Yürenin alanı bu dayire alanının 4 ile çarparığına eşit olur.

$$0,7854 \times 4 = 3,1416 \text{ mk.}$$

137. Yürenin hacmı: Yürenin hacmı, yürenin alanını yarıçapının üçte birine çarparak elde edilir.

Yarıçapı 0,50 m. olan bir yüre alalım:

Bu yürenin alanı 3,1416 mk. olduğunu yukarda bulmuştuk.

Yürenin hacmi $3,1416 \times \frac{0,50}{3} = 0,5236$ mkp. tür.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 46. sayfası.

138. Hacımların oranı: iki imsel katıyın hacımlarının arasındaki oran, onların iki homolog boyutlarının küpleri veya 3 üsleri oranının aynidir.

Bütün yüreler imsel katıylar olduğundan hacımlarının oranı yarıçaplarının küplerinin oranının aynidir.

Misal: Yarıçapları 6 ve 12 metre olan iki yüre alalım. Bunların hacımlerının oranı, 6 ve 12 nin küpleri, yani 216 ve 1728 in oranına, yani 1 in 8 e olan oranına eşittir.

Bunun doğru olup olmadığını araştıralım:

Küçük yürenin hacmı:

$$4 \times 3,1416 \times 6 \times 6 \times \frac{6}{4} = 904,7808 \text{ mkp. tür.}$$

Büyük yürenin hacmı:

$$4 \times 3,1416 \times 12 \times 12 \times \frac{12}{3} = 7238,2464 \text{ mkp. tür.}$$

Bu iki sayıyı karşılaştırırsak, görürüz ki, küçük yürenin hacmı büyük yürenin hacmında 8 kere vardır.

Ihtar: İki imsel katıy yüzeyi arasındaki oran, homolog boyutları karelerinin oranına eşittir; iki homolog yüzün oranı da böyledir.

139. Tarif: Tarif, geometrik veya genel olarak herhangi bir bilgiye ait şeyin derli toplu kısa anlatımına denir. Bu kısa anlatım, o şeyin ne olduğunu uzun uzadıya düşünüldükten, arandıktan, tarandıktan sonra derlenen öz anlamı kapsayan sözlerden kurulan kapsadır.

140. Aksiyom: Aksiyom, kendinin ne olduğunu ispat gereksiz olan besbelli bir şeydir.

Misal: İki çizginin ayrı ayrı uzunluğu bir üçüncü çizginin uzunluğuna eşit ise, onların uzunlukları birbirine eşittir.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının 47. sayfası.

141. Teorem ve teori: Hakikati, bir takım taramalar sonunda, meydana çıkan düşünüğlere teorem veya teori derler.

142. Varsayı: Varsayı, öyle bir düşünüğdür ki, o hakikatte vardır veya yoktur, fakat var sayılır.

Misal: Kara tahtaya gelişi güzel bir üçgen çizelim. Bu üçgenin kenarlarını 3, 5, 6 uzunluğunda varsayalım. İşte bu var saymaya, **"varsayı"** denir. Buna benzer her işlev varsayıktır. Varsayık olan şeylerin anlatılması için kullanılan terim **"varsayı"** dır.

Atatürk'ün yazdığı *Geometri* kitabının son sayfası.

Atatürk'ün türeterek *Geometri* kitabında kullandığı terimlerden belirleyebildiklerimiz aşağıda abece sırasıyla verilmiştir. Terimlerin geçtiği maddeler numara ile yanında belirtilmiştir. Günümüzde kullanılan şekli değişmiş olanlar da yine yanlarında yazılmıştır. (Y.N.)

Atatürk'ün Kullandığı	**Eski Terim**	**Şimdi Kullanılan**
açı (22)	zaviye	
açı ölçüsü (35)		
açıortay (43)	hattı munassıf	
aksiyom (140)	mütearife	
alan (82)	mesahai sathiyye	
altıgen (45)	müseddes	
ayrıt (113)	dıl'ı mücessem	
beşgen (45)	muhammes	
beşgen pürüzma (116)	menşuri muhammesi	beşgen prizma
bitişik açı (25)	zaviyei mücavire	komşu açı
boyut (2)	buud	
böley (91)	taksim	
bölü (91)	taksim	
bütey (42)	mütemmim	
bütey açılar (41)	zaviyei mütemmime	düzler açılar
bütünleyen açılar (41)	bütünler açılar	
cisim (1)	cisim	oyut
çap (20)	kutur	
çarpanık (82)	hasılı zarp	çarpım
çekül (33)	şâkul aleti	
çember (15)	muhiti daire	
çeşitkenar üçgen (54)	müsellesi muhtelifül adla'	
çevre (46)	muhit	
çizgi (6)	hat	
dakka (18)	dakika	dakika
dar açı (38)	zaviyei hadde	daraçı
dar üçgen (57)	müsellesi haddüzzaviye	daraçılı üçgen
dayire (16)	daire	dönge
dayirenin alanı (93)	sahai daire	
değme (20)	temas	
değme noktası (20)	noktai temas	
derece (18)	derece	
dışpoligon (73)	haricen mersum mudalla	
dış tersaçı (28)	haricen mütebadil	
dikey (34)	amudî	dik, dikey
dikey açı (44)	zaviyei kaime	
dikey dörtgen (64)	mustatil	dikdörtgen
dikey kesik koni (128)	mahrutı kaimi nakıs	
dikey koni (127)	mahrutı kaim	dik koni
dikey pürüzma (114)	menşurı kaim	dik prizma
dikey silindir (108)	üstüvanei kaim	dik yuvak

dikey üçgen (55)	müsellesi kaimüzzaviye	dik üçgen
dikey yamuk (68)	kaim şibih münharif	dik yamuk
dikeyin çapı (55)	veteri kaime	hipotenüs, eğikkıyı
direget (2)	istikamet	boyut
dış poligon (73)	haricen mersum mudalla	dış çokgen
dış ters (açı) (28)	haricen mütebadil	
doğru (9)	müstakim	
doğru çizgi (9)	hattı müstakim	
dörtgen (61)	münharif	
dörtgen pürüzma (116)	menşuri münharifî	
düşey (33)	şakuli	
düşey çizgi (33)	hattı şakuli	
düzey (10)	sathı müstevi	düzlem
düzgün (70)	muntazam	
düzgün altıgen (77)	muntazam müseddes	düzgün altıgen
düzgün beşgen (132)	muntazam muhammes	düzgün beşgen
düzgün poligon (70)	mudalla'i muntazam	
eğik (31)	mail	
eğik çizgi (31)	hattı mail	
eğik pürüzma (114)	menşuri mail	eğik prizma
eğik silindir (108)	üstüvanei mail	eğik yuvak
eğri (11)	münhani	
eğri çizgi (13)	hattı münhani	
eğri yüzey (11)	sathı münhani	
eşit (18)	müsavi	
eşkenar dörtgen (65)	main	
eşkenar üçgen (52)	müsellesi mütesaviyüladla	
geometri (8)	hendese	
hacım (3)	hacm	
homolog (101)	müteşabihen mevzu	
içpoligon (72)	dahilen mersum mudalla	iç çokgen
iç tersaçılar (27)	zaviyetanı mütebadiletanı dahiletan	
içyarıçap (130)	nısfı kutrı kaim	
ikizkenar üçgen (53)	müsellesi mütesaviyüssakeyn	
ikizkenar yamuk (69)	sakeyn şibih münharif	
imsel (100)	mümasil	benzer
imsel şekiller (100)	eşkali müteşabihe	benzer şekiller
imsiy (98)	mümaselet	benzerlik
kare (66)	murabba	dördül
kareküp (66)	mikap	
katıy (106)	sulb	katı
kenar (22)	dılı	
kesek (20)	katı'	kesen
kesik koni (128)	mahrutı nakıs	
kırık çizgi (12)	hattı münkesir	
kiriş (20)	veter	
koni (126)	mahrût	
köşe (22)	re's	
köşegen (47)	kutri zu kesiriladla'	
küp (123)	mikap	
metre kare (81)	metre murabbaı	
ok (20)	sehim	
oput açı (37)	zaviyei münferice	geniş açı
oput üçgen (56)	müsellesi münfericüzzaviye	geniş açılı üçgen
oran (81)	nispet	
orantı (99)	tenasüp	
ortakoran (100)	vasatı mütenasip	orantılı orta
ökül (118)	yekûn, mecmu	toplam

ökül alan (118)	mecmuu satıh	tüm yüzey alanı
paralel (21)	muvazi	
paralel çizgiler (21)	muvazi hatlar	
paralelkenar (63)	mütevaziladla'	
piramit (129)	ehram	
piramidin hacmı (133)	hacmi ehram	
piramidin içyarıçapı (130)	nısfı kutrı kaimi ehram	
piramidin yanal alanı (132)	sahai canibii ehram	
pi sayısı (91)		
poligon (45)	mudalla	çokgen
poligon açıları (74)	zaviyatı mudalla	
poligon merkezi (74)	merkezi mudalla	
poligonun dış yarıçapı (75)	nısfı kutrı mudalla	
poligonun iç yarıçapı (76)	nısfı kutrı kaimi mudalla	
prensip (34)	mebde	
pürüzma (112)	menşur	prizma, biçme
pürüzmanın hacmı (121)	hacmi menşur	
pürüzmanın yanal alanı (117)	sahai canibii menşur	
pürüzmanın yüksekliği (115)	irtifaı menşur	
sekizgen (45)	müsemmen	
silindir (106)	üstüvane	yuvak
silindirin hacmı (111)	hacmi üstüvane	
silindirin yüksekliği (107)	irtifaı üstüvane	
taban (49)	kaide	
teğet (20)	hattı mümas	
teorem (141)	dava	
teori (141)	nazariye	
terim (142)	ıstılah	
tersaçı (26)	re'sen mukabil zaviye	
toplam (39)	yekûn	
tümey (40)	tamamî	tümler
tümey açılar (39)	tamamî zaviyeler	bütünler açılar
uzam (4)	imtidat, vüsat	genişlik
uzay (3)	feza, mekân	
üçgen (48)	müselles	
üçgenin alanı (86)	sahai müselles	
üçgenin tepesi (50)		
üçgenin yüksekliği (51)	irtifaı müselles	
üçgen pürüzma (116)	menşurı müsellesî	üçgen prizma
varsayı (142)	faraziye	varsayım
yamuk (67)	şibhi münharif	
yamuğun alanı (87)	sahai şibhi münharif	
yanal alan (117)	sahai canibi	
yarıçap (20)	nısfı kutr	
yatay (33)	ufkî	
yatay çizgi (32)	hattı ufkî	
yay (20)	kavis	
yedigen (45)	müsebba	
yöndeş açılar (29)	mütevafık zaviyeler	
yüre (134)	küre	yuvar
yürenin alanı (136)	sahai küre	
yürenin hacmı (137)	hacmi küre	
yürenin yarıçapı (135)	nısfı kutrı küre	
yüzey (5, 80)	satıh	

"BEN BİR İNKILAP ÇOCUĞUYUM" FİLM SENARYOSU ÜZERİNE YAZILANLAR*

(1937)

Atatürk kendi hayatına ait bir film yaptırmaya karar vermiş ve bana esaslarını dikte ettikten sonra iki defa tashih etmişti. "Ben bir İnkılap Çocuğuyum" adını taşıyan bu senaryonun ilk müsveddesini okuduktan sonra:

"Başka neler koymalıyız?" *diye sordu. Biraz çekinerek:*

"Bir filmde kadın ve aşk unsuru da aranır. Ama, bilmem nasıl emrederdiniz" dedim. Atatürk derhal anladı:

"Benim de başımdan aşk hikâyeleri geçti" *dedi ve dört hikâye nakletti. Senaryoda yer alan her sayfasında onun el yazılı tashihlerini taşıyan bu hikâyelerden bir ikisini burada nakledeceğim.*

Umumi Harbin son senelerinde Mustafa Kemal Paşa, hünkâr yaveridir. Bu vesile ile Saray'a gider gelir. Saray'da genç ve müstesna güzellikte bir prenses vardır: Sabiha Sultan. O vakit güzel prenseslerin ünlü generallerle evlendirilmeleri âdeti de var. Bizzat Enver Paşa bile bir prensesle evli değil mi?

Mustafa Kemal hayatının her devresinde kadınların fevkalade hoşuna gitmişti. Son günlerde hatıratını yayımlayan Zaza Gabor bile:

"Bana kızım dedi. Fakat ben onun kızından çok daha başka şeyleri olmayı isterdim" demekten kendini alamıyor.

İşte Sabiha Sultan da bu genç, garip ve hakim bakışlı generale derin bir alaka hissediyor.

Bu vaziyeti görenler araya giriyorlar. Nihayet, müstesna güzellikteki Sabiha Sultan'ın bir fotoğrafı Mustafa Kemal'e ulaştırılıyor. Ben bu fotoğrafı gördüm. Yarım profil duran resimde Prenses, devrinin en son modasına uygun giyinmişti ve müstesna bir güzellikte idi.

Bir tesadüf ile Mustafa Kemal ile Sultan birbirlerini de görüyorlar. Atatürk:

"Zeki ve çok güzel bir kızdı. Keşke bir Sultan olmasaydı" *demişti.*

Atatürk, ideallerine ulaşmak için bekâr kalmayı tercih ettiğini söyledi. Bu vaziyet üzerine saray da kırılan izzetinefsini tamir için "İyi hoş ama, Paşa fazla içki kullanıyor" şayiasını ortaya çıkardı. Bu da gaf oldu. [...]

* *Atatürk'den Bilinmiyen Hâtıralar*, Nakleden: Eski Bir Atatürkçü [Münir Hayri Egeli], 2. Basım, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık Ltd. Şti., İstanbul, 1959, s.21-26, 95-98, 108, 128. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.898.
Münir Hayri Egeli, Atatürk'ün, "Ben Bir İnkılap Çocuğuyum" adlı film senaryosu üzerinde 1937 yılında düzeltmeler yaptığını belirtmekte, el yazısıyla eklediği bazı kısımları aktarmaktadır. (Y.N.)

Ben bu hikâyenin öteki taraftaki versiyonunu anlamak için dostum Nahid Sırrı Örik'ten tahkik ettim. Hanedana ait mevzuları iyi bilen dostum vakayı teyit etti.

Bütün milli mücadelenin devamınca Sabiha Sultan milli hareketin hayranı ve Padişah'a karşı bile en cesur bir taraftarı kalmıştır.

Atatürk'ün Selanik'teki komşusu ve bir aralık Antalya Milletvekili olan Hatice Hanım ile de bir evlenme mevzuu geçirdiğini biliyorum. Hatta senelerden sonra ben Kocaeli Maarif Müdürü iken aynı binada oturduğumuz zaman Hatice Hanımefendi de bu hikâyenin kendi versiyonunu anlattı.

Hatice Hanımefendi, bir kış gecesi ısrarlarımıza dayanamadı. Hikâyesini şöyle anlattı:

"Biz, Selanik'te Zübeyde Teyzelere (Atatürk'ün anneleri) yakın oturuyorduk. O vakit kaçgöç vardı. Ben de henüz çocuk denecek yaşta idim. Bir cuma günü (O vakitler tatiller pazar değil cuma günleriydi) Zübeyde Teyzelere gittik. Selanik'teki evin en üst katında soldaki oda Mustafa Bey'in (Atatürk) yatak ve çalışma odası idi. Kendisi evde yoktu. Annem benden bir şey istedi. En üst katta olduğunu da Zübeyde Teyzem söyledi. Mustafa Bey'i çocukluğumdan beri kapımızın önünden geçtikçe görürdüm. Doğrusunu söyleyeyim: Nadire isminde bizden çok büyük bir kız arkadaşımız, onun her geçişinde pencereye koşar, rengi kıpkırmızı olur, onu seyrederdi. Mustafa Bey geçtikten sonra da dakikalarca pencereden ayrılamazdı. Nadire Abla ciğerlerinden rahatsızdı. Bir gün kendisinden çok küçük olduğum halde bana açıldı:

'Mustafa Bey hiç öteki arkadaşlarına benzemiyor' dedi.

Öteki arkadaşlarla beraber karar verdik. İlk fırsatta Nadire Abla'nın sevgisini Mustafa Bey'e duyuracaktık. Ben de Zübeyde Teyzelere en sık giden idim. Bu işi bana verdiler. Ama, nasıl yapacağımı bilemiyordum. Mustafa Bey beni gördükçe daima güler yüz gösterirdi. Ama, onu yalnız bulmak çok güçtü. Annemin filan yanında da böyle bir şey söylemek, hatta ima etmek bile imkânsızdı.

O günkü çıkışı bir fırsat bildim. Yukarıya çıkınca hemen Mustafa Bey'in odasına girdim. Zaten istenen şey de onun odasında idi. Sofadan geçerken bir saksı içinde dikili açılmış kırmızı karanfiller gördüm. Hemen bunlardan birisini kopardım. Mustafa Bey'in odasına girdim. Karyolasının başucunda bir masası vardı. Herhalde bu masanın başında derslerine çalışıyordu.

Hiç unutmam, masanın üzerinde bir tarih kitabı vardı. Kitap açıktı. Hemen karanfili kitabın açık sayfasına bıraktım. Tir tir titriyordum.

Daha fazla duramadım. Getirmem istenen şeyi aldım. Koşarak aşağıya indim. Rahmetli annem:

'Neden o kadar koştun deli kız' diye beni hafiften azarladı.

Biraz sonra Mustafa Bey geldi. Annemin ve annesinin ellerini öptü. Benim de elimi sıktı. O vakit el sıkmak adeti pek yoktu. Ancak Rumlar yaparlar, bazen de pek ileri Türk aileleri el sıkarlardı. Ben Nadire Abla namına koyduğum çiçekten dolayı çok heyecanlı idim. Elimi sıkarken Mustafa Bey benim fazla heyecanımı hissetti. Dikkatle gözlerimin içine baktı. Benim heyecanımı belli etmemek için ne yaptığımı hatırlayamıyorum.

Bütün bu anlattıklarım bir göz kırpıp açacak kadar kısa bir zaman içinde geçti. Çok şükür ne annem ne de teyzem bir şey fark etmediler. Mustafa Bey de dersleri olduğunu söyleyip odasına çıktı.

Ben ölecek gibi heyecan içinde idim. Birdenbire merdivenlerden Mustafa Bey'in tekrar indiğini ayak seslerinden anladım. Doğrusu bana içeri gelerek 'Bu çiçeği benim kitabımın arasına kim koydu?' diyecek gibi geliyordu. Nadire Abla için böyle bir işe girdiğime bin kere pişman oldum. Ben böylece kendi kendime lanet ederken Mustafa Bey de bizim odanın kapısında göründü. Elinde benim bıraktığım karanfil kapının önünde durdu. Gözlerimle 'ben ettim sen etme' der gibi baktım. O da bana manalı mavi gözleriyle bakıyordu. Ben o zaman o bakışlarda bir alay sezer gibi oldum. Az kalsın ağlayacaktım.

Mustafa Bey bir arkadaşına görmek için tekrar dışarı çıkacağını söyledi ve gitti.

Ertesi gün Nadire Abla'ya yaptıklarımı anlattım ve bir daha beni böyle işlere sokmamalarını arkadaşlarıma söyledim.

Artık ne Zübeyde Teyzelere gidiyordum; ne de Mustafa Bey'in görünebileceği yerlere uğrayabiliyordum.

Aradan bir hayli zaman geçti. Nihayet, bir gün evdeki büyütmeden Zübeyde Teyze'nin beni Mustafa Bey'e istediğini öğrendim. Ama annem 'Mustafa Bey asker oluyor. Askerler hep uzaklara gider. Ben kızımdan uzaklaşamam' düşüncesiyle işi sürüncemeye sürmüş. Bana hiç bahsetmedi.

Mustafa Bey, İstanbul'a Harbiye'ye gidince bayramları filan vesile edip anneme de mektuplar yazardı. Annemin okuması olmadığı için bu mektupları bana okuturdu. Hemen her mektubunda 'Hemşiremiz Hatice Hanım'a da mahsus selamlar ederim' gibi bir cümle eksik olmazdı.

Mustafa Bey Harbiye'den erkânıharp yüzbaşısı olarak çıktığı zaman tekrar beni istedi. O vakit bizimkiler razı olur gibi bir hal aldılar. Fakat, bir gün mabeyin (padişahın saray daireleri) kâtiplerinden bir ihtiyar ahbabımız:

'Aman ne yapıyorsunuz, Mustafa Kemal Bey'in istikbali çok karanlıktır. Kaç defa hakkındaki jurnalleri ben okudum' demiş. Annem de alelacele beni başka birisiyle söz kesmişti."

Atatürk'ün hayatına ait senaryo üzerinde çalışırken kendilerine bu hikâyeyi naklettim. Hatırladı. Güldü:

"Bak" *dedi,* "karanfili ben Hatice kendi hesabına koydu sanmıştım..." *Sonra:*

"Nadire'yi de biliyorum. Bu kızcağızı da bir kâtiple evlendirdiler. Sonra öldü" *dedi. Lakırdı burada kesildi:*

Birkaç gün sonra:

"Bu bizim çocukluk hikâyesini filme koyalım. Yalnız Hatice'nin ismini koymayalım. Bu çok masum ve hiç de şerefsiz olmayan bir hikâyedir, ama belki Hatice'nin torunları filan istemezler" *dedi.*

Senaryoya bu hikâyeyi bir hayli tafsilatla süsleyerek koyduk.

Son tashihi yaptığı zaman Atatürk:

"Hatice" *dedi,* "zekâsı ve güzelliği ve terbiyesi ile enmuzeç (örnek) bir kadındı. Hayatımın her vakit en değerli hatıraları arasında kalacaktır." *[...]*

Milli Temsil Akademisi hazırlıkları günlerinde idi. Ankara Halkevi'nde kurduğumuz bir bale mektebi ilk gösterilerini yapıyordu. O gün Atatürk gelmemişti. Yalnız Başvekil İsmet Paşa gelmişti. Temsilden sonra Halkevi Reisi odasında beni ve Karl Ebert'i kabul etti. Akademi hakkında izahat istedi. Ben Reinhard'ın raporu hakkında malumat verdim ve Reinhard'ın gelmesini sağlayacak şekilde konuştum. Paşa sözü Ebert'e verince:

"Sizin akademiniz için Reinhard çok büyüktür. Ben yeterim. Bütün bu raporları bir yana bırakınız, bana salahiyet veriniz; beş sene sonra size öyle bir tiyatro yaparım ki, Amerika'dan turistler gelir, milli tiyatronuza şaşarlar" şeklinde konuştu. İsmet Paşa da:

"Pekâlâ bu salahiyeti veriyorum. Fakat eğer beş sene sonra bu dediklerin olmazsa, yakanı elimden kurtaramazsın" dedi.

Ben bu durumu mümkün ve münasip şekilde Anadolu Ajansı vasıtasıyla aksettirdikten sonra, hemen Necip Ali ve Nafi Atuf'u buldum. Hali anlattım. İstifamı sundum. Onlar, Başvekil'le Atatürk'ün arasında bir fikir ayrılığı yaratmamak için bunlardan Atatürk'e bahsedilmesini istemiyorlardı. Halbuki Atatürk'ün Reinhard raporu üzerinde:

"Bu rapor aynen tatbik edilmeli" *emri vardı.*

Ertesi günü beni Çankaya'dan çağırttılar. Atatürk kütüphanedeydi:

"... şirketinden bir mektup aldım. Bizim inkılabımıza dair bir film yapmak istiyorlar. Çok güzel, inkılabımıza dair film yapmak bizim işimiz olmalıdır" *dedi.* "Bir senaryo düşün" *diye emir verdi, sonra:*

"Bu senaryo benim hayatımla, mesela bir öğretmenin hayatını paralel olarak yürütmelidir" *diye devam etti. Bana bir kart uzattı. Dikte etmeye başladı. Senaryo bittiği zaman ellerim tutulmuştu:*

"Bunu derle topla, yaz" *dedi.*

Hemen gittim, yazdım. İki gün sonra, emri üzere yaverine verdim. Bir gün sonra üzerinde:

"Münir Hayri Bey'e geri gönderilecek" *diye, Atatürk'ün el yazılı bir zarfı bana geldi. Senaryoyu okuyan Atatürk, sayfa sayfa tashih etmiş, birçok yerlerini de uzun uzun ilave etmişti. Fakat en sonunda:*

"Tekrar göreceğim" *yazıyordu.*

Senaryoyu yeniden işledim. Kendisine takdim ettim. Mareşal ve Afet Hanımefendiye de okutmuş. Recep Peker'e vermiş. Recep Bey beni çağırttı:

"Bu senaryonun film olması neye bağlı?" diye sordu. Bir bütçe yaptım, verdim. İki üç gün sonra Necip Ali Bey beni çağırttı:

"Yahu, Münir Hayri, senin istediklerin yüz bin lira tutar, sen deli mi oldu" dedi, sonra güldü:

"Haydi haydi, işin yolunda, bu akşam Çankaya'ya gideceğiz" dedi.

Akşam Çankaya'da Atatürk benden film hakkında izahat istedi:

"Bütün bunları temin edersek bu filmi yapabilir misin?" *diye sordu.*

Tereddütsüz "Yaparım" dedim. Atatürk:

"Ben bu çocuğun bu nefis itimadına bayılıyorum" *dedi. Sonra bana döndü:*

"Film yapmak, tayyare uçurmak gibi bir teknik hadisedir. Sanat ateşi lazımdır, ama yetmez."

Necip Ali'ye döndü:

"Münir Hayri'yi Almanya ve İtalya'ya göndereceğiz. Rejisörlük öğrenecek. Parasını, tahsisatınız yoksa ben veririm."

Üç gün içinde ben Atatürk'ün şahsi mektupları ile bu memleketlere hareket ettim. Alman Hükümeti benim Atatürk tarafından gönderildiğimi anlayınca UFA'ya beni göndermiş, şöyle de bir emir vermişti:

"Münir Hayri'ye film rejisörlüğünü hakkıyla öğretmek için ne mümkünse yapılacaktır. Kendisinin bu işinden dolayı stüdyonun her masrafı ve zararı Alman Hükümeti'nce karşılanacaktır."

Almanya'dan, İtalya'dan ve bilahare Rusya'dan ayrı ayrı "Rejisörlük edebilir" şeklinde vesikalarla döndüğüm zaman Atatürk:

"Şimdi senaryoyu bir daha gözden geçirelim" *demiş ve çalışmaların sonunda düzeltilen senaryoya şu cümleyi koymuştu:*

"Düzeltmelerden sonra iyi bir film olur."

Filmin askeri sahneleri üzerinde İsmail Hakkı Tekçe ile çalışmalara başlanmış ve Kenan Bey, Atatürk'ün kendisinden bazı parçaları filme almakta iken Atatürk rahatsızlanmıştı. Senaryonun sonunda şu cümleler onun son emridir:

"Bu senaryonun ruhuna sadık kalınması elzemdir."

[...] Atatürk, senaryosunun sonuna aynen şu kısmı el yazısı ile yazmıştır:

1- Memleketin her tarafına yollar yapılıyor.

2- Her köye elektrik, su gidiyor.

3- Büyük sahil şehirlerine de limanlar yapılıyor.

4- Memleketin her tarafında fabrikalar yükseliyor.

5- Türkiye tam manasıyla muasır medeniyet seviyesine çıkıyor.

Bütün bunları tahakkuk ettiren gençler[1] bize doğru ilerliyor ve bir ses: "İşte Ata'nın hakiki halefleri" diyor. Bunu film icaplarına göre canlandırmalı...

[...] "Ben Bir İnkılap Çocuğuyum" isimli kendi hayat ve fikirlerini aksettiren senaryonun bir tashihinde 1937'de yazdığı şu cümleleri el yazıları ile hâlâ saklıdır:

Bir zaman gelir, beni unutmak veya unutturmak isteyen gayretler belirebilir. Fikirlerimi inkâr edenler ve beni yerenler çıkabilir. Hatta bunlar benim yakın bildiğim ve inandıklarım arasından bile olabilir. Fakat ektiğimiz tohumlar o kadar özlü ve kuvvetlidirler ki, bu fikirler Hint'ten, Mısır'dan döner dolaşır yine gelir, feyizli neticeleri kalpleri doldurur.

1 Burada bir genç kelimesi yazılmış, sonra okunacak şekilde silinerek gençler yazılmıştır. (Münir Hayri Egeli'nin notu.)

"BEN BİR İNKILAP ÇOCUĞUYUM" FİLMİNİ ÇEKECEK MÜNİR HAYRİ EGELİ'YE VERİLEN YAZI*

(1937)[1]

T.B.M.M.
Hususi

1- Münir Hayri filmi çevirme işi ile bizzat meşgul olacaktır.
2- Hemen Almanya'ya gidecek, senaryomuzu işleyecektir.
Hasan Rıza gereken masrafları benden karşılayacak.

K. Atatürk

* Aslı, Milli Kütüphane Başkanlığı Arşivi, Münir Hayri Egeli Evrakı içinde bulunan el yazısı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1 El yazısı belge üzerinde tarih bulunmamaktadır. Münir Hayri Egeli, Atatürk'ün "Ben Bir İnkılap Çocuğuyum" adlı film senaryosu üzerinde 1937 yılında düzeltmeler yaptığını belirtmekte, el yazısıyla eklediği bazı kısımları aktarmaktadır (bkz. elinizdeki ciltte, s.82-86). Bu belge de aynı yıl yazılmış olabilir. (Y.N.)

YENİ YIL TEBRİKLERİNE TEŞEKKÜR*

(1 OCAK 1937)

İstanbul, 1 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Yılbaşı münasebetiyle memleketin her yerinden gelen ve vatandaşların heyecan ve temiz hisleri ile samimi temennilerini bildiren telgraflardan Atatürk mütehassis olmuşlar ve teşekkürlerini ve yeni yıl için saadet dileklerini iletmeye Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1937, Numara: 4540, s.1; *Kurun*, 2 Ocak 1937, Numara: 6818-758, s.1; *Tan*, 2 Ocak 1937, Numara: 614, s.1; *Son Posta*, 2 Ocak 1937, Numara: 2307, s.1; *Akşam*, 2 Ocak 1937, Numara: 6541, s.1; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.2.

YOZGAT SAYLAVI CELÂL ARAT'A YAZDIRILAN GELİBOLU MUHAREBELERİYLE İLGİLİ ANI*

(1 OCAK 1937)

Türklüğün ve Türkün varlığını, namusunu ve geleceğini Cihan Harbi'nin kan, ateş ve ihtiras kasırgalarından kurtaran Büyük Şef'imiz, Ulu Önder'imiz ve ebediyen payidar olacağı mukadder bulunan Büyük Türk Milletinin Büyük Evladı Dahi Liderimiz Atatürk'ün huzurlarında bulunmakla övünç duyduğum bir gün, kahramanlar yatağı olan Gelibolu Yarımadası muharebelerinde fırkasının (Mürettep 19. Fırka) bir tabur kumandanı bulunan bana "hikâyemi yazmak" emrini verdiler.

[...]

Elimizde bulunan düşman siperleri düşmanın karadan ve denizden yönelttiği projektörlerle gündüz gibi aydınlanmış ve yine karadan ve denizden üzerimize çevrilen her nevi ateşlerle bir cehenneme dönmüştü. Bütün şiddetiyle şafağa kadar devam eden bu ateş, hiçbir tehdit ve ateşten yılmadan elindeki düşman siperlerini terk etmeyen tam mevcutlu taburumu tamamen eritmişti; kahraman taburum elindeki düşman siperleri üzerinde kahramanca can vermeyi tercih etmişti. Şafakla beraber esasen daima kahramanlarının yanından ayrılmayan Büyük Kumandan'ı yanımda görünce taburumun tamamen erimiş olduğunu unutmuş ve adeta yalnız başıma da mevkiimi muhafaza edebileceğimi zannedecek derecede o güneşten, o iman ve kuvvet kaynağından taze iman ve kuvvet almıştım. Emsalsiz dehası ve kavrayışıyla her şeyi herkesten daha iyi gören, kavrayan ve anlayan Büyük Kumandan'ım vaziyeti içinde bulu: .ın benden daha iyi anlamış olmasına rağmen bana şu soruyu sormuştu:

-Celâl! Taburun nerede?

-Kumandanım işte düşman siperleri üzerinde yatıyor.

-Ziruh mu, bîruh mu?[1]

-Gördüğünüz gibi kumandanım.

Büyük Kumandan'a daha fazla söz söylemek haddini bilmezlikten başka bir şey olmazdı. Vaziyeti derhal kavrayan Büyük Kemal bana derhal şu emri verdi:

"Üçüncü Tabur'u da senin emrine verdim. Vaziyetini muhafaza et!" *Büyük Kumandan'ımızın her emrini olduğu gibi bu emrini de harfiyen icra ettik ve düşmana mevzilerimizden bir karış yer vermedik; yer vermedik değil, düşmanın siperlerinden bir adım atmasına, hatta kafasını çıkarmasına da meydan vermedik. Büyük Kumandan'ımızın bana yukarıdaki soruyu yönelttiği yer de şehitlerimizin cesaretleriyle do-*

* Celâl Arat (Yozgat Saylavı), "Tarihe Geçmeyen Bir Kahramanlık ve Büyüklük Menkıbesi", *Belleten*, 1 Ocak 1937, c.1, Sayı: 1, s.20-25.

1 Ziruh: Canlı, diri; Biruh: Cansız, ölü. (Y.N.)

lu idi. İşte ancak onun, o Büyük Kumandan'ımızın şahsında görülen bu ve nihayetsiz diğer kahramanlıklar hepimizin kana kana içtiği bir cüret ve cesaret kaynağı idi. Büyük Kumandan hiç kimsenin kafasını çıkaramadığı siperlerde bir neferinin sırtına çıkar ve korkusuzca düşman mevzilerini incelerdi. Bu Büyük İnsan gerideki kumanda mevkilerinden ziyade ilerideki kahramanlarının yanında vakit geçirirdi ve cephedeki tehlike ne kadar ziyade ise, o da o nispette fazla kahramanlarının yanlarında ve etrafında görünür ve etrafa bir güneş ışığı gibi, cüret, cesaret ve kahramanlık enerjileri serperdi. Daima o Büyük Kumandan'ın şahsına atfolunan bu gibi hikâyeler nihayetsizdir.

[...]

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA BULGAR KRALI III. BORIS'E TEŞEKKÜR*

(2 OCAK 1937)

Tel. Ankara, 2.1.1937

Bulgar Kralı Majeste III. Boris'e

Yeni sene münasebetiyle gönderdiğiniz tebrik ve temennilerden dolayı Majestelerine hararetle teşekkür eder ve şahsi saadetleriyle Bulgaristan'ın refahı hususundaki samimi dileklerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Türk 1. - 13/4 - A.1., E.3'ten Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.555; *Kurun*, 5 Ocak 1937, Numara: 6821-761, s.2; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.43.

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA ÇEKOSLOVAKYA CUMHURBAŞKANI BENES'E TEŞEKKÜR*

(2 OCAK 1937)

Tel. Ankara, 2.1.1937

Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Ekselans Edvard Benes'e

Ekselansınızın yeni yıl dolayısıyla gönderdiği lütufkâr temennilerden mütehassis olarak şahsi saadetleri ve Çekoslovakya'nın refahı hakkındaki en hararetli temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Türk 1. - 13/4 - A.1. - E.3'ten Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.602; *Kurun*, 5 Ocak 1937, Numara: 6821-761, s.2; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.43.

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA YUGOSLAVYA NAİP PRENSİ PAUL KARAGEORGEVİÇ'E TEŞEKKÜR*

(2 OCAK 1937)

Tel. Ankara, 2.1.1937

S.A.R. Naip Prens Paul Karageorgeviç
Belgrad

Altesinizin yeni sene münasebetiyle gönderdiği lütufkâr telgraftan çok mütehassis oldum. Altesinize hararetle teşekkür eder ve şahsi saadetleriyle müttefik ve dost Yugoslavya'nın refahı hakkında en samimi temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Türk.1. - 13/4 - A.1. E.3'ten Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.344; *Kurun*, 5 Ocak 1937, Numara: 6821-761, s.2; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.43.

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA ROMANYA KRALI II. CAROL'A TEŞEKKÜR*

(2 OCAK 1937)

S.M. II. Carol
Romanya Kralı - Bükreş

Yeni sene münasebetiyle izhar buyurulan hissiyattan çok mütehassis olarak iyi sene dileklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Romanya'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimin kabulünü Majestenizden rica ederim.

K. Atatürk

* *Kurun*, 5 Ocak 1937, Numara: 6821-761, s.2; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.42.

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA ELENLER KRALI II. GEORGE'A TEŞEKKÜR*

(2 OCAK 1937)

Tel. Ankara, 2.1.1937

S.M. II. George
Elenler Kralı - Atina

Yeni sene münasebetiyle Majestenizin gönderdiği lütufkâr temennilerden çok mütehassis olarak hararetle teşekkür eder ve şahsi saadetleriyle asil Elen milletinin refahı hususundaki en samimi dileklerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Türk. - A.1. E.3. - 13/4'ten Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.437; *Kurun*, 5 Ocak 1937, Numara: 6821-761, s.2; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.43.

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA
BEHİÇ ERKİN'E*

(2 OCAK 1937)

Dolmabahçe, 2 Ocak 1937

Monsieur Erkin
Ministre Turquoie Budapest[1]

C. Yeni yıl size de mutlu olsun.

K. Atatürk

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu No: 190, Belge No: 7.
1 Türkiye'nin Budapeşte Ortaelçisi. (Y.N.)

YENİDEN İSVİÇRE KONFEDERASYONU BAŞKANLIĞINA SEÇİLEN MOTTA'YI TEBRİK*

(2 OCAK 1937)

Ekselans Bay Motta
İsviçre Konfederasyonu Başkanı
Bern

Ekselansınızın İsviçre Konfederasyonu Başkanlığına yeniden tayinini büyük bir sevinçle öğrendim.

Yüksek meziyetlerinizin teyit olunmasının, mesut bir tesadüf neticesi olarak, federal başkanı olarak seçilmenizin jübilesine tesadüf etmesi, sizi tebrik ederken duyduğum sevinci artırmaktadır.

Bu fırsattan istifade ederek, gerek İsviçre'nin refahı, gerek Ekselansınızın şahsi saadeti için temennilerimi yeniden teyit ederim.

K. Atatürk

* *Kurun*, 3 Ocak 1937, Numara: 6829-759, s.2; *Aylık Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.42.
Telgraf, *Kurun*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 2 (AA) - B. Motta'nın yeniden İsviçre Konfederasyonu Başkanlığına tayini münasebetiyle Atatürk ile B. Motta arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(4 OCAK 1937)

4 İkincikânun [Ocak] 1936[1]

Afet,

Biri uzunca diğeri kısa son mektuplarını[2] aldım; Soyak'ı dinledim. Evinden, derslerinden memnun olduğunu anladım, memnun oldum. Uzak bulunmaktan hasıl olan sıkıntı ve üzüntüyü tabii bulurum; çünkü ben de aynı haldeyim.[3] Neticenin başarı ile alınabilmesi için buna[4] katlanmak icap ediyor.

Son günlerde Hatay meselesi beni çok işgal etti, yordu, üzdü. Bir an evvel Aras'la görüşmek için ani bir sofra kararı ile[5] İstanbul'a geldim. Aynı gece Aras da geldi. Verdiği izahattan şimdilik sükûnet buldum. Fr. Amı. Ponso,[6] Beyrut üzerinden Ankara'ya bugün ulaşacak. Aras'ı da dün gönderdim. Ankara'da görüşme olurken, benim uzakta bulunmamı tercih ettik. İcap ederse onlar gelecek veya ben Ankara'ya gideceğim. Yalnız hemşireyi[7] beraber aldım. Sabiha[8] geldi ve gitti. Yegâne yoldaş Ülkü, o da hasta.

Aynı arkadaşlar, aynı sofra, ancak Hatay işi dil işini geri bıraktı. Kafam yalnız onunla meşgul.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan,* Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.239-242. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.33.

1 El yazısı mektuba yanlışlıkla "4 Ocak 1936" tarihi atılmış. Doğrusu "4 Ocak 1937" olmalıdır. Mektupta "Aras'ı da dün gönderdim" denilmektedir. Atatürk, 31 Aralık 1936 gecesi saat 2.45'te trenle Ankara'dan İstanbul'a hareket etmiş, Tevfik Rüştü Aras'la 1 Ocak 1937 günü Pera Palas'ta ve 3 Ocak 1937 günü saat 17.00'de Dolmabahçe'de görüşmüş ve aynı gün kendisini Haydarpaşa'dan Ankara'ya uğurlamış, 6 Ocak 1937 gecesi saat 2.30'da Haydarpaşa'dan Konya'ya doğru hareketle saat 15.00'te Eskişehir'e varmış, burada Başbakan, Mareşal, Dışişleri ve İçişleri Bakanıyla görüştükten sonra saat 17.00'de Konya'ya hareket etmiş, 7 Ocak 1937 günü 15.30'da Konya'ya varmış ve 20 dakika sonra Ankara'ya doğru hareket ederek 8 Ocak 1937 günü 13.35'te Ankara'ya varmıştır. (Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938,* Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.568-571; *Akşam,* 4 Ocak 1937, Numara: 6543, s.1.) Ayrıca Atatürk, Afet (İnan) Hanım'a çektiği 30 Aralık 1936 tarihli telgrafında "Soyak'tan da haberlerinizi aldıktan sonra mektup yazacağım" demektedir. Yukarıdaki mektup bu telgraftan sonra yazılmış olmalıdır. (Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.28, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2010, s.367.) (Y.N.)

2 Afet (İnan)'ın 20 Aralık 1936 tarihli mektubu için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.28, s.347-348. (Y.N.)

3 El yazısı belgede yer alan bu cümle *Atatürk'ten Mektuplar*'da yoktur. (Y.N.)

4 *Atatürk'ten Mektuplar*'da "sıkıntılara" şeklinde. (Y.N.)

5 *Atatürk'ten Mektuplar*'da "ani bir karar ile" şeklinde. (Y.N.)

6 Fransız Ambasadörü Ponsot. (Y.N.)

7 Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Boysan. (Y.N.)

8 Sabiha Gökçen. (Y.N.)

Kadın hizmetçi bulmak güç oluyor. Şimdilik Hatice Hanım var. Binbir[1] saçkırandan hâlâ elektrik tedavisinde.

Ankara'da Nober Hanım Arapkirli birini buldu. O da işe yarar değil. Orada bıraktım ve izin vermelerini söyledim.[2]

Hatay işi iyi bir yola sokulursa, burada biraz fazla kalacağım, buna ihtiyaç duydum.

Hemşire, Ülkü kartlarınızdan çok sevindiler.

Huzur ile çalışmalarınıza devam ediniz. Derin hasretle gözlerinden öperim.[3] Her an seni anmaktayız. 8'deki konferansın parlak olmasını dilerim.[4]

K. Atatürk

1 Binbir (Binnaz) Hanım. (Y.N.)

2 El yazısı belgede yer alan bu paragraf *Atatürk'ten Mektuplar*'da yoktur.
Bu konuda Mehmet Ali Ağakay şu anısını aktarmaktadır:

"Atatürk, sırası geldikçe, başından geçen hoş serüvenleri, biraz da çeşnilendirerek anlatmaktan hoşlanırdı. Bir gün sofrada lakırdı dönüp dolaşarak ev kadınlığı konusuna dayanmıştı. Bir aralık Ata gülerek:
'Durun size bu konunun bana hatırlattığı bir hikâyeyi anlatayım' dedi.
Hikâye şu:
Kızı Sabiha Gökçen Eskişehir'de uçak birliğinde görevli iken birkaç günlüğüne Ankara'ya gelmiş. Dönmek için ayrılacağı sırada Atatürk'e, Köşk'te ortalığı gereğince bakımlı ve düzenli bulmadığını, erkeklerin bu işleri beceremediklerini söyleyerek şöyle bir öneride bulunmuş: Eskişehir'de kendisine hizmet eden aklı başında, hamarat, yapacağını bilen, yaşlı başlı bir kadıncağız varmış, tam buraya göre biçilmiş kaftan; onu Köşk'e gönderecek; kendisi nasıl olsa başka birini bulabilecek.
Ata, Gökçen'in dediği gibi ortalıkta bir bakımsızlık görmüyor ama 'Zahir, kadın gözü başka, buraya bir kadın eli değse her şey kim bilir nasıl değişiverecek' diye düşünmüş ve 'Çok iyi, o kadını gönder sen!' demiş. Kadın üç gün sonra gelmiş.
Ata, dili düzgün, az çok okuryazar, görgülü, hanım kılıklı bir kadın beklerken bir de ne görsün: Temiz, pak, fakat çenesi düşük, başörtülü, şalvarlı, saf bir nine.
Ata onun yapacağı işleri anlatmaya girişince:
'Bilirim, bilirim, Gökçen Hanım kızım bana hepsini belletti. Süpüreceğim, toz alacağım, ortalığın düzenine bakacağım, zil çalınca koşup ne buyurduğunu soracağım, sen hiç merak etme' demiş.
Kadıncağız güya işe başlamış, ama telefon zili ile çağırma zilini bir türlü ayırt edemiyor. Ne zaman telefon zilinin çalındığını duysa 'Buyur Paşam' diyerek Ata'nın yanına koşarmış.
Bir gün gitmiş:
'Paşa' demiş, 'ben o hortumlu makineyi rahat kullananuyorum, sen pazardan bana bir süpürge al, e mi?'
Paşa, pazara gidip kendisine boy boy süpürgeler alacağını vaat ederek savmış ama bir yandan da, kalbini kırmadan, başından bütün bütün nasıl savacağını düşünmeye başlamış.
Ertesi gün çağırmış:
'Ayşe Kadın' demiş, 'Gökçen Hanım'dan mektup geldi, sensiz yapamayacağını yazıyor, yanına dönmeni istiyor, ne yapacağız şimdi?'
Kadın düşünmüş, düşünmüş:
'Bilirdim ben, bilirdim bensiz yapamayacağını, ama senin de hatırını kırmak istemedim de geldim; iznin varsa varayım bari, yazık olur kızıma!' demiş.
Atatürk de bağrına taş basarak (!) ertesi gün onu yolcu etmiş." Bkz. Mehmet Ali Ağakay, *Atatürk'ten 20 Anı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s.16-18. (Y.N.)

3 El yazısı belgede yer alan bu cümle *Atatürk'ten Mektuplar*'da yoktur. (Y.N.)

4 *Atatürk'ten Mektuplar*'da yukarıdaki mektup yanlışlıkla Atatürk'ün 28 Şubat 1936 tarihli diğer bir mektubuyla birleştirilerek tek bir mektup şeklinde yayımlanmış. Ancak el yazısı mektup fotokopisinde de görüldüğü üzere, mektup burada imza ile bitmektedir. 28 Şubat 1936 tarihli mektup için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.28, s.178. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(4 OCAK 1937)[1]

Afet,

Bu gece Cevat Paşa Hazretleri ile beraberiz. Senin *Belleten*'de çıkacak "Gerilla" makaleni[2] beraber okuduk. Memnun ve mütehassis oldular. Sofrada hemşireyle[3] beraber Orgeneral Altay da vardır. Sevgi ve selam.

K. Atatürk

Samimi teşekkürleriyle ve gözyaşlarıyla.

İ. Cevat Çobanlı

Yüksek saygılar.

F. Altay

Kartını aldım. Yazınızı derin duygu ile dinledim. Ben söyledim, Atatürk yazdı. Saat 11'dir. Gözlerinden öper, sevgilerimizi bildiririm.

Sofra kalabalıktır. Profesörler, yazarlar.

Makbule B.[3]

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.31, 103 vd.; *Prof. Dr. Afet İnan,* Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.246-248; Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.40 vd.

1 El yazısı mektubun üzerinde tarih yer almamaktadır. Afet (İnan) Hanım'ın söz konusu makalesi *Belleten*'in Ocak 1937 tarihli ilk sayısında yayımlanmıştır. Atatürk, 4 Ocak 1937 günü 12.30'da uyanmış, 17.00'de otomobille Beyoğlu'nda bir müddet gezmiş, 18.30'da Saray'a dönmüş ve 5.30'da yatmıştır. Aynı gün kabul edilenler arasında General Cevat Çobanlı, General Fahrettin Altay ve İstanbul Komutanı General Halis Bıyıktay'ın yanı sıra Ali Kılıç, Cevat Abbas Gürer, N. Ömer İrdelp, Fuat Köprülü, Ziya Naki Yaltırım, İsmail Müştak Mayakon bulunmaktadır. (Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938,* Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.570.) Mektup o gün yazılmış olmalıdır. (Y.N.)

2 "Gerilla Hakkında İki Hatıra" başlıklı söz konusu makale için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.28, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2010, s.349-352. (Y.N.)

3 Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Boysan.
Afet (İnan) Hanım'ın *Belleten*'de yayımlanan "Gerilla Hakkında İki Hatıra" makalesi Atatürk'ün sofrasında okunmuş ve Atatürk'ün bu konudaki soruya verdiği cevap Asım Us tarafından not edilmiştir. Asım Us, Atatürk'ün bu notlarına şu şekilde yer vermektedir:

> "Bir aralık Profesör Bayan Afet imzası ile yayımlanmış bir makale Atatürk'ün sofrasında okunduğu zaman, ben de bulunuyordum. Bu makaleden münasebet düşürerek ve bu bahse temas ederek Atatürk'e sordum:

'Sadrazam Ferit Paşa ne münasebetle zatınızı evine davet etti ve ne münasebetle zatınızdan memlekette yapılması icap eden bir hareket için fikrinizi sordu?'
Atatürk'ün bu soruya verdiği cevabı kendi müsaadesi ile sofrada not etmiştim. Milli mücadelenin en karanlık bir safhasını aydınlatan bu notları aşağıya kaydediyorum:
'Görüyorum ki, istiklal tarihinin başı ve başlangıcı olmak üzere benim İstanbul'daki son faaliyet ve temaslarım henüz herkesçe bilinmemektedir. Ben sizin sorularınıza cevap olsun diye değil, fakat bir tarih belgesi olarak konuşuyorum.
Ben Umumi Harp içinde ikinci defa olarak Yedinci Ordu Komutanı sıfatıyla Suriye cephesine gittim. O zaman Şam'da bütün bu cephedeki orduların menzil müfettişliğini yapan bir zat vardı ki, adı Avni Bey idi. O zaman Miralay Avni Bey, sonra Avni Paşa oldu. Bu Avni Paşa, İstanbul'da Damat Ferit Kabinesi'nde Bahriye Nazırı olan Avni Paşa'dır. Bu zat beni Şam'da karşılamış, çok ağırlamış ve ilk gece yemekte benimle beraber bulunmuştu. Aramızda konuşulan şeylerin başlıca mühim noktası şu soru ve cevap oldu:
Mustafa Kemal Paşa - Avni Bey, vaziyetten memnun musunuz?
Avni Bey - Tabii, büyüklerimiz her şeyi bizden daha iyi düşünür.
Avni Bey'in bu cevabı ile benim aklıma derhal gelen fikir şu oldu:
Demek ki, birtakım hayali büyükler karşısında kendini çok küçük gören bu adam Mustafa Kemal'i de kendi seviyesinde bir adam sanıyordu. Ben bu adamı anlamak maksadıyla tekrar sordum:
'Büyüklerimiz dediğiniz kimlerdir?'
Avni Bey cevap verdi. Fakat saydığı bütün isimler Mustafa Kemal'e çok küçük görünen adamların adları idi. Onun için kendisi ile daha fazla konuşmayı faydasız buldum. Sözü kestim.
Bir müddet sonra, ben, Mustafa Kemal, bütün o cephelerdeki orduların komutanı oldum. Ordular Grubu Komutanı olmuştum. Bu vaziyette de Avni Bey, o orduların Menzil Umum Müfettişi olarak karşıma çıkıyordu. Ona kısaca:
'Daha evvel Şam'da zatıâlinizle müşerref olmuştum. Daha o zaman senin ne kadar kıymetsiz olduğunu anlamıştım. Ondan sonraki vaziyetlerde de aczini, miskinliğini tamamen gördüm. İşte bunun için seni azlediyorum' demiştim.
Şimdi artık Büyük Harp bitmiş, mütareke devri gelmişti. Mustafa Kemal, İstanbul'dadır. İmparatorluk hükümetinin başında Sadrazam Damat Ferit olmak üzere, Bahriye Nazırı da Avni Paşa'dır. Mustafa Kemal kafasında kurduğu işi yapmak için artık diplomat olmuştur. Memleketi kurtarmak için zihnimde hazırladığım planın tatbikatına geçerek bir gün kalktım, Bahriye Nazırı Avni Paşa'yı ziyaret ettim. Yaverim Cevat Abbas vasıtasıyla kendisini ziyaret edeceğimi telefon ile haber verdiğim zaman, bu zat büyük bir telaş gösterir gibi oldu. Belki de böyle bir görüşme istemiyordu. Avni Paşa tereddüt içinde iken ben, Mustafa Kemal, Bahriye Nazırı makamına girivermiş bulundum. Burada göze çarpan sahne şu oldu: Bahriye Nazırı Avni Paşa her zamanı olduğu gibi evinden sefertası ile getirdiği yemeği yemekle meşguldü.
Mustafa Kemal onu bu vaziyette görünce, Paşa biraz telaş etti. Dedim ki:
'Paşa, müsterih olunuz ve yemek yemeye devam buyurunuz.'
Böylece sefertaslarından yemek yiyen adam ile onun karşısında oturan, onu bir daha incelemek fırsatını bulan Mustafa Kemal bir müddet böylece kaldılar. Bu karnını doyurmaya düşkün mahluk ile memleketi kurtarmaya azmetmiş idealistin karşı karşıya bulunuş levhası görülecek bir şeydi. Mustafa Kemal, bu adamı karnı doyuncaya kadar seyretti. Nihayet sefertasları kalktı. Artık konuşmak zamanı gelmişti. O devrin manasını asla anlamamış olan Bahriye Nazırı peçetesi ile ağzını silerken Mustafa Kemal'e şöyle dedi:
'Görüyor musunuz ben ne oldum? Ve şimdi sen ne haldesin? Zannederim, hakikatleri gören kim imiş anlıyorsunuz?'
Derhal şu cevabı verdim:
'Elbette sizsiniz. Fakat korkarım gördüğünüz hakikat ufukları çok dar olmasın. İşte benim endişem budur. Temenni ederim ki, senin ve arkadaşlarının, Osmanlı İmparatorluk hükümetinin görüşleri de seninki gibi dar olmasın.'
Bu söze Avni Paşa'nın cevabı şu oldu:
'Sen beni küçük ve âciz gördün ve hizmetinden aldın. Fakat İmparatorluk Hükümeti beni takdir etti. İşte bak, Bahriye Nazırı makamına getirdi.'

Bu ahmak herifin sözlerine cevap verdim:
'Afedersiniz, gerçekten siz hakikatleri benden daha iyi gören bir adam imişsiniz. Yalnız sizden bir ricam var. Beni Osmanlı Hükümeti'ni teşkil eden zevat ile tanıştırır mısınız?'
'Evet, tabii.'
Hemen o gece Bahriye Nazırı Avni Paşa beni Şişli'deki evimde gördü. Ayaküzeri dedi ki:
'Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey sizinle yakından tanışmak istiyor. Buraya gelmek istiyor. Getireyim mi?'
Cevap verdim:
'Derhal. Beraber teşrif buyurunuz.'
Avni Paşa gitti. Biraz sonra Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'le beraber geldi. Her ikisini çalışma odamda kabul ettim. Konuşmanın esası şu idi:
Mehmet Ali Bey - Kemal Bey, sen İttihatçı mısın?
Mustafa Kemal - Evet, ben ittihatçıyım.
Mehmet Ali Bey - O halde sizinle anlaşmamızın ihtimali yoktur.
Mustafa Kemal - Yok, yanlış anlıyorsunuz. Ben ittihatçıyım demekle bütün Türk milletinin birliğini ve onun tek mefkûreye taptığını söylemek istiyorum.
Bu noktada kendisi ile mutabık kaldık. Dahiliye Nazırı'nın bu sözlerden sonra bana söylediği şu oldu:
'Arkadaşlarıma müjdeleyeceğim. Siz bizim için korkunç olmaktan ziyade, istifade edilir bir şahsiyetsiniz.'
Sonra ilave etti:
'Yarın Zatıâlinizi Serkldoryan'da bir öğle yemeğine davet edebilir miyim?'
Bu daveti kabul ettim. Sofra dört kişilik idi. Ben ortada bulunuyordum. Sağda Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, solda Bahriye Nazırı Avni Paşa, ayrıca benim karşımda birisinin oturması için hazırlanmış bir yer vardı. Mehmet Ali Bey oturduğu salonun kapısının solunda oturan birini gösterdi:
'Bu zat bizim çok sevgili ve kıymetli arkadaşımız Posta ve Telgraf Müdiri Umumisi'dir: Refik Halit. Müsaade eder misiniz, zaten onun için hazırlanmış olan bu yere o da gelsin?'
Cevap verdim:
'Benim sofram her gelen için yer vermez.'
Maksat anlaşılmıştı. Bu zat sofraya gelmedi, getirilmedi. Bu vaziyetten Dahiliye Nazırı'nın memnun olmadığını görmek için sadece yüzüne bakmak kâfi idi. Mustafa Kemal'in sofrasına kabul edileceğini zanneden Refik Halit'in vaziyeti ise çok elim olmuştu.
O elemini, beriki de nüfuz ve haysiyetini tanımayan bir Türk komutanı karşısında bulunduklarını pekâlâ anlamışlardı.
Bundan sonra bir gün Harbiye Nazırı Şakir Paşa Mustafa Kemal'i yanına davet etti. Yanına girince dedi ki:
'Çocuğum, beni utandırma. Beni mesuliyet altında bırakma. Şimdi seni Damat Ferit Paşa'ya götüreceğim. Kendini tut. İyi konuş. Ona söz verdim.'
Damat Ferit Paşa'nın yanına gittik. İlk söze başlayan Şakir Paşa oldu, dedi ki:
'Efendimiz, yeni vazife ile Anadolu'ya giden Mustafa Kemal Bey'i Zatı Devletinize takdim ederim.'
Ondan sonra Sadrazam ile aralarında bir konuşma oldu. Sorular ve cevaplar Sadrazam'ı memnun edecek şekilde idi. Sadrazam Ferit Paşa, Şakir Paşa'ya teşekkür etti. Kabineden çıktıkları vakit Şakir Paşa, Mustafa Kemal'in elini tuttu ve sıktı:
'Dikkatinize teşekkür ederim. Bu dikkat çok sürmeyecektir. Ben vazifeyi yaparım. Tarih bunu yazacaktır. Fakat senin de benim yaptığımı unutmamaklığını istiyorum' dedi.
Ben Sadaret ve Dahiliye Nezareti koridorlarında bu namuslu adamın elini öptüm ve dedim ki:
'Yaptığınız büyüktür. Bunu bir gün gözleriniz ile görmenizi temenni ederim.'
Sonra Şakir Paşa beni Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in yanına götürdü. Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal'in evine giderek kendisine muvaffakiyet dilemiş olan bir adamdı. Fakat onu oraya götüren Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın ilk sözü şu oldu:
'Ordu Komutanı Mustafa Kemal hükümetinizin verdiği bütün vazifeleri memnuniyetle yapacaktır. Yeter ki, biz kendisine yardım edelim.'

Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, Harbiye Nazırı'na şu cevabı verdi:
'Onu bana ayrıca tanıtmaya hacet yoktur. Onu kendi evinde çoktan tanıdım. Elbette elden geldiği kadar yardım edeceğim.'
Ben elimden geldiği kadar bu aldanan adamların gösterdikleri tezahürlere ehemmiyet vermiyordum. Fakat bunları aldatmanın devlet ve millet için lüzumlu olduğuna kani bulunuyordum.
İşte bundan sonradır ki, Sadrazam Damat Ferit Paşa beni evine davet etti ve kendisi ile konuşmak için, kendi anlayışlarına göre, kendilerinden olduğunu zannettikleri Erkânıharbiyei Umumiye Reisi Cevat Paşa'yı da evine davet etmişti. Ondan sonra Bayan Afet'in makalesinde gayet güzel bir surette tasvir ettiği konuşma sahnesi cereyan etmişti. Bu suretle milli mücadele tarihi de başlamış oluyordu.'
Profesör Afet'in bir makalesi üzerine sorduğum bir soruya karşı Atatürk'ün verdiği cevabın müsveddesi kıymetli bir hatıra olarak elimde mahfuzdur." Bkz. "Asım Us'un Hiçbir Yerde Yayınlanmamış Hatıraları/ Atatürk Atatürk'ü Anlatıyor", *Akşam*, 10-12 Kasım 1964, s.5; Asım Us, *Gördüklerim Duyduklarım Duygularım/ Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hâtıralar ve Tetkikler*, Vakit Matbaası, İstanbul, 1964, s.36-42.

Afet (İnan) Hanım'ın söz konusu makalesi *Belleten*'in Ocak 1937 tarihli ilk sayısında yayımlanmıştır. *Nöbet Defteri*'ne göre Asım Us 1937 yılı Ocak ayının 19, 21, 22, 24, 25, 27 ve 30. günleri kabul edilenler arasında kayıtlı görülmektedir. (Bkz. *age*, s.574-578.) Notlar o günlerde yazdırılmış olmalıdır. (Y.N.)

TRAKYA DEMİRYOLU HATTININ DEVLETE İNTİKALİ ÜZERİNE NAFIA VEKİLİ ALİ ÇETİNKAYA'YA TEŞEKKÜR*

(5 OCAK 1937)

Bay Ali Çetinkaya
Nafıa Vekili

Trakya hattının devlete intikalini ve bundan dolayı yurttaşların duydukları sevinç ve yüksek hisleri bildiren telgrafınızdan çok mütehassis oldum. Teşekkür ederim, muvaffakiyetler dilerim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1937, Numara: 4544, s.1, 7; *Kurun*, 6 Ocak 1937, Numara: 6822-762, s.1-2; *Son Posta*, 6 Ocak 1937, Numara: 2311, s.3.
Telgraf, *Cumhuriyet*'te şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 5 (Telefonla) - Nafıa Vekili Ali Çetinkaya bu sabah şehrimize geldi. [...]
Trakya hattının devlete intikali büyük sevinç ve tezahürlerle karşılanmış ve gazetemizde buna dair tafsilat yayımlanmıştı. Bu münasebetle Ali Çetinkaya'nın telgraflarına Cumhurreisi Atatürk ve Başvekil İsmet İnönü'nün verdikleri cevapları bildiriyorum: [...]" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

HATAY HAKKINDA
İNÖNÜ, ÇAKMAK VE ÖZALP İLE TELEFON HABERLEŞMESİ*

(5 OCAK 1937)

İstanbul'da Atatürk ile Ankara'da Genelkurmay'da toplanmış olan Mareşal, Başvekil ve Milli Müdafaa Vekili arasında cereyan eden telefon haberleşmesinin zaptı

Saat
18.30 *5.1.937*
19.10

-Nasıldırlar? Hatırlarını soruyorlar.

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-18-C, D: 74-1, F: 12, 12-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Yrd. Doç. Dr. Adil Dağıstan, "Arşiv Belgeleri Işığında Hatay İçin Verilen Mücadele ve Atatürk", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, c.5, Sayı: 1, Yıl: 1995, s.172-173.
Fahrettin Altay'ın, Ankara ile telefon haberleşmesinin yapıldığı bu günün gecesine ait anısı şudur:

"1937 yılında Ocak ayında İstanbul'a gelen Atatürk beni Park Otel'e çağırttı. Gittiğimde kendisini sıkıntılı bir halde buldum. Biraz da terli idi. İç salona geçtikten sonra balkona çıktı; sert rüzgârın karşısına göğsünü vermişti. Saçları rüzgârdan uçuşuyor ve o dalgın dalgın Marmara'yı seyrediyordu. Mutlaka kafasını kurcalayan bir şey vardı. Üşütmesinden korktuğum için:
'Hava çok sert, soğuk alırsınız, içeri buyrun' dediğim vakit yine o dalgın hali ile döndü ve bir masaya oturdu. Bir şeyler söyleyeceğini bekliyordum ki, dudaklarından şu cümleler döküldü:
'-Paşa, biliyor musun, ben Cumhurbaşkanlığı'nı bırakıp Hatay'a çete reisi olacağım.'
Bunları söylerken yine sıkıntılı hali devam ediyordu. Benim gülümsediğimi görünce:
'-Ne gülüyorsun?' dedi.
'-Efendim, siz Türkiye'nin çete reisisiniz. Hatay'ın çete reisi bir teğmen olur.'
'-Varsa öyle bir teğmen ver bana.'
'-Emredersiniz... Bütün teğmenler emrinize hazırdır, yalnız bir dakika müsaade ediniz, Hatay'la komşu olan 2. Ordu Komutanı arkadaşım İzzettin Çalışlar'dan izin alayım...'
Birdenbire durdu, yeni aklına gelmiş gibi:
'-Haa doğru, onu unuttuk...'
Hemen arkasından da yaveri Celal'i çağırıyor ve İzzettin Çalışlar'ın telefonla bulunarak Eskişehir'e hemen gelmesini emrediyordu.
O sırada açılan kapıdan Yunus Nadi merhum içeri girince ona da ilk sözü:
'-Sen ne dersin bu Hatay işine?' oldu ve Yunus Nadi merhum da şu cevabı verdi:
'-Paşam, senin bu işte blöf yapmadığına büyük devletler kani olunca, Hatay senindir.'
'-Aferin be!.. İşte seni bunun için severim, iç bir kadeh.'
Atatürk'ün sıkıntılı hali geçmiş, neşeli hal almıştı. Bu sırada trenin hazır olduğu bildirildi ve kalktı, bana da eve gidip istirahat etmemi söyledi. Israrıma rağmen uğurlanmasına müsaade etmedi. Sonradan öğreniyordum ki, o gün Ankara ile birçok telefon haberleşmesi olmuş, onları Eskişehir'e davet etmiş. Sıkıntısı da bundanmış." Bkz. Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, İnsel Yayınları, İstanbul, 1970, s.493-494. (Y.N.)

-Mareşal, Milli Müdafaa Vekili ve ben (İsmet İnönü) iyiyiz. Tazimat arz ediyoruz.

-Bugünkü görüşme neticesinden zannedersem memnun olmamışlardır.

-Tahmin buyurdukları gibi netice tamamen olumsuzdur.

-Zaman kazanmak ve bize zaman kaybettirmek istediklerini görüyorum.

-Cemiyeti Akvam[1] kararına kadar bizi oyalamak, Cemiyeti Akvam'dan kendilerine müsait bir karar almak niyetindedirler.

-Bu kararın aleyhimizde çıkmasına mâni olmak lazımdır. Bunun için gün kaybetmeden fiili tedbirlerin tatbikine geçilmeli ve bunu Cemiyeti Akvam görmelidir, fikrindeyim.

-Fiili tedbirlerin zamanı hiçbir vakit geçmez. Şu anda vaziyetin bir emrivakiye müsait olmasını tahmin buyuruyor musunuz?

-Emrivaki yapmak zamanı gelmemiştir. Ancak Cemiyeti Akvam karar verirken bu ihtimali kati olarak göz önüne alabilmesi için, sınır üzerinde hazırlık başlamalıdır. Zaten bu hazırlık için oldukça zamana ihtiyacımız vardır.

-Ben (İsmet İnönü) yarın akşam İstanbul'a hareket edeyim. Öbür gün orada olayım. Emirlerinizi alayım.

-Bence bu dediğim fikir üzerinde hükümet ve Erkânıharbiye ile bir defa görüşülsün. Görüşmemizin Ponso'nun[2] vaat ettiği cevabın alınmasına bırakılması daha uygun olmaz mı? İhtimal ki, benim oraya gelmem daha pratik olur.

-Ponso'nun bir iki gün sonra enteresan bir şey söyleyeceğini farz edemiyorum. Bir iki gün sonra da vaziyet bugünkü gibi olacaktır. Şu halde, fiili tedbirler meselesini bugünden düşünebiliriz. Evvelce bu hususta hazırlanmış planlar vardır. Bunun bir kısmı, tedariki aylara bağlı olan genel malzeme ihtiyacıdır; bir kısmı, asker mevcudunu artırmak ve dislokasyon[3] gibi dahilde ve hariçte derhal göze çarpacak gösteriştir. Fransa'nın, bilhassa İngiltere'den gördüğü destek üzerine, bu manzara karşısında sede[4] edeceğini tasavvur etmek güçtür. Dolayısıyla, fiili tedbirleri takip etmeye ve neticelendirmeye sürüklenebiliriz; veyahut diplomatik sahada -Cenevre'de- son olumsuz neticeleri aldıktan sonra meseleyi açık bırakmak daha münasip olacağına karar verirsek, askeri tedbirlerimizi o zaman kaldırmak bizi daha müşkül vaziyete koyar. Böyle bir halden endişe ediyorum. İlk günde öngördüğümüz üzere,

1 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)
2 Fransız Ambasadörü Ponsot. (Y.N.)
3 Dislocation (Fr.): Yerinden oynatmak. (Y.N.)
4 Céder (Fr.): Boyun eğmek; direnci kırılmak; pes demek, sinmek, aşağıdan almak. (Y.N.)

diplomatik sahada nihayetine kadar uğraşıp meseleyi açık bırakmak ihtimali, fiili tedbirlerde acele etmemekliğimizi icap ettirir zannındayım. Sizin şimdi teşrifiniz mutlaka bir şey yapmak için olmalıdır; yoksa dönüşünüzün gecikmesi münasip olur.

-Daha fazla açık görüşmeyelim. Yarın tekrar konuştuktan sonra mülakat yerini tayin ederiz.

-Baş üstüne.

-Selam.

-Tazim ve hürmetlerimiz.

HATAY DAVASI VE TÜRKİYE-FRANSA VAZİYETİ HAKKINDA BAŞYAZI*

(5 OCAK 1937)

Fransız dostluğuna hâlâ kıymet veriyoruz!
Fakat Fransa bu dostluğu Sancak'taki sömürge memurlarının manasız harekctlerinc feda cderse...

Berckct versin Fransa'da Türkiyc'yi -ve bilhassa yeni Türkiye'yi- bilen beş on adam vardır. Onların devamlı tesirli müdahaleleri sayesindedir ki, Fransa ile Türkiye arasındaki vaziyetimiz, Fransa'nın Doğu'da sayılmaya ve dayanılmaya değer yepyeni bir Türkiye olduğu kanaatiyle dengelcnmckte ve ondan dolayıdır ki, Türk Hatay davasından dolayı Fransa'nın sırf bizi bilmcmcsi yüzünden çıkabilecek fenalıkların önü alınmış vc alınabilecek bulunabilmektedir. Yoksa iş, Fransa'nın yeni Türkiye hakkındaki genel dcnilccek suretteki koyu cehaletine bırakılsa, hakikatte çok ehemmiyetsiz Hatay anlaşmazlığından dolayı milletlerarası olmadık ve beklenilmedik hadiseler çıkması işten bile değildir. Nitekim işte zaten buna Fransa'nın Suriye'deki sömürge memurları olanca kuvvet ve gayretleriyle hizmct etmektedirler.

Bu vaziyette her şeyden önce kendimize kabahat bulmak mccburiyetinde olduğumuzu itiraf ediyoruz: Kcndimizi dünyaya kâfi derecede anlatamamışızdır ve anlatamamakta devam ediyoruz. Ycni Türkiye'yi Avrupa'da bilmiyorlar, bizi en ziyade bilmesi lazım gelen Fransa'da hâlâ Türkiye için ikide bir "La Réppubliquc Ottomane"[1] tabirinin kullanıldığını görüp durmuyor muyuz? Yeni Türkiye'yi hâlâ Osmanlı devlc-

* *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1937, Numara: 4555, s.1, 3. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.603-604.
Hasan Rıza Soyak, "Yunus Nadi" imzasıyla yayımlanan bu başyazının Atatürk tarafından ilham, hatta dikte edildiğini belirtmektedir:

> "Atatürk'ün bu olağanüstü yolculuğu hakkında Anadolu Ajansı şu tebliği yayımlamıştı:
> 'İstanbul - Cumhurreisi Atatürk 5 İkincikânun'da (5 Ocak) İstanbul'u terk etmeye ve şimdilik Konya'ya gitmeye karar vermiştir. Atatürk bu gece saat 3.00'te Haydarpaşa istasyonundan özel trenleriyle Konya'ya hareket buyurmuşlardır.'
> 6 Ocak sabahı çıkan gazeteler, Ajans'ın tebliği ilc beraber Başvekil'in de Ankara'dan, yanında Marcşal, Hariciyc vc Dahiliyc Vekilleri ile daha bazı zevat olduğu halde, Atatürk'le buluşmak üzere, özel trenle Eskişehir'e doğru yola çıktığını yazıyorlardı.
> Diğer taraftan Atatürk'e bu seyahatinde refakat etmekte bulunan *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı rahmetli Yunus Nadi Bey'in aynı günde yayımlanan vc Atatürk tarafından ilham, hatta dikte edildiği belli olan bir başyazısı, halkın zaten mevcut heyecanını son haddine çıkarmıştı. Bu mühim makalenin bazı parçalarını aşağıya alıyorum:" Bkz. *age*, s.602-603. (Y.N.)

1 Osmanlı Cumhuriyeti. (Y.N.)

tinin yeni bir şekli farz eden Fransa bizim vaziyetimizi böyle bilişinde belki pek mazur değildir; fakat biz kendi hakikatimizi bütün dünyaya olduğu gibi bildirmemekten cidden mesulüz.

Propaganda sözü çok bayağı bir yolun ifadesidir. Biz Türkler, kendi hesabımıza hakikatleri mübalağa ile bildirecek bir usulü belki kendi karakterlerimize uyduramayız. Fakat hakikatleri mübalağa ile değil, hakiki olarak kendi nispetleri dairesinde dünyaya bildirmekte fayda vardır ve milli olduğu kadar milletlerarası fayda.

Niçin Fransa Türkiye'nin yeni ve pek sınırlı hudutları dahilinde tamamıyla nasyonalist ve tamamıyla -tıpkı Fransa kadar, belki biraz daha ileri!- modern bir millet olduğunu bilmesin? Burada Fransa dediğimizde, bundan Fransız kamuoyu, yani Fransız milletinin çoğunluğu anlaşılmalıdır. Bizce bunu bilmek Fransa'ya düştüğünden ziyade, onu bildirmek Türkiye'ye düşen bir vazifedir. Dolayısıyla çok insaflı olarak eğer Hatay anlaşmazlığından dolayı Fransa ile silahlı bir mücadeleye girişmek zorunda kalırsak, bunun bir kısım mesuliyetinin bizzat biz Türklerde olacağını bugün burada alenen kabul etmek zorunda bulunuyoruz.

Ruhunun en derin noktasında nasyonalist olan Fransa bugünkü nasyonalist Türkiye'nin bu ruhla harekete gelen heyecan hamlelerini bilmiyor ve bunu ona biz kâfi bir açıklık ve netlikle bildirmemişizdir.

Fransa, Türkiye'nin bu bahiste bir pire için yorgan yakmaya hazır -ve bu işte Fransız milletinin kendisine tamamen benzer- bir millet olduğunu bilmiyor ve biz bunu ona kâfi derecede kudretle bildirmemişizdir. Şu basit sebepten dolayı ki, kahraman milletler, kendi kudretlerini mübalağa ile teşhir etmekten kaçınırlar ve Türkiye bugün bu milletlerin en açık misalini teşkil ediyor.

Yeni Türkiye'yi Suriye'deki Fransız sömürge memurlarından öğrenen bugünkü Fransa, Türkiye'nin askeri kudretini o zavallı ve bâlâpervaz[1] memurlarından aldığı malumatla ölçüp biçmekte olacak. Suriye'deki Fransız sömürge memurları nereden bilsinler ki, yeni Türkiye başka cephelerdeki kuvvetlerine asla ve kat'a zerre kadar halel gelmemek üzere, İskenderun-Antakya ve havalisini -yalnız yirmi dört veya kırk sekiz saatte- ekstra milli kuvvetleriyle işgal edebilir. Ve onlar nasıl takdir eylesinler ki, aynı kuvvetlerle bütün Suriye'nin işgali nihayet çok sınırlı bir zaman meselesidir.

Amma denilecek ki, bu Fransa ile bir harptir; bunu Türkiye ister mi?.. Açık söyleyelim ki, istemez. Fakat mecbur olduğu zaman işte bunu böyle yapabileceğinden emindir ve bu hesaba, icap edersе bütün dünyaya karşı koymaya hazırdır.

İşte bu hakikatleri Fransa bilmiyor. O Fransa ki, biz onun dostluğuna ehemmiyet ve kıymet vermek istiyoruz. Ancak o Fransa'yı kuvvet ve kudretimiz hususunda ve milli zaruretlerimiz dolayısıyla yapabileceğimiz fevkalade hareketler üzerinde kâfi derecede aydınlatmadığımız içindir ki, Hatay davasından dolayı bir türlü bitip tükenmek bilmeyen müzakerelerden, Fransa'dan ziyade kendimizi mesul sayıyoruz ve bütün bir ciddiyetle.

Bu mesuliyeti artık kısa kesmek üzere ve hiçbir tahrik fikrine asla yönelik olmamak şartıyla bugün bir iki hakikati açık ifade etmeye mecburuz:

1 Bâlâpervaz: Yüksekten konuşan; atıp tutan; palavracı. (Y.N.)

1- Fransa'nın malumu olmalıdır ki, yeni Türkiye'ye Suriye'deki Fransız sömürge memurlarının düşünceleri dairesinde sömürge mahiyetli bir memleket nazarıyla bakılmak istenilmekte fahiş hata vardır.

2- Hatay meselesinden dolayı Türkiye Cumhuriyeti haysiyet ve izzetinefsini müdafaa etmek zorunluluğuyla hareketlerin en ileri derecelerine gitmek mecburiyet ve kararındadır. Eğer bu mecburiyet bizi Fransa ile harp haline koyarsa buna şimdiden sadece teessüf ederiz.

3- Açık bir hak davasında önümüze Milletler Cemiyeti'ni Fransa çıkardı. Cemiyet bu hakkı yerine getirmekten âciz kalırsa, bizim kendi hakkımızı korumaktan âciz olmayacağımız şimdiden Fransa'nın malumu olmalıdır ve Fransa ile beraber bütün dünyanın. Düşmanların muhtemel çokluğu bu bahiste bizi hakkımızı müdafaa etmekten men edebilecek bir sebep değildir.

Mesuliyeti kendi üzerimize alarak açık söylediğimiz şu birkaç maddeden sonra o kadar fazla kıymet atfettiğimiz Fransız dostluğuna bedel ve karşılık olarak gösterdiğimiz Türk dostluğunun kuvvet ve mahiyeti hakkında olsun bir fikir vermiş olacağımızı umut ederiz.

Eğer bu izahlarımızdan sonra dahi Fransa bu dostluğu herhangi sömürge memurlarının manasız fikirleriyle kaybetmekte beis görmemek yolunda devam ederse, bu takdirde mesuliyet artık bizden Fransa'ya intikal etmiş olacaktır.

ESKİŞEHİR'E GELMESİ HAKKINDA CUMHURBAŞKANLIĞI UMUMİ KÂTİBİ HASAN RIZA SOYAK'A*

(5/6 OCAK 1937)

Ankara'da Cumhur Riyaseti Umumi Kâtibi Hasan Rıza Soyak'a

Dahil olduğunuz Hatay Teşkilatı Merkezi'nde benim için lüzumlu olan bütün şeyleri ve hatta lüzumlu şahsiyetleri alarak benimle buluşunuz...

Kemal Atatürk

* Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.601. Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ün yukarıdaki emrine şu açıklamayla yer vermektedir:

"5/6 Ocak 1937 gecesi yatağımın başucundaki telefonun çalmasıyla uyandım; saat 1.00'di. İstanbul'dan Başyaver rahmetli Celal Öner telefon ediyordu. 'Atatürk'ün bir emri var, yazınız' dedi ve aşağıdaki kısa emri yazdırdı: [...]

Öner aynı zamanda şu malumatı verdi: Park Oteli'nde imişler... Bir iki saat sonra, trenle Konya'ya doğru hareket edeceklermiş... Başvekil ve Hariciye Vekili ile Mareşal Fevzi Çakmak da Eskişehir'de kendileriyle buluşmak üzere davet edilmişler... Hareketten yol üzerindeki komutanlar da haberdar edilmiş... 'Sebep ne, Hatay işinin aldığı son şekil mi?' diye sordum... 'Evet! Fransız Sefiri, Dr. Aras'la görüşürken vaat edilen ve beklenilen tekliften habersiz davranmış, ona pek sinirlendi' dedi.

İlk anda aklıma gelen askeri bir hareket ihtimali idi; derhal Başvekil İsmet İnönü'nün evine telefon ettim, karşıma Özel Kalem Müdürü Vedit Uzgören çıktı; hep beraber Eskişehir'e gitmek üzere özel bir tren hazırlatmakta olduklarını söyledi.

Atatürk'ün lüzumlu şahsiyet diye bahsettiği arkadaşlardan, o günlerde Ankara'da kimse yoktu; bu itibarla yalnız Parti'de Hatay işleriyle görevli bir heyetin sekreterliğini yapan Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer'in, önemli vesika ve dosyaları alarak, bizimle beraber gelmesini temin ettim.

Kalktım, giyindim, eşyamı alıp istasyona indim, tren hazırlanmıştı. Biraz sonra Başvekil ile diğer davetliler ve onlara katılmaya karar veren Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya geldiler.

Tren hareket edince, bir müddet Başvekil'e mahsus özel vagonun salonunda oturup konuştuk; sonra ayağa kalkıp kompartımanlarımıza gitmek üzere müsaade istedik. Ayrılırken Başvekil kolumdan tuttu, 'Sen kal, görüşelim' dedi ve beni karşısına oturttu; aşikâr bir heyecanla:

'Yarın büyük kavga olacak!' diye bağırdı.

'Niçin Paşam?'

'Anlamıyor musun, memleket Fransızlarla harbe sürükleniyor?!'

Ben geçen bir iki saat içinde vaziyeti serinkanlılıkla muhakeme etmiş, böyle bir ihtimali varit görmemiştim.

'Hiç zannetmem Paşam' dedim 'Bana öyle geliyor ki, Atatürk bu seyahati, Zatı Devletleri ve diğer alakalılarla buluşup son durumu incelemek, aynı zamanda mesele üzerinde ne kadar hassasiyetle durduğunu karşımızdakilere ve hepimize bir kere daha göstermek maksadıyla tertip etmiştir. Kendisinin

her hususta ne kadar dikkatli, hesaplı ve ihtiyatlı olduğu malumdur; dolayısıyla müsterih olunuz, öyle bir ihtimal yoktur.'
Yine aynı heyecanla cevap verdi:
'Bakalım, yarın belli olur; tekrar ediyorum, aramızda büyük kavga olacaktır!..'
Konuşmamız burada bitmemiş, biraz daha sürmüştü. Fakat münakaşalar, hep iki tarafın yukarıda açıkladığım görüşlerini tekrar etmeleri şeklinde cereyan ettiği için sözü uzatmaya lüzum görmüyorum." Bkz. *age,* s.601-602.

Hasan Rıza Soyak, 6 Ocak 1937 günü Eskişehir'de yapılan toplantı hakkında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'tan naklen şunları aktarmaktadır:

"Eskişehir'de Atatürk, Başvekil ve vekillerle, Mareşal, Cumhurbaşkanı'nın trendeki salonunda toplandılar; konuşmaları dört saat kadar sürdü.
Dağılırlarken Atatürk beni çağırdı ve 'Hazır ol, yakında tekrar Cenevre'ye gideceksiniz, Ankara'ya dön ve işlerini bitir; ben de Ankara'ya geleceğim, orada görüşürüz' buyurdu.
İşareti üzerine tren yine Konya istikametinde yoluna devam etmek üzere hareket etti; biz de geldiğimiz tertiple Ankara'ya döndük.
Yolda dikkat ettim, Başvekil sükûnet bulmuştu.
Acaba Eskişehir'de neler ve nasıl konuşulmuştu. Başvekil'in bahsettiği büyük kavga (!) olmuş muydu?.. Çok merak ediyordum. Trende Hariciye Vekili ve Delege Heyetimizin Reisi Dr. Tevfik Rüştü Aras imdadıma yetişti. Bu hususta bana istediğim malumatı verdi.
Sayın Dr. Aras'ın özet olarak hikâye ettiğine göre, Atatürk kendilerini ayakta karşılamış, 'Hoş geldiniz' demiş, her birine ayrı ayrı yer göstermiş, oturmuşlar...
İlk sözü 'E... Nasıl müzakere edelim?' diye sormak olmuş... Başvekil 'Nasıl emrederseniz...' cevabını vermiş... Bunun üzerine 'Mademki dış politika ve Hatay meselesi konuşulacaktır; Hariciye Vekili bize dünya durumu ile bizim vaziyetimizi ve Hatay görüşmelerinin aldığı son şekli izah etsin' demiş...
Dr. Aras konuşmaya başlamış; Hatay hakkında Fransa ile neler görüşüldüğünü, meselenin o gün ne durumda bulunduğunu bir kere daha, bütün tafsilatıyla anlatmış... Neticede Fransız Elçisi'nin yeni talimat beklediğini, işin üzerinde ısrarla durmak suretiyle nihayet Fransa'ya dert anlatmak ve anlaşmazlığı barış yoluyla halletmek mümkün olacağından kuvvetle ümitli olduğunu arz etmiş... Bundan sonra, Avrupa'daki çok karışık ve ciddi tehlikelerle dolu vaziyeti izaha girişmiş... Bu hususta gördüklerini ve bildiklerini uzun uzadıya anlatmış ve konuşmasını 'Dünyanın süratle ikinci bir cihan harbine doğru gitmekte olduğu' hakkında kati kanaatini belirtmekle bitirmiş...
Atatürk, bu sefer Başvekil ile Mareşal'e dönerek görüşlerini sormuş... Başvekil 'Hariciye Vekili, hükümetin görüşünü izah etti' demekle yetinmiş.
Mareşal de kısaca şu görüşte bulunmuş:
'Siz ne emrederseniz, ben onu yaparım. Ancak Hariciye Vekili'nin izahından ikinci cihan harbinin pek uzak olmadığı anlaşılıyor. Dolayısıyla, mümkün ise kuvvetlerimizi o harp durumu için saklamamız yerinde olur.'
Bunun üzerine Atatürk 'Siz hepiniz mutabık olursunuz da ben mi ayrılırım' demiş. Yalnız millete hakikatin olduğu gibi ifade edilmesini, yani hükümetin kendisini ikna ederek teşebbüsünden alıkoyduğunu bir tebliğ ile kamuoyuna bildirmesini istemiş... Müzakere böylece sona ermiş. Ayağa kalkmışlar; veda ederlerken kendisini bir kenara çekmiş, kulağına 'Sen bu vaziyeti kullanmasını bilirsin' diye fısıldamış..." Bkz. *age,* s.605-606.

Soyak, 8 Ocak 1937 günü yapılan İcra Vekilleri Heyeti toplantısının ardından Atatürk'le aralarında geçen Hatay meselesi ve son seyahat hakkındaki konuşmayı şöyle aktarmaktadır:

"Atatürk Ulukışla'dan Niğde yoluyla Ankara'ya gelmiş ve Anadolu Ajansı bu hususta şu tebliği yayımlamıştı:
'Ankara, 8 Ocak 1937 - Güney Anadolu'da seyahate çıkmış bulunan Atatürk, hükümetin daveti üzerine bugün saat 13.30'da Ankara'ya dönmüş ve Çankaya Köşkü'nde İcra Vekilleri'ne riyaset etmiştir.'
Ajans'ın bahsettiği Vekiller Heyeti toplantısı dağıldıktan sonra, Atatürk'ün huzuruna girmiştim. Beni

karşısına oturttu ve mesele ile seyahati hakkındaki malumat ve intibalarımı sordu. Bildiklerimi ve düşündüklerimi arz ettim; aynı zamanda hükümetin bu seyahatten çok endişeye düştüğünü de ilave ettim.

'Neden?..' dedi.

'Fransızlarla bir harbe sürükleniriz diye korktular.'

'Garip şey!.. Çocuk, biz istesek bile, Fransızlar Sancak için bizimle bir harbe girerler mi hiç?.. Arkadaşlar bunu nasıl düşünebiliyorlar; görmüyorlar mı ki, bugün Fransa'nın bizzat anavatanı büyük tehlikelerle sarılı bir haldedir?.. Bunu, her Fransız idrak etmiştir ve endişe içindedir. Sancak'a gelince, Fransızlardan dünyada böyle bir yerin mevcut olduğunu bilenler, yüzde biri, ikiyi geçmez. Bu vaziyette hangi hükümet Sancak'taki hayali ve daha ziyade şahsi menfaat kırıntıları için denizaşırı, hem de bizimle bir harbi göze alabilir. Evham ve vesvesenin bu derecesine şaştım doğrusu... Hayret, hayreti uzma!..

Bak sana anlatayım; ben, bir askeri hareketin başlangıcı gibi yorumlanabilecek şekilde tertip ettiğim bu seyahati, Hatay'daki Türk çoğunluğunun antlaşmalarla da kabul edilmiş açık haklarını korumak bahsinde ne derecede hassas ve azimli olduğumuzu, işin birtakım oyunlarla veya ihmallerle sürüncemede kalmasına katiyen tahammülümüz olmadığını göstermek için tercih ettim ve tertibimi mahsus derhal duyulabilecek bir yerde, her memlekete mensup birtakım istihbarat memurlarıyla dolu olan bir otelde yaptım. Kısacası, Fransızların meseleyi uzatıp dejenere etmeye çalıştıklarını, sömürge memurlarının şuursuz ve insafsız hareketlerini gün geçtikçe artırdıklarını, bizim hükümetin de işi lüzumu kadar sıkı tutmadığını görüyordum. Davamız böyle sürüncemede kaldıkça, bilhassa Türk ahaliye reva görülen şiddetli baskı devam ettikçe, bir gün içeride (Hatay'da) büyük ve kanlı bir hadise ortaya çıkabilirdi. Bu yüzden iki taraf, hiç istemedikleri halde silahlı bir çatışmaya sürüklenebilirdi. İşte bu hal ve ihtimalleri ortadan kaldırmak, herkesi vaktinde ikaz etmek içindir ki, harekete geçtim. Başka bir ifade ile, ben bu hareketi, memleketi harbe sokmak için değil, tam tersine, ondan kurtarmak için yapmış bulunuyorum. Yoksa Türkiye'yi isteyerek bir harbe sokmaya hakkım olmadığını biliyorum. Arkadaşlar emin olsunlar ki, bundan, hiç değilse onlar kadar ben de çekinirim.'

'Efendim, affınıza sığınarak bir şey soracağım. Eğer karşı taraf hakkı teslim etmemekte ısrar eder ve silaha sarılmaktan başka çare kalmazsa ne yaparız?..'

'Bilirsin ki çocuk, 1921 senesindeki anlaşmayı yapanların başında ben vardım. O zaman Mösyö Franklin Bouillon ile bu konuda çok şeyler konuşmuştuk. Onları şimdiki Fransız idarecileri öğrenmemiş veya unutmuş olsa bile, ben asla unutmadım ve unutamam. Bu itibarla defalarca, hatta Fransız Sefiri Mösyö Ponsot'ya da açıkça söylediğim gibi, dava benim şahsi davamdır ve icap ederse yine şahsen halletmem gerekir. Dolayısıyla şayet böyle bir zaruret karşısında, yani işi silahlı bir hareketle halletmek zorunda kalırsak, tutacağım yolu da çoktan kararlaştırmış bulunuyorum. Böyle bir durumda derhal devlet reisliğinden, hatta mebusluktan istifa edeceğim, serbest bir Türk vatandaşı olarak bu işte çalışan arkadaşlarla beraber Hatay topraklarına geçeceğim. Bildiğin gibi, bunun her zaman imkânı ve çok emin yolları vardır. Oradaki mücahitlerle ve anavatandan kaçıp bize katılacağından şüphe etmediğim kuvvetlerle meseleyi yerinde ve içten halletmeye çalışacağım. İsterse Türkiye Hükümeti beni ve arkadaşlarımı asi ilan eder ve hakkımızda takibat da yapar.

Bir şey daha söyleyeyim; ben bugünkü Fransız idarecilerinin, Suriye ve Lübnan'a öyle kolay kolay bağımsızlık vereceklerinden emin değilim. Zaten tatbikatı birtakım yersiz bahanelerle üç sene sonraya bırakmaları da buna delil kabul edilebilir. Dolayısıyla biz hareketimizi oralara da yayarak kısa yoldan gerek Suriye ve gerek Lübnan'ın özledikleri gerçek bağımsızlıklarını da temin edebiliriz. Fakat çocuk, hiçbir zaman böyle bir ihtimal karşısında kalacak değiliz. Göreceksin, yakında dava istediğimiz şekilde halledilmiş olacaktır. Yeter ki, biz işi ciddiyet ve sebatla takip edelim, birtakım vesveselere kapılıp gevşek davranmayalım.'

Görüşmemiz burada bitti. Bu katı sözlerinden ben yeni bir kuvvet almıştım." Bkz. *age,* s.606-608. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(6 OCAK 1937)

Eskişehir İstasyon, 6 Ocak 1937

Bayan Afet
Consulat General Turquie
Genevc - İsviçre

On sekizinci sayfada Amerika kelimesinin manasını izah eden altını çizdiğiniz altı ila sekizinci satırları kaldırınız. İzahat mektupla bildirilecektir. Konferansınızı[1] arkadaşlarla beraber okuduk. Çok iyidir.

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan,* Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.260. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.42.

1 Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet Hanım'ın 8 Ocak 1937 günü Cenevre Coğrafya Cemiyeti'nde verdiği "XVI. asırda bir Türk Amirali Pirî Reis, Amerika'nın en eski haritasının ve Akdeniz rehberinin müellifi" adlı konferans için bkz. *Belleten,* 1 Nisan 1937, c.1, Sayı: 2, s.317-356. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(10 OCAK 1937)

Eskişehir İstasyon, 10 Ocak 1937

Mademoiselle Afet
Consulat Turquie
Geneve - Suisse

Pirî Reis konferansınızla[1] elde ettiğiniz muvaffakiyeti haber aldık. Arkadaşlarla birlikte memnun olduk ve iftihar duyduk. Tebrik eder, gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan,* Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.261. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.42.

1 Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet Hanım'ın 8 Ocak 1937 günü Cenevre Coğrafya Cemiyeti'nde verdiği "XVI. asırda bir Türk Amirali Pirî Reis, Amerika'nın en eski haritasının ve Akdeniz rehberinin müellifi" adlı konferans için bkz. *Belleten,* 1 Nisan 1937, c.1, Sayı: 2, s.317-356. (Y.N.)

MEHMET ŞEVKİ ALHAN'IN ORTAELÇİLİĞE DEVAMI HAKKINDA MISIR KRALI I. FARUK'A*

(12 OCAK 1937)

Aziz ve İyi Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Mısır Krallığı arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk bağlarının muhafazasını ve kuvvetlenmesini talep ettiğimden ve lüzumlu bulduğumdan, şimdiki Elçi Mehmet Şevki Alhan'ı Haşmetanelerinin nezdinde fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla bırakmaya karar verdim.

Kendisini ayıran vasıflar ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve kavrayış, verilen yüksek vazifeyi Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapmaya devam edeceğinin teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, Zatı Haşmetanelerinden kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma ve gerek Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına yerine getirmeye memur edileceği tebligata ve bilhassa Zatı Haşmetaneleriyle memleketiniz hakkında beslediğim şahsi dostluk hislerine dair vereceği teminata itimat buyurmanızı dilerim, Aziz ve İyi Dost.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz yedi yılı İkincikânun [Ocak] ayının on ikinci günü yazılmıştır.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Mısır K. 1/14-D.1.a.1'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.386.

NURİ CONKER'İN ÖLÜMÜ DOLAYISIYLA GELEN TAZİYELERE TEŞEKKÜR*

(13 OCAK 1937)

İstanbul, 13 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Aziz arkadaşı Nuri Conker'in ölümünden dolayı aldıkları taziyet telgraflarından pek mütehassis olan Reisicumhur Atatürk, teşekkürlerinin Anadolu Ajansı vasıtasıyla iletilmesini emir buyurmuşlardır.

* *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1937, Numara: 4552, s.1; *Kurun*, 14 Ocak 1937, Numara: 6830-770, s.2; *Son Posta*, 14 Ocak 1937, Numara: 2319, s.1; *Tan*, 14 Ocak 1937, Numara: 626, s.3; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.7.
Nuri Conker 11 Ocak 1937'de ölmüştür. (Y.N.)

YUGOSLAVYA KRAL NAİBİ PRENS PAUL'ÜN YENİ YILINI TEBRİK*

(13 OCAK 1937)

Tel. Ankara, 13.1.1937

Altes Ruvayal Hazretlerine güzel ve mesut bir yıl için en samimi tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ile dost ve müttefik Yugoslavya'nın refahı hakkında en halisanc temennilerimi sunmakla bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrikler ve Taziyetler, Yugoslavya'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.345. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(16 OCAK 1937)

16.1.1937

Afet,

Hatay üzüntüsüne, Conker'in ölümü[1] acısı karıştı. Bu acının açtığı yaranın derinliğini tahmin edersin.

Ulukışla-Ankara seyahatinden sonra tekrar İstanbul'a geldim. Bu, bildiğin gibi, eski sıhhi tavsiye icabı; bu ay Ankara hakikaten çok sert. Cenevre görüşme neticesini, öyle görünüyor, burada geçireceğim. Hemşire[2] de Ankara havasını sert buldu, rahatsız oldu, hâlâ istirahat ediyor.

İnönü, Aras, Kaya iki gündür burdadırlar. İnönü Saray'da beraberdir. Heyet bu akşam hareket ediyor.

Son gönderdiğin kupürleri, notları ve mektuplarını aldım. Necmeddin Sadık ve Sefir'den de telgrafla malumat almıştım. Konferansınız arkadaşlar üzerinde de iyi tesir bıraktı.

Sıhhatim iyidir.

Hasretle gözlerinden öperim.

H. Soyak tafsilat verecektir.

Senin için sıhhat ve neşeli çalışmalar dilerim.[3]

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.36, 103 vd.; *Prof. Dr. Afet İnan*, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.243-245.

1 Meclis Reis Vekili, Gaziantep Mebusu Nuri Conker 11 Ocak 1937'de ölmüştür. (Y.N.)

2 Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan (Boysan). (Y.N.)

3 Atatürk'ün bu mektubuna Afet (İnan) Hanım'ın 23 Ocak 1937 tarihli cevabi mektubu şudur:

"Cenevre, 23.1.1937

Atatürk,

Mektubunuza sevindim. Bay Soyak'tan aldığım şifahi malumat beni biraz müsterih etti. Zira son günlerde çok merak ve endişe içinde idim. Acı haberi geç duydum. Sizin ıstırabınızı düşünmek, bana da bu yabancı muhitte, çok derin ve acı üzüntü verdi. Siz sağ olunuz. (Nuri Conker'in ölümü.)

Sizin sağlık ve çalışmanızda Türklük ne büyük faydalar görüyor. Konya seyahatinin akisleri, Avrupa matbuatını harekete getirdi. Cenevre konuşmaları henüz bir netice vermedi. Fakat Fransız radyosu Türkiye'den alaka ile bahsetmekte. Bugün henüz Bay Soyak'tan bir haber de alamadım.

Bu işleri bir taraftan merakla takip ederken, diğer taraftan ders meşguliyeti içindeyim. İkinci konferansımı bitirdim. [Afet Hanım'ın 2 Şubat 1937 günü Cenevre Üniversitesi'nde verdiği "Etilerde Eko-

nomi Hayatı" adlı konferans için bkz. *Belleten,* Temmuz-Ekim 1937, c.3, Sayı: 11-12, s.423-435. - Y.N.] Size gönderiyorum. Görecceksiniz ki, metot ve fikirler Çankaya üniversitesinindir. Fransızca için pek az tashih oldu. Kendim doğrudan doğruya Fransızca yazdım. Belki de çok iyi değil. 26, Salı günü vereceğim. Bakalım Profesör ne diyecek?
Siyasi meselemiz için size neşeli haberler vereceğimi ümit eder ve dilerim. Geçen gün üniversitede hukuk dersi için bir konferansta bulundum. Konu:
'Atatürk, homme politique' idi. Eleştirilirken Profesör şunu sordu:
Acaba Atatürk hangi Avrupa yazarlarını okur ve Türkiye'deki yeni rejim için nereden ilham almıştır?
Cevap vermeye mecbur oldum. 'Okur ve çok okur, fakat eleştirerek okur.
Yeni rejim için kendi milletinden ilham almıştır. Çünkü o asıl etüdünü milleti üzerinde yapar...' dedim.
Siz bu meseleye ne dersiniz? Hemşirenize saygılarımı sunarım.
İyilik haberlerinizi beklerken ellerinizden öperim." Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar,* s.59. (Y.N.)

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA ARABİSTAN KRALI ABDÜLAZİZ İBNİSSUUD'U TEBRİK*

(16 OCAK 1937)

Suudi Arabistan Kralı Haşmetli Abdülaziz III. İbnissuud Hazretleri'ne
Mekke

Zatı Haşmetanelerinin tahta çıkışının yıldönümü münasebetiyle en samimi tebriklerimi arz ile şahsi saadetleri ve dost milletin refahı hakkındaki temennilerimi tekrar eylerim.

K. Atatürk

* *Son Posta*, 17 Ocak 1937, Numara: 2322, s.3. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.212; *Akşam*, 17 Ocak 1937, Numara: 6556, s.2; *Tan*, 17 Ocak 1937, Numara: 629, s.3; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.44.
Telgraf, *Son Posta'da* şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 16 (AA) - Suudi Arabistan Kralı'nın tahta çıkışının yıldönümü münasebetiyle Atatürk'ün çektikleri telgrafla gelen cevap aşağıdadır:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

YÜKSEK TİCARET VE İKTİSAT MEKTEBİ GECESİNDE "ULUSTA GENÇLİK" HAKKINDA NUTUK*

(16 OCAK 1937)

Yüksek Ticaret ve İktisat Mektebi'nin 54. yıldönümü münasebetiyle dün Pera Palas salonlarında bir müsamere vermiştir. Mektep öğretim heyeti ve mezunlarıyla bugünkü talebe bu tarihi toplantıya yüksek huzurlarıyla lütfen şeref bahşetmelerini Dolmabahçe Sarayı'na gönderdikleri özel bir heyetle Atatürk'ten istirham etmişler, ilim ve irfanın en yüksek hamisi olan Ulu Önder bu ricayı kabul ile dün gece Otel'i teşrif buyurmuşlardır.

Atatürk, müsamereyi şereflendirdikten sonra Mektep Müdür Muavini Nüzhet'i huzurlarına kabul buyurarak bu müsamereye yalnız mektep tarafından vuku bulan davet üzerine geldiklerini ve davetlerinden mütehassis olduklarının bütün arkadaşlara bildirilmesini söylemişlerdir.

Büyük Şef, bu esnada Cenevre'ye gitmek üzere Sirkeci Garı'na hareket eden delege heyetimizi kabul etmişler ve Otel'de uğurlamışlardır.

Bundan sonra Atatürk mektep mezunlarından toplantıda hazır bulunanlardan birinin nezdlerine getirilmesini emretmiş olmalarıyla Bayan Meliha Nuri Tunca Atatürk'ün huzuruna gelmiştir. Atatürk, yüksek ilim müessesesiyle onun nurlu mensup ve mezunları hakkındaki hislerini Bayan Meliha'ya beyan ederek kendisine gidip arkadaşları nezdinde bu hissiyata tercüman olmasını emir buyurmuştur.

Atatürk'ün huzurunda aldığı notlarla arkadaşları arasına dönen Bayan Meliha onlara alkışlar içinde şu sözleri söylemiştir:

"Arkadaşlar,

Atatürk Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'mizin diplomelerinden[1] *hazır bulunan bayanlardan birini, beni huzuruna kabul etti. Dediği şudur:*

'Yüksek ilim meşalesini ellerinde tutan ve bununla bütün Türk âlemini aydınlatan kıymetli, seçkin bir muhitte bulunmak fırsatını bana verdiğinizden dolayı çok memnun ve mütehassis oldum.'

Ben de siz arkadaşlarım namına dedim ki:

'Büyük Önder'im!

Size arkadaşlarım adına muhabbetlerini, hürmetlerini ve hissiyatlarımızı söylemeye kelime bulamıyorum. Fedakârlığımız, bütün maddi ve manevi feragatimiz, sizin sevk ve idarenizde bulan[2] *Türk ulusunadır.'*

* *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1937, Numara: 4555, s.1, 3; *Son Posta*, 17 Ocak 1937, Numara: 2322, s.8. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.859-860.

1 Diplômé (Fr.): Diplomalı, mezun. (Y.N.)

2 Kaynaklarda bu şekilde; doğrusu "bulunan" veya "feyz bulan" olabilir. (Y.N.)

Atatürk de cevaben:

'Sözlerinizdeki kıymeti ve onun genişliğini anlıyorum ve ona inandığımı söylemekle bahtiyarım' *dediler.*

Meliha Nuri'nin bu sözleri arkadaşları tarafından fevkalade heyecanlı ve devamlı alkışlarla takip olunarak Pera Palas salonları çınlamıştır.

Büyük Şef, bir müddet devam eden sohbetleri sırasında gençliğin fikri terbiyesi ve gelişmesi hakkında güzel uyarılarda bulunmuşlar ve konu üzerinde hararetle konuşmuşlardır.

Atatürk'ün iltifatları ve ifade ettikleri hissiyatları, bilhassa talebemiz tarafından derin bir heyecanla karşılanmış ve öylece dinlenmiştir.

Biraz sonra İsmet İnönü, bu aydın gençliğe mahsus olmak üzere bir büfe hazırlattı ve onları bu büfeye davet etti. [...]

Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi mezunlarının toplantısında Siirt Saylavı arkadaşımız İsmail Müştak Mayakon, Atatürk'ten aldığı emir ve işaret üzerine, orada hazır bulunan aydın kitleye "ulusta gençlik" konusunda kısa, fakat tesirli bir hitabe irat etmiştir. Çok sürekli alkışlarla karşılanan ve Atatürk'ün yüksek fikirlerini tercüme eden bu hitabeye aynen yer verebilmiş olmakla bahtiyarız:

"Arkadaşlar,

Şu dakikada sizin karşınızda, sizinki gibi bir irfan müessesesinin çok eski bir mezunu olmak sıfatıyla birkaç söz söylemek fırsatını bulduğumdan dolayı bilseniz ne kadar bahtiyarım. İçimizde, yanımızda ve başımızda bulunan Ulu Önder'imizden aldığım feyiz ve ilhamla yapacağım bu kısa hitabenin başlığı 'ulusta gençlik'tir.

Ulusta gençlik!.. Ulus uludur; büyüklüğün, yüksekliğin, genişliğin Türkçe ifadesidir. Bu kelimede yaşayan kuvvet, kudret, azamet anlamını anlatır. Dünya dillerinde hiçbir kelimeye henüz tesadüf etmedim. Belki vardır; onu da aramakla meşgulüz.

Gençlik; esas ve büyük varlıktan çıkan ve ardı arası kesilmeksizin genişleyen, büyüyen, yükselen, esas varlığın asla kesintiye uğramaksızın sonsuzluğunu ifade eden bir Türk kelimesidir.

Şimdi, "ulusta gençlik" tabirinde birleşen "ulus" kelimesinin manasıyla "gençlik" kelimesi manasına ifade ediyor anlıyor musunuz? Asla kesintiye uğramayacak bir varlık, bir büyüklük, bir gençlik, bir parlaklık ve dünyayı kapsayan bir şeref!

Bu iki kelimeyi kullanmış ve kullanmakta olan hiçbir millet tanımıyorum; Türk milletinden başka.

O halde Türk milleti "ulusta gençlik" terimiyle, ancak bununla ifade olunabilir. Her kafanın anlamaktan âciz olduğu yüksek bir varlıktır gençlik.

Bu yüksek gençliği en yüksek Türk'ün huzurunda milli duamızın en temizine davet ediyorum: Yaşa Atatürk![1]

1 Eski Ankara Şehremini ve Bilecik Milletvekili Asaf İlbay bu gece ve ertesi geceyle ilgili şunları aktarmaktadır:

"16 Ocak 1937 gününün akşamı, Yüksek Ticaret Okulu mezunları alışılmış toplantılarını Pera Palas salonlarında yapmışlardı. Oğlum Cahit de bu mektebin talebesi olduğu için toplantıya iştirak etmiş-

ti. Gece saat on birde yatmak üzere soyunuyordum. Telefon çaldı. Oğlum, Atatürk'ün maiyetiyle oraya geldiğini haber verdi. Bunun üzerine ben de Pera Palas'a gittim.
Atatürk de bizi görünce sevindi ve:
-'Dava şimdi halledilecektir' dedi.
Biz, işin aslını bilmiyorduk. Sonradan anlaşıldı. Şair Fikret'le Âkif mukayese ediliyormuş. Bu iki büyük şairin birbirleriyle geçmiş münakaşaları üzerinde konuşuluyormuş. İsmail Müştak, Fikret'in meşhur 'Zangoç' şiirini okumuş, Âkif'in mutaassıp bir ruh taşıdığı noktasında durulmuş.
İşte tam bu sırada biz salona girmiştik. Atatürk âdetleri olduğu üzere bir şeyler dikte etti ve kendi görüşü imiş gibi bunu okuttu. Bu yazıda Fikret'in milli şiirde üstün olduğu neticesine varılıyordu.
Atatürk, şair Âkif'e, Kur'an'ın tercüme edilmesi vazifesinin verildiğini ve kendisine on bin lira gönderilmiş olduğu halde, bugün, yarın diye işi uzattığını ve nihayet tercümeyi güya meçhul bir adrese göndermiş olduğu cevabını verdiğini söyledi. Bu sözler sırasında Başvekil'i de şahit göstererek:
-'Parayı İsmet Paşa vermişti' dedi.
Atatürk, Âkif'in büyük bir şair olduğuna inanıyordu. Fakat Misakı Milli dairesinde kurtarılmış olan vatan parçasını elde tutabilmek için o tarihlerde İslamcılık siyasetinden vazgeçilmek zaruretine de kaniydi. Halbuki Âkif İslamcı idi ve sürükleyici eserleriyle bu hususta tesirli olabilirdi. Kur'an tercümesindeki hareket tarzıyla da Atatürk'ü güceendirdiği anlaşılıyordu.
Bu konuşmadan sonra, Atatürk gençlerle meşgul olmaya başladı:
-'Görüyorsunuz ya gençlik neşesizdir. Bunlara bir büfe tertip edilsin, eğlentili!' dedi.
Bu arzu da yerine getirildi. Gençler büfede yediler, içtiler, neşelendiler, dans ediyorlardı.
Bir aralık başları birbirine yapışık dans eden iki genç Atatürk'ün dikkat nazarını çekti.
-'Söyleyiniz bu çocuklara' dedi, 'dans etmenin de birtakım usulleri ve tavırları vardır.'
Ve bir an düşündükten sonra sordu:
-'Yoksa nişanlı mıdırlar?'
Derhal cevap verdim:
-'Ben bunları tanıyorum Paşam, kardeştirler.'
Paşa kahkaha ile güldü:
-'Öyle ise mesele yoktur' diye bu bahsi kapadı.
Saat ikiye gelmişti. Bana:
-'Yarın akşam sizi ziyarete geleceğim. Yarınki programı hazırlamak için de evinizde şimdi bir kahve içmek istiyorum. Siz İsmet Paşa'yı alınız ve önde bize yol gösteriniz' dedi.
On beş dakika sonra bizim evde idik. Atatürk âdeti olduğu üzere evin bütün köşelerini gezdi ve evimizi ve bahçemizi inceledi. Ve ertesi gece ziyaret programı kararlaştı. Başvekil Paşa ve Tayyareci Sabiha Gökçen uçakla Ankara'ya gideceklerdi. Atatürk'ün emirleri ve benim ricam üzerine hareketlerini ertelediler.
17 Ocak 1937 gecesi Bomonti'de, Silâhşor Caddesi'ndeki evimiz ve bütün mahalle halkı bu ziyareti uğur saymışlardı. Sabahlara kadar eğlendik. Hatay meselesinden sinirli olan Atatürk, hemşerisinin evinde sakinleşmişti. Atatürk oturup konuşurken bir aralık şunları söyledi:
-'Alışık olmakla beraber ev sahipleri beni nasıl ağırlayacaklarını belki düşünmüşlerdir. Yeni tanıştığım misafirler ciddi ve ağır bir havanın eseceğini zan ve tahmin etmiş olabilirler. Ben ve arkadaşlarım, alışık olmadığımız yeni misafirlerden belki ağırlık duyabilirdik. Ancak ilk dakikadan itibaren içinde bulunduğumuz salonun havasında arkadaşım Asaf İlbay ve ailesinin yarattığı samimiyet ve neşe bizi birbirimize kaynaştırdı ve sabahlara kadar eğlendik ve eğleniyoruz. Her zaman samimi olalım, bütün duygularımızı samimiliğe açık ve dürüstlüğe doğru iletelim. İçi başka, dışı başka olan insanlar vicdan rahatlığı duyamazlar. Ben kendi hesabıma ve arkadaşlarım adına bu geceden memnunum, ferahlık duydum. Ev sahiplerine teşekkür eder ve bunun tekrarını arzu ederim.'
Paşa'nın ellerinden öptük. İsmet Paşa'ya şükranımızı sunduk. Atatürk giderken artık tanyeri ağarıyordu. Bu, bizi son ziyaretleri idi. Atatürk, bir müddet sonra hastalandı. Artık Savarona'da istirahat ediyor, o canlı ve neşeli hayat yerine sakin bir şekilde yaşıyordu." Bkz. Asaf İlbay, "Atatürk'ün Hususi Hayatı/ Atatürk'ün Huzurunda Tevfik Fikret ile Akif'in Mukayesesi", *Tan*, 31 Temmuz 1949, Numara: 223, s.2.

Asaf İlbay'ın oğlu olan İstanbul Ticaret ve İktisat Yüksek Okulu öğrencilerinden Cahit İlbay bu geceye ait anısı içinde Atatürk'ün sözlerine şu şekilde yer vermektedir:

"Hepimiz susmuş, gözlerimizle yalnız O'nu takip ediyor ve adeta nefes almaktan çekiniyorduk. Bu durgun halimiz, misafirimiz olan Atatürk'ü üzmüş olacak ki, ev sahibi halini almışlar ve hazırlatmış oldukları zengin büfeye geçerek:

'Genç arkadaşlarım, mühim ve mesuliyetli bir meslek seçmiş olduğunuzu görüyor, seviniyor ve övünüyorum. Bir milletin bağımsızlığının temini ve geleceğinin devamı nasıl hazırlıklı ve kuvvetli bir orduya ihtiyaç gösterirse, o miletin refah ve saadet içinde yaşayabilmesi de kuvvetli bir iktisat ordusu ile mümkündür. Bu sahada milletimiz sizden çok şeyler bekliyor. Ben de genç dimağlarınızın iktisat ilmiyle dolu, mücadeleci ve lüzumu halinde yaratıcı olmasını temenni ediyor ve hepinizin bu yolda feragat ve azimle çalışmanızı istiyorum.'

Bir genç arkadaşımız hislerimize tercüman olarak, istenilen şekilde çalışacağımızı vaat etti. Sevinç ve neşe içinde Büyük Önder'i sabaha kadar doya doya aramızda görmüş ve çeşitli konular hakkında konuşmalarını seve seve dinlemiştik." Bkz. *Atatürk'e Ait Hatıralar,* Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1949, s.109-110.

İstanbul Ticaret ve İktisat Yüksek Okulu'nun çayına katılanlardan Bedri Noyan'ın bu geceye ait anısı da şudur:

"Tıp Fakültesi son sınıfında idim. 16 Ocak 1937 Cumartesi günü Pera Palas'ta İstanbul Ticaret ve İktisat Mektebi Âlisi bir çay vermişti. Bunda Atatürk de bulundular. [...]

Atatürk, o gün etrafını alan gençlerle uzun müddet, gece saat iki buçuğa kadar konuşmuşlardır. Bu arada İsmet Paşa'yı methetmiş ve gençlere 'Eğer gelecekte büyük adam olmak istiyorsanız, İsmet İnönü gibi bir insan olunuz' diyerek kendisini öpmüştür. Büyüklere daima hürmet etmeyi tavsiye etmişler, Türk tarihinde daima böyle olaylar olduğunu ve bununla tarihte çok kıymetli mevki aldığımızı söylemişlerdir.

Birçok konuşmalar olmuştu. Bir ara vatanperver bir şairin kim olduğunu sormuşlardır. 'Tevfik Fikret'tir' cevabına çok memnun olarak 'En güzel şiiri hangisidir?' diye sorunca, 'Sis' cevabı verilmiş, kendileri bu şiirin ilk mısraını okumuşlardır. Gerisini İsmail Müştak Mayakon (rahmetli) devam etmiştir. Bundan sonra Mehmet Âkif'e cevap olarak yazdığı bir şiirini de Mayakon'a okutmuşlardır. Mehmet Âkif için 'İyi bir şairdi ama memleketin hür havasına -sırf şapka giymemek için- Mısır'ın esir havasını tercih etmiştir' demişlerdir.

Son günlerin yegâne meselesi olan Hatay konusunda hiçbir söz söylememişler, yalnız 'Ben o Araplara yapacağımı bilirim' demişlerdir.

Bir ara felsefeden bahis açılınca, 'Ben ilk felsefeyi Arabistan'da iken okudum. Felsefede gülen felsefe ve ağlayan felsefe diye iki metin vardı. Ben o günden beri gülen felsefeyi tuttum ve hayatım ondan yol aldı' demişlerdir.

Aynı gece, Atatürk, Mehmet Âkif'ten bahsederken onunla ilgili Kur'anı Kerim tercümesi meselesinden bahisle şunları söylemişlerdir:

'Kur'anı Kerim'in manzum olarak Türkçeye tercümesi için Mehmet Âkif'e on bin lira verilmiş, o da işe başlamıştı. Sonradan Mısır'a gidince kendisine haberler gönderdim. İlk zamanlar henüz bitirmedim demiş'.

Sonradan bu tercüme işini bitirmiş olduğu öğrenilmiş, bundan evvelki gelişinde Atatürk, kendisine bir zat göndererek tercümeleri göndermesini söyletmişler. Âkif 'Bende değil, birisine verdim, ondadır' demiş. Tekrar haber yollanmış 'Siz kime verdinizse bize onu söyleyiniz, biz o zattan alırız' denmiş. Âkif bunu da 'Ben birisine vermiştim. O da bir başkasına vermiş, onu da ben bilmiyorum' diye pek çocukça bir cevap vermiş.

Atatürk bunları anlattıktan sonra 'Ve hâlâ da bu tercümeleri vermedi' diye üzgün konuştu.

Atatürk 'Kendisine Meclis'te yer verdik. Her ileri adım atmamızda onunla belli bir zümreyi karşımızda dikilir bulduk. Ve nihayet gittiği esir memleketten ciğerinde kanseriyle ve ancak ölmek için buraya geldi. O tercümeleri verse ne kadar iyi olacaktı. Onlarla yapmak istediğim büyük bir şey vardı...' dediler." Bkz. Aydın Türk Kültür Derneği Başkanı Doç. Dr. Bedri Noyan, "Mehmet Akif ve Atatürk", *Dernek,* Şubat 1962, Yıl: 1, c.1, Sayı: 4, s.23; ayrıca bkz. Nuriye Akman, "Kur'an'ı Şiirleştiren Adam!..", *Sabah,* 26 Ocak 1997, s.13.

Nöbet Defteri'ne göre, Atatürk, 16 Ocak 1937 günü saat 14.50'de uyanmış, 17.00'de otomobille gezmeye çıkmış, Pera Palas'ı teşrif buyurmuş, 3.00'te dönerek yatmıştır. 17 Ocak günü ise saat 16.20'de uyanmış, 19.00'da eski Bilecik Milletvekili Asaf İlbay'ın evini ziyaret etmiş, 4.30'da Saray'a dönerek yatmıştır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938,* Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.573-574. (Y.N.)

HATAY MESELESİ VE TÜRKİYE-FRANSA İLİŞKİLERİ HAKKINDA *KURUN* GAZETESİNE BAŞYAZI*

(21 OCAK 1937)

Fransa'nın Dostlarına Hitap Ediyoruz!

Cenevre'de toplanan Milletler Cemiyeti Konseyi henüz Hatay meselesini konuşmaya başlamamıştır. Bunun sebebi ilk tahminler hilafına olarak Türk ve Fransız tezleri arasında büyük bir ayrılık bulunmasıdır. Fransız Başvekili Blum'un Türkiye Hariciyesi'ne adeta şahsi görüş olmak üzere bildirmiş olduğu, mana ve maksat çıkarılması güç avukatça yazısı da çok haklı olarak Türk kamuoyunu bedbinliğe, teessür ve

* *Kurun*, 22 Ocak 1937, Numara: 6838-778, s.1.
Atatürk'ün, Hatay hakkında *Kurun* Başyazarı Asım Us'a dikte ettiği beş başyazı 22-27 Ocak 1937 tarihleri arasında *Kurun*'da yayımlanmıştır. Asım Us bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır:

"1937 senesinde Atatürk, Büyük Millet Meclisi'nin kış tatili esnasında İstanbul'da bulunurken, Hatay meselesi Türkiye ile Fransa arasında şiddetli bir münakaşa konusu idi. Bir akşam Atatürk tarafından Dolmabahçe Sarayı'na çağrılmıştım. Önce bu daveti o akşam Atatürk'ün sofrasında mevki alan misafirleri arasında bulunmaktan ibaret bir şahsi iltifat gibi anlamıştım.
Meğer bu davette şahsi iltifat olmaktan fazla bir sebep varmış. Atatürk o gün Hatay meselesi hakkında makale yazmak kararını vermiş imiş. Sofraya oturup da Atatürk'ün maksadını anlayınca, böyle hayırlı bir hizmete *Vakit*'i *(Vakit* gazetesi o sırada "Kurun" adı ile çıkıyordu) aracı kılmasından dolayı teşekkür ettim. Yazı kâğıtlarını hazırladım. Kalemi elime aldım. Atatürk kendine mahsus olan süratli ifadesi ile söyledi. Ben olduğu gibi söylediklerini not ettim. Makale bittikten sonra altına kendi imzamı koyarak ertesi gün çıkacak *Vakit*'te yayımlamak emrini aldım.
Atatürk'ün *Vakit* sütunlarında Hatay davasını dünya kamuoyuna karşı müdafaa etmesi, böyle bir güne, bir defaya mahsus kalmadı.
Beş gün sırası ile bu sahne tekerrür etti ve her sabah çıkan *Vakit* nüshalarının ilk sayfasında Asım Us imzası ile fakat Atatürk tarafından not ettirilmiş birer başmakale çıktı.
Vakit'in 22 İkincikânun [Ocak] 1937'den 27 İkincikânun [Ocak] 1937 tarihleri arasında yayımlanan başmakaleleri neşriyat sahasındaki âcizane hizmetimizin paha biçilmez bir mükâfatı olarak *Vakit* koleksiyonlarını süsleyeceektir.
Bu makaleler dikkat ile okunursa Atatürk'ün Hatay meselesindeki yanlış ve haksız hareketlerinden dolayı o zamanki Fransız ricalini şiddetle eleştirdiği gibi, İsmet İnönü Hükümeti'ne karşı da bu meseleden dolayı biraz serzenişte bulunduğu görülür. *Vakit* gazetesinde Asım Us imzası ile yayımlanan ve hakikatte Atatürk'e ait olan beş makale sırasıyla şunlardır:" Bkz. Asım Us, *Gördüklerim Duyduklarım Duygularım/ Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hâtıralar ve Tetkikler*, Vakit Matbaası, İstanbul, 1964, s.152-153.

O zaman *Kurun* gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yapmakta olan Niyazi Ahmet Banoğlu bu konuda şunları yazmaktadır:

"21 İkincikânun [Ocak] 1937...
Kurun Gazetesi Başyazarı Asım Us, o gün başmakalesini yazmamış, fakat telefon ederek 'Geç de olsa mutlaka başmakaleyi getireceğim, yer ayırınız' demişti.

teessüfe götürmüştür. Nasıl ki Anadolu Ajansı'nın dünkü tebliği gayet açık bir surette bu ruhi ve hissi haleti ortaya koymuştur.

Hakikatte Fransız Başvekili'nin 1921 antlaşmasından bahsederken bir taraftan Sancak'a ait hususi idare vasıflarını saydığı halde aynı antlaşma içerisinde zikredil-

Muayyen saatlerde matbaaya gelen, muayyen saatlerde masası başına oturan ve muayyen saatte başmakalesini bitirip masamın üstüne koyan (o zaman gazetenin yazıişleri müdürlüğünü yapmakta idim) Asım Us, ilk defa itiyadını bozuyordu.

Hakikaten oldukça geç saatte geldi. Garip bir telaş ve heyecanı vardı. Makaleyi masamın üstüne koymadı, elime tutuşturdu ve:

'Birinci sayfadan iyi göster, büyük harflerle başlık koy, tashihine çok dikkat etsinler, hatta kendin oku' tembihinden sonra:

'Sakın kaybolmasın, hemen dizdir' ihtarını da unutmadı.

Doğrusu tuhafıma gitmişti. O Asım Us ki, tevazuda bir benzerine nadir rastlanır. Bazen, başmakalesinin altında imzası çıkmaz, Asım Us hatırlatmaya bile lüzum görmez, biz, musahhihin hatasıdır, maaşından keseceğiz diyecek olsak, adeta kızararak, suç kendisinin imiş gibi mâni olurdu. Bu makalesine bu derece ehemmiyet vermesi doğrusu şaşılacak şeydi ve bir mana verememiştim. Makale şiddetli bir lisanla Hatay meselesinden dolayı Fransa Hükümeti'ne çatıyordu. Beş sütunluk gazetenin üç sütununu kaplayan bir başlıkla birinci sayfadan gösterdim.

İkinci gün mesele anlaşıldı. Rahmetli Hakkı Tarık Us, Dolmabahçe Sarayı'ndan telefon ederek bir arkadaş istedi. Hikmet Münir gitti. Döndüğü zaman heyecan içinde idi.

'Atatürk'ün sofrasından geliyorum' dedi. 'Hem de bir kadeh rakı içirdi. Başmakalesini de huzurunda okudum.'

'Kimin başmakalesini?'

'Kimin olacak, Atatürk'ün.'

Mesele anlaşılmıştı. Demek dün akşamki makale de bizzat Atatürk'ün idi.

Hikmet Münir anlattı. Doğru Atatürk'ün sofrasına çıkarmışlar. Makale hazırmış. Yalnız 'Kedorsey' kelimesinin münakaşası oluyormuş. Sonunda, Atatürk bu kelimenin Türkçe 'Kedorseğ' olarak kullanılması yerinde ve doğru olacağını söyleyerek kendi kalemleri ile kelimeyi o suretle değiştirdikten sonra bir daha dinleyelim diye Hikmet Münir'e okutmuşlar. Bugün Ankara Radyosu Dış Yayın Müdürlüğü yapmakta olan arkadaşımızın güzel bir mânisi vardı. Fıkralarını yazdıktan sonra mutlaka bir arkadaşına yüksek sesle okuyarak dinletirdi ve okuyuşu hakikaten güzeldi; pürüzsüz, her türlü kaideye riayetle okurdu. Bunun ilk faydasını Atatürk'ün huzurunda, ikincisini de Ankara Radyosu'nda verdiği imtihanda görmüştü.

24 İkincikânun [Ocak] 1937 günü Atatürk'ün huzuruna çıkma saadeti bana nasip oldu. Saat on sıralarında idi. Rahmetli Hakkı Tarık Us telefon etti:

'Biraderin başmakalesini iki makineye taksim ederek dizdir, temiz bir provasını çıkarıp otomobile atla, doğru Saray'a gel' dedi.

Bir akşam evvel Hikmet Münir'in anlattıklarının heyecanı içinde idim. İlk aklıma gelen, makaleyi bana da okutacakları idi. Benim Hikmet Münir gibi iyi okuma kabiliyetim yoktu, dilim sürçebilir, şaşırabilirdim. Bu ihtimal şimdiden ter döktürüyordu, fakat çaresi yoktu, Atatürk'ün huzuruna çıkacaktım.

Asım Us'un makalesini süratle dizdirdim, provasını da alarak Dolmabahçe Sarayı'na yollandım. Otomobilde makaleyi mütemadiyen huzurda okursam faydası olur düşüncesi ile tekrar tekrar okuyor, fakat heyecandan, okuduklarımı anlamıyordum.

Kapı tembihli imiş, polisler üst kattaki salonu tarif ettiler. Kafamda tek düşünce vardı: Atatürk'ün huzurunda nasıl konuşacaktım, nasıl hareket edecektim?

Üst katta hayli dolaştım, salonu bulamayarak tekrar kapıya indim ve polis refakati ile salonun kapısına geldim.

Ondan sonrası irademin dışında cereyan etti. Salon kapısından içeri girer girmez, uzun bir masanın başında billur avizeden akan ışığı güzel yüzünde toplayan sevgili Atatürk'e takıldım ve sanki bir cazibe beni oraya doğru çekti.

Masa baştan başa dolu idi, fakat ben onlara bakamıyordum. Yalnız Atatürk'ün sağında Yahya Kemal Beyatlı ile solunda oturan Hakkı Tarık Us'u görmüştüm. Atatürk'ün önünde durdum ve elimi uzattım. Büyük insan, elbette mukaddes heyecanımı görmüş ve anlamıştı. Güzel ellerini öpmeme müsaade ettiler. Bu sırada Hakkı Tarık Us bir tomar kâğıdı elime tutuşturdu ve:

miş olan bayrak meselesine hiç temas etmemesi, sonra Suriye ile Lübnan'a bağımsızlık verildiği halde aynı derecede hukuki vaziyete sahip olan İskenderun ve havalisi için bir nevi "manda" şekli tasavvur etmesi Paris görüşmelerine nispetle uzlaşma yolunda bir ilerleme değil, tam tersi bir gerilemedir. Bunun için Türk kamuoyu artık Fransız devlet ricalini Hatay meselesinde, hatta iki devletin bütün hayati ve esasi meselelerinde muhatap olmak kabiliyetinden uzak görürse mazur tutulmak lazım gelir.

Acaba Fransız devlet adamlarının bu işi böyle çıkmaza sokmaktan maksatları ne olabilir? Doğrusunu söylemek lazım gelirse biz bunu anlıyoruz. Anladığımızın yorumu da şudur: Fransa'nın başına her nasılsa baş diye üşüşmüş olan bu efendiler, idare etmekte oldukları büyük Fransız milletinin nasıl idare olunacağını bilemedikleri gibi, Hatay meselesiyle milli alaka güden yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin haklarını müdafaa ve icabında onları elde etmek için göstereceği fiili enerjiyi de takdirden uzak bulunmaktadır.

Bu itibarla meselenin halli henüz olumsuz ibre yönünde ise, bunu sadece Fransız ricalinin kavrayışsızlıklarında ve namertliklerinde aramak pek tabiidir. Şu kadar var ki, bundan barışsever insanlığın beklemediği birtakım hadiseler çıkarsa, vaziyetin mesuliyetini yalnız Fransa'nın başında bulunan, fakat yukarıda işaret ettiğimiz gibi, muhatap olmak kabiliyetinden de uzak bulunan üç beş kişinin sırtına yüklemekten fayda ve olumlu netice beklemek caiz değildir. Bizce bu mesuliyet bu dalgın ve gafil Fransız ricalinden ziyade Fransa'yı dünya barışı için kıymetli bir unsur halinde bulundurmak fikrinde olan ve arsıulusal[1] barış dostluğu ile kendilerini göstermekte bulunan devletleri alakadar eder. Onun için biz artık Fransız ricaline hitap etmeye lüzum görmüyoruz; bundan sonra yine Fransızların kendi menfaatları namına dostları ve müttefikleri olan devletlerin hakikati yakından görerek vaziyetin icabına göre hareket etmelerini istiyoruz.

'Yarın bu makale girecek, biraderin makalesi kalsın' dedi.
Geri çekilerek uzaklaşacaktım. Atatürk gözlerini bana çevirerek:
'Asım ne yazmış' diye sordu.
Bu, benim için anlatılması imkânsız bir andı, söylenenleri duymayabilirim diye korkuyordum. Hemen cevap verdim:
'Efendim' dedim, Bir Günde İki Bayram başlığını taşıyor. Zatı Devletlerinin İstanbul'u teşrif buyurmanızı bir bayram...'
Cümlemi tamamlayamadım. Atatürk'ün gülümsediklerini fark ettim, sonra:
'Bir gönülde iki sevda olamaz' diye mırıldandılar... Salondan çıkarken 'Bir gönülde iki sevda olamaz' şarkısı kulaklarımda çınlıyordu. İkinci gün Hakkı Tarık Us'tan öğrendim. Bu şarkıyı Nebile Hanım isminde Atatürk'ün o gün masasında misafir bir dostunun kızı okumuş.
Matbaaya dönünceye kadar Atatürk'ün Hakkı Tarık Us'a dikte ettirmiş olduğu başmakaleyi nefes almadan okudum ve başlıklarını hazırladım.
25 İkincikânun [Ocak] günü bu makale ilkönce bizim Ankara caddemizde bir bomba tesirini yapmıştı. *Kurun* gazetesinin birinci sayfasını baştan başa kaplayan başlık şöyle idi:
'Hükümetten Soruyoruz
15 gün bekleyin dediniz, bekledik. 16. gündeyiz. Vaziyet nedir? Ne oluyor, ne olacak? Türk milletini yeniden aydınlatınız.'
Bütün gazeteci arkadaşlar bana soruyorlardı:
'Ne o' diyorlardı, 'Asım Us muhalefete mi geçti? Hükümete meydan okuyor.'
'Tabii geçer' diyordum... 'Bir gazete hükümetten neden hesap sormasın, dördüncü kuvvet değil midir?'
Kimse bilmiyordu ki, bu makaleler bizzat Atatürk'ündü ve o hükümete soruyordu." Bkz. Niyazi Ahmet Banoğlu-Nurcihan Kesim, *Atatürk Başmuharrir ve Atatürk'ün Kulübesi*, Tarih Dünyası Yayınları, İstanbul, 1957, s.10-16. (Y.N.)

1 Arsıulusal: Milletlerarası. (Y.N.)

HATAY MESELESİ VE TÜRKİYE-FRANSA İLİŞKİLERİ HAKKINDA *KURUN* GAZETESİNE BAŞYAZI*

(22 OCAK 1937)

Zavallı Fransa!

Paris'te Kedorseğ[1] denilen bir yer vardır ki, Fransa'nın Hariciye Nezareti olarak tanınmıştır. Bu yer, acaba Fransız milletinin ve devletinin hakiki menfaatlarını uzak görüşlü bir şekilde sezerek, yerinde metanet ve yerinde suples[2] gösteren uzgören diplomatların çalıştığı mahal midir, yoksa birtakım boş fikir ve formüllere saplanarak hakikati dosyaların teorilerine feda edecek kadar gaflet gösteren kısa görüşlü bürokratların toplandığı yer midir?

İsmi, asırların hatıraları arasına karışan Kedorseğ'in yeşil masalarında oturanlar, İnsan Hakları Beyannamesi'ni yayımlayan büyük Fransız inkılapçılarının fikir, hürriyet aşkı ve ahlak vârisleri midir, yoksa Fransa'dan kovulan papazları, sırf hasis menfaatlar için ilerleme yolunda yükselen memleketlerde himayeye yeltenen ve onların zararlı ve yıkıcı faaliyetini müdafaaya çalışan mutaassıplar mıdır?

Kedorseğ, şeref ve haysiyet için hayatını hiçe saymaktan çekinmeyen Fransız milletinin dürüstlük ruhuyla çalışan ve bu milletin harici siyasetini o suretle idare eden evlatlarının büroları mıdır, yoksa mahiyeti ve hukukiyeti pek şüpheli küçük bir borç için diğer milletlerin benliğine taarruz ve donanma kuvvetiyle o memleketin bir adasını işgal ettiren nobran ve kabadayıların yuvası mıdır?

Hürriyet ve bağımsızlık için çırpınan Hatay Türklerine, ücretli Fransız askerlerinin yaptıkları zulümleri okurken bu ve bunun gibi daha birçok sorular hatırıma hücum etti. Bir tarafta Fransa'nın harici siyaseti, diğer tarafta uzak görüşlülük ve suples, açık fikirlilik ve ilerleme, milletlerin şeref ve haysiyeti. Ne tezat!

Kedorseğ'e bir isim vermek icap ederse, "Gaflet ve inadıyla, hayalperestlik ve cakacılığı ile Fransız milletinin hayati menfaatlarını ayaklar altına alan müessese" namı münasip olur. Umumi Harp'in galipleri arasında, Avrupa kıtasında kuvveti en fazla gibi görünen Fransa, bugün, 18 sene sonra, Amerika dahil ancak bütün dünyanın yardımıyla mağlup edilmiş olduğunu gördüğü eski muhalifinin oyuncağı olacak vaziyete düşmüş, gaflet ve hayalperestliğinden dolayı eski müttefiki olan kuzeybatısın-

* *Kurun*, 23 Ocak 1937, Numara: 6839-779, s.1.
Atatürk'ün, *Kurun* Başyazarı Asım Us'a dikte ettiği bu başyazı hakkında bilgi için bkz. elinizdeki ciltte, s.126. (Y.N.)

1 Quai d'Orsay. (Y.N.)

2 Souplesse (Fr.): Esneklik; çeviklik; her şeye kolayca uyabilme yeteneği. (Y.N.)

daki komşusunu darıltıktan sonra, ondan medet dilenmeye başlamış ve doğudaki komşusunun, bütün kendi cilvelerine rağmen, devamlı hakaret ve aşağılamasına maruz kalmıştır. Neden mi? Bu sorunun heykelleşmiş cevabı Kedorseğ'dir.

Zavallı Fransa bugün kendisine pek eğilimli bir dostunu daha kaybetmek üzeredir. "Akılsızlıktan dolayı milletine hıyanet" koleksiyonu zenginleşecek diye Kedorseğ haklı olarak sevinebilir.

HATAY MESELESİ VE TÜRKİYE-FRANSA İLİŞKİLERİ HAKKINDA *KURUN* GAZETESİNE BAŞYAZI*

(23 OCAK 1937)

Üzerinde Haklı Olarak Durduğumuz Bir Nokta

Bu sütunlarda sık sık bahsedegeldiğimiz bir hakikati şimdi bir kere daha tekrar edelim: Fransa Hükümeti'ni müşkül vaziyete sokmak, Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir zaman hatırından geçmez. Siyasetimizde şimdiye kadar böyle bir zehaba mahal verecek hiçbir emare yoktur. Ancak bilinmek lazımdır ki, Türkiye bu emel üzerinde yürürken yalnız Fransa'nın hatırı için değil, aynı zamanda hatırlarına çok riayet ettiği başka devlet ve milletlerin dostluklarına da büyük kıymet verdiği için siyasetini tespit etmiştir. Bu hakikat Fransa tarafından anlaşılmıyorsa, bunu, kendisine dost devletler açık surette anlatmalıdırlar.

Böyle yapılmayacak olursa, artık bu o demektir ki, dost tanıdığımız ve dostluklarına kıymet verdiğimiz o devletler, Türk şeref ve haysiyetine, Türk izzetinefsine karşı Fransa'nın ihmalkâr bir vaziyet ve meslek takınmasında beis görmüyorlar. O halde biz de gerek Fransa'ya, gerek Fransız siyasetini aydınlatmaya her nedense yanaşmayan o devletlere Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi şeref ve haysiyetini, kendi hak ve menfaatını korumanın yolunu bildiğini söylemek isteriz. Ancak işin bu şekle dökülmesi Türkiye'yi hiç de arzu etmediği bir siyaset sahasına sevk edebileceği ve bunun tesirleri başka taraflara dokunabileceği endişesidir ki, bizi, azami ihtiyatla harekete sevk etmektedir. Dolayısıyla meseleyi bu raddeye getirmemek için dostlarımızın kendilerine düşen vazifeyi yapmaları pek lüzumlu olduğu kanaatindeyiz. Biz, dostluğa layık ve lazım olduğu kadar hürmette, hak ve menfaatlara azami riayette kusur etmiyoruz. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'ne eski Osmanlı İmparatorluğu'nun bir devamı gözüyle bakılarak ona karşı dejenere bir politika takip olunduğunu ve hâlâ bu sevdada yaşayan diplomatların siyasette hükümran olduklarını görürsek, bunun yalnız isabetsiz değil, aynı zamanda tehlikeli bir meslek olduğunu söylemekten de kendimizi alamayız.

* *Kurun,* 24 Ocak 1937, Numara: 6840-780, s.1.
Atatürk'ün, *Kurun* Başyazarı Asım Us'a dikte ettiği bu başyazı hakkında bilgi için bkz. elinizdeki ciltte, s.126. (Y.N.)

HATAY MESELESİ VE TÜRKİYE-FRANSA İLİŞKİLERİ HAKKINDA *KURUN* GAZETESİNE BAŞYAZI*

(24 OCAK 1937)

Günü Biten Bekleyiş

Başvekil İsmet İnönü on beş gün evvel CHP Meclis Grubu'nda Hatay meselesi üzerinde konuşurken şöyle demişti:

"On beş gün bekleyiniz..."

Biz bu sözü, Cumhuriyet Hükümeti teşebbüslerinin umut verici bir hedefe erişmesi maksadıyla makul yollarda sükûnet, sabır ve ciddiyet ile çalışmasına mâni olabilecek genel bir Türk heyecanını geçici olarak durdurmak için bir devlet emri olarak kabul ettik.

Türk milleti emniyet ettiği büyüklerinin ve devletinin her emrini yüksek itimat ile karşılar. Nitekim on beş gün bitmiş, on altıncı güne girmiş bulunuyoruz, yine bekliyoruz. Neyi? Türkiye Cumhuriyeti namına bütün Türk millctine on beş gün bekleme tavsiye eden büyük devlet adamımız İsmet İnönü'nün yeni sözlerini!..

Türk milleti bugünden sonraki hareketini yine o sesin vereceği talimata uyduracaktır. Gerçi Cenevre'de Hatay meselesi üzerinde vuku bulagelmekte olan temasların, görüşmelerin, münakaşaların varabileceği neticeler artık öteden beri hakikat üzerinde duran Türkiye görüşleri ile zaten hakikati görebilecekleri tahmin olunan büyük devletlerin geniş ve derin görüşlerinin geniş ölçüde yaklaştığını göstermektedir. Ne yazık ki, buna rağmen hâlâ biz Türkler kendimizi tereddütten kurtarıp kolaylıkla görülebilecek açık, müspet sahaya geçemiyoruz.

Bunun sebebini biz Türklerden değil, bizi, Türkleri asırlardan beri aldatagelmekte olan bir eski siyasetin Türkiye Cumhuriyet devleti üzerinde tazelendirilerek, tavlandırılarak yürütülebileceği akılsızlığında hâlâ inat edenlere sormalıdır.

Mesela böyle kafalı bir adama misal mi istersiniz: İşte Klod Farer![1] Yine Fransız olan akıllı bir yazar bu zavallının bu kadar akademik bir cahil olabilmesini hayretle zikretmedi mi? Bu Klod Farer bizim bütün Türk matbuat âleminin yakından tanıdığı İzmit'te Atatürk ile karşı karşıya geldiği zaman bayılarak onun dizlerine çökmüş ve kendisini kolonya serperek ayıltan Atatürk'e baygınlığının sebebini de şöyle izah etmişti:

* *Kurun*, 25 Ocak 1937, Numara: 6841-781, s.1.
Atatürk'ün, *Kurun* Başyazarı Asım Us'a dikte ettiği bu başyazı hakkında bilgi için bkz. elinizdeki ciltte, s.126. (Y.N.)

1 Claude Farrere. (Y.N.)

"Size ve Türklüğe karşı yerine getirmek için bana verilen vazifenin ne kadar hainane ve cahilane olduğunu sizinle karşı karşıya gelir gelmez düşünmek ve bunu düşünmekten doğan pişmanlık beni sizin ayaklarınızın dibinde bayılttı!.."

Bu, geçmiş bir vakadır. Fakat tarihi bir hakikattir. Yaşamakta olan Klod Farer'in henüz hatırası yerinde ise şüphesiz bunu en güzel kendisi saklamıştır. O hikâyenin izahını biz de ona bırakırız.

Biz Türk-Fransız dostluğu için böyle bunakların sözleri ve bunların zavallı kafasına uyanların teşebbüs ve faaliyeti ile reel bir neticeye varılabileceğini asla düşünmedik. Daima ehemmiyet vermek istediğimiz nokta, yüksek Fransız milleti içinde Fransa'nın mondiyal[1] menfaatlarını, bilhassa doğudaki durumunun emniyet faktörlerini takdir edebilecek makul ve uzak görüşlü insanların bulunabileceğidir. Bir de bu dünya müşterek hayatı dünya sakinlerinden herhangi mevcudiyetin kendi başına başını kullanmaksızın ihlale cesaret edemeyeceğini pek iyi bildiğimizdendir.

Şimdi ne olmuştur? Ne oluyor? Ve ne olacaktır? Buna dair henüz hiçbir şey bilmiyoruz. Hiçbir şey! Ve bu sorularımızın cevaplarını ne Fransız matbuatından, ajanslarından ve ne de dünya matbuat ve ajanslarından aldığımız haber ile tatmin edemeyiz. Mazur görülmeliyiz. Çünkü bu nevi haber ve havadisler ile o kadar çok aldatıldık ki, içimizden "Ey cihan, bize bir şey telkin etmekten ise hiçbir şey söylememeniz evladır. Sizin sözlerinize inanmış olmak gafletinden korkuyoruz" demek mecburiyetini duyarız.

İşte bu sebepledir ki, Türkiye Cumhuriyeti devletine ve onun hükümetine hitap ediyoruz:

-On altıncı gündeyiz. Vaziyet nedir? Bizi, Türk milletini yeniden aydınlatınız!..

1 Mondial (Fr.): Dünya çapında. (Y.N.)

CENEVRE'DE HARİCİYE VEKİLİ ARAS'A*

(25 OCAK 1937)

Saat: 2.15

Cenevre'de Türkiye Hariciye Vekili Dr. Aras'a

Yüksek zekânızı aldığınız emir ve talimatla kaynaştırdığınızın lüzumlu neticclerini alacağınıza zaten şüphem yoktu. Artık, benim tarafımdan size verilecek talimat kalmamıştır. Tarafı devletinize verilmesi lazım gelen talimatın verilmesini Ankara'da Cumhuriyet Hükümeti'ne rica ettim. Oradan alacağınız talimat dairesinde yüksek ferasetinizi kullanarak hareket etmenizi dilerim.

Kamâl Atatürk

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-18-C, D: 74-1, F: 30-11'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Yrd. Doç. Dr. Adil Dağıstan, "Arşiv Belgeleri Işığında Hatay İçin Verilen Mücadele ve Atatürk", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, c.5, Sayı: 1, Yıl: 1995, s.176.

HATAY KONUSUNDA CENEVRE'YLE YAPILAN HABERLEŞME HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET İNÖNÜ'YE*

(25 OCAK 1937)

Başvekil İsmet İnönü

I- Şimdi saat ikidir. Cenevre'den Soyak ve Aras'tan aldığım kısa malumat şudur:

1- Mahalli parlamento.

2- Mahalli kanunu esasi.

3- Mahalli hükümet.

4- Dahili işlerde tam hükümranlık haklarına sahiplik.

5- Asker alınmayacak.

6- Askeri tahkimat yok ve asker bulundurulmayacak.

7- Üç noktada Suriye'ye idare hakkı veriliyor:

A- Harici siyaset: Sancak'ın dahili teşkilatı esasiyesinin, gayri askerliğine ve sahip olduğu ayrı mevcudiyet vasfına halel vermeyecek surette olmak şartıyla: Bu gibi ahvale temas eden harici siyaset meselesinde Cemiyeti Akvam'a müracaat edilecek ve Konsey'in kararı olmadıkça hiçbir karar alınmayacaktır.

B- Para basımı.

C- Gümrük birliği.

8- Cemiyeti Akvam, Sancak'ın teşkilatı esasiyesini bu esaslar dahilinde hazırlayacak ve kefil olacak.

9- Bir Türkiye-Fransa antlaşması Sancak'ın toprak bütünlüğüne kefil olacak.

10- Cemiyeti Akvam'ın kefil olduğu hususları ve Sancak'ta azınlıklar hukukunu denetlemek üzere Cemiyeti Akvam'ın Fransız tebaasından bir delegesi olacak.

11- Bu rejimin tatbikine, Suriye-Fransa antlaşmasının tatbiki beklenmeden kısa bir müddet zarfında geçilecektir.

II- Aras'a verdiğim cevap şudur:

Cenevre'de Türkiye Hariciye Vekili Dr. Aras'a

Yüksek zekânızı aldığınız emir ve talimatla kaynaştırdığınızın lüzumlu neticelerini alacağınıza zaten şüphem yoktu. Artık, benim tarafımdan size verilecek talimat

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-18-C, D: 74-1, F: 30-9, 30-10'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: Yrd. Doç. Dr. Adil Dağıstan, "Arşiv Belgeleri Işığında Hatay İçin Verilen Mücadele ve Atatürk", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, c.5, Sayı: 1, Yıl: 1995, s.174-175.

kalmamıştır. Tarafı devletinize verilmesi lazım gelen talimatın verilmesini Ankara'da Cumhuriyet Hükümeti'ne rica ettim. Oradan alacağınız talimat dairesinde yüksek ferasetinizi kullanarak hareket etmenizi dilerim.

Kamâl Atatürk

III- Onun telefonla bana bildirdiğini de aynen arz ediyorum:

Atatürk'ün büyük hürmet ve tazimle tekrar tekrar ellerinden öperim. Bu iltifatları bana ve arkadaşlarıma yeni kuvvet verecektir.

Dr. Aras

IV- Hariciye Vekilimiz Aras'ın, sizinle ve benimle konuşma vasıtaları nispetinde görüşebildikleri malumunuz olmuştur. Benim şahsi görüşüm, Cumhuriyet Hükümeti'nin talimatına bırakılmak şartıyla söylenmiş bulunuyor. Aras'a vereceğiniz son ve kati talimatın lütfen bana da bildirilmesini rica ederim. Bu talimatı vermek için günün saatlerini geniş tutmamak ve derhal toplanarak konuşmak, kati ve nihai karar almak ve bir an evvel Aras'ı bu yol gösterici kararınızla aydınlatmanızı ve tahkim etmenizi uygun bulurum.

Karar almak için ve Aras'a talimat verirken bence açık olmayan bir noktayı da irdelemenizi hatırlatırım. Sancak'ın bağımsız idare bakımından esasi teşkilat kanununun Cemiyeti Akvam'ca[1] nasıl yapılabileceğinin sorulmasıdır.

Kamâl Atatürk

1 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

CENEVRE'DE HARİCİYE VEKİLİ ARAS'A*

(25 OCAK 1937)

Dr. Aras'a
Cenevre

1- Bana bu gece bildirdikleriniz aynen Ankara'da Cumhuriyet Hükümeti'nin bilgisine ulaşmıştır. Bu dakikada İcra Vekilleri Heyeti, Mareşal dahil, sizin üzerinde haklı olarak durduğunuz noktaları görüşmektedir. Tabii Hükümet'ten açık talimatı alacaksınız. Ben şahsen şimdiden size söylemeliyim ki, Fransızlar, 1921 antlaşmasının bir defa 7. maddesini tecavüz eden yepyeni bir gizli mana taşıyan arzuyu size kabul ettirmek sevdasına düşmüşlerdir. Bunun asla mümkün olamayacağını elbette takdir etmiş bulunuyorsunuz. Eğer bu noktada haklı ısrarınızdan dolayı rüptür[1] lazım gelirse, Fransızlar bunu yapabilirler. Siz bundan asla endişe etmeyiniz. Yalnız, Fransızların rüptür vesilesi kabul ettiği noktayı dünya kamuoyuna iyice anlatabilirseniz, bu benim için kâfidir.

2- Size yazdığım maddeyi aynen Ankara'ya bildirdim.

3- Veto hakkının zamanla sınırlanması teklifinize şahsen itirazım yoktur. Cumhuriyet Hükümeti'nin vereceği talimat bittabi esas olacaktır.

K. Atatürk

25.1.1937
Saat: 1.15

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-18-c, D: 74-1, F: 31'den fotokopisini aktaran: Doç. Dr. Adil Dağıstan-Doç. Dr. Adnan Sofuoğlu, "Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.XXI, Mart 2005, Sayı: 61, s.42.

1 Rupture (Fr.): Kırılma, kopma; bozulma, kesilme; bozuşma, küsüşme. (Y.N.)

BAŞVEKİL İSMET İNÖNÜ'YE*

(25 OCAK 1937)

İsmet İnönü'ne

Cenevre'de Dr. Aras'a telefonla şunlar bildirilmiştir:
"……
……"[1]

K. Atatürk

25.1.1937
Saat: 1.15

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-18-c, D: 74-1, F: 31'den fotokopisini aktaran: Doç. Dr. Adil Dağıstan-Doç. Dr. Adnan Sofuoğlu, "Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.XXI, Mart 2005, Sayı: 61, s.42.

1 Belgede bu şekildedir. Aynı gün Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a telefonla bildirilen metnin birinci maddesi yazılarak Başbakan İnönü'ye çekilmiş olmalı. Bkz. elinizdeki ciltte, s.137. (Y.N.)

HATAY MESELESİ VE TÜRKİYE-FRANSA İLİŞKİLERİ HAKKINDA *KURUN* GAZETESİNE BAŞYAZI*

(25 OCAK 1937)

Hâlâ Bekleyiş!

Dün "Günü Biten Bekleyiş" başlığı altında yazdığımız yazılar milletçe okunmuştur. Bugün orada bahsettiğimiz sayılı günlerin on yedincisini yaşıyoruz. Yine bu sebepten bu yazılarımızın üstüne de "Hâlâ Bekleyiş" başlığını koyuyoruz. Bunda haksız olmadığımızı şu günlerde dünya kamuoyunca anlaşılacak hakikatler gösterecektir.

Biz bu satırları yazarken şüphe edilmemelidir ki, Cenevre'de cereyan edegelmekte olan müzakere ve münakaşaları, bundan fazla olarak Ankara'nın Hatay meselesi üzerinde bütün ciddiyetle durum, düşünce ve kararını anlamamış ve sezmemiş değiliz. Cenevre'de Fransız delege heyeti ile karşı karşıya bulunan Türk delege heyetinin bütün devletler yüksek temsilcileri ile çevrelenmiş oldukları halde hâlâ müşkül barikatlarla karşılaştıklarını ve hakikatte temelsiz olan bu maniaları yıkmak için kafa ve nefes tükettiklerini tahmin ediyoruz. Yoksa iş daha çok zaman evvel aydınlatılır ve şüphesiz dünya bundan çok büyük huzur ve memnuniyet duyardı.

Dünkü makalemizde Cumhuriyet Hükümeti'nden verilmesini rica ettiğimiz izah ve aydınlatmanın da bu dakikaya kadar gecikmesinin manasını burada aramak lazımdır.

Ne demek? Fransa ile Türkiye arasında on beş sene evvelinden başlayıp bugüne kadar sürtünme halinde devam edip gelen ve son birkaç gün zarfında büyük dostlarımızın makul bir hal tarzına sokmak için sarf ettikleri gayretler sayesinde bir anlaşma yoluna girer gibi görünen, fakat bütün Fransız matbuatınca Türk-Fransız dostluğunun bir tezahürü olmak üzere izah edilmek istenilen Hatay meselesine ait son anlaşma şeklini hâlâ birtakım yorumlanması güç diplomatik formüllerle suya düşürmeye çalışan sinsiler mi var?

Biz bu yazıyı yazarken devamlı olarak zihnimizi işgal eden soru budur. Fakat bu sorunun cevabını bulmaya yarar hiçbir kati malumata sahip de bulunmuyoruz.

Ancak Fransızlar Türklere gayet müsait davrandıklarını dünya kamuoyuna gösterir görünürken, çok mühim ve esaslı olduğu halde teferruata ait ufacık bir mesele zannını uyandıran bir noktayı kolaylıkla kabul ettirtilebileceği farz edilen bir formülle Türkleri ve onun dostlarını aldatabiliriz zehabına düşerlerse, işte o vakit Fransız delegeleri bir defa daha gülünç, yalnız gülünç değil, biraz da acınacak hale düşerler.

* *Kurun*, 26 Ocak 1937, Numara: 6842-782, s.1.
Atatürk'ün, *Kurun* Başyazarı Asım Us'a dikte ettiği bu başyazı hakkında bilgi için bkz. elinizdeki ciltte, s.126. (Y.N.)

Fransa ve bütün dünya şu hakikati bilmekte gecikmemelidir: Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti aldatılır bir varlık değildir. Onu aldatabilirim zehabında bulunanların, işte asıl onların kendileri için telafisi çok güç olacak derecede aldanmış olduklarına ve olacaklarına şüphe edilmemelidir.

Türkiye Cumhuriyeti çok haklı olduğu Hatay davasını ortaya atarken, bunun bütün neticelerini düşünmemiş olduğunu kim iddia edebilir? Dava arsıulusal[1] olmuştur. Davasında haklı olan Türkiye'dir. Artık dinlenilecek sözün kimin ağzından çıktığına çok dikkat etmelidir. Türk'ün sözü, Türk'ün haklı ve yerinde sözü Türk'ün kendisidir. Ona riayet etmemek, onu tanımamak, onu hiçe saymak, buna cesaret göstereceklerin düşünemedikleri akıbetle karşılaşacaklarına asla şüphe etmemelidir.

İşte bizim bu dakikada söyleyeceğimiz bundan ibarettir.

1 Arsıulusal: Milletlerarası. (Y.N.)

HATAY MESELESİ HAKKINDA MİLLETLER CEMİYETİ'NDE ALINAN NETİCE ÜZERİNE HARİCİYE VEKİLİ ARAS'I TEBRİK*

(27 OCAK 1937)

İstanbul, 27 İkincikânun [Ocak] 1937

Excellence Aras
Ministre Affaires Etrangères Turquie[1]
Genève (İsviçre)

Hatay'ın varlığı Cenevre'de tasdik olunurken göndermiş olduğunuz telgrafı aldım.

Türk ideal ve iradesinin, milletler arasında başka bir ufuk açarak tecelli ettirdiği bu başarı münasebetiyle kıymetli çalışmanızın yüksek değerini bir kere daha takdir ettim.

Sizi ve gayretli delege arkadaşları tebrik ederim.

K. Atatürk

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-18-c, D: 74-1, F: 34-2'den fotokopisini aktaran: Doç. Dr. Adil Dağıstan-Doç. Dr. Adnan Sofuoğlu, "Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.XXI, Mart 2005, Sayı: 61, s.44. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1937, Numara: 4556, s.9; *Son Posta*, 28 Ocak 1937, Numara: 2333, s.2; *Kurun*, 28 Ocak 1937, Numara: 6842-782, s.1; *Tan*, 28 Ocak 1937, Numara: 640, s.9; *Akşam*, 28 Ocak 1937, Numara: 6567, s.1; *Haber*, 28 Ocak 1937, Numara: 1809, s.6; *Belediyeler Dergisi*, Şubat 1937, Sayı: 19, s.10-11; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.108; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.625; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.579.

1 Türkiye Dışişleri Bakanı. (Y.N.)

HATAY MESELESİ HAKKINDA MİLLETLER CEMİYETİ'NDE ALINAN NETİCE ÜZERİNE HÜKÜMETİ TEBRİK*

(27 OCAK 1937)

Başvekil İsmet İnönü'ne

Hatay'ın mukadderatını tayin eden kararın[1] Konsey'den çıkmış olduğunu, Hariciye Vekilimizin şimdi aldığım telgrafnamesinden anladım.[2] Başarılmış olan milli davada takip olunan medeni ve insani usule arsıulusal[3] layık olduğu kıymetin verileceğine şüphe yoktur.

Bu eser, Cumhuriyet Hükümeti'nin milli meselelcr üzerinde ne kadar şaşmaz bir dikkatle durduğunu ve onları en makul tarzlarda neticelendirmek için cesaret ve feragatle hareket ve faaliyete geçebilecek enerji ve kabiliyette bulunduğunu gösteren yeni bir örnek olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin bu siyaset kavrayışının dünyada barış ve huzur isteyen ve bunun tabii icabı olan hakseverliği şiar edinmeyi fazilet bilen bütün dünya milletlerincc takdirle karşılanacağına şüphe yoktur. Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna kani bulunduğu milli davasını,[4] büyük ve adil hakem heyeti olmasını ar-

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-18-c, D: 74-1, F: 34-14'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: Yrd. Doç. Dr. Adil Dağıstan, "Arşiv Belgeleri Işığında Hatay İçin Verilen Mücadele ve Atatürk", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi,* c.5, Sayı: 1, Yıl: 1995, s.177. Telgrafın, aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Numara: 030.10.222.501.5'te bulunan "TC Başvekâlet Neşriyat Müdürlüğü" antetli örneğinin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Dışişleri Bakanlığı Arşivi (DBA) - Suriye (1932-47) K. 103/4 - B. 1 a. 1'den fotokopisini aktaran: *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, c.2, s.337; *Cumhuriyet,* 28 Ocak 1937, Numara: 4556, s.1, 9; *Kurun,* 28 Ocak 1937, Numara: 6842-782, s.1; *Haber,* 28 Ocak 1937, Numara: 1809, s.1-6; *Akşam,* 28 Ocak 1937, Numara: 6567, s.1, 4; *Tan,* 28 Ocak 1937, Numara: 640, s.1; *Belediyeler Dergisi,* Şubat 1937, Sayı: 19, s.9; *Ayın Tarihi,* Şubat 1937, Sayı: 38, s.106; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.623-624.
Telgraf, gazetelerde "Ankara, 27 (AA) - Reisicumhur Atatürk Başvekil İnönü'ye şu telgrafı çekmişlerdir:" kaydıyla yayımlanmıştır. (Y.N.)

1 Milletler Cemiyeti, 27 Ocak 1937'de İskenderun Sancağı için yeni bir statünün belirlenmesi ve anayasa taslağı hazırlanması kararı almıştır. 15 Mayıs 1937'de tamamlanan anayasa taslağı Milletler Cemiyeti tarafından 29 Mayıs 1937'de kabul edilmiştir. Bu taslağa göre Sancak içişlerinde bağımsız, dışişleri, maliye ve gümrük işlerinde Suriye'ye bağlı kalacaktır. Sancak'ın toprak bütünlüğü Türkiye ve Fransa'nın garantörlüğü altındadır. (Y.N.)

2 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgede, *Cumhuriyet, Belediyeler Dergisi* ve *Atatürk'ten Hatıralar*'da "öğrendim" şeklinde. (Y.N.)

3 Arsıulusal: Milletlerarası. (Y.N.)

4 Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki belgede yer alan "milli davasını" sözcükleri, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgede ve gazetelerde "davasını" şeklinde. (Y.N.)

zu ettiği[1] ve bu sıfat ve salahiyetinin daha çok çetin meseleler hallinde en yüksek kudret ve kuvvete sahip olmasını temenni eylediği Cemiyeti Akvam'a bırakmakla insanlık namına isabetli bir harekette bulunmuştur. Bu suretle medeniyet namına da yüksek bir vazife ifa etmiş olmakla sadece takdir ve tebrike şayandır.

İçten ve hakikaten bağlı olduğu dostlukları rencide etmeksizin, milli meselenin hallini Cemiyeti Akvam Konseyi'nde iyi bir neticeye[2] vardırmak hususunda gösterdiği yüksek kavrayış, uzakgörüşlülük ve vakarından dolayı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni ben de özel olarak tebrik ederim.

Bu tebrikime teşekkürlerimi de ilave ederek bütün İcra Vekilleri ve Büyük Erkânıharbiye Reisi arkadaşlarınıza[3] tebliğ buyurmanızı rica ederim.

K. Atatürk

1 Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki belgede yer alan "arzu ettiği" sözcükleri, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgede ve gazetelerde "daima arzu ettiği" şeklinde. (Y.N.)

2 Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki belgede yer alan "iyi bir neticeye" sözcükleri, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgede ve gazetelerde "bir neticeye" şeklinde. (Y.N.)

3 Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki belgede yer alan "arkadaşlarınıza" sözcüğü, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgede ve gazetelerde "arkadaşlarımıza" şeklinde. (Y.N.)

HATAY MESELESİ HAKKINDA MİLLETLER CEMİYETİ'NDE ALINAN NETİCE ÜZERİNE İNÖNÜ'YÜ TEBRİK*

(27 OCAK 1937)

İsmet İnönü'ne

1- Cumhuriyet Hükümeti'nin, yüksek milli dava ve menfaatları unutturulamaz bir dikkatle daima göz önünde tuttuğunu ve onları dünya barışını bozmadan ve Türk milletine zaruri olmadıkça külfet yükletmeyen tarzda nasıl elde edebileceğini göstermiş olan yeni muvaffakiyetinizi tebrik ederim.

2- En yüksek itimadımıza liyakatini; milli hedeflerimizi, Cumhuriyet Hükümeti'nin isabetli karar ve talimatlarını en iyi anlayan bir ferasetle tatbik, takip edegelmekte ve neticelendirmekte mümtaziyetini gösteren Hariciye Vekilimiz Dr. Aras'ı ve onunla beraber çalışan değerli arkadaşlarımızı bu yeni başarılarından dolayı özel olarak takdir ve tebrik etmek isterim.

3- Ancak bütün bu takdir ve tebriklerime rağmen yegâne itiraf etmeme müsaade buyurulmasını rica ederim ki, bugün için neticelendirildiğini gördüğümüz mescle, Türkiye kamuoyunu, onun derin milli heyecanını ve bilhassa Hataylı Türk kardaşlarımızı tam manasıyla tatmin etmiş sayılamaz. Bu tamamlanmamış neticeyi Türkiye Cumhuriyeti kabul etmiş ise, bunun sebepleri derhal Türk ve dünya kamuoyunda izah bulmalıdır.

İzah şudur: Türkiye Cumhuriyeti'nin, her şeyden evvel, öteden beri ilan ettiği gibi, "Yurtta sulh, cihanda sulh" prensibine ne kadar sadık olduğunu göstermekteki hayırhahlığı ve ısrarıdır. Yine Türkiye Cumhuriyeti'nin dünyada barışın istikrarına çalışan büyük dostlarının insani faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun felce uğratmakta etken olmak istemediğidir. Mühim olan bir nokta da, Türklerin, yine dünya barış ve refahı için ve bir de unutulmaz kıymetli bir tarih hatırası, yani Türk-Fransız dostluğunun kuvvetlenmesi içindir ki, çok mütevazı olduğunu bilmekle beraber, Hatay hakkında Cemiyeti Akvam'ın[1] vermiş olduğu kararı iyi karşılamış bulunuyor. Bütün bunlar bir başlangıç olabilir, yepyeni ve çok ciddi dostluklar için.

K. Atatürk

27.1.937
Bay Vedit'e telefonla yazdırıldı.

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-18-c, D: 74-1, F: 34-15/16'dan fotokopisini aktaran: Doç. Dr. Adil Dağıstan-Doç. Dr. Adnan Sofuoğlu, "Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.XXI, Mart 2005, Sayı: 61, s.45-46.

1 Cemiyeti Akvam: Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

HATAY DAVASININ HALLİ ÜZERİNE GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(28 OCAK 1937)

İstanbul, 28 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Hatay davamızın lehimizde halledilmesi münasebetiyle yurdun her tarafından Atatürk'e gelen telgraflarda yurttaşlar yüksek heyecan ve temiz hislerini bildirmektedirler. Bu yazılardan mütehassis olan Önder'imiz teşekkürlerinin bildirilmesiyle Anadolu Ajansı'nı vazifelendirmişlerdir.

* *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1937, Numara: 4567, s.1; *Kurun*, 29 Ocak 1937, Numara: 6843-783, s.1; *Son Posta*, 29 Ocak 1937, Numara: 2334, s.1; *Tan*, 29 Ocak 1937, Numara: 641, s.1; *Akşam*, 29 Ocak 1937, Numara: 6568, s.1.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(28 OCAK 1937)

Dolmabahçe, 28 Ocak 1937

Bayan Afet
Plateau Champel 3 Geneve

Cenevre'de Türk davasının şerefli ve haklı bir muvaffakiyete erdirilmesinden duyduğum[1] temiz hisleri takdir eder, sana da cesaretle takip ettiğin irfan davasında daima ileri muvaffakiyet merhaleleri temenni ederim. Mektup ve konferansını[2] şimdi aldım. Sofrada arkadaşlarla beraber okuyoruz.

Gözlerinden öperim.

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan,* Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.260. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.42.

1 Telgraf fotokopisinde bu şekilde. "Duyduğun" olmalı. (Y.N.)

2 Afet (İnan) Hanım'ın 2 Şubat 1937 günü Cenevre Üniversitesi'nde verdiği "Etilerde Ekonomi Hayatı" adlı konferans için bkz. *Belleten,* Temmuz-Ekim 1937, c.3, Sayı: 11-12, s.423-435. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(30 OCAK 1937)

İstanbul, 30.1.1937

Konferansınızı[1] haz ve istifade ile okuduk, çok güzeldir. Konferansta ismi geçen "Malakya" "Malatya"dan başka bir şehir midir? Selam.[2]

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.42.

1 Afet (İnan) Hanım'ın 2 Şubat 1937 günü Cenevre Üniversitesi'nde verdiği "Etilerde Ekonomi Hayatı" adlı konferans için bkz. *Belleten*, Temmuz-Ekim 1937, c.3, Sayı: 11-12, s.423-435. "Malatya" sözcüğü için bkz. s.428, 433. (Y.N.)

2 Atatürk'ün bu telgrafına Afet (İnan) Hanım'ın 7 Şubat 1937 tarihli cevabi mektubu şudur:

"Cenevre, 7.2.1937

Atatürk,

Telgrafınız, konferansımı kuvvetle vermek için cesaret getirdi. Bilhassa en ufak bir yazı hatasını telgrafla soruşunuz, yazımın ne kadar dikkatli gözden geçirildiğini bana bildirdi. Metinde geçen Malatya ismi aynı şehirdir. Yalnız Eti tarihinde 'Maldija' diye de yazılıyor. Ben hep Malatya dedim. Size yazdığım gibi 26'sında vermedim. Çünkü aynı saatte başka bir konferansın eleştirisi vardı, uzun sürdü. Ben de konferansımı ikiye bölmek istemedim. 2 Şubat'ta verdim. Yalnız, o gün yine, bu sene yakamı bırakmayan nezleden mustariptim.

Büyük Türkiye haritası üzerine konferansım takip edildi. Metni Profesör'e daha evvel vermiştim. Dinledikten sonra da 'konunun çok enteresan ve orijinal olduğunu ve yepyeni buluşlara dayandığı için daha kıymetli olduğuna' işaret etti. Vakit olmadığı için eleştiri ve sorulacak sorular bu haftaya kaldı.

Şimdi bir üçüncü konu ile uğraşıyorum. İlerideki tezimi, bildiğiniz gibi Prof. Pittard ile yapmayı düşünüyorum. Bu sene de onun dersi için bir konferans yapmak lazım.

Önce doktora tezim üzerinde düşündüklerimi yazdım ve bu konuda, bu esaslar dairesinde hazırlanmamı münasip görüp görmediğini Profesör'den sordum. Münakaşa mutabakata erişti. Şimdi bu iş için lazım olacak aletleri ısmarladım. Epey tutacak, ölçmeleri bu hafta öğreneceğim. Konferansımı bu genel tezime yardım edecek bir bahis üzerinde hazırlamak istiyorum.

Fakat burada buna ait doküman yok. Şimdilik bulabildiğim kitaplar ve makaleler üzerinde çalışıyorum. 1937'de çıkmış bir kitapta bizim tezimizi teyit eden parçalar buldum. Prof. Pittard, geçen akşam Türklere ve Türk dostlarına bir konferans verdi. Dil için bana sordu. Genel olarak Türk dilinin diğer diller arasındaki vaziyeti nedir?

Bir de, lütfen Dil Kurumu Eti-Hitit dili hakkında bir etüt yapsa. Pek paydalı olur sanırım. Ben Tarih namına çok rica ederim.

İşte benim meşguliyetlerimin bu haftalık tefcrruatı. Milli ve siyasi muvaffakiyetleriniz çalışma hayatıma neşe ve sevinç veriyor. Bilhassa sizin memnuniyetinizi duydukça. Sizin iyilikte olmanızı diler, ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar*, s.59-60. (Y.N.)

HATAY DAVASININ NETİCELENMESİ ÜZERİNE HATAYLILARIN TEBRİKLERİNE TEŞEKKÜR*

(31 OCAK 1937)

İstanbul, 31 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Milli Hatay davasının lehimizde neticelenmesinden dolayı Hatay'daki Türklerden, cemiyet ve müesseselerden ve yurdumuzdaki Hatay Erkinlik[1] *Cemiyetlerinden Atatürk'e gelen sayısı pek çok telgraflarda ırktaşlarımız yüksek heyecan ve asil duygularını ve bağlılıklarını ifade etmektedirler. Bu samimi tezahürattan mütehassis olan Atatürk, Hataylılara teşekkürlerinin bildirilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.*

* *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1937, Numara: 4570, s.1; *Kurun*, 1 Şubat 1937, Numara: 6846-786, s.1; *Akşam*, 1 Şubat 1937, Numara: 6571, s.1; *Son Posta*, 1 Şubat 1937, Numara: 2337, s.1; *Ayın Tarihi*, Şubat 1937, Sayı: 38, s.73.

1 Erkinlik: Bağımsızlık. (Y.N.)

HATAY DAVASININ NETİCELENMESİ ÜZERİNE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(1 ŞUBAT 1937)

Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda
Ankara

Hatay mukadderatının tespitini memnuniyet verici görmüş olan Kamutay'ın[1] hakkımızda taltif kararı vermiş olduğunu bildiren telgrafnamenizi büyük memnuniyetle aldım. Teşekkür ve minnetlerimi bildirmekle bahtiyar olduğumun Kamutay'a arz edilmesini dilerim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1937, Numara: 4570, s.1; *Kurun*, 2 Şubat 1937, Numara: 6847-787, s.1; *Son Posta*, 2 Şubat 1937, Numara: 2338, s.1; *Akşam*, 2 Şubat 1937, Numara: 6572, s.1; *Tan*, 2 Şubat 1937, Numara: 645, s.1; *Haber*, 2 Şubat 1937, Numara: 1814, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.580; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.626. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 1 (AA) - Büyük Millet Meclisi'nin Devlet Reisi Atatürk'e Hatay işinde elde ettikleri yüksek muvaffakiyetten dolayı resmen teşekkür edilmesi için almış olduğu karar dolayısıyla Büyük Millet Meclisi riyaseti tarafından gönderilmiş olan telgrafa Atatürk'ün verdiği aşağıdaki cevap Kamutay'ın bugünkü toplantısında okunmuş ve sürekli alkışlarla karşılanmıştır." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Kamutay: Büyük Millet Meclisi. (Y.N.)

HATAY DAVASININ NETİCELENMESİ ÜZERİNE BEHİÇ ERKİN'İN TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(1 ŞUBAT 1937)

1 Şubat 1937
Dolmabahçe, İstanbul

Monsieur Erkin
Ministre Turquie Budapest[1]

Hatay muvaffakiyetinden dolayı yüksek hislerinize teşekkür ederim.

K. Atatürk

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu No: 190, Belge No: 7.
1 Türkiye Budapeşte Ortaelçisi. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA MISIR KRALI I. FARUK'A*

(11 ŞUBAT 1937)

Tel. Ankara, 11.2.1937

S. M. I. Faruk
Mısır Kralı - Kahire

Majestenizin doğum yıldönümü münasebetiyle, samimi tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Mısır'ın refahı hakkında en hararetli temennilerimi arz ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.387; *Kurun*, 17 Şubat 1937, Numara: 6862-982, s.1; *Son Posta*, 17 Şubat 1937, Numara: 2353, s.3; *Ayın Tarihi*, Mart 1937, Sayı: 39, s.57.

DOKTOR MEHMET ALİ AĞAKAY'IN TÜRK DİLİ ÇALIŞMALARI HAKKINDA*

(ŞUBAT 1937)

Dr. M. Ali Ağakay'ın yukarıdaki makalesini okudum. Doktor'un bundan evvel de birçok lengüistik ve filolojik makalelerini okumuştum. Doktor'un Türk kelimelerinin orijinlerini bulabilmek için Güneş-Dil Teorisi'ne ne kadar nüfuz ve ilmi hâkimiyetle dayandığını hayranlıkla gördüm. Doktor'un bu yoldaki mesaisinin Türk aydınları için çok önemli olacağını görmekle memnunum.

K. Atatürk

* Aslı, Türk Dil Kurumu Arşivi, APK Şubesi, Dosya No: 588'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
Dr. M. Ali Ağakay'ın Türk Dil Kurumu Arşivi'nde yer alan ve Türkçe ile Yunanca arasındaki ilişkiyi Güneş-Dil Teorisi bağlamında ele alan bazı makalelerini içeren daktilo edilmiş yazıların "6", "8" ve "16" sayfalarında Atatürk tarafından el yazısıyla notlar düşülmüştür. "Botanik" sözcüğünün kaynağının ele alındığı makalenin sonu olan 6. sayfa altında Atatürk'ün yukarıdaki notu yer almaktadır. "Kosmos" sözcüğünün ele alındığı 8. sayfa arkasında Atatürk'ün "Güzel. K. A." kaydı; "Harmonia" sözcüğünün ele alındığı ve altına "Dr. M. Ali Ağakay" imzasıyla birlikte "15.2.1937" tarihi atılmış olan 16. sayfa arkasında ise "Çok güzel. K. A." kaydı düşülmüştür. (Y.N.)

BALKAN ANTANTI İKİNCİ MATBUAT KONFERANSI ÜYELERİNE TEŞEKKÜR*

(17 ŞUBAT 1937)

Tel. İstanbul, 17 Şubat 1937

Papadakis
Balkan Antantı
İkinci Matbuat Konferansı Reisi
Atina

Balkan Antantı İkinci Matbuat Konferansı münasebetiyle gönderdiğiniz telgraftan çok mütehassis olarak hararetli teşekkürlerimin kabulünü ve Konferans üyelerine bildirilmesini rica eder ve mesainizde tam bir muvaffakiyet elde etmenizi temenni eylerim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 13/13-1/13-2'de bulunan Fransızca telgrafların fotokopileri Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1937, Numara: 4588, s.3.
Telgraf, *Cumhuriyet*'te şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 18 (AA) - Atina'da toplanmış olan Balkan Antantı İkinci Matbuat Konferansı Reisi Papadakis, Reisicumhur Atatürk'e aşağıdaki telgrafı göndermiştir:
'Atina'da 15 Şubat 1937'de toplanan Balkan Antantı İkinci Matbuat Konferansı işlerine başlamadan evvel Balkan Antantı milletlerinin kardeşçe dostluğu davasının yüksek hamisi olan Ekselansınıza en derin hürmetlerini arz etmeyi kendisine ilk vazife bilir.

Reis Papadakis'

Reisicumhur Atatürk aşağıdaki telgrafla cevap vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

DARÜŞŞAFAKA MEZUNLARI KURUMU'NA TEŞEKKÜR*

(18 ŞUBAT 1937)[1]

Enver Atafrat
Darüşşafaka Mezunları Kurumu
Umumi Kâtibi

Darüşşafaka'nın 64. yıldönümü münasebetiyle gösterilen temiz duygulara Atatürk'ün teşekkürlerini bildiririm.

Umumi Kâtip
H.R. Soyak

* *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1937, Numara: 4587, s.5.
Telgraf, *Cumhuriyet*'te şu açıklamayla yer almaktadır:

"Darüşşafaka'nın 64. yıldönümü münasebetiyle Darüşşafaka Mezunlar Cemiyeti tarafından büyüklerimize tazim telgrafları çekilmişti. Bu telgraflara Atatürk ve İsmet İnönü şu cevapları vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 *Cumhuriyet*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 18 Şubat 1937, telgrafın *Cumhuriyet*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

SELANİK BELEDİYE REİSİ MARCURİU'YA TEŞEKKÜR*

(18 ŞUBAT 1937)

B. Marcuriu
Selanik Belediye Reisi ve
Belediye Meclisi Reisi
Selanik

Doğduğum ev hakkında Selanik Belediye Meclisi'nin cemilekâr teşebbüsünü bildirmek için bana gönderdiğiniz telgraftan fevkalade mütehassis oldum. Selanik Belediyesi'nin lütufkâr düşüncesi beni derin bir tarzda mütehassis etti. Size hararetle teşekkür eder ve dostane kararı sizinle birlikle ilham etmek lütfunda bulunanların hepsi nezdinde samimi sempatime tercüman olmanızı rica eylerim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet,* 19 Şubat 1937, Numara: 4588, s.1, 3; *Kurun,* 19 Şubat 1937, Numara: 6864-984, s.2; *Akşam,* 19 Şubat 1937, Numara: 6589, s.2; *Tan,* 19 Şubat 1937, Numara: 662, s.3; *Son Posta,* 19 Şubat 1937, Numara: 2355, s.3; *Ayın Tarihi,* Mart 1937, Sayı: 39, s.64-65.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 18 (AA) - Reisicumhur Atatürk'e Selanik Belediye Meclisi Reisi tarafından 12 Şubat 1937'de aşağıdaki telgraf gönderilmiştir:
'Yeni Türkiye'nin büyük yaratıcısı ve memleketimizin samimi dostunun doğduğu evin hatırasını ebediyen muhafaza etmekle bahtiyar olacak olan doğduğunuz şehrin belediye meclisi derin tazimatının bir nişanesi olarak tarihi evin bugünden itibaren emrinize verilmesine karar vermekle şeref bulmuştur.'
Atatürk de cevaben şu telgrafı göndermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

BEŞİNCİ YILDÖNÜMLERİNİ KUTLAYAN HALKEVLİLERİN HİSLERİNE TEŞEKKÜR*

(23 ŞUBAT 1937)

Bay Şükrü Kaya
Dahiliye Vekili - CHP Genel Sekreteri
Ankara

Halkevlerinin beşinci yıldönümü münasebetiyle bana gösterilen yüksek hislere teşekkür eder, Halkevlerine muvaffakiyetler dilerim.

Kamâl Atatürk

* *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1937, Numara: 4592, s.1-2; *Ayın Tarihi*, Mart 1937, Sayı: 39, s.8. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.188-189.

ELÂZİZ HALKEVİ BAŞKANI VALİ T. GÜR'E TEŞEKKÜR*

(23 ŞUBAT 1937)

Dolmabahçe, 23.2.937

Bay T. Gür
Halkevi Başkanı, Vali
Elâziz

C. Halkevinizin açılış töreni münasebetiyle gösterilen yüksek ve temiz hislere teşekkür eder ve aydınlatıcı çalışmalarınızda muvaffakiyetler dilerim.

K. Atatürk

* *Altan*, 21 Mart 1937, Sayı: 24, s.1.
Aynı telgrafın "Adana Halkevi Başkanı Safa Özler'e" çekilen örneği için bkz. *Yeni Adana*, 26 Şubat 1937, Numara: 4147, s.3. (Y.N.)

LİTVANYA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA LİTVANYA CUMHURBAŞKANI SMETONA'YI TEBRİK*

(27 ŞUBAT 1937)

Ankara, 27 (AA) - Litvanya milli bayramı münasebetiyle aşağıdaki telgraflar alınıp verilmiştir:

Ekselans Bay Antanas Smetona
Litvanya Cumhurbaşkanı
Kaunas

Litvanya milli bayramı münasebetiyle en hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Litvanya'nın refahı için olan temennilerimi kabul etmelerini Ekselansınızdan rica ederim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1937, Numara: 4594, s.3; *Kurun*, 28 Şubat 1937, Numara: 6870-990, s.2; *Ayın Tarihi*, Mart 1937, Sayı: 39, s.58. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.261.

OKULLARDA OKUTULAN HENDESE KİTABI HAKKINDA MAARİF VEKİLİ SAFFET ARIKAN'A*

(5 MART 1937)

I

Arıkan'a (Telefon)

İlkmekteplerin 4. ve 5. ve ortamekteplerin 1., 2., 3. sınıflarında okutturulmakta bulunan Hendese[1] kitabı için Maarif Vekâleti ve çocuk velileri senelik ne vermektedirler?

Lütfen resmi olarak hesap ettiriniz ve bana bildiriniz.

K. Atatürk

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-17-a, D: 71, F: 6-93/95'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.865, 1164-1165.

1 Hendese: Geometri. (Y.N)

ÇEKİRDEKSİZ ÜZÜM BİRİNCİ MİLLİ KONGRESİ'NE*

(13 MART 1937)

İhracat mallarımız arasında önemli bir yeri olan kuru üzümün standart tiplerini tespit için toplanan Kongre'nin yüksek hislerini bildiren telgrafınızı büyük memnuniyetle aldım. Teşekkür eder ve sayın Kongre üyelerine ve size bu çok değerli çalışmanızda verimli başarılar dilerim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 14 Mart 1937, Numara: 4608, s.3; *Son Posta*, 14 Mart 1937, Numara: 2375, s.1, 3; *Ayın Tarihi*, Nisan 1937, Sayı: 40, s.7. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.189.

Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Ankara, 13 (AA) - Çekirdeksiz Üzüm Birinci Milli Kongre Riyaseti'nden Atatürk'e, Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne ve Başvekâlet'e çekilmiş olan tazim telgraflarına cevap olarak aşağıdaki telgraflar gelmiş ve ziyafet esnasında okunarak hazır bulunanlar tarafından şiddetle alkışlanmıştır." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İRAN ŞEHİNŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'Yİ TEBRİK*

(13 MART 1937)

Tel. Ankara, 13.3.1937

Alâhazreti Hümayun Rıza Şah Pehlevi
Şehinşahı İran - Tahran

Zatı Şehinşahilerinin doğum günlerinin yıldönümünü en samimi kardeşlik duygularıyla kutlular ve şahsi saadetleriyle, kudretli idareleri altında her gün daha ziyade gelişmekte olan dost İran'ın refahı hakkında halisane temennilerimi arz eylerim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K.60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.544; *Cumhuriyet*, 23 Mart 1937, Numara: 4617, s.3; *Son Posta*, 23 Mart 1937, Numara: 2384, s.3; *Ayın Tarihi*, Nisan 1937, Sayı: 40, s.65.

TÜRK BİRLİKLERİNDE ERZURUM*

(14 MART 1937)

Kırk elli asırlık Anadolu tarihine Türklüğün dört büyük birliğiyle üç büyük bölünüşünden yapılma yedi levhalı engin bir destanın çalkalanması gibi bakabiliriz. Bu destanın birlikleri kabarış, bölünüşleri iniştir; kabarışları içteki cevherin asaleti, inişleri dıştaki badirenin azameti yaptı.

İlk birlik, Batı'nın Hitit, bizim Eti dediğimiz varlık. Bu uzun birlikten sonraki bölünüş zamanı da uzundur. Batıdan doğuya Firikya, Lidya; doğudan batıya İran, Midya; tekrar batıdan doğuya İskender, Roma... Tarih okyanusunun büyük meddücezirleri[1] hep Anadolu'dan geçiyor.

O ilk birlik zamanında Erzurum yok, onun yakınlarında Erzen diye bir Türk beldesi var. Bu ilk bölünüş devrinde yine Erzurum yok, onun yerinde Roma imparatorlarından II. Teodosyos'un beşinci asır başında kendi adını vererek kurdurduğu şehir var. Erzurum artık Anadolu'nun hem kilidi, hem anahtarıdır. Onu açan Anadolu'yu aldı, onu kilitleyen Anadolu'yu tutacak.

Yedinci asır; tarihin meddi[2] şimdi güneyden, çöllerden, yeni dinin çöllerde lavlanmış hamlesiyle doludizgin geliyor. İran'la Turan'ın bitmez tükenmez cenkleri Arapların, Araplarla Türklerin savaşmaları da Bizanslıların işine yaramıştı. Erzurum o ikisi arasında alınıp verilirken, on birinci asrın ikinci ortasında, tanyeri ağarır gibi birdenbire Selçuk Devleti meydana çıkar: Haydi Türk geldi, herkes yerli yerine; Araplar çöllerine, Rumlar Bizans'taki surlarına çekildiler.

1071 Ağustos'unun 26'sında Malazkird cengiyle on misli Bizans ordusunu mahveden Alpaslan ilk iş olarak Erzen halkını Teodosyos'a nakletti ve oraya "Erzenirum" adını verdi. Erzen ilk birliğin sonu, Erzurum ikinci birliğin başıdır. Alpaslan Erzurum'dan bir çarşaf ucu tutar gibi Anadolu'yu silkeleyerek bütün Bizans'ı bir çarşaftan silker gibi silip süpürüyor. Erzurum'dan bir yıl sonra Türk süvarileri Üsküdar'da göründü.

Selçuk bayrağı altındaki bu ikinci Türk birliği doğudan batıya akan bir meddi. İlk payitaht niye İstanbul'un yanı başındaki İznik'te kurulmuştur? Fatih'in yaptığını üç buçuk asır evvel yapacaktık. Batıdan doğuya saldıran milyonluk Haçlı orduları buna engel olduysa Anadolu da engele mezar oldu. Yazık, daha körpe devrinde Haçlıların tuğyanını[3] bir toprak gibi emerek gömen bu devlet, olgunluk devrinde Moğolların doğudan gelen zelzelesiyle bir yapı gibi sarsılıp çökecek.

* *Cumhuriyet*, 14 Mart 1937, Numara: 4608, s.3. Ayrıca bkz. İsmail Habib, *Atatürk İçin -Ölümünden Sonra Hatıralar ve Hayatındayken Yazılanlar-*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939, s.166-170. İsmail Habib, *Cumhuriyet*'te kendi imzasıyla yayımlanmış olan bu yazının "doğrudan doğruya Atatürk'e ait" olduğunu belirtmektedir. Bkz. İsmail Habib, *age*, s.155. (Y.N.)

1 Meddücezir: Gelgit, suların kabarması ve çekilmesi. (Y.N.)

2 Medd: Deniz veya nehir sularının yükselip kabarması. (Y.N.)

3 Tuğyan: Taşma, su baskını, taşkınlık. (Y.N.)

Selçuk Devleti, Türk'ün Anadolu'daki ikinci birliği; batının meddini eriten, doğunun meddiyle eriyen; fakat erittiği Hıristiyanlığı az zamanda Hıristiyanlığın beşiğinden kovdurup, eridiği putperest Moğol'u da çok geçmeden Müslümanlaştırarak Anadolu'daki Türklüğü hem yenişiyle, hem yenilişiyle kurtaran devlet. Selçuk Devleti hem gazi, hem şehittir.

Devlet çöktü, birlik bitti, bölünüş geldi. Uzun yıllar Anadolu ayrı parçalardan yapılma benek benek bir bohça gibi. Kumaşın cinsi aynı, parçaların rengi ayrı. Millet bir, hâkimiyet çeşitli. Büyük millet küçük devletlere ayrılmış.

Osmanlı saltanatının[1] bütün şeref tarafı Anadolu'nun üçüncü birliği oluşu ve bu birliğin ana rolü ikinci birliğin bütün öcünü alışıdır. Cihangirle cihandarı karıştırmamalı. İskender'ler ve Timur'lar cihangirdiler, Osmanlı Devleti cihandar oldu.

İkinci birlik Erzurum'dan başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin tohumu da Erzurum'da ekildi. On üçüncü asrın birinci çeyreği içinde, Kaya Alp'in oğlu Süleyman Şah Erzurum'daki Selçuk Meliki Tuğrul Şah'ın himayesine girmiştir. Erzurum sırtındaki Deveboynu'nun öte yamacında Pasinler Ovası uzanır. Süleyman Şah oraya yerleşti. Tuğrul Şah'tan gördüğü yardımlarla Gürcistan ve Trabzon Krallıklarına karşı gazalarda bulunur ve aşiretini geçindirirdi. Osmanlı tarihi toprakta buğday gibi o ovaya ekilmiş[2] ve tanedeh başak gibi o ovadan türemiştir.

Üçüncü bölünüş; Mondros bir mütareke değil, birkaç asırdır kırpılan, kırılan, çürüyen imparatorluk ağacının gövdesine indirilmiş bir baltaydı. Bu, bölünüş değil, ölüştür. Ölen devlet, devrilen milletin üstüne kapandı. Bundan dolayı herkes diri kalanı değil, ortada naaş olarak duranı görüyor. Ölmeyen milleti de ölen devletle ölmüş sandık.

Dördüncü ve sonuncu birlik; kurtuluşun başı neresi? Kurtaracak baş Erzurum'dadır. Kurtarıcı da tarihin aktığı ve tarihin başladığı yerden başlayacak. Tarih akıp giden hayal değil, akıp gelen varlık.

Sonradan açılan Cumhuriyet caddesinde yola çıkıntı yaparak kalmış eski bir Selçuk kümbeti var. Külahlı çıplak başı üstünde dokuz asır dinleniyor. Tarihten yoğrulma bir topaç gibi duran bu hatırayı az kalsın yolun hendesesi[3] namına kurban edeceklermiş. O kümbetin karşısında iki katlı bir ev görülmektedir. Kocaman nehirlerin küçük kaynaklardan doğuşu gibi büyük dava o evden çıktı.

1919 Temmuz'unun sekizinci gecesi; o evde oturan Büyük Baş'ın, yakasından paşalığı, üzerinden ordu müfettişliğini, sırtından üniformasını atarak "Ferdi milletim" dediği gece. Sivil bir fert; dıştan gelme kuvvetleri fırlatıp sadece içiyle kalan fert. Yeni Türkiye bu fertliğin üzerine kurulmuştur.

Onun orada fertliğini ilan edişiyle, ölmüş olan ve diri olan ayrıldı. Fert kalışı devletten sıyrılış, ölüm devlette; fert kalanın milletteki civanmertliğe atılışı, kurtuluş millette. Yapılan iş devletten iniş değil, ölümü tekmelcyerek hayata fırlayıştı. Küçük evin büyük rolü: O, milletin ferdi olmasa, millet devlet olamayacak ve bağımsızlık devrinin bütün kerameti, milletin devlet oluşudur.

1 *Cumhuriyet*'teki "saltanatının" sözcüğü, *Atatürk İçin...*'de "devletinin" şeklinde. (Y.N.)
2 *Atatürk İçin...*'deki "ekilmiş" sözcüğü, *Cumhuriyet*'te "eğilmiş" şeklinde. (Y.N.)
3 Hendese: Geometri. (Y.N.)

O evin karşısındaki kümbet Selçuklular dediğimiz ikinci Türk birliğinin taşlaşmış bir şahidi gibi duruyor. Onun karşısındaki ev dahi bir kaynak gibi dördüncü birliği doğurdu. Dokuz asrın iki kıyısında karşılıklı konuşan iki yapı. İkisi Anadolu Türklüğünün dört büyük birliğiyle üç büyük bölünüşten yapılma yedi levhalı engin destanını konuşuyor: Ev kümbette Türk'ün ezelini ve kümbet evde Türk'ün ebedini selamlayarak.

Sert bir kayalık üstünde, keskin bir çift göz, nazarlarını sıyrılmış yalınkılıç gibi çekerek, vatanın doğusundan batısına doğru bakarken, elinin çelik iradeli parmakları, yakasındaki apoleti koparıp, ben ferdi milletim diyor ve önünde kollarını açmış milletin kalabalığı ona ruhundaki ummanlı civanmertliği göstererek... Böyle bir heykel ne güzel bir şey olacak.

ROMANYA HARİCİYE NAZIRI ANTONESCO İLE SOHBET*

(17 MART 1937)

Her gün kudreti daha artan bir Romanya'yı bütün kalbimizle isteriz. Dostluğumuz o kadar sıkı ve emindir ki, Romanya daha kuvvetli oldukça biz de kendimizi daha kuvvetli sayarız.[1]

Müttefikimiz Romanya'nın bize gönderdiği misafirimizi çok sevdik. Bugünkü görüşmemizden sonra B. Antonesco hakkında bende kalan intiba, Romanya Hariciye Nazırı'nın milletine karşı mesuliyetini idrak etmiş, derin görüşlü, hükümlerinde isabetli ve olgun bir devlet adamı olduğudur. Kendisi gösterişsever bir insan değildir. Milletinin duygularına riayetkârdır. Vazifesini yapmakta azmi kuvvetlidir.

Sizi tanıdığıma çok memnunum. Milletleri antlaşmalardan ziyade hisler bağlar. Romanya, kalbimizde kardeşçe yer tutmuştur. Ruhlarımızın yakınlığı, birleşikliği için kadehimi kaldırıyorum.[2]

* *Tan,* 19 Mart 1937, Numara: 687, s.1, 10; *Ulus,* 20 Mart 1937, Numara: 5617, s.1, 7; *Cumhuriyet,* 20 Mart 1937, Numara: 4614, s.1, 5 ve 22 Mart 1937, Numara: 4616, s.1; *Son Posta,* 20 Mart 1937, Numara: 2381, s.3; *Son Telgraf,* 19 Mart 1937, Numara: 16, s.1-2; *Akşam,* 19 Mart 1937, Numara: 6614, s.2; *Ayın Tarihi,* Nisan 1937, Sayı: 40, s.68-70. Ayrıca bkz. *Vatan,* 10 Kasım 1952, Numara: 4126, s.2; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II,* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.280-283. Atatürk'ün konuşması *Ulus*'ta şu açıklamayla yer almaktadır:

> "17 Mart akşamı Çankaya'daki Dışbakanlık Köşkü'nde akşam yemeğinde bulunan muhterem misafirimiz Romanya Dış Bakanı Victor Antonesco ile eşi ve arkadaşları Ankara Palas Oteli'ne dönüşlerinde Otel'in bir salonunda bulunmakta olan Atatürk tarafından kabul buyurulmuşlardır. Bu rastlayış Atatürk'ümüzün gerek misafirleriyle ve gerek bu münasebetten istifade ederek daha genel ve pek kıymetli hasbıhallerine vesile teşkil etmiştir. Orada hazır bulunan Romanyalı gazetecilerle Türk gazetecisi Ahmed Emin Yalman, yalnız yüksek değerde bir hatıra değil, aynı zamanda bütün vatandaşlarımızca ve dünyaca bilinmesinde fayda olan Atatürk hasbıhalini not etmişlerdir. Bu notlar, kısım kısım, Romanya gazeteleri ile İstanbul'daki arkadaşlarımızdan bazılarında dün yayımlandı. Bugün hepsini bu sütunlarımızda toplayarak okurlarımıza sunmak şerefi ile bahtiyarız.
> Atatürk hasbıhallerinin başında Romanyalı misafirlerimizin Ankara ziyaretlerinden bahis buyurarak demişlerdir ki:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Mehmet Ali Ekrem, 18 Mart 1937 tarihli Romen gazetelerinden *(Viitorul, Ordinea, Gazeta, Lupta)* Atatürk'ün şu cümlelerini de aktarmaktadır:

> "Romanya'nın durumu hem iç politikası açısından hem de dış politikası bakımından Balkanlar'da ve Orta Avrupa'daki barışın temellerinden biridir... Yaklaşık 20 milyonluk nüfusuyla ve hem kültür açısından hem de kamu işleri bakımından bu Avrupa bölgesinde Batı medeniyetini temsil eden bu zengin ve kuvvetli Romanya Balkanlar'a ve Cemiyeti Akvam'a çok lazımdır..." Bkz. Mehmet Ali Ekrem, *Relatiile româno-turce între cele doua razboaie mondiale (1918-1944)* (İki Dünya Savaşı Arasında Romen-Türk İlişkileri, 1918-1944), Bucureşti, 1993, s.72. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Mihai Maxim, "Yeni Romen Belgelerine Göre Büyük Önder Atatürk, Dr. İbrahim Temo ve Romanya", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi,* c.1, Ankara, 2005, s.376. (Y.N.)

2 Burada *Tan* Başyazarı Ahmet Emin Yalman şunları aktarmaktadır:

> "Atatürk'ün devam eden beyanatları o kadar akıcı bir hayat ve insanlık dersi şeklini aldı ki, faydasının yalnız etraftaki birkaç arkadaşla sınırlı kalması çok yazık olacaktı. Hiçbir kelime kaçırmamaya

Milletler gam ve kederi bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir.

Vaktiyle kitaplar karıştırdım. Hayat hakkında filozofların ne dediklerini anlamak istedim. Bir kısmı her şeyi kara görüyordu. "Mademki hiçiz ve sıfıra varacağız, dünyadaki geçici ömür esnasında neşe ve saadete yer bulunamaz" diyorlardı.

Başka kitaplar okudum. Bunları daha akıllı adamlar yazmışlardı. Diyorlardı ki, "Mademki sonu nasıl olsa sıfırdır, bari yaşadığımız müddetçe şen ve şatır olalım".

Ben, kendi karakterim itibariyle ikinci hayat anlayışını tercih ediyorum. Fakat şu kayıtlar içinde: Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar bedbahttırlar. Besbelli ki, o adam fert sıfatıyla mahvolacaktır. Herhangi bir şahsın yaşadıkça memnun ve mesut olması için lazım gelen şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Makul bir adam ancak bu suretle hareket edebilir. Hayatta tam zevk ve saadet, ancak gelecek nesillerin şerefi, varlığı, saadeti için çalışmakta bulunabilir.

Bir insan böyle hareket ederken "Benden sonra gelecekler acaba böyle ruhla çalıştığımı fark edecekler mi?" diye bile düşünmemelidir. Hatta en mesut olanlar, hizmetlerinin bütün nesillerce meçhul kalmasını tercih edecek karakterde bulunanlardır.

Herkesin kendine göre bir zevki var. Kimi bahçe ile meşgul olmak, güzel çiçekler yetiştirmek ister. Bazı insanlar da adam yetiştirmekten hoşlanır.

Bahçesinde çiçek yetiştiren adam, çiçekten bir şey bekler mi? Adam yetiştiren adam da çiçek yetiştirendeki hislerle hareket edebilmelidir.

Ancak bu tarzda düşünen ve çalışan adamlardır ki, memleketlerine ve milletlerine ve bunların geleceğine faydalı olabilirler. Bir adam ki, memleketin ve milletin saadetini düşünmekten ziyade kendini düşünür, bu adamın kıymeti ikinci derecededir. Esas kıymeti kendine veren ve mensup olduğu millet ve memleketi ancak şahsiyetiyle ayakta duruyor gören adamlar, milletlerinin saadetine hizmet etmiş sayılmazlar.

Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler milletlerini yaşamak ve ilerlemek imkânlarına nail ederler. Kendisi gidince ilerleme ve hareket durur zannetmek, bir gaflettir.

Şimdiye kadar bahsettiğim noktalar, ayrı ayrı cemiyetlere aittir. Fakat bütün dünya milletleri aşağı yukarı akraba olmuşlardır. Ve olmakla meşguldürler.

Bu itibarla, insan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar, bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet verirse, bütün dünya milletlerinin saadetine hizmet etmeye elinden geldiği kadar çalışmalıdır.

Bütün akıllı adamlar takdir ederler ki, bu vadide çalışmakla hiçbir şey kaybedilmez. Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak, diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir.

Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, huzur ve iyi geçim olmazsa, bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapsın, huzurdan mahrumdur. Onun için ben sevdiklerime şunu tavsiye ederim:

çalışarak not tutmaya başladım. Bunların istifadesini sınırlı bir dairede bırakmak bencillik olacaktı. Bu güzel sözleri vatandaşlara ve dünyaya duyurmayı en tabii bir vazife bildim.
Atatürk'ün, yalnız memlekette değil, bütün dünyada derin akisler uyandıracak ve insanlara yeni ufuklar ve yeni ideal ışıkları gösterecek büyük sözleri şunlardır:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

Milletleri sevk ve idare eden adamlar, tabii evvela ve evvela kendi milletinin mevcudiyet ve saadetinin etkeni olmak isterler.

Fakat aynı zamanda bütün milletler için aynı şeyi istemek lazımdır.

Bütün dünya hadiseleri bize bunu açıktan açığa ispat eder. En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için insanlığın hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir uzvu saymak icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün uzuvlar etkilenir.

Türkiye, Romanya ve diğer dostları[1] kuvvetlidirler. Hiçbir taraftan bize gelecek bir şey beklemem, beklemeye de lüzum yoktur. İşte bu sükûnet içinde bütün dünyayı değerlendirmek fırsatı bizdedir. "Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne?.." dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa, tıpkı kendi aramızda olmuş gibi, onunla alakadar olmalıyız.

Hadise ne kadar uzak olursa olsun, bu esastan şaşmamak lazımdır. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükümetleri bencillikten kurtarır. Bencillik, şahsi olsun, milli olsun, daima fena görülmelidir.

Bir devlet adamının şahsiyetini mevkiinin gururu öldürebilir. Mesul bir mevkide bir siyasi adam sıfatıyla bir milleti idare edenler her şeyi milletleriyle beraber duymalıdırlar. Millet fertleri kendilerine ihtarda bulunabilmeli, fedakârlıklar bekleyebilmelidir. Milli bencilliğin devlet adamlarını körletmemeleri yalnız kendi neslimiz için değil, gelecek nesiller için de lazımdır. İnsanlar binlerce bağ ile birbirine bağlıdır. Milletler arasındaki hayatta her hadise bütün milletler üzerine aksi tesirler husule getirir.[2]

O halde konuştuklarımızdan şu neticeyi çıkaracağım: Tabii olarak kendimiz için bütün lazım gelen şeyleri düşüneceğiz ve icabını yapacağız. Fakat bundan sonra bütün dünya ile alakadar olacağız.

Kısa bir misal: Ben askerim. Umumi Harp'te bir ordunun başında idim. Türkiye'de diğer ordular ve onların kumandanları vardı. Ben yalnız kendi ordumla değil, öteki ordularla da meşgul oluyordum. Bir gün Erzurum cephesindeki hareketlere ait bir mesele üzerinde durduğum sırada yaverim dedi ki:

"Niçin size ait olmayan meselelerle de uğraşıyorsunuz?"

Cevap verdim:

"Ben, bütün orduların vaziyetini iyice bilmezsem kendi ordumu nasıl sevk ve idare edeceğimi tayin edemem..."

1 *Cumhuriyet*'te "dostlarımız" şeklinde. (Y.N.)

2 Rador Ajansı'ndan naklen *Tan*'da yayımlanan bu paragraf şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Bükreş, 19 (*Tan* Muhabirinden) - Rador Ajansı Müdürü tarafından dünkü tarihle Ankara'dan buraya bildirilen aşağıdaki beyanat bütün Romen gazetelerinde büyük manşetlerle çıkmıştır:
> Hariciye Konağı'nda verilen suareden sonra Atatürk, Romen misafirlere büyük bir alaka ve iltifat eseri göstermiştir. Kendileri Ankara Palas salonlarından birinde bulunduğu sırada sofrasına Romen Hariciye Nazırı'nı, Tevfik Rüştü Aras'ı, bazı devlet erkânını ve gazetecileri davet etmiştir. Samimi ve protokolden azade bir hava içinde Atatürk misafirlerle dostça ve açıkça konuşmuştur.
> Diğer sofralarda bulunan bütün halk bu sözleri huşu içinde dinlemiştir.
> Atatürk askerlikten siyasete geçişi hakkında malumat vermiş ve bir devlet adamının vazifeleri ve milletlerarası siyasetinin ideolojik umdeleri hakkında ifadece sade, fakat muhteviyatça çok dolgun sözler söylemiştir. Herkes Atatürk'ün cazip şahsiyetinin ve sözlerinin tesiri altında kalmıştır.
> Atatürk bir devlet adamının milletine karşı vazifesinden dolayı tarih nazarında mesul olduğunu açıkladıktan sonra sözüne devamla demiştir ki:" Bkz. *Tan*, 20 Mart 1937, Numara: 688, s.1, 10. (Y.N.)

Bir devlet ve milleti idare vaziyetinde bulunanların daima göz önünde tutmaları lazım gelen mesele budur.

Bu münasebetle muhterem misafirlerimize şunu diyeceğim:

Ben düşündüklerimi sevdiklerime olduğu gibi söylerim. Aynı zamanda lüzumlu olmayan bir sözü[1] kalbimde taşımak iktidarında olmayan bir adamım; çünkü ben bir halk adamıyım. Ben düşündüklerimi daima halkın huzurunda söylemeliyim. Yanlışım varsa, halk beni tekzip eder. Fakat şimdiye kadar bu açık konuşmada halkın beni tekzip ettiğini görmedim.[2]

1 *Ulus* ve *Vatan*'da "sırrı" şeklinde. (Y.N.)

2 İngiliz Hava Ataşesi Yarbay Elmhirst, Romen misafirler gittikten sonra Atatürk'ün kendisine söylediklerini Büyükelçi Percy Loraine'e yazdığı 18 Mart 1937 tarihli raporunda şöyle aktarmaktadır:

"Dün gece Ankara Palas'ta Atatürk'le karşılaştım. Romen Dışişleri Bakanı ve Madam Antonesco ile bir masadaydı. Misafirleri gidince beni masasına çağırdı. İngiltere'ye karşı samimi dostluk gösterdi. 'Siz bir İngilizsiniz, öyleyse benim dostumsunuz' dedi. Benim askerlik bilgimden yararlanmalarını Genelkurmay'a söylemiş. On dakika kadar konuştuk." Bkz. Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1939)*, c.8, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.CXLVII, 344-345. (Y.N.)

TYLERS MEKTEBİ İNFİLAKINDAN DOLAYI ABD BAŞKANI ROOSEVELT'E TAZİYE*

(22 MART 1937)

Tel. Ankara, 22.3.1937

Ekselans Franklin Roosevelt
Birleşik Hükümetler Reisi
Washington

Birçok genç canların mahvolduğu müthiş Tylers Mektebi infilakından[1] derin bir surette üzgün olarak en samimi taziyetlerimin kabulünü ve Amerikan milletinin ve bilhassa fevkalade elemli olan Teksas halkının heyecan ve matemine iştirak eden Türk milletinin çok kederli hislerine inanmanızı Ekselansınızdan rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.254; *Kurun*, 31 Mart 1937, Numara: 6901-1021, s.4; *Son Posta*, 31 Mart 1937, Numara: 2392, s.3; *Ayın Tarihi*, Nisan 1937, Sayı: 40, s.66.

1 Söz konusu patlamada 500'ün üzerinde öğrenci ve öğretmen ölmüştür. (Y.N.)

MİLLİ BAYRAMI TEBRİK DOLAYISIYLA ELENLER KRALI II. GEORGE'A*

(25 MART 1937)

Tel. Ankara, 25.3.1937

Majeste II. George
Elenler Kralı - Atina

Mesut Yunan milli bayramı münasebetiyle en hararetli tebriklerimi ve gerek şahsi saadetiniz, gerek dost ve asil Yunan milletinin refahı hakkındaki samimi dileklerimi Majestenize arz etmekle sevinç duymaktayım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.437; *Ayın Tarihi*, Nisan 1937, Sayı: 40, s.66-67.

TAHTA ÇIKIŞINI BİLDİREN İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'A*

(26 MART 1937)

Büyük Britanya, Yukarı İrlanda ve Denizleraşırı Britanya Arazisi Kralı, Hindistan İmparatoru Majeste VI. George'a

Aziz ve Büyük Dost,

Sevgili büyük biraderinizin çekilmesiyle İngiltere tahtına çıktığınızı bildiren mektubu memnuniyetle aldım.

Bu mesut vesileyle Türkiye Cumhuriyeti'nin refah ve saadeti hakkında ifade buyurduğunuz samimi alakadan dolayı teşekkürlerimi arz ederken, her iki memleket arasında hayırlı olarak yerleşmiş olan dostluk münasebetlerinin muhafaza ve teyidine, mazide olduğu gibi, mesai sarf edeceğimden emin olmanızı rica ve Majesteleriyle dost İngiltere devletine karşı beslemekte olduğum yüksek muhabbet hislerini teyit eylerim, Aziz ve Büyük Dost.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz yedi senesi Mart ayının yirmi altıncı günü tanzim olundu.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.373-374.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA IRAK KRALI I. GAZİ'Yİ TEBRİK*

(26 MART 1937)

Majeste I. Gazi
Irak Kralı - Bağdat

Doğumlarının yıldönümü münasebetiyle Majestelerinc en samimi tebriklerimi takdim eder, şahsi saadetleriyle dost Irak'ın refahı ve ikbali için halisane temennilerimi arz ederim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 27 Mart 1937, Numara: 4621, s.3; *Kurun*, 27 Mart 1937, Numara: 6897-1017, s.4; *Tan*, 27 Mart 1937, Numara: 695, s.3; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.280. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 26 (AA) - Reisicumhur Atatürk ile Irak Kralı Birinci Gazi arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK CEMİYETİ 7. KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(27 MART 1937)

Bay Rıza Erten
Ziraat Siyasi Müsteşarı
Ankara

Türk Kooperatifçilik Cemiyeti 7. Kongresi'nin toplanması münasebetiyle bana gösterilen temiz duygulara teşekkür eder ve kooperatiflere devamlı bir gelişme dilerim.

K. Atatürk

* *Karınca*, Mayıs 1937, Sayı: 34-36, s.47.

ANKARA HALKEVİ'NDEKİ BURSALI GENÇLERİN TELGRAFINA CEVAP*

(27 MART 1937)

Toplantı adına sözleriniz beni çok mütehassis etti. Başta siz olmak üzere toplantınıza teşekkürlerimi huzurumla ifa etmek isterim.

Kamâl Atatürk

* *Tan*, 28 Mart 1937, Numara: 696, s.2.
Telgraf, *Tan*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 27 (*Tan* Muhabirinden) - Bursalıların Ankara Halkevi'nde tertip ettikleri Uludağ Gecesi dün akşam Atatürk'ün huzurlarıyla ve Ankara'nın tarihi gecelerinden biri olarak kutlanmıştır. Halkevi salonlarını dolduran Bursalılar kalabalığı, kendi toplantılarında bulunan hemşerileri Celal Bayar'dan Atatürk'e saygılarının sunulmasını istemişler ve Bay Celal Bayar da Büyük Şef'e şu telgrafı çekmiştir:
'Vatanın yükselişini ve her bucağını tanımak ve tanıtmak zihniyetiyle Ankara Halkevi'nde toplanan biz gençler, Uludağ Gecesi'ni vesile yaparak, yarattığın devrimin çocukları olduğumuzu övünerek haykırıyoruz.
Kıvançla göğsümüz kabarıyor. Atatürk, yüz asırlık Türk varlığının sende bütünlenen büyük yaratıcılığına olan sevgi ve inancımızla yorulmadan arkandan koşacağız. Senin nurlu dehanın üzerinde durduğu her mesele milli bir davadır. Ve biz her milli davanın aynasında senin kutlu varlığını görmekle övünüyoruz. Türk için yarattığın Halkevi'nin sönmez ateşi içinde milli neşe ve tazimlerimizle Ulu Önder'i selamlıyoruz.

Bursalılar namına
Celal Bayar'

Atatürk, Celal Bayar'a şu cevabı lütfetmişlerdir: [...]
Atatürk'ün Bursalılara bu büyük iltifatı salonda eşsiz tezahürlere vesile olduğu sırada Büyük Şef'in teşrifleri orada bulunanlara Ankara'nın tarihi günlerinden birini yaşatmıştır." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ANKARA HALKEVİ'NDE BURSALI GENÇLERE NUTUK*

(27 MART 1937)

27 Mart Cumartesi gecesi Ankara Halkevi'nde bir toplantı vardı. Ankara'da tahsilde bulunan Bursalı gençler bir yurt şenliği yapıyorlardı. Toplantıya riyaset eden Ekonomi Bakanı Celal Bayar Bursa gençlerinin tazim ve şükranlarını bir telgrafla Atatürk'e arz etti.

Bu telgraf geldiği zaman Atatürk, bazı misafirleriyle sofrada bulunuyorlardı. Celal Bayar, telgrafında Bursa gençlerinin Büyük Önder'e sonsuz inan ve itaatlerini ve onun nurlu yolunda yorulmadan Atatürk'ü takibe antlarını bildiriyordu.

Bu samimi tezahürden pek mütehassis olan Atatürk, memnuniyetlerini yüksek huzurlarıyla Bursa gençlerine ifade etmek için misafirlerini maiyetlerine alarak Halkevi'ni şereflendirdiler.

Atatürk'ün teşrifleri, Halkevi salonlarını dolduran gençliği çılgın bir sevinç içine attı. Bütün gençler bir sevinç, bir minnet ve heyecan halesi gibi Büyük Şef'in etrafını sardılar. Atatürk bu gençlerle bir müddet dil ve tarih üzerinde konuştular.

Bu esnada idi ki, Ulu Önder yalnız Bursa gençlerinin değil, bütün Türk milletinin kalbine ve dimağına nakşedilmek lazım gelen şu yüksek sözleri söylediler:

-Arkadaşlar, bu gece buradaki toplantınızı ve benim hakkımdaki derin duygularınızı Celal Bayar çok güzel ve canlı bir ifade ile bana bildirdi. Bu meyanda dedi ki: Siz, genç arkadaşlar, yorulmadan beni takibe ahdetmişsiniz. İşte ben bilhassa bu sözden çok duygulandım.

Yorulmadan beni takip edeceğinizi söylüyorsunuz. Fakat, arkadaşlar, yorulmadan ne demek? Yorulmamak olur mu? Elbette yorulacaksınız. Benim sizden istediğim şey, yorulmamak değil, yorulduğunuz zaman dahi durmadan yürümek, yorulduğunuz dakikada da dinlenmeden beni takip etmektir. Yorgunluk her insan için, her mahlûk için tabii bir halettir. Fakat insanda yorgunluğu yenebilecek manevi bir kuvvet vardır ki, işte bu kuvvet yorulanları dinlendirmeden yürütür.

Sizler, yeni Türkiye'nin genç evlatları, yorulsanız dahi beni takip edeceksiniz. Ben bu akşam buraya yalnız bunu size anlatmak için gelmiş bulunuyorum. Dinlenmemek üzere yürümeye karar verenler asla ve asla yorulmazlar. Türk gençliği gayeye, bizim yüksek idealimize durmadan, yorulmadan yürüyecektir. Biz de bunu görmekle bahtiyar olacağız. Şimdi, çocuklar, eğleniniz.

* *Cumhuriyet,* 1 Nisan 1937, Numara: 4626, s.1, 4; *Trakya Dergisi,* Nisan 1937, Sayı: 9, s.4-6; *Karınca,* Mayıs 1937, Sayı: 34-36, s.1-4; *Akşam,* 1 Nisan 1937, Numara: 6627, s.2; *Kurun,* 29 Mart 1937, Numara: 6899-1019, s.1, 9.

Bundan sonra Türkiye'de tahsilde bulunan bir Afganlı talebe Türklüğün müşfik ve bahtiyar kucağında üç seneden beri geçen tahsil hayatının minnet hisleriyle Atatürk'e şükranlarını arz etti ve Büyük Dahi'yi bizzat görebilmekten doğan sevincini söyledi.

Atatürk bu genç Afganlıyı âlicenabane birkaç sözle taltif buyurdu.

Bir aralık gençler hep bir ağızdan:

Dağ başını duman almış
Gümüş dere durmaz akar
Güneş ufuktan şimdi doğar
Yürüyelim arkadaşlar...

marşını ayıttılar.[1] *Göğüsleri kabartan bir duygu ve sevgi coşkunluğuyla terennüm edilen bu marş bitince Atatürk, nurlu yüzünü bu nura yönelen gençliğe çevirerek eski bir hatıralarını şu suretle hikâye buyurdular:*

-Arkadaşlar, ben 1919 senesi Ağustos'u içinde Samsun'a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım. Samsun'dan Anadolu içerilerine, kırık bir otomobille gidiyordum. Yanımda öteden beri yaverliğimi yapan Salih ve Cevat Abbas'tan biri bulunuyordu. O kırık otomobil Anadolu yollarında ilerlerken ben daima düşünür ve yaverime şimdi sizin terennüm ettiğiniz şarkıyı söyletirdim. Ben Türk ufuklarından bir gün mutlak bir güneş doğacağına, bunun hararet ve kuvveti bizi ısıtacağına, bundan bize bir güç çıkacağına o kadar emindim ki, bunu adeta gözlerimle görüyordum. O şarkıyı okutup tekrar ettirmekten maksadım, Türk'ün bu güneşi doğunca muvaffak olacağını[2] anlatmaktı. Bu sebepledir ki, demin söylenen şarkı benim on sekiz senelik bir hatıramı tazeledi. Bu şarkıyı söyletmeye önayak olan genç bayana teşekkür ederim.

Salon halkı bu Tanrısal sözleri bir ibadet vechi içinde dinlemişti.

Bir müddet sonra İstanbul Saylavı[3] *Bayan Fakihe söz alarak Bursa'da on bir sene hocalıkla geçen hayatının hatıralarını ve şu dakika bu gençler arasında talebesinden bazılarının da bulunabileceğini söyleyerek toplantının haklı heyecanı şimdi huzurlarıyla bütün gençliği bahtiyar eden Atatürk'ten geldiğini söyledi ve bu gecenin eşsiz şerefinden dolayı Bursa gençliğini kutluladı.*[4]

Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Profesör Afet, Atatürk'ten izin alarak şu hitabeyi yaptı: [...]

Bayan Afet'in bu yüksek duygulu ve temiz ifadeli hitabesinden sonra, Celal Bayar Bursa muhiti içinde çerçeveleyeceği bir iki hatırayı anlatmak üzere Ulu Önder'den izin aldı. Celal Bayar düşman istilasına karşı şahlanan Atatürk'ün yanına ve yardımına koşmak üzere Anadolu'ya giderken ailesini görmek üzere bir aralık Bursa'ya

1 Ayıtmak: Söylemek; teganni etmek; terennüm etmek. (Y.N.)
2 *Karınca*'daki "olacağını" sözcüğü, *Cumhuriyet, Akşam* ve *Trakya Dergisi*'nde "olacağımı" şeklinde. (Y.N.)
3 Saylav: Milletvekili. (Y.N.)
4 *Karınca*'daki "kutluladı" sözcüğü, *Cumhuriyet* ve *Trakya Dergisi*'nde "mutluladı" şeklinde. (Y.N.)

uğradığı sırada Ankara'da Mustafa Kemal'den bir telgraf emri aldığını ve bu emirde düşman kuvvetleri önüne düşen Anzavur'un Bursa'ya hücum edeceği anlaşıldığından, buna karşı müdafaa ve mukavemet tertibatı alınması yazılı bulunduğunu ve bu emrin nasıl tatbik edildiğini hikâye etti. Celal Bayar, heyecandan titreyen bir sesle kendilerine Türk adı veren birtakım vicdansız ve namussuz adamların düşmana yol göstererek Türk vatanını yabancı ordulara teslim ettirmeleri ne büyük bir eza ve azap olduğunu ve hayatının bu en büyük azabını kendisi Bursa istilasından duyduğunu söyledikten sonra, tarihin en büyük kumandanı olan Atatürk'ün eşsiz bir kahramanlık ve bükülmez bir azim ve kuvvetle bütün bir düşmanlık dünyasına karşı şahlanarak Anadolu ortasından verdiği bir emirle düşmanları İzmir kıyılarında nasıl denize döktüğünü anlattı ve:

-Arkadaşlar, dedi, bu zamanı idrak ettiğinizden dolayı hakikaten bahtiyarsınız. Sizleri candan tebrik ederim. Ancak, yüksek müsaadeleriyle söyleyeyim ki, Atatürk de bahtiyardır; çünkü o da tek bir emri, tek bir işareti üzerine nefsini, hayatını, çoluğunu çocuğunu, varını yoğunu, kısaca bütün mevcudiyetini tereddütsüz fedaya hazır bir milletin şefi, ulusu, atası olduğunu ve milletinin kendisine böyle bir iman ve itaatle bağlı bulunduğunu biliyor.

Celal Bayar'ın sözlerini gençler alkış ve itaat tufanı ile teyit ettiler. Atatürk çok heyecanlı görünüyordu. Salonda bir dakika derin bir sükût hüküm sürdü.

Sonra Atatürk tekrar gençliğe hitap ederek gürbüz ve kahraman bir belagat çağlayanı halinde şu sözleri söylediler:

-Gençler, benim gelecekteki emellerimi tahakkuk ettirmeyi taahhüt eden gençler... Hakikaten, Bayar'ın dediği gibi, bir gün bu memleketi sizin gibi beni anlamış bir gençliğe bırakacağımdan dolayı çok memnun ve mesudum. Buna cidden sevinmekteyim. Fakat beraber yaşadığımız müddetçe benim hedefime yürümenizi hepinizden talep etmek meşru bir hakkım olarak tanınmalıdır.

Türk gençliği Ankara Halkevi'nde güneşli bir gece geçirmiştir.

ANKARA BAHÇELİ EVLER YAPI KOOPERATİFİ UMUMİ HEYETİ BAŞKANI BEKİR KALELİ'YE*

(31 MART 1937)

Bay Bekir Kalcli
Gaziantep Saylavı ve Ankara Bahçeli Evler
Yapı Kooperatifi Umumi Heyeti Başkanı
Ankara

C. Ankara Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi genelik toplantısı münasebetiyle bana gösterilen duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Karınca*, Mayıs 1937, Sayı: 34-36, s.70-71.

VATAN VE HÜRRİYET*

(1 NİSAN 1937)

Şam'da, Hamidiye Çarşısı'nda Üç Türk Zabiti

Osmanlı İmparatorluğu devrinde 5. Ordu'nun merkezi Şam'dı. Oraya Askeri Akademisi'nden yüzbaşı çıkmış iki adam sürülmüştü: Biri Mustafa Kemal, diğeri Müfit...[1] Bunlar Şam'da 29. ve 30. Süvari Alaylarında stajyer idiler. O devirde her sene Havran'da bin bir mesele icat olunurdu. 1905'te Havran meselesi "Emvali Mağsube"[2] adıyla ortaya atılmıştı. Oraya bir ordu gidecekti. Hakikatte böyle bir mesele var mıydı, yok muydu, bunun izahını ve muhakemesini şimdilik bırakalım.

Müfit'in Mustafa Kemal'e Müracaatı

Şam'ın iki odalı, basit bir evinde oturan Mustafa Kemal'e, çok sevdiği kahraman arkadaşı Müfit müracaat ediyor:

"-Haberin var mı, gidiyorlar?"

Mustafa Kemal soruyor:

"-Kim? Nereye?"

"-Bizim staj yapmakta olduğumuz alaylar..."

"-Nasıl olur? Benim bundan haberim yok ve bu olamaz."

"-Gidiyorlar, hem bu akşam..."

İki arkadaş atlarına biniyorlar; evvela Mustafa Kemal'in staj yaptığı 30. Süvari Alayı Kumandanı'nın yanına gidiyorlar. Mustafa Kemal, Alay Kumandanı'na soruyor:

"-Alayınız bir vazife almış gidiyor. Bu alay içinde kumanda etmekte olduğum bir bölük var; benim de beraber gitmekliğim tabii değil mi? Niçin bana haber vermediniz?"

Kumandan'ın cevabı:

"-Siz bu Alay'da stajyersiniz. Kumanda ettiğiniz bölüğün asıl kumandanı bölüğün kumandasını almıştır. Siz erkânıharp zabitisiniz; böyle çetin işlere gelemezsiniz. Ben

* Âfet (Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı), "Atatürk'ü Dinlerken: Vatan ve Hürriyet", *Belleten*, 1 Nisan 1937, c.1, Sayı: 2, s.289-298. Fransızca çevirisi için bkz. *age*, s.299-309. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1937, Numara: 4789, s.1, 8; *Kurun*, 12 Eylül 1937, Numara: 7066-1156, s.1, 4-5; *Tan*, 12 Eylül 1937, Numara: 862, s.1, 8; *Son Posta*, 12 Eylül 1937, Numara: 2557, s.1, 8, 10.
Başlıklar *Belleten*'de yer almaktadır. (Y.N.)

1 Kırşehir Saylavı [Milletvekili] Bay Müfit Özdeş. (*Belleten*'in notu.)

2 Talan edilmiş mallar. (*Belleten*'in notu.)

sizin Şam'da kalıp istirahat etmenizi tercih ettim. Maaşınız verilecektir, merak etmeyiniz."

Mustafa Kemal'in aldığı bu cevap, pek tabii olarak, Müfit'in 29. Süvari Alay Kumandanı'ndan alacağı cevabın aynı olacaktı.

İki Arkadaş, Boynu Bükük Çıkıyorlar

Müfit şu fikirde bulunuyor: Süvari Fırkası Kumandanı'na şikâyet etmek... Mustafa Kemal buna lüzum görmüyor:

"-Müfit'çiğim" diyor, "bunlar o kumandanla beraberdirler. Ona müracaattan bir şey çıkmaz. Ordu Kumandanı'na gidelim. Belki ondan da bir şey çıkmaz; fakat hiç değilse şikâyetimizi umumileştirmiş oluruz."

İki arkadaş mutabık kalıyorlar.

Ordu kumandanı Müşir Hakkı Paşa'dır.

Müracaat Usulsüzdür

İki erkânıharp yüzbaşısı, doğrudan doğruya Müşir Hakkı Paşa'nın resmi makamının kapısına gidiyorlar ve yaveri vasıtasıyla Müşir Paşa'yı görmek istediklerini arz ediyorlar. Hiç vaki olmamış bu hareketi Müşir Paşa çok küstahane kabul ediyor ve onları kovuyor. Sokak ortasında kalmış gibi bir vaziyette iki arkadaş artık birbiriyle konuşmayacak kadar üzgündür. Nihayet Mustafa Kemal, Müfit'e:

"-Biz de gideriz" diyor.

Müfit soruyor:

"-Nasıl?"

"-Olduğumuz gibi... Yani şimdi atlarımıza binmiş bulunuyoruz; emirber neferlerimiz de var. Havran'a giden kuvvete olduğumuz gibi katılırız."

"-Bu olur mu?"

"-Niçin olmasın?"

Ve Mustafa Kemal'in dediği gibi, gidiyorlar.

Şam-Şemiskin Yolu Üzerinde

İki süvari alayı, birçok topçu bataryaları ve katırlı piyade taburları büyük bir kuvvet halinde yürüyorlar. Bu kuvvetlerin kumandanı Bay Lütfi'dir. Mustafa Kemal ve Müfit, ellerinden alınmış olan bölüklere iltifat etmeyerek, atlarını bu kuvvetlerin başının yanına sürüyorlar ve "biz de beraberiz efendim" diyorlar. Henüz bu iki adamı tanımamış olan kumandan onların yüzüne bakmamakla ve sadece selamlarını iade etmekle yetiniyor. Başka konuşma yoktur. Kuvvetler, o günün akşamı Şemiskin'de çadırlı ordugâhta, son neferine kadar yerleşiyor. Yalnız açıkta ve aç kalmış iki adam var: Mustafa Kemal ve Müfit. Onlarla kimse meşgul değildir. Yalnız gece yarısına

doğru onların emirber neferleri büyük bir âlicenaplıkla bu iki arkadaşa kendi evlerini teklif ediyorlar. Bu ev, neferlere tahsis olunmuş çadırdır. Neferler: "Biz açıkta kalalım, ziyanı yok, siz çadıra buyurunuz" diyorlar. Biraz sonra da daha büyük bir âlicenaplıkla bu iki arkadaşa, içerilerine saman doldurulmuş iki çuval getiriyorlar ve bunları yatak diye yere seriyorlar.

Ertesi gün süvari 30. Alay'ın bölük kumandanlarından bir yüzbaşı geceyi aç geçirmiş olan Mustafa Kemal ile Müfit'i kendi çadırına davet ediyor, onlara bir çay ziyafeti veriyor.

Bu yüzbaşı vaziyeti ve bunu icap ettiren ve idame ettirmekte olan adamların gizli görüşlerini senelerden beri devam eden tecrübesi sayesinde biliyordu. O, Mustafa Kemal ve Müfit'e şu teklifte bulunuyor:

"-Arkadaşlar, görüyorsunuz ki, size asla kumandanlık vazifesi vermeyeceklerdir. Bunun sebepleri vardır. Fakat bana özel bir vazife verilmiştir. Eğer siz bu vazifemde bana kontrolör olmak isterseniz ben bunu temin ederim. Yalnız şimdiden söylemeliyim ki, bu kontrol neticesini kimseye bildirmeyeceğinize dair bana namusunuz üzerine teminat vermeniz lazımdır."

Mustafa Kemal, Müfit'in yüzüne baktı ve kendi kendine şöyle bir mahkeme yaptı: "Bu adamın yapacağı şey, belli ki netice itibariyle söylenmemek icap eden hicaplı bir şeydir. Hiçbir şey yapmamaktan ise bu insana hicap veren meselenin mahiyetini anlamak kendisi ve arkadaşı için bir kazançtır. O, bu tecrübeyi yapabilmek için en nihayet bir adamı kusurlarından dolayı affetmiş olacaktır. Bir adamı kusurlarından affetmek bin adamın kusurunu ele geçirmek için yapılabilir bir fedakârlıktır."

Mustafa Kemal bu düşünceyle ona söz verdi; Müfit de kendisine katıldı.

Havran Köylerinde Gasp

Şam'dan çıkan tertip olunmuş büyük kuvvet, sanki bütün Havran'ı sömürecek gibi, tertibat almıştır. Havran muhtelif mıntıkalara ayrılmış, her mıntıkaya bir kuvvet tahsis olunmuştu; bunların vazifesi o mıntıkadaki köyleri soymaktı.

İlk Havran köyünde Mustafa Kemal ve Müfit, bölük kumandanının misafiri olmuşlardır. Köy odasında piliç kızartmaları ve diğer nefis yemekler yeniyor. Ertesi sabah Mustafa Kemal, yüzbaşıya şu teklifte bulunuyor: "Seyahatimiz esnasında müşterek masraftan hissemize düşeni hemen mi verelim? Yoksa en sonunda ödenilmek üzere bir defter mi tutarsınız?"

O, defter tutmak usulünü tercih etti ve öyle yapıldı.

Havranlı köylüler, her gün ve her gece birtakım insanlar ve bu insanların bindiği hayvanlar tarafından yiyecek itibariyle mahvediliyor, bu kâfi değilmiş gibi o insanlardan on senelik vergi isteniliyor, herkes kudretine göre bir veya beş mecidiye, bir veya iki lira vererek kendini kurtarıyordu. Bölük Kumandanı bu işte son derece maharetli bir adamdı. Havranlıların Osmanlı İmparatorluğu'na asi olduklarını ve bu adamları mahv ve kahretmek lazım geldiğini bir hüküm olarak tatbik ediyordu. Mustafa Kemal ve Müfit bu hükmün yanlışlığını, yerinde ve gözleriyle görüyorlardı.

İki ayrı düşünce: Biri para toplamak ve bu parayı paylaşmak düşüncesi, diğeri bu para toplama mezalimine isyan etmek düşüncesi...

Kuneytara'da

Mustafa Kemal ve Müfit, Osmanlılık namı altında yapılan bu büyük haydutluğun ne olduğunu anlamışlardır. Bunu yapanlar hakikaten haydut insanlardı. Bu hakikati anladığı dakika, Mustafa Kemal, Müfit'e şu sözleri söyledi:

"-Hatırlar mısın Müfit, Şam'dan bu kuvvete katılmaya karar verdiğimiz dakikada karşıma bir süvari mülazımı çıkmıştı. Bana 'Beyim, size büyük hürmetim vardır. Bu sefere gitmemenizi tavsiye ederim' demişti. Ben sormuştum: 'Niçin?' Süvari mülazımı şu cevabı vermişti: 'Hayatınız tehlikeye girebilir de, onun için.' Ben bu adama tekrar 'Niçin' dedim. O bana 'Seni öldürürler. Bilemezsiniz ve düşünemezsiniz Beyim; bugün bütün Suriye ordusunu kapsayan bir müşterek menfaat vardır; siz bu menfaata mâni olacak gibi görünüyorsunuz; bunu kimse kabul etmez, hayatınız söz konusudur' cevabını vermişti."

İşte Mustafa Kemal'i bu seyahate sevk eden etken o adamın ısrarlı sözleri olmuştur.

Kuneytara Ordugâhı

Kuneytara, Osmanlı Türkleri tarafından Türk Çerkezlerinin oturup yerleşmelerine tahsis edilmiş bir köydür. O köy ve civarında bir ordugâh kurulacaktı. Mustafa Kemal'in ve Müfit'in nasıl adamlar olduğu anlaşılmıştı. Ordugâhın kurulması kendilerinden rica edildi; iki arkadaş bu vazifeyi yapmaya gittiler.

Kuneytara Ordugâhında Heyecan

Ordugâh Kuneytara'nın yanında kurulmuştu. Oranın Çerkez Türkleri o kadar misafirperver davrandılar ki, her gece davetler yapıyorlar, misafirlere çerkeztavuğu yediriyorlardı. Bir gün, kuvvetler kumandanına şöyle bir haber geldi: Etraftaki Çerkezler ordugâhı basacaklar... Bu haber Mustafa Kemal'e kadar intikal etti. O, şu kararı vermişti: Vaziyeti gidip kendi gözüyle görmek. Bunun üzerine Müfit'e "Benimle beraber gel" dedi ve iki arkadaş, yanlarında birer emirber neferi olduğu halde, dörtnala sürdükleri atlarıyla batı istikametinde yol almaya başladılar. Bir aralık bir tepeye geldiler; atlardan indiler; Mustafa Kemal o tepenin üstünden karşıdaki vaziyeti tespit etti ve gece vakti Türk ordugâhına baskın yapacak olan bir insan kalabalığının orada toplu olduğunu gördü. Tam bu esnada idi ki, karşı taraf kuvvetleri Mustafa Kemal'i görmüşler ve beş on misli süvari kuvvetleriyle onun üstüne saldırmak üzere harekete geçmişlerdi. Mustafa Kemal sükûnetini bozmaksızın Müfit'e şunu söyledi: "Atına bin ve beni takip et..." Mustafa Kemal, Müfit ve emirber neferler atlara bindiler; Mustafa Kemal'in işaret ettiği istikametlerde dörtnala yol aldılar, bu suretle düşmanı şaşırtarak karargâha geldiler. Mustafa Kemal düşman vaziyetini izah etti.

Artık ordugâhta onun sözü dinleniyordu. Kumandan Lütfi bu izaha göre tedbirler aldı ve Çerkezlerin hücumu vaki olamadı.

Kuneytara Doğusunda Bir Köyde

Bir gün Mustafa Kemal, arkadaşı Müfit'le beraber Kuneytara doğusunda bir Çerkez köyüne gidiyor. Köylü bu gelenleri ilk önce iyi görmüyor, iyi karşılamıyor; bunları da soyuculardan sanıyor. Buna rağmen Mustafa Kemal ve Müfit'i usul gereği evlerine kabul ediyorlar. Mustafa Kemal bir müddet bu köylülerle konuşuyor ve çok geçmeden onlar Mustafa Kemal'den hoşlanıyorlar, ona söz veriyorlar: "Siz diyorlar, ne derseniz yaparız, fakat devlet diye şimdiye kadar kafamızı ezen bu idarenin emrettiğini yapmayız."

Namuskârane Bir Anlaşma

Kuneytara civarındaki Osmanlı kuvvetleri oradaki köylerden birini imha etmek için yukarıdan bir emir alıyorlar. Bu köyün üzerine sevk edilen kuvvetin kumandanı Bay Lütfi'dir. Mustafa Kemal ve Müfit bu harekette suskundurlar. Tam köyün karşısına gelindiği zaman inanılmayacak bir manzara görülüyor: Bu tek köy, o gelen bütün Osmanlı kuvvetini mağlup edebilecek tertibat almıştır. O vakit Kuvvet Kumandanı (Bay Lütfi) Mustafa Kemal'e müracaat ediyor, "Ne yapalım?" diyor. İtiraf etmek lazımdır ki, Mustafa Kemal bu köyü mahvetmek istemiyordu; çünkü o, bu köy halkını inkılap ve ihtilal namına kazanmış bulunuyordu.

Şimdi emir ve kumanda Mustafa Kemal'e intikal etmişti. Mustafa Kemal bir kısım kuvvetleri Müfit'in emrine vererek onu bir istikamette köye sevk etti ve diğer bir kısım kuvvetleri de Çerkez Kolağası Bay Mehmet'in kumandasında olarak merkezden hücuma kaldırdı. Mustafa Kemal, Müfit'i öyle bir cepheye sevk etmişti ki, Müfit buradan hücum edemezdi ve esesan hücum etmemesi lazımdı; çünkü o köyün halkı daha evvel Mustafa Kemal'e bağlılık sözü vermişti. Çerkez Bay Mehmet aldığı emir üzerine merkezden hücum etti. Mustafa Kemal, daha ziyade bu Bay Mehmet'i takip için, onun peşi sıra giderek köyün içine girdi.

Burada Mustafa Kemal'in gördüğü manzara şu idi: Köylüler Çerkez Bay Mehmet'i kuşatmışlar, taş ve topaçla öldürmek üzere idiler. Bu sırada idi ki, Mustafa Kemal köye girdi; köylüler kendisini görünce etrafını aldılar ve "Sen ne dersen o olsun" diyerek Bay Mehmet'i Mustafa Kemal'e bağışladılar ve affettiler.

O Köyde Bir Seans

Muhtarın odasında... Mustafa Kemal, Müfit, Kumandan Lütfi ve köy ağası.

Mustafa Kemal söylüyor: "Bir hedefe, bir emele yürüyeceğiz. Birbirimizi tanımayan kuvvetleriz. Bu hedefte, bu emelde beraber kalacak mıyız?" Hep birden "evet"

diyorlar. Bu "evet" sözü bir mühür ve imzadan daha yüksek bir namus sözü olarak alınmıştır. Bugün dahi onlar Mustafa Kemal'e vermiş oldukları sözü ve Mustafa Kemal onlara verdiği sözü tutmaktadırlar.

Ordugâhta Bir Adilik

Müfit, Mustafa Kemal'in yanına geliyor ve şunları söylüyor:

-Bütün bu seyahatte çok para kazanılmış, benim hisseme oldukça altın isabet etmiş. Dün akşam bu altınları bana getirdiler; vermek istediler. Ben tereddüt ettim. Bu tereddüdün sebebini soranlara: "Çünkü bu, bizim alışmadığımız şeydir; arkadaşım Mustafa Kemal bunu destekliyor mu?" diye sorduğum zaman bana: "Mustafa Kemal'e senin aldığının birkaç misli verilecektir" dediler; ben de "Müsaade buyurunuz, bir kere kendisinden sorayım" cevabını verdim.

Müfit'in bu sözlerini dinleyen Mustafa Kemal, arkadaşının bir hataya düşmüş olmasından ürkerek: "Sakın paraları almış olmayasın" diyor ve Müfit'in derhal "Hayır" diye cevap vermesi üzerine ona şu sözleri söylüyor:

"-Müfit, sen bugünün adamı mı olmak istiyorsun yoksa yarının adamı mı?"

Müfit, zaten teklif edilen parayı kabul etmemiş olmanın verdiği bir gururla ve pek samimi bir ifade ile:

"-Elbette yarının adamı olmak isterim" diyor. Mustafa Kemal kendisini takdir ediyor, "Elbette alamazsın; ben de almadım ve alamam" hükmünü veriyor.

Sahtekârların Orduca Teşhiri

Bir gece Mustafa Kemal'in ordugâhtaki çadırı sarılıyor. Kendisi ölümle tehdit ediliyor, hesap ve kitaplara mâni olmak istediği için...

Mustafa Kemal bunlara şu sözleri söylüyor:

"-Arkadaşlar, ben gerçi mekteplerde riyaziye[1] okuyup öğrendim. Fakat bu sizin hesaplarınızdan bir şey anlamam. Tabii sizin hesaplarınız en doğru olmak icap eder; fakat bunu ordu merkezinde kontrol ettirmekten çekiniyor musunuz?"

Buna "Hayır" cevabı alınca:

"-O halde" diyor, "mesele yoktur; müsaade ederseniz yarın bir arkadaşımızı Şam'a göndeririz; orada en yüksek hesapçı kim ise bu işi ona hallettiririz. Benim riyaziyeciliğim bu hesap meselesine akıl erdirmeye kâfi gelmiyor. Efendiler, ben namuslu bir adamım. Benimle arkadaş olanların da namuslu olmaları gerektir. Sizin bana bahsettiğiniz hesaplara benim aklım ermiyorsa ve bunu Şam'a gönderip incelemeyi teklif ediyorsam, buna bir şey demeye hakkınız olmamalıdır. Yarın Müfit'i Şam'a göndereceğim."

Mustafa Kemal kuvvetçe ve muhitçe öyle tedbirler almıştı ki, bu hesap sahtekârları ona mukavemet edemeyeceklerdi.

1 Riyaziye: Matematik. (Y.N.)

Kuneytara'dan Şam'a: Müfit

Tertip olunmuş kuvvetler hırsızları çok dikkatli idiler. Onlar Mustafa Kemal'i imha etmeyi düşünmüşlerdi; fakat Mustafa Kemal bunu anlayıp tedbirli bulundu ve arkadaşı Müfit'i Şam'a gönderdi.

Dürzi Sınırlarında Mustafa Kemal

Artık Mustafa Kemal, akılda tutulması lazım gelen adam olmuştur. Osmanlı kuvvetleri Cebelidüruz'la karşı karşıyadır. Osmanlı kuvvetlerinin merkezi "Busrulharir"dir. Osmanlı devrinde bu "Busrulharir" Dürzilerin daima muvaffak oldukları bir merkezdir. Mustafa Kemal orada bir Türk kumandanının mezartaşında şu yazıyı okudu:

"Hüsnü Bey Karrase'de kurban gibi oldu şehit."

Karrase, Mustafa Kemal'in mensup olduğu kuvvetlerin bulunduğu Busrulharir'in yakınında bir yerdir.

Busrulharir merkezinde toplanmış olan Osmanlı kuvvetleri talim ve terbiye ile meşguldürler. Onun yukarısında Dürziler gayet kuvvetli süvari ve piyade kıtalarıyla bir gün bu Osmanlı kuvvetine taarruz ediyorlar. Taarruz eden kuvvetler çok üstündür. Talimhanede bulunan Osmanlı kuvvetlerinin kumandanı derhal Mustafa Kemal'e müracaat ediyor, "Ne yapalım" diyor. Mustafa Kemal cevap veriyor: "Talim ve tatbikatınıza devam buyurunuz."

Kumandan telaşla "Fakat görmüyor musunuz, hücum ediyorlar" demesi üzerine Mustafa Kemal şu cevabı veriyor: "Evet görüyorum, ancak ben onları bilirim; onlar namuslu adamlardır, kendilerine silah kullanmayanlara karşı silah atmazlar."

Nitekim öyle oluyor. Osmanlı kuvvetlerine hücum edenler karşılık görmeyince şaşırıyorlar, konuşacak adam arıyorlar.

Onlarla Mustafa Kemal konuşuyor, kendilerini o gece misafir ediyor, şefleriyle arkadaş oluyor ve ertesi gün hepsini yerlerine iade eyliyor.

Bir Sahtekârlık

Bu hadisenin ertesi günü Şam Jandarma Kumandanı olan bir miralay, tertip olunmuş kuvvetin bulunduğu yere gelmişti. Kumandan Bay Lütfi ile görüşüyordu. Mustafa Kemal de bu toplantıya davet olunmuştu. Şam Jandarma Kumandanı Dürzilerin püskürtülmesinden dolayı Bay Lütfi'yi tebrik ediyordu. Çok namuslu bir adam olan kumandan: "Hayır" diyor, "biz püskürtmedik; onlar gittiler".

Jandarma Kumandanı ısrar ediyordu: "Hayır, bu meseleyi Zatışahane'ye arz ederken mutlak püskültüldü diye yazmak lazımdır" fikrinde bulunuyordu. Şam Jandarma Kumandanı, Zatışahane'ye yazılacak telgrafın müsveddesini kaleme almasını Mustafa Kemal'den rica etti. Mustafa Kemal'in cevabı şu olmuştu:

"-Ben böyle bir sahtekârlığa alet olamam. Esasen ortada galip mağlup da yoktur. Fakat hakikati söylemek lazımsa onlar kazandılar."

Şam Jandarma Kumandanı "Sen henüz cahilsin; Zatışahane'yi anlamamışsın" dedi. Mustafa Kemal bu sersem adama şu cevabı verdi: "Ben cahil olabilirim, fakat Zatışahane olan zatın cahil olmaması ve sizin gibilerin mahiyetini anlayabilmesi lazımdır."

Netice

Bu yazının başındaki ilk cümleye dönelim: Şam'da Hamidiye Çarşısı'nda, üç Türk zabiti. Bu zabitler Mustafa Kemal, Müfit ve Lütfi'dir. Bu Lütfi Havran Harekâtı'nı idare etmiş olan kumandandır. Çarşıda yürürlerken Mustafa Kemal dikkat ediyor. Bay Lütfi'nin ayağında çizme pantolonu var; fakat kundurası bir çizme değil, alelade bir ayakkabıdır. Bu, eğer bir yanlışlık eseri değilse, muhakkak bir sefalet manzarasıdır. Mustafa Kemal bunun sebebini Bay Lütfi'den soruyor. O, şu cevabı veriyor:

"-Kemal, hakikat gördüğün gibidir. Bundan başka pantolonum yok."

Üç arkadaş çarşıda yürüyerek bir köşede, içine ancak iki üç adam sığabilecek, hücre kabilinden bir dükkânın önüne geliyorlar. Burası Tüccar Mustafa'nın[1] ticarethanesidir. Dükkânın önünde duruyorlar. Ayağında ayakkabı yerine nalın bulunan bir adam takır tukur yürüyerek kendilerine doğru geliyor ve dükkânda oturacak yer olmadığı için dükkânın önüne birkaç sandalye koyduruyor. Mustafa Kemal meraklıdır. Dükkânın içini görmek istiyor, giriyor, raflarda birtakım hafif eşya var. Ortada uzun bir masa duruyor. Bunun üstünde felsefeye, inkılaba, sosyalizme, tıbba ait Fransızca kitaplar var. Mustafa Kemal bunları karıştırıyor ve ticarethane sahibine soruyor.

"-Siz tüccar mısınız, filozof musunuz, doktor musunuz, nesiniz?"

Tüccar Mustafa şu cevabı veriyor: "Tüccarım, bu kitaplar eskiden kalmış şeylerdir. Unutmamak için ara sıra okurum."

Aradan günler geçiyor. Bir gece Mustafa Kemal, Müfit, Doktor Mahmut[2] ve Lütfi, Tüccar Mustafa'nın evine gidiyorlar. Şam'ın çıkmaz karanlık bir sokağında bir evin kapısını çalıyorlar. Tüccar Mustafa, elinde bir lamba ile kapıyı açıyor, "Buyurunuz" diyor.

Şam'da dünya karanlıktır; bu ev de karanlıktır. O gece yalnız Doktor veya Tüccar Mustafa'nın elindeki lamba ışık vermektedir.

Toplantı Doktor ve Tüccar Mustafa'nın evinin bir odasında oluyor.

"-İhtilal yapmalı, inkılap yapmalı."

Bunu söyleyen Doktor veya Tüccar Mustafa'dır; devam ediyor:

"-Ben Tıbbiye'nin son sınıfında iken bu emeli takip ettiğim için evvela mehterhanede yattım, sonra sürüldüm. Çok kıymetli arkadaşlarımız vardır, inkılabı yapmalıyız."

Müfit ayağa kalkarak bağırıyor: "Mutlaka yapmalıyız."

Bu kadar ciddiyet ve katiyet karşısında Bay Lütfi: "Ben" diyor, "çoluk çocuk sahibiyim. Namuslu bir adam olduğum için size tabi olurum, fakat benden bir şey beklemeyiniz".

1 Çorum Saylavı [Milletvekili] Dr. Bay Mustafa Cantekin. (*Belleten*'in notu.)
2 Mustafa Kemal'in aşırı inkılapçı arkadaşlarından biri. (*Belleten*'in notu.)

O dakikaya kadar arkadaşlarını sadece dinleyen Mustafa Kemal, "O halde" diyor, "Siz buradan derhal gidiniz; bizim bundan sonra konuşacağımız şeyleri sizin dinlemeniz caiz değildir".

O gittikten sonra orada kalanlar inkılaptan, inkılap yolunda ölmekten bahsettiler. Mustafa Kemal: "Mesele ölmekte değil, ölmeden idealimizi yaratmak, yapmak ve yerleştirmektedir."

Bundan sonra Doktor Mustafa, bütün hararetiyle Mustafa Kemal'e bağlandı.

O gece orada inkılap yolunda çalışmak üzere bir cemiyet kurulmuş ve buna Vatan ve Hürriyet adı verilmişti.

Suriye-Makedonya

Mustafa Kemal Suriye'de mümkün olanı yaptıktan sonra Makedonya'ya geçiyor ve Şam'daki eserini Makedonya'da da kuruyor.

Evrensel ve tarihi işin, 1908 İnkılabı'nın esasını Şam'da, Doktor Mustafa'nın evinde aramak lazım gelir.

"SİNÜS" VE "KOSİNÜS" TERİMLERİ ÜZERİNE*

(3 NİSAN 1937)

Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliği'ne

"Ceyb" ve "Teceyb"in Türkçeleri "Sinüs" ve "Kosinüs"tür.

Sinüs

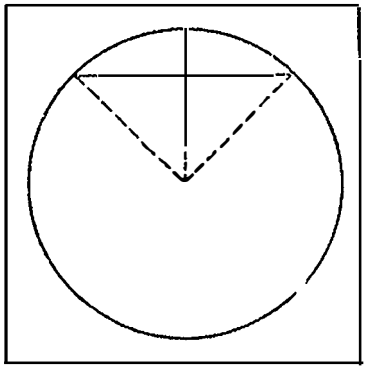
Kısaca izahı şudur: Sinmek. Yakut lehçesinde sadece "sin" sözü, çökmek, çekilmek demektir (Pekarski). Bugün Anadolu'da elastikiğ[1] manasında kullanılmakta olan "süneç" ve bunun diğer telaffuzları olup aynı manayı taşıyan "siniş - sinüş - sinüs" sözleri, "sinmek" sözünün bir türevidir. "Sinik", "sinsi" ve iplik manasına olan "singir" (Pekarski), elastikiğ olan "sinir" hep aynı orijinin türevleridir. "Sinmek" sözünün etimolojik şeklinde başında bulunan vokali yerine konursa, kelime "esinemek - esnemek" şeklini alır. Bunun manası da "elastikiğ olmak"tır. Esnek de elastikiğ demektir. "Sinmek" ile "esnemek" orijinde aynı sözdür.

Yay, Türklerin en eski savaş silahı olduğu dünyaca bellidir. Türkler yaylarının kiriş ipine "sinüğ" yahut "sinüs" demişlerdir. Çünkü o elastikiğdir; oku atmak için ortasından çekilerek çukurlaştırılır. "Ğ"nin "c, s, ş, z" ve bunun kategorisi ile değiştiği Türk dilcilerince bellidir.

Yayın kirişi ile beraber olan şekli, herhangi bir kavisin veteri[2] ile beraber olan şeklinden başka bir şey değildir (Resim 1). Bunun içindir ki, bir kavisin veteri ile onun iki ucuna ulaşan nısıf kuturlardan[3] meydana gelen bir müsellestc[4] veter olan dıl'a[5] "sinüs" denmiştir. Matematikte kolaylık olmak için sonraları tam veter yerine yarı veter alınmış, onun da adı "sinüs" olarak kalmıştır. Elbise yakası, sadır[6] ve kalp manalarına olan "ceyb" (Ahterig[7] ve Kamusu Arabig[8]), Türkçe "sinüs" sözünün anlattığı manayı kapsayamaz. Elbise yakası, bir daire veya bir kavis hatırlatabilir; fakat

* *Ulus*, 3 Nisan 1937, Numara: 5631, s.1, 7; *Türk Dili Belleten*, Ekim 1937, Sayı: 23-26, s.140-143.
1 Elastiki. (Y.N.)
2 Veter: Kiriş. (Y.N.)
3 Nısıf kutur: Yarıçap. (Y.N.)
4 Müselles: Üçgen. (Y.N.)
5 Dıl': Kenar. (Y.N.)
6 Sadır: Göğüs, sine. (Y.N.)
7 Ahterii Kebir. (Y.N.)
8 Kamusu Arabi. (Y.N.)

"sinüs" kavis değil, onun veteridir. Sadır ve kalp, sinmek sözünün bir türevi olan sinenin ancak tercümesi olabilir. Sine, her nefes alış verişte vücudun esneyen kısmıdır. Kalp dahi daima şişen ve büzülen, yani esneyen bir uzuvdur. Bunu yaka demek olan "ceyb" ile ilgilendirmemek doğru olur.

(Resim 1)

Dünya etimologları "sinüs" sözünü başlıca Latinceye dayandırırlar. Hakikatin sanıldığı gibi olmadığını biz değil, *Dictionnaire Étymologique de la Langue Latine* söylesin:

"Sinüs - aynıyla 'muka'ar[1] veya yarım daire şeklinde kat veya büklüm' demektir. Manası: Bir elbisenin meydana getirdiği yarım daire şeklinde kat veya büklüm ki, bunun içinde analar çocuklarını taşırlardı. Bundan şu manalar türemiştir: 'Sadır', yani iltica edilen, üzerine eğilinen yer, 'melce, himaye' vs.

Teknik manaları: Bir ağın dibinin teşkil ettiği cep; bir yelkenin kabartısı; bağcı bıçağının eğri kısmı; yarı daire şeklinde koy. Etimolojisi yoktur."

Bu izahtan anlaşılabilen tek mana, "sinüs"ün anlattığı kiriş yerine onun yayını veya veterin yerine onun kavisini almış olduklarıdır.

İngiliz ilim adamlarının kısmen hakikate temas ettikleri anlaşılıyor. İngilizce büyük *Webster* lügati "sinüs" sözü hakkında şu izahı veriyor:

"İngilizce *sine:* Latincesi 'sinüs'tür ve sadır manasına gelir ki, bir elbisenin göğsü demek olan Arapça 'jaib'i[2] tercüme için kullanılmıştır; fakat bu manada yanlışlıkla 'jaib' diye okunan 'jiba' şeklinden alınmıştır. Bu Arapça kelime 'ok ipi, kavisin veteri' manasına olan Sanskritçe 'jiva'dan gelir ki, bu da Grekçe 'kavisin veteri' manasında olan 'hordi'nin tercümesidir. Hintliler, yarı veteri nazarı dikkate almak ilerlemesini göstermişlerdir."

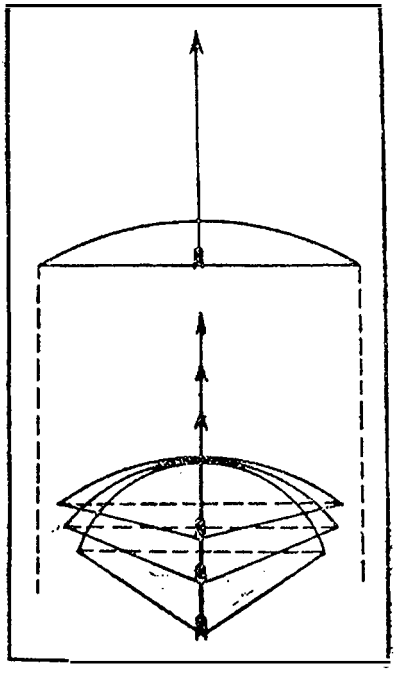
1 Muka'ar: Çukur; içbükey. (Y.N.)
2 Ceyb: Sinüs; cep; gömleğin açıklığı, yarığı. (Y.N.)

Kosinüs

Kosinüs, "ko + sinüs" bileşik teriminden yapılmıştır. Sinüsü biliyoruz.

"Ko"ya gelince; bu söz Türkçede uygun, ahenktar manasınadır (*Radloff, Kitap II, Teleüt Lehçesi*).

"Kosinüs" adı verilen dılı ile "sinüs" arasında değişmeyen bir münasebet ve ahenk vardır. Hakikaten bir yayda "sinüs" düz bulundukça, "koninüs" yoktur (Resim 2). Ok, kirişin ortasına getirilerek geriye çekildikçe, "kosinüs" meydana çıkmaya başlar. Yani "koninüs" okun, yayın ilk bulduğu vaziyetteki ortasından geriye doğru çekilebildiği uzunluğun adıdır. Ok çekildikçe "kosinüs" büyür ve yayın kenarları birbirine yaklaştıkça "sinüs"ün ilk izi olan hat küçülür. Bundan "sinüs" ile "kosinüs" arasındaki münasebet ve ahenk kolayca anlaşılır.

(Resim 2)

"Kosinüs"ün "ko" unsuru *Dictionnaire Étymologique de la Langue Latine*'de yoktur. İngilizce büyük *Webster* lügati "ko"yu izalı için, onun "sinüs"ün komplemanı[1] manasına gelen "Complementis sinüs"ten gelmiş olduğunu yazıyor. Halbuki yukarıda söylediğimiz gibi "ko" sözü "complément" kelimesinin ilk hecesi değildir. Bağımsız bir Türk sözüdür. Eğer yakıştırma yoluna sapılmak mecburiyeti olsaydı, "ko" sözünün

1 Complément (Fr.): Tamamlayıcı şey, ek. (Y.N.)

"complément"dan ziyade "konşu", "komşu" sözleri ile tam alakasını kabul etmek hiç de hata olmazdı. Hakikaten "sinüs" ile "kosinüs" kaim zaviyenin[1] birer dılını teşkil eden, aralarında tam komşuluk münasebet ve ahengi bulunan dılılardır.

Derin saygılarımızı sunarız.[2]

Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji öğrencilerinden
Fahime Güven
Vecihe Kılıcoğlu
Hüseyin Arıtürk

1 Kaim zaviye: Dik açı. (Y.N.)

2 Vecihe Kılıcoğlu (Hatiboğlu), iki arkadaşı ve kendisinin imzaları altında *Ulus*'ta yayımlanan bu yazının Atatürk tarafından yazıldığını belirtmektedir:

> "29 Mart 1937'de *Ulus* gazetesi, Türk Dil Kurumu'nun bir anketini yayımlıyordu. Bu ankette 'ceyb' ve 'teceyb' terimlerinin Türkçelerinin bulunması isteniyor, başaranlara hediye verileceği ilan ediliyordu.
> Türk Dil Kurumu'nda da yetkili bulunan hocalarımız, fakülteden iki arkadaşımla beni yarışmaya katılmak için teşvik ettiler. Üç arkadaş Türk Dil Kurumu'nun sözlükleri yardımı ile bir yazı hazırladık, hocalarımıza gösterip *Ulus* gazetesine gönderecektik. Bir akşam iki motosikletli polisin bizi aradığını söylediler. Polisler Çankaya'dan geldiklerini, ankete vereceğimiz cevabın hazır olup olmadığını sordular ve yazıyı alıp gittiler. Ertesi gün 3 Nisan 1937'de *Ulus* gazetesi büyük puntolarla 'ceyb' ve 'teceyb'in Türkçesinin 'sinüs' ve 'kosinüs' olduğunu yazıyor ve yarışmayı bizim kazandığımızı bildiriyordu. Gazetede çıkan yazıyı hayretle okuduk, bizim gönderdiğimiz yazı ile ilgisi pek azdı.
> O sıralarda Atatürk, okulları geziyor, eski terimlerle yazılı hendese, riyaziye kitaplarını sınıfların ortasında yırtıp atıyordu. Müsellesi mütesaviyüladla yerine eş kenarlı üçgen denilmesini istiyor, geometri, fen ve bilim terimleriyle bunalan gençliği bu terimlerin yükünden kurtarıp öğrenilmesi gereken esas bilgiye yöneltmek istiyordu. Doğudan gelen ağdalı, yüklü, bilim ve fen terimlerini bırakmak, yerlerine Türkçe karşılıklar bulmak, bulamadığımız yerlerde de Batı terimlerinin ortak köklerinden, Türk ekleri ve kuralları ile yeni terimler yaratmak yolunu sağlıyordu.
> Bu görüşle, Çankaya'ya giden yazımızın yerine, ceyb ve teceyb sözlerinin karşılığı olarak sinüs ve kosinüs başlığı altında, yalnız sonucu bizim yazımıza benzeyen bir yazı 3 Nisan 1937 tarihli *Ulus* gazetesinde çıktı. Hem sevindik hem şaşırdık. Atatürk, terimlerimiz hakkındaki kesin ve sağlam görüşünü, Türk aydınlarına *Ulus* gazetesi anketi ile yayımlıyordu." Bkz. Vecihe Hatiboğlu, "Atatürk'ten Anılar", *Türk Dili*, Kasım 1963, Sayı: 146, s.87-88.

Yazı, *Ulus*'ta "Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri adına H. Reşit Tankut"un şu açıklamasıyla yayımlanmıştır:

> "Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliği'nden:
> 29.3.1937'de Ceyb ve Teceyb'in Türkçelerinin bulunması hakkında ilan edilmiş olan müsabakanın müddeti bu akşam bitmiştir.
> Yüzlerce cevaplar alındı. Ekserisinde isabetli noktalar vardır. Bu çok istifadeli ve ciddi alakaya teşekkür ederiz. Kurumca en isabetli olduğu kabul edilen cevap aynen aşağıya alınmıştır. Bu yazıya ait şekiller gazetenize gönderilmiştir. Vaat edilen hediye, eser sahiplerinin adına olarak İş Bankası'na yatırılmıştır." Bkz. aynı yerde.

Atatürk, 31 Mart 1937 günü, Çankaya'da, sinüs ve kosinüs terimlerinin gelişimini Türk Dil Kurumu yöneticilerine söğüt çubuklarıyla anlatmış, bu olay bronz dökümü yapılarak anı biçiminde Türk Dil Kurumu'nda koruma altına alınmıştır. Kurumun kitaplık salonunda sergilenen bronz levha üzerinde şu yazmaktadır: "Türk terminolojisi yapılırken Atatürk Türkçe sinüs ve kosinüs terimlerinin gelişimini bu söğüt çubuklarıyla denedi. Çankaya, 31 Mart 1937 TDK" Bkz. fotoğrafıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Türk Dil Kurumu*, Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 2006, s.120. (Y.N.)

KÖY KANUNU'NUN YILDÖNÜMÜNÜ KUTLAYAN OSMAN GÜNEL VE ARKADAŞINA TEŞEKKÜR*

(8 NİSAN 1937)[1]

Bay Osman Günel ve Arkadaşı

C. Köy Kanunu'nun yıldönümü münasebetiyle bana karşı gösterilen yüksek ve temiz hislere teşekkür eder ve köylü kardeşlere refah ve ilerleme dilerim.

K. Atatürk

* *Çanakkale*, 8 Nisan 1937, Numara: 39, s.1.

1 *Çanakkale*'de telgrafın tarihi yer almamaktadır. 8 Nisan 1937, telgrafın *Çanakkale*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

BELGRAD'A VARAN BAŞVEKİL İNÖNÜ'YÜ TEBRİK*

(12 NİSAN 1937)

Belgrad, 12 (Özel olarak giden Yazı İşleri Müdürümüzden[1]) - Reisicumhur Atatürk burada bulunan Başvekil İsmet İnönü'ye bir telgraf çekerek dost memleketin payitahtına varışından dolayı şahsi memnuniyetini bildirmiş ve kendisini tebrik etmiştir.

* *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1937, Numara: 4638, s.1.
1 Abidin Daver. (Y.N.)

İSPANYOL MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA İSPANYA CUMHURREİSİ AZANA'YI TEBRİK*

(13 NİSAN 1937)

Tel. Ankara, 13.4.1937

Ekselans Reisicumhur Bay Azana
Madrid

İspanyol Milli Bayramı münasebetiyle Ekselansınızdan en hararetli tebriklerimle birlikte gerek kendi şahsi saadetleri gerek İspanya'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimi kabul buyurmalarını rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.30-31; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1937, Sayı: 41, s.91; *Akşam*, 21 Nisan 1937, Numara: 6647, s.2; *Tan*, 21 Nisan 1937, Numara: 721, s.1.

BAŞVEKİL İNÖNÜ'YÜ KABUL EDEN YUGOSLAVYA KRAL NAİBİ PAUL'E*

(13 NİSAN 1937)

Altes Ruayal Kral Naibi Paul
Belgrad

Başvekilimin şahsi dostum kahraman Kral Aleksandr'ın ölmez eserlerine sahne olan güzel payitahtınızda bulunuşu hakkında Altes Ruayalinizin hislerini bildiren telgraflarını aldım. Altes Ruayalinize teşekkür eder, samimi ve daimi dostluğuma inanmalarını rica ederim.

Atatürk

* *Cumhuriyet,* 14 Nisan 1937, Numara: 4639, s.7; *Kurun,* 14 Nisan 1937, Numara: 6915-1035, s.4; *Son Posta,* 14 Nisan 1937, Numara: 2406, s.1, 3; *Akşam,* 14 Nisan 1937, Numara: 6640, s.1, 13; *Ayın Tarihi,* Mayıs 1937, Sayı: 41, s.116.
Telgraf gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 13 (AA) – Başvekil İsmet İnönü'nün Belgrad seyahati dolayısıyla Yugoslavya Kral Naibi Altes Ruayal Prens Paul ile Türkiye Reisicumhuru Atatürk arasında şu telgraflar teati edilmiştir: [...]" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ABDÜLHAK HAMİT'İN ÖLÜMÜ ÜZERİNE AİLESİNE TAZİYE*

(13 NİSAN 1937)

Ulu Türk Önderi Atatürk, Hamit'in ölümüne pek üzülmüş ve şairin ailesine bu hissiyatıyla beraber selamlarının söylenmesini dün akşam İstanbul Valisi'ne emretmiştir.

Büyük Atatürk, Abdülhak Hamit için resmi cenaze merasimi yapılmasını, cenazenin top arabasıyla naklini de emir buyurmuş ve kendi namına merasimde bulunmak üzere özel olarak yaverlerini İstanbul'a göndermiştir.

* *Cumhuriyet,* 14 Nisan 1937, Numara: 4639, s.1, 7.

YENİDEN CUMHURREİSLİĞİNE SEÇİLEN İSPANYA CUMHURREİSİ AZANA'YI TEBRİK*

(16 NİSAN 1937)

İspanya Cumhurreisi Manuel Azana y Diaz Hazretleri'ne

Büyük ve İyi Dost,

Cumhuriyet'in birinci makamına 1942'de son bulacak devre için Mebusan Meclisi'nce seçilmiş olduğunuzdan İspanya Cumhuriyeti Reisliğini üstlendiğinizi bildiren mektubu büyük bir memnuniyetle aldım.

Memleketinizin en yüksek iktidar mevkiini elde etmiş olmanızdan dolayı siz Ekselansı tebrik ederken, Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya Cumhuriyeti arasında hayırlı olarak mevcut olan iyi bağları daha fazla sağlamlaştırmaya gayret buyurulacağına dair verilen teminata teşekkür ederim.

Bu kanaatledir ki, yüksek takdir ve değişmez dostluk teminatının kabulünü rica ederim, Büyük ve İyi Dost.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz yedi senesinin Nisan ayının on altıncı günü tanzim edilmiştir.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.32-33.

YUGOSLAVYA HAKKINDAKİ TELGRAFI ÜZERİNE BAŞVEKİL İSMET İNÖNÜ'YE*

(20 NİSAN 1937)

İstanbul, 21 (AA) - Reisicumhur Atatürk tarafından Başvekil İsmet İnönü'ye Belgrad'dan hareketi günü çekilen ve İnönü'nün eline ancak İstanbul'da değen telgraf sureti aşağıdadır:

Aziz dost ve müttefikimiz Yugoslavya'nın millet ve ordusunun intizam ve kudreti hakkında vuku bulan müjdelerinize derin memnuniyetlerimle teşekkür eder, sizin ve Aras'ın gözlerinizden öperim.

Atatürk

* *Cumhuriyet,* 22 Nisan 1937, Numara: 4647, s.1; *Kurun,* 22 Nisan 1937, Numara: 6923-1043, s.4; *Son Posta,* 22 Nisan 1937, Numara: 2414, s.1; *Akşam,* 22 Nisan 1937, Numara: 6648, s.2; *Tan,* 22 Nisan 1937, Numara: 722, s.8; *Ayın Tarihi,* Mayıs 1937, Sayı: 41, s.10-11.

İNKILAP VE EDEBİYAT HAKKINDA AFET HANIM'A YAZDIRILAN NOTLAR*

(20 NİSAN 1937)[1]

"İnkılabı İkmal Etmek Lazımdır"

1908 yılında bir kış gecesi, Selanik'te, Beyazkule karşısında, Askeri Kulüp'te bir konferans veriliyor. Bu kulüp yeni açılmıştır ve kulüpte askeri konferanslar yeni verilmeye başlanmıştır. Bu tarihten evvel ne kulüp açılabilirdi, ne de konferans vermek mümkün idi. Niçin? Çünkü, memlekette hürriyet yoktu. Hürriyet ancak o sene içinde alınmış gibi idi. "Gibi idi" diyorum; zira o ülküye hakikaten kavuşulmuş mu idi? İşte bazı dimağları yoran bir soru işareti ki, önünde durmadan geçiyoruz.

Konferansçı, tabur komutanlarından Binbaşı Cemil Bey'dir. Kürsüye çıktığı zaman, beraberinde getirdiği birtakım âletleri, dinleyicilerin onları iyi görebilecekleri şekilde yerleştirdi. Bunlar atış öğrenmeye yeni başlayanların kullanacakları basit aletler idi. Komutan söze başladı:

-"Büyük kumandanlarım, değerli arkadaşlarım!.. Beni bu basit atış âletleri arasında görünce, hepinizin dudaklarınız bükülerek gülümsediğinizi fark etmiyor değilim.

* Prof. Dr. Âfetinan, "Atatürk'ü Dinledim: Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları", *Belleten*, c.18, Ekim 1954, Sayı: 72, s.429-439. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.69-76, 271-273.
Afet İnan, Atatürk'ten bizzat dinlediği gibi tuttuğu bu yazıları şu açıklamayla yayımlamaktadır:

> "Atatürk'ün, Cumhurbaşkanı iken, günlük hayatı içinde gece toplantıları mühim bir zamanı işgal ederdi. Devlet adamlarının, edip, şair ve ilim mensupları ile bazı yakın arkadaşlarının hazır bulunduğu bu toplantılarda siyasi, tarihi, edebi, ilmi, toplumsal mevzular üzerinde konuşulur ve münakaşalar edilir ve günlük hadiselerin tahlilleri yapılırdı. Bazen de tarihi olayları bir sıra dahilinde Atatürk kendisi anlatırdı. İşte onlardan bir kısmını 'Atatürk'ü dinlerken ve dinledim' başlığı altında *Belleten*'de yayımlamıştım. 'İnkılabı İkmal Etmek Lazımdır', 'Selanik-Manastır Yolunda' ve 'Edebiyat Nedir ve Edebiyatın Gayesi Ne Olmalıdır?' başlıklarını taşıyan bu yazım da onlardan birkaç örnektir. [...]
> İşte bu çeşitli üç mevzu hakkındaki naklettiğim hatıralarım, Atatürk'ü dinlediğim gibi tutulan yazılardan çıkarılmıştır. Bu suretle, Atatürk'ün fikri hayatının bir cephesini ve bir toplantıda neler konuşulup tespit edildiğini kaydetmek istedim. Buna benzer daha pek çok örnekler vardır." Bkz. *Belleten*, aynı yerde. (Y.N.)

1 Afet İnan, Atatürk'ün bu hatıralarını "Naci (Eldeniz) Paşa'nın da hazır bulunduğu 1937 yılının bir bahar mevsiminde" anlattığını belirtmektedir. 1937 yılını öğrenim gördüğü Cenevre'de geçiren Afet İnan, Nisan ayını Türkiye'de geçirmiştir. *Nöbet Defteri*'ne göre 20 Nisan 1937 günü Atatürk saat 17.30'da uyanmış, Köşk'te çalışmış ve 7.30'da yatmıştır. O gün kabul edilenler defterde "Jandarma Komutanı General Naci Eldeniz, General Keramettin, General Kâzım İnanç, Hasan Saka, Fuat Köprülü, Hacı Mehmet, İsmail Hakkı (Kavalalı), Edip Servet Tör, Fazıl Nazmi, Abdülhalik Renda ve İsmail Müştak Mayakon" olarak kayıtlıdır. Notlar o gün yazdırılmış olmalıdır. (Y.N.)

Bunun için, izninizle bir söz söyleyeceğim. Bu tarihe kadar Osmanlı ordusunda ateşli tüfek kullanmak ve bunları kullanacakları yetiştirmek yasak gibi idi. Ben Harp Mektebi'nden çıkmış bir zabitim. Orada elime tüfek verilmişti; fakat fişeksiz, hatta fişeği ateşleyecek olan mekanizması çıkarılmış bir tüfek... Sınırlarımızı koruma ödevi, üzerlerine yüklenen tecrübesiz askerlerimizin ceplerine beş on fişek verilir, fakat onları kullanmamak için olan şartlar da kafalarına doldurulurdu.

Şimdi artık memlekette hürriyet ilan olundu. Lazımdır ki, Türkiye'yi koruyacak olan Türk ordusu atışı iyi öğrensin, eski babalarımız gibi... Onları burada uzun uzadıya anlatmak, benim ilim çevremin dışındadır. Zaten büyük Türk atalarından herkes gelişigüzel, bilir bilmez ortaya söz atmamalıdır. Onlar büyük idiler, kahraman idiler, ellerindeki silahı en güzel kullanırlardı. Bu konu üzerinde durmayalım. Yakın asırlardan bize, bugünkü Türklere kalmış olan fena mirası bir tarafa bırakalım da, şu gördüğümüz basit aletlerden yeniden işe başlayalım. Bize gerekli olan budur."

Konferansçının çok yanık bir kalple söylediği bu hissi sözler, dinleyicileri derin bir varlığın ne olduğunu düşünmeye sevk etti. Konferans salonunda mutlak bir sükûn vardı; yalnız Binbaşı'nın yüksek sesi işitiliyordu... O, büyük Türk cetlerinin silahşorluğunu, şövalyeliğini açıkça belirttikten sonra, dinleyicilerine dönerek sözüne şu suretle devam etti:

-"Yüksek kumandanlarım, muhterem arkadaşlarım... Size şimdi pek memnun olacağınız tarihi bir hakikati bildireceğim. 1907 yılındayız. Bu tarihte Osmanlı Padişahı Abdülhamit, Osmanlı ordusunda atış talimleri yapılmasına müsaade buyurmuştur. O tarihte bütün dünyada, bütün ordularda atış talimleri için, birbirini tamamlayan nice nice eserler yazılmıştı. Ne yazık ki, bu atış işinin kahramanları olan Türklerin kendi eserleri, kendilerine intikal etmemiş gibi görünüyordu. Abdülhamit'in iradesinden sonra, imparatorluğun her askerlik sahasında bu iradeyi tatbik için başvurulacak eserler aranıyordu.

Suriye, merkezi Şam olan beşinci Türk ordusunun mıntıkasıdır. Bu, büyük bir Türk ordusudur. Bir gün, işte bu işaret ettiğimiz tarihe tesadüf eden günlerden bir gün, Şam'da ordu erkânıharbiyesinin talim ve terbiye şubesinde ortaya bir mesele konmuştur."

Konferansçı Cemil Bey, bir kurmay (erkânıharp) arkadaşının kendisine anlatmış olduğu bu meseleye ait mevzuu dinleyenlere şu suretle izah etti:

-"Ordu Talim ve Terbiye Şubesi Reisi, Şamlı Miralay Şeref Bey'dir. Bu şubede Selim Bey isminde zeki bir Şamlı zabit ve aynı şubede Binbaşı Esat Bey isminde de bir zabit vardır. Aslen Giritli iken Şam'ı vatan edinmiş olan, uzun boylu, çok nazik ve çok zeki bir zat. Bir de Kurmay (Erkânıharp) Müfit (Özdeş) ve diğer başka kurmay subayları.

Şef, şubede bir toplantı yapıyor. Bu toplantı çok ciddidir; çünkü Padişah iradesi icabıdır, artık ordularda atış işi bir tüzüğe bağlanacaktır. Şimdi meselenin müşkül tarafı: Bu talimatı kimin yapacağıdır? Orada karar verildiğine göre, bunu Kurmay Yüzbaşısı Mustafa Kemal hazırlayacaktır.

O, bu vazifeyi nasıl yaptı? Şam kütüphane ve müzelerinde yığılı birçok Türk eserleri vardı. İşte bu kütüphanelerin içine girdi; günlerce aradı, araştırdı ve nihayet

aradığını buldu. Türkler çok zaman evvel atış üzerine eserler yazmışlar ve bu eserleri dünyaya hediye etmişlerdi. O, hazineye kavuşmuştu. Fakat, yalnız arkadaşlarına değil, bütün Türk dünyasına imparatorluk içinde düşünülen ve konuşulan meselenin ilkel anahtarını bulduğunu izahlı bir tarzda bildirmek istiyordu. Çünkü bu buluş onun askerlik hayatında ummadığı bir saadet idi. O, ne bulmuştu? Yazılış tarihi itibariyle yüzler ve yüzlerce sene evveline götürebileceğimiz bir Türk eseri. Asıl olan bu ve bundan önce gelen Türk eserleri olduğundan şüphe yoktu. Avrupalılar bunlardan yüksek derecede istifade etmişler ve son silah gelişme ve keşiflerine göre bu esası sağlamlaştırmışlardır; buna itiraz edecek değiliz. Yalnız burada ısrar ile üzerinde durulacak nokta şudur: Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Sultan Hamid'in iradc ve müsaadesiyle atış için bir eser, isterseniz buna eser demeyelim de talim diyelim, işte bu talimatı yazan, eserini vücuda getirirken, Batılı kaynakların hiçbirine başvurmamış, bütün ilhamını Şam kütüphanelerinde bulduğu eski bir Türk eserinden almıştır. Onun bulup bir program haline koyduğu eser makbule geçti ve bugün bize kadar gelmiş bulunuyor. İşte benim size şimdi söylediğim şeyler, onun görüşüne ve dünyanın eski Türk buluşları önünde adım uyduruşuna bir başlangıçtan başka bir şey değildir."

Konferans bir saatten fazla sürmüştü. Dinleyiciler istifade etmişler, fakat aynı zamanda çok yorulmuşlardı.

Konferansçı sözünü bitirdikten sonra, herkes birer birer dağılmaya başladı. Çok geçmeden konferans salonu boşalmıştı. Yalnız üç beş asker, kulübün lokantasında oturuyorlar ve konuşuyorlardı. Bu askerlerden biri de Mustafa Kemal idi. Ötekiler Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli Savunma Bakanı olan General Kâzım Özalp, diğeri Ankara Vali ve Kumandanlığını yapmış, sonraları Toroslar'da da kumanda etmiş, nihayet mebus olmuş olan rahmetli Nuri Conker'di. Bunlar arasında mevcut bulunmadığı halde Mustafa Kemal'in hatırlayıp, orada var saydığı, Fethi Okyar (Londra Büyükelçisi, 1937)... ve daha bazı kıymetli asker arkadaşları...

Mustafa Kemal, arkadaşı Binbaşı Cemil Bey'in konferansından memnundur, onun sözlerinden çok duygulanmıştır, yeni ilham almış gibidir. Bir aralık arkadaşlarına şu sözleri söylüyor:

-"İnkılabı ikmal etmek lazımdır. Biz bunu yapabiliriz. Ben bunu yapacağım. O zaman için düşündüklerimi size kısaca anlatayım: Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun yüksek sayılan kumandanları benim için yoktur. Ordu kumanda sicilleri için, ben son (sınır limit) olarak binbaşıyı kabul ediyorum. Geleceğin büyük kumandanları bunlar olmak gerektir. Sicil defterlerinin binbaşıya kadar olanlarını muhafaza edeceğim, üst tarafını yaktıracağım."

Arkadaşlarından biri, bu söz üzerine, buna itiraz ediyor ve bu büyük tasfiye işinin nasıl yapılabileceğini anlamak istiyor. Mustafa Kemal'in cevabı şudur:

-"Evet, binbaşıdan yüksek olanlar aybaşında benim teşkil edeceğim bürolara gelip maaşlarını istedikleri zaman, büro şefleri defterleri dikkatlc inceledikten sonra 'Efendim defterde sizin isminiz yoktur, sizi tanımıyoruz' diyeceklerdir."

Mustafa Kemal'in arkadaşlarından biri soruyor:

-"Bundan sonrası ne olacak?"

Mustafa Kemal, tereddüt etmeden şu cevabı vermiştir:

-"Bundan sonra ne olacağını, yapacağımız inkılap gösterecektir" ve sözlerine devam ederek daha kati ifade ile:

-"Evet, inkılap yapacağız. Bugüne kadar yapılan inkılap kâfi sayılmaz. Fazlasını yapacağız. Memleketi bin bir akılsızın eline ve keyfine bırakamam. Bu çok adamların yerine, birkaç kafa ile yetinebilirim. Mesela Kâzım Köprülü'yü (Özalp) Harbiye Nâzırı yapacağım. Nuri'yi (Conker) kumandan ve idare şefi yaparım. Fethi'yi (Okyar) yeni inkılapçı Türkiye'nin temsilcisi sıfatıyla Avrupa'ya gönderirim...

Sofrada hazır bulunan öteki arkadaşları derhal soruyorlar:

-"Ya bizleri efendim?"

Mustafa Kemal şu cevabı veriyor:

-"Sizler de göstereceğiniz değer ve faaliyet nispetinde birer vazife alırsınız."

Sofradaki arkadaşlarından biri (Nuri Conker) Mustafa Kemal'in geleceği kucaklayan bu sözlerine ahenkli bir kahkaha ile gülüyordu. Mustafa Kemal, kahkahasını bir türlü yenemeyen bu arkadaşının sükûnet bulmasını bekledikten sonra, ona sordu:

-"Niçin gülüyorsun?"

Gülen arkadaşı cevaben:

-"Seni düşünüyordum da, onun için... bütün bu işler içinde sen ne olacaksın?"

Mustafa Kemal, bu soruya açık cevap vermeden, yalnız şu genel cümle ile karşılık vermiştir:

-"Ben mi? Ben de sizleri o makamlara koyabilen olacağım."[1]

Askeri Manevralar İçin Mustafa Kemal Selanik-Manastır Yolunda

"Nev-i insan haşredek ta'zim ederler âdına
Kim feda-yı nefsederse cinsinin imdadına"

Ziya Paşa

Osmanlı İmparatorluğu'nun Makedonya ordu merkezi, 1908 Hürriyet İnkılabı'ndan sonra, yine askeri ve siyasi olayların bir bölgesi halindedir. Çünkü bilindiği gibi asıl hür fikirler, burada bir münevver zümre içinde oluş halinden, ordu mensupları sayesinde fiili bir hareket safhasına geçebilmiştir.

1 Kaynakta, burada, Afet İnan'ın şu açıklaması yer almaktadır:

"1908 tarihinde Selanik Askeri Kulübü'nde konuşulmuş olan bu sözleri, ben 1937 tarihinde Çankaya'da Atatürk'ü dinleyerek hemen aynen yazmıştım.
II. Meşrutiyet'te hürriyet ilanı ile yapılan harekette, Türk inkılabının eksik kaldığını ve bu inkılabı bizzat tamamlayacağını bir erkânıharp kolağası iken söylemiş olan Mustafa Kemal, idealinin yörüngesi üstünde hiç şaşmadan ve sapmadan yürümüş ve bütün siyasi hayatı boyunca daima 'inkılapları ikmal etmek' gayesini gütmüştür." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

Hürriyet ilanından sonra Makedonya ordu merkezinde askeri manevralar yapılmaktadır. Bunlarda faal bir hizmet ifa eden Büyük Kumandanlık Erkânıharbiyesi'nde talim ve terbiye kısmının şefi Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) Mustafa Kemal'dir.

1909 yılında Selanik'teki kumanda ve erkânıharbiye (kurmay) heyeti bir garnizon tatbikatı yapmak için Manastır'a gidiyor. Heyeti taşıyan trenin bir kompartımanında iki arkadaş, hoca ve talebesi, Binbaşı Naci (Paşa) ve Mustafa Kemal oturuyorlar.

Bir aralık Naci Paşa, mahzun bir eda ile Mustafa Kemal'e büyük Türk Şairi Ziya Paşa'nın şu iki beytini okuyor:

"Yarab, ne eksilirdi deryayı izzetinden
Peymane-i vücuda zehrab dolmasaydı,
Azâdeser olurdum âsibi derd-ü gamdan,
Ya dehre gelmeseydim, ya aklım olmasaydı."[1]

Hocasından bunu işiten Mustafa Kemal, kısa bir düşünüşten sonra "Hocam, büyük Türk Şairi vücut peymanesini zehrab ile dolduracağına bu peymaneye zehrab katmamasını isteseydi, yani:

'Yarab, ne eksilirdi deryayı izzetinden
Peymane-i vücuda zehrab katmasaydın'

deseydi daha uygun bir şey söylemiş olmaz mı idi? Görüyorum ki, bu sözler bir acının ifadesidir; bununla beraber ben henüz bunu iyi kavrayamadım" diyor.

Bu hatırayı, Atatürk, Naci (Eldeniz) Paşa'nın da hazır bulunduğu 1937 yılının bir bahar mevsiminde tekrarlıyordu.

General Naci Eldeniz, Atatürk'ün hocası idi. Onu gördüğü zaman daima kendisine saygı ile hitap eder, onun nazik ve asil hareketlerini överdi. Naci Paşa'nın aynı zamanda hisli şiir okumasını, 28 yıl sonra hatırlayan Atatürk, bu beyitlerin manaları üzerinde tahliller yapmak için bu mevzuu açmış gibi idi. O, Ziya Paşa'nın bu ahenk ve sanat dolu mısralarını yeniden tekrarladığı vakit, bilhassa "âsibi derdü gam" tabirleri ve manası üzerinde tahliller yaparak demiştir ki:

"Büyük Türk şairlerinin, geçmişin ıstıraplarını Türk milletine anlatmak için böyle kelimeler kullanmaları lojik[2] olmamakla beraber, büyük insafı, Türklüğün mantalitesi insafı, bunun mantıki olarak içine girmektedir."

Atatürk, Naci Paşa'nın yanında bulunması vesilesiyle bu mısraları tekrar okutup ve kendisi de tekrar ederken:

"Eski devirlerde Türk vicdanlarını elemle saran bu iki beyitteki acı ve acıklı kelimelerin artık Ziya Paşa devrindeki manasının bugünkü Türkiye Cumhuriyeti çocuklarına yabancı olması lazım geldiğini" bilhassa söylemek istiyordu.

1 Peymane: Kadeh; zehrab: acı su, zehir; azâdeser: rahat, gailesiz; âsibi derd-ü gam: dert ve gam belası; dehr: dünya. (Y.N.)
2 Logique (Fr.): Mantıklı. (Y.N.)

General Naci Eldeniz, Selanik-Manastır yolunda tren kompartımanında, Ziya Paşa'nın başka bir beyitini de okuduğunu hatırlatarak, şunu da okudu:

"Nev-i insan haşredek ta'zim ederler âdına,
Kim feda-yı nefs ederse cinsinin imdadına."

Atatürk, bunları aynen şu cümle ile nesre çevirdi:

"Hemnevinin[1] yardımına hayatını her kim feda ederse, beşeriyet onun adını haşre[2] kadar tazim ile anar."

Naci Paşa, 1909 yılında Selanik-Manastır yolu üstünde okuduğu bu beyitlerin birinin milli, diğerinin beşeri olmak üzere iki saiki olduğunu izah etmek istiyordu.[3]

Edebiyat Nedir? Edebiyatın Gayesi Ne Olmalıdır?

Bu münasebetle Atatürk'ün bu toplantısında biraz sonra konuşma mevzuu edebiyata intikal etmiştir (yıl 1937): Edebiyat nedir? Osmanlı devrinde ve bugüne kadar Cumhuriyet rejiminde edebiyat sözünden ne anlaşılıyor? Mekteplerde edebiyat nasıl okutuluyor? Cumhuriyet çocuklarına edebiyat ne yolda ve hangi gaye ile öğretilmelidir?

Orada hazır bulunanlardan biri, bugünkü edebiyat öğretim sistemine karşıdır. Bugünün programını edebiyattan beklenen hizmete uygun bulmuyor; ona göre bugünkü

1 Hemnevi: Hemcins, türdeş. (Y.N.)
2 Haşr: Kıyamet. (Y.N.)
3 Kaynakta, burada, Afet İnan'ın şu açıklaması yer almaktadır:

"Atatürk her vesile ile eski bir hatırasını andığı vakit, o vakadan bir netice çıkarmayı daima telkin etmiştir ve bunu yapmak kendisinin de âdeti idi.
Şimdi bunlardan biz de bir netice ve özet çıkarmak istersek, bu naklettiğim kısımlarda, 1909 yılında Türk ordusu mensuplarının Makedonya'daki bazı hayat safhasının açıklandığını görürüz:
1- Selanik'te Askeri Kulüp'te mesleki bilgilerin artırılması için konferanslar veriliyor.
2- Mustafa Kemal Şam'da askeri vazifesini görürken bir talimatname hazırlanmasını üzerine aldığı vakit, kütüphanelerde araştırma yapmış ve eski bir Türk eserinden kaynak olarak istifade etmiştir.
3- Hürriyet ilanından sonra, Makedonya ordusu çeşitli manevralar yapmaktadır. İşte bu manevralardan birine giden heyette Mustafa Kemal ve Naci Paşa, tren kompartımanında, edebi bir hasbıhal yaparken, Ziya Paşa'nın beyitlerindeki fikirler üzerinde, 1909'da olduğu gibi 1937'de de toplumsal ve milli duygularla tahliller yapmışlardır.
M. Kemal tarafından, asıl şairin kullandığı kelimenin değiştirilmesine gelince, Büyük Şair'in 'zehrab dolmasaydı' yerine 'zehrab katmasaydı' sözlerinde, düşünülecek olursa, hakikaten büyük manalar bulunmaktadır. Nitekim, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde İstiklal Savaşı esnasında, kara günlerin acısı içinde, kürsüden bir hatibin okuduğu Namık Kemal'in:
'Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yok mudur kurtaracak bahtı kara mâderini'
mısraına M. Kemal derhal bu mısradaki sözleri değiştirerek:
'Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini
Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini'
dediği İstiklal Savaşı'mızın tarihine geçmiş bir olay değil midir?
İşte böylece, her devrin cemiyet hayatında Atatürk'ün dediği gibi bilhassa zihinlerdeki inkılapları ikmal etmek lazımdır. Çünkü cemiyetler daima bir oluş halindedir. İnkılaplar ileri atılma ve medeni olma mücadelesidir." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

edebiyat öğretimi fikre ve ruha hitap etmeyen bir şekilde yapılmaktadır; halbuki edebiyatın rolü bu değildir; onun daha geniş ve kapsamlı bir hizmet sahası vardır.

Atatürk, bunun üzerine o arkadaşına, edebiyatın nasıl okutulması ve ne suretle programlaştırılması uygun olacağını sordu. Bu arkadaşının cevabı, kara tahta üstüne[1] şu suretle tespit edilmiştir:

1- Ona tahlil ve sentez kabiliyeti vermek,

2- Ona dünyayı ve insanlığı anlatmak,

3- Onu bir üsluba sahip kılmak,

4- Onu başlı başına ve yardımsız çalışabilir hale koymak,

5- Onu bütün bu vasıf ve kıymetleriyle mensup olduğu sosyeteyi yükseltebilecek surette yetiştirmek.

Bütün bu mesaide, özel ve genel tarih ve bu tarihten en ileri gitmişlerin, yani devletçilikte, askerlikte, bütün ilim ve fen teknik branşlarında, ekonominin bütün safhalarında[2] incelenmeye ve örnek alınmaya en çok değer eserleri ve eser sahiplerini tanıtmak, öğretim sisteminin temel taşları olmalıdır.

Bundan sonra Atatürk, edebiyatla alaka ve uğraşını bildiği diğer bir arkadaşına şu soruyu sordu:

-"Osmanlı devrinde ve Cumhuriyet rejimine kadar olan zamanlarda edebiyattan ne anlaşılırdı? O devrin mekteplerinde edebiyat nasıl okutulurdu? Nihayet bugün, edebiyat öğretimi ne suretle yapılmaktadır?"

Atatürk'ün bu sorusuna cevap veren o arkadaşı, öğretim hayatından çekileli çok seneler olduğu ve bugünkü edebiyat öğretim programlarını bilmediği için şimdiki öğretim sistemine dair bir şey söyleyemeyeceğini, Osmanlı devrinde, Tanzimat'tan evvel ve onu müteakip zamanların edebiyat anlayışları ve öğretimleri hakkındaki malumatını ve edebiyatın lafız ve mana sanatlarından bahseden bir ilim olarak okutturulageldiğini ve her halde kara tahtaya yazılan gayelere göre bir edebiyat dersi okumadığını bildirdi.

Bunun üzerine, Atatürk şunları dikte ettirdi:

-"Osmanlı devrinde ve bugüne kadar geçen Cumhuriyet çağında ve bundan evvelki Türk kültürel çağlarında ve hatta bütün kültürel edebiyat sosyetelerinde, edebiyat denildiği zaman şu anlaşılır:

'Söz ve manayı, yani insan dimağında yer eden her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları çok alakalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı...' Bunun içindir ki, edebiyat ister nesir halinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, bilhassa musiki gibi güzel sanatlardan sayılagelmektedir.

İnsanlıkta en müspet ilim ve en ince teknik esaslarına dayanan, hayatla ve kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek bir idealist meslek dahi kendini içinde bulunduğu topluma anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahra-

1 Atatürk'ün Çankaya'daki bu toplantı salonunun bir tarafında daimi olarak bulunan elektrikle dönen bir kara tahta vardı. Bu tahtalar Florya'da ve Dolmabahçe Sarayı'nda da bulunuyordu. Bu tahtalardan biri, bugün Türk Tarih Kurumu toplantı salonundadır. (Afet İnan'ın notu.)

2 *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*'de "sahalarında" şeklinde. (Y.N.)

manlık yolculuğunu hazırlayabilmek için, uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı vasıtayı edebiyatta bulur.

Bu itibarla, edebiyatın her insan cemiyeti ve bu cemiyetin bugünü ve geleceğini koruyan ve koruyacak olan her teşekkül için en esaslı terbiye vasıtalarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılır.

Bunun içindir ki, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı[1] edebiyat öğretiminde şu noktalara bilhassa ehemmiyet ve kıymet vermelidir:

A) Türk çocuğunun kafasını, tabii yaratılışındaki dikkat ve itinaya göre oluşturmak. Bu, Cumhuriyet'in sıhhi düzeni ile alakadar olan vekâlete de düşen bir vazifedir.

B) Güzel muhafaza edilen Türk kafa ve zekâlarını açmak, yaymak, genişletmek. Bu, bilhassa Kültür Bakanlığı'nın vazifesidir. Bununla birlikte olarak, kabiliyetli Türk çocuk kafalarına müspet ilim ve maddi teknik kavramlarını yalnız teorik olarak değil, aynı zamanda pratik vasıtalar ile de yerleştirmek.

C) Bir taraftan da Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerini hiç zorlamadan, natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye onları alıştırmak.

Bunlar yapılınca netice şu olacaktır: Türk çocuğu konuşurken onun beyan tarzı, Türk çocuğu yazarken onun ifade üslubu, kendisini dinleyenleri onun yürüdüğü yola götürebilecek, Türk çocuğu bu kabiliyeti sayesinde kendisini dinleyen veya yazısını okuyanları peşine takarak yüksek Türk ülküsüne iletebilecek, ulaştırabilecektir.

Bu edebiyat anlayışı, böyle bir edebiyat öğretimi sayesindedir ki, edebiyat sözünden anlaşılan amaca varmak mümkün olabilir."[2]

1 Maarif Vekâleti'ne o zaman verilen isimdir. (Afet İnan'ın notu.)

2 Baha Arıkan, ağabeyi Saffet Arıkan tarafından bu gece tutulduğu anlaşılan notlara yazılarında yer vermektedir:

"Rahmetli ağabeyimiz Saffet Arıkan, 1947 senesi Kasım ayının 27. günü, 59 yaşında iken hayata gözlerini yummuştu. Rahmetli, yazılı hatıralar bırakmamıştır. Kendince ehemmiyetli gördüğü bazı kâğıtları, ayrı ayrı zarflar içerisinde saklamış, bu kâğıtlar için dahi bir açıklama yapmamıştır.

Bu kâğıtları bir kere daha elden geçirirken, küçük bir zarf içerisinde itina ile saklanmış, yalnız bir yüzleri yazılı, altı adet kâğıda rastladık. Yazı, rahmetlinin kendi el yazısıdır. Ancak yazılış tarzından, çok acele bir surette yazıldığı, adeta not tutulduğu anlaşılmaktadır. Esasen ilk sayfanın başında kırmızı kurşun kalemiyle 'Ata'nın emirleri' diye bir kayıt konulmuş, altı yine kırmızı kurşun kalemiyle çizilmiştir. Konudan ve 'Ata'nın emirleri' başlığından, bu yazıların, merhum Arıkan'ın Maarif Vekili atandığı zaman, Atatürk tarafından kendisine dikte ettirilmiş direktifler olduğu anlaşılmaktadır.

İri karakterli harflerle altı sayfa teşkil eden bu direktifler, konuları itibariyle, Türk çocuğunun genel eğitim karakteri, dil bilgisi, edebiyat bilgisi, tarih bilgisi diye dört bölüme ayrılmıştır. Tek bir kelime dahi ilave etmeden notları olduğu gibi aynen naklediyoruz.

Türk çocuğunun genel olarak eğitimi için deniliyor ki:

'I- Türk çocuğunun kafasını tabii yaratılışında dikkat ve itina ile oluşturmak. Bu, T.C.nun [Türk çocuğunun] hayatıyla meşgul büyük bir vekâlete teveccüh eder.

II- K.B. [Kültür Bakanlığı], güzel muhafaza edilmiş olan bu T.C. [Türk çocuğu] kafalarını ve zekâlarını açmak, yaymak, genişletmek, sonra bu kabiliyetli T.C. [Türk çocuğu] kafasına müspet ilim ve maddi teknik kavramlarını, yalnız teorik değil, pratik vasıtalarla yerleştirmek.

III- İşte bu mesai arasında T.C.nun [Türk çocuğunun] kafalarındaki temerküzleri, karakterlerindeki sağlamlıkları, duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, onları olduğu gibi natürel alıştırmak. İşte bu sayede şu olacaktır ki, T.C. [Türk çocuğu] konuşurken onun beyanı, onun beyanındaki üslubu, kendisini dinleyenleri, onu dinleyenlerin hepsini peşine katarak yüksek T. [Türk] ülküsüne ulaştıracaktır.

Edebiyatta bu amaca varmak için T.C.nin K. [Kültür] Bakanlığı teşkilatına düşen vazifede dikkat olunacak noktaları kaydetmeyi uygun buluruz.
1- Edebiyat,
A- Ona dünyayı, insanlığı anlatmak,
B- Ona tahlil ve sentez kabiliyeti vermek,
C- Türk çocuğunu bir üsluba sahip kılmak,
D- Onu başlı başına yardımsız çalışabilir hale koymak,
E- Çocuğa bütün bu vasıf ve kıymetleri onu mensup olduğu sosyeteyi yükseltmek ülküsünde yetiştirmek.
Bütün bu mesaide özel ve genel tarih ve bu tarihte en ileri gitmişlerin, yani devletçilikte, askerlikte, bütün ilim, fen ve teknik branşlarında, ekonominin bütün safhalarında incelenmeye ve örnek alınmaya en çok yarayan eserleri ve eser sahiplerini tanıtmak, öğretimi sistematik'
Türk Dili Dersleri başlıklı direktifte de şu mütalaalar vardır:
'• Böyle bir ders, genel, ulusal ve dünyasal bir ders olacak.
• Bu dersin programını ve verilecek dersleri, isimleri geçen daireler ('isimleri geçen daireler'in hangi daireler olduğuna dair notlarda bir kayıt yoktur), daha evvel Atatürk'le görüşüp tespit edileceklerdir.
• Bunda kasıt: İlkmektep çocuklarından başlayarak ileri sınıflara gidecek çocuklara öğretilecek bilgilerde kullanılacak sözlerin Türk asıllarını ve Türkçe asıllardan türer olduklarını daha evvelden öğretmektir.'
Direktiflerin altıncı kâğıdında tek bir paragraf vardır. Bu paragraftan, bizim anlayabildiğimize göre, Büyük Atatürk'ün, Avrupa'da tahsil edenlerin, staj devrelerini, memlekette mensup oldukları branşlarda geçirmelerini istediği anlaşılmaktadır. Paragrafı aynen alıyoruz:
'Avrupa'da fen ve doktorluk tahsil edenler dışındakiler memlekete dönecekler, mensup oldukları branşı Türkiye'de ikmal edeceklerdir.'
Direktifler bunlardan ibaret bulunmaktadır. [...]" Bkz. el yazısı notları fotokopisiyle birlikte aktaran: Baha Arıkan, "Atatürk ve Kültür", *K. Atatürk Yolu*, 1 Nisan 1959, Yıl: 1, Sayı: 2, s.7-9; *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1968, Numara: 15926. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.895. (Y.N.)

TAHRAN'DA İMZALANAN ANTLAŞMALAR DOLAYISIYLA İRAN ŞEHİNŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'YE*

(24 NİSAN 1937)

Majeste Emperyal Rıza Şah Pehlevi
Tahran

Memleketlerimiz arasında bu derece mesut bir surette mevcut sıkı bağları daha ziyade kuvvetlendirecek olan muhtelif antlaşma ve sözleşmelerin payitahtınızda imzası münasebetiyle Majestenizin bildirmek lütfunda bulundukları temennilerden pek ziyade mütehassis oldum.

Her gün ve her fırsattan yeni kuvvetler alacağından emin olarak Majestelerine, şahsi saadetleriyle asil İran milletinin refahı hakkındaki en samimi temennilerimi yollamaya cesaret eder ve sarsılmaz dostluğumun teminatının kabulünü rica eylerim.

Kamâl Atatürk

* *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1937, Numara: 4650, s.5; *Akşam*, 25 Nisan 1937, Numara: 6651, s.1, 4; *Son Posta*, 25 Nisan 1937, Numara: 2417, s.3; *Tan*, 25 Nisan 1937, Numara: 725, s.1, 10; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1937, Sayı: 41, s.91. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.581; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.545.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Ankara, 24 (AA) - Tahran'da Türkiye ile İran arasında muhtelif antlaşma ve sözleşmelerin imzası münasebetiyle Majeste Rıza Şah Pehlevi ile Reisicumhur Atatürk arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

23 NİSAN BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(24 NİSAN 1937)

Ankara, 24 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

23 Nisan Bayramı münasebetiyle yurdun her tarafından gelen ve vatandaşların sevinç ve yüksek hislerini bildiren yazılara teşekkürlerini iletmeye, Cumhurbaşkanı Atatürk, Anadolu Ajansı'nı ödevlemiştir.

* *Cumhuriyet,* 25 Nisan 1937, Numara: 4650, s.3; *Kurun,* 25 Nisan 1937, Numara: 6926-1046, s.1; *Tan,* 25 Nisan 1937, Numara: 725, s.3; *Akşam,* 25 Nisan 1937, Numara: 6651, s.2; *Son Posta,* 25 Nisan 1937, Numara: 2417, s.1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.867.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA YUGOSLAVYA KRAL NAİBİ PRENS PAUL KARAGEORGEVİÇ'İ TEBRİK*

(27 NİSAN 1937)

Tel. Ankara, 27.4.1937

Ygoslavya Kral Naibi Altes Prens Paul Karageorgeviç
Belgrad

Doğumları yıldönümü münasebetiyle Alteslerine en hararetli tebriklerimle beraber, kendi şahsi saadetleriyle dost ve müttefik asil Yugoslavya milletinin refahı ve yükselişi hakkındaki samimi temennilerimi takdim etmekle özel bir sevinç duymaktayım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Yugoslavya'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.345; *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1937, Numara: 4661, s.3; *Son Posta*, 6 Mayıs 1937, Numara: 2428, s.3.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA JAPON İMPARATORU HİROHİTO'YU TEBRİK*

(28 NİSAN 1937)

Japon İmparatoru Majeste Hirohito
Tokyo

Doğumları yıldönümü münasebetiyle Majestclerine en hararetli tebriklerimi takdim ile iftihar eder ve şahsi saadetleriyle Japonya'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimin kabulünü rica eylerim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 40-3'te bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1937, Numara: 4661, s.3; *Son Posta*, 6 Mayıs 1937, Numara: 2428, s.3.

ALMAN MİLLİ BAYRAMINI TEBRİK DOLAYISIYLA ALMAN REICH BAŞKANI VE ŞANSÖLYESİ HITLER'E*

(30 NİSAN 1937)

Tel. Ankara, 30.4.1937

Ekselans Bay Adolf Hitler
Almanya Reisicumhuru
Berlin

Almanya milli bayramı münasebetiyle Ekselanslarına hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Almanya'nın refahı için olan samimi temennilerimi arz ile şeref duyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.164; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.206.

AVUSTURYA MİLLİ BAYRAMINI TEBRİK DOLAYISIYLA CUMHURBAŞKANI MIKLAS'A*

(30 NİSAN 1937)

Tel. Ankara, 30.4.1937

Ekselans Bay Miklas
Avusturya Cumhurbaşkanı
Viyana

Milli bayram münasebetiyle Ekselansınıza en hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Avusturya milletinin refahı için beslediğim hararetli temennilerimi arz ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birliktc aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.392-393; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.206.

YEDEK SUBAY OKULU KOMUTANI KURMAY YARBAY BEHZAT KÖKER'E*

(30 NİSAN 1937)

Ankara, 30 Nisan 1937

Kurmay Yarbay Behzat Köker
Yedek Subay Okulu Komutanı
Pangaltı-İstanbul

Telgrafınızı aldım. Büyük Türk ordusunun mühim ve değerli unsurlarından biri olan yedek subayların hakkımdaki yüksek duygularından ve bunun yeni nişanesinden çok mütehassis oldum.

Teşekkür eder, kendilerine şerefli vatan hizmetlerinde muvaffakiyetler dilerim.

K. Atatürk

* Klişesiyle birlikte aktaran: *Yedek Subay Okulu,* Ankara, 1942. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V,* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.190; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.867.

TUNCELİ TENKİL HAREKÂTINA DAİR BAKANLAR KURULU KARARI*

(4 MAYIS 1937)

4 Mayıs 1937

Başvekâlet
Kararlar Müdürlüğü
Sayı:
Gayet Gizlidir

Karar

Son günlerde Tunceli'de vukua gelen hadiselere dair raporlar 4.5.1937 tarihinde Atatürk'ün ve Mareşal'in huzurları ile incelenip okunarak aşağıdaki sonuca varılmıştır:

1. Toplanan kuvvetlerle Nazımiye, Keçizeken (Aşağı Bor), Sin, Karaoğlan hattına kadar, şiddetli ve tesirli bir taarruz hareketi ile varılacaktır.

2. Bu defa isyan etmiş olan mıntıkadaki halk toplanıp başka yere nakil olunacaktır. Ve bu toplanma işi de köylere baskın edilerek hem silah toplanacak, hem bu suretle elde edilenler nakledilecektir. Şimdilik 2000 kişinin nakli tertibatı hükümetçe ele alınmıştır.

Değerlendirme:

Sadece taarruz hareketiyle ilerlemekle yetindikçe isyan ocakları daimi olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki, silah kullanmış olanları ve kullananları yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri tamamen tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak lüzumlu görülmüştür.

Not: Malatya'dan ve Ankara'dan gönderilen kuvvetlerin cepheye ulaşmaları ve cephedeki kuvvetlerin ufak tefek talimleri ve istirahatları ve bundan başka Diyarbakır'dan gelecek taburun vazifelendirilmesi, bütün bunlar düşünülerek bir hafta sonra, yani 12 Mayıs'ta ileri harekete başlanabileceği anlaşılmaktadır.

Not: Paraya acımaksızın içlerinden çok adam kazanıp kullanmaya çalışmak lazımdır.

* *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)*, T.C. Genelkurmay Harp tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara, 1972, s.491. Ayrıca bkz. *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları II*, Yeniden Düzenlenmiş 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Nisan 2011, s.217-218; Doğu Perinçek, *Kemalist Devrim-7/ Toprak Ağalığı ve Kürt Sorunu*, 3. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2010, s.125.

HATIRAT TUTMASI İÇİN SABİHA GÖKÇEN'E TAVSİYE*

(4 MAYIS 1937)

Türkiye
Riyaseticumhur Başyaverliği

Çankaya
4.5.937

Bayan S. Gökçen

Atatürk, Büyük Bayan ve diğer bütün arkadaşlar hakkınızda verilen muvaffakiyet malumatından çok memnun oldular. Büyük Bayan da gözlerinden öper ve tebrik eder. Günü gününe hatırat tutmanızı Atatürk tavsiye etti. Ne gibi arzularınız varsa telgrafla ve ayrıca mektupla bildiriniz. Rahatınız iyi midir? Bu mektubu acele yazdım. Kumandan İsmail Hakkı ile gönderiyorum. Selam.

Başyaver
Celal Üner

Hakkınızda yazılan rapor suretini Zeki Bey'e de gönderdim. O da çok memnun oldu.

C.Ü.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Sabiha Gökçen, *Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, Anıları Kaleme Alan: Oktay Verel, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1982, s.47 vd.

HINDENBURG BALONU FELAKETİNDEN DOLAYI ALMANYA CUMHURREİSİ VE BAŞVEKİLİ HITLER'E TAZİYE*

(9 MAYIS 1937)

Tel. Ankara, 9.5.1937

Ekselans Adolf Hitler
Almanya Reisicumhuru ve Başvekili
Berlin

Hindenburg balonunun Lakehurst'ta karaya inerken infilakından doğan müthiş felaketi büyük bir heyecanla haber aldım. Derin üzüntü hissiyatımın kabul buyurulmasını ve kazazedelerin aileleri nezdinde bu hissiyatıma tercüman olunmasını Ekselanslarından rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.165; *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1937, Numara: 4668, s.3; *Son Posta*, 13 Mayıs 1937, Numara: 2435, s.3; *Kurun*, 13 Mayıs 1937, Numara: 6944-1064, s.4; *Tan*, 13 Mayıs 1937, Numara: 743, s.3; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.208.

ROMANYA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA KRAL II. CAROL'U TEBRİK*

(9 MAYIS 1937)

Tel. Ankara, 9.5.1937

Majeste II. Carol
Romanya Kralı
Bükreş

Romanya milli bayramı münasebetiyle Majestelerine en samimi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle dost ve müttefik Romanya milletinin refahı için olan hararetli temennilerimi arz etmekle bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.55-56; *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1937, Numara: 4670, s.3; *Tan*, 15 Mayıs 1937, Numara: 745, s.3; *Son Posta*, 15 Mayıs 1937, Numara: 2437, s.3; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.209.

MAMAK YANGINI DOLAYISIYLA FRANSA CUMHURBAŞKANI LEBRUN'A*

(15 MAYIS 1937)

Ekselans Bay Albert Lebrun
Fransa Cumhurbaşkanı
Paris

Mamak mühimmat depolarından birinde vuku bulan infilak[1] üzerine zuhur eden ve muvaffakiyetle söndürülerek insan zayiatından ziyade bir miktar maddi zayiatla sınırlı kalmış olan yangında felakete uğrayanların aileleri hakkında Ekselansları tarafından gösterilen alakadan dolayı pek mütehassis olarak, derin sempatime inanmalarını ve yüksek hürmetlerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1937, Numara: 4671, s.3; *Son Posta*, 16 Mayıs 1937, Numara: 2438, s.1, 11; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.210. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.121.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 15 (AA) - Mamak baruthanesindeki infilak dolayısıyla Fransa Reisicumhuru M. Lebrun tarafından Reisicumhurumuza çekilen telgrafla verilen cevabın suretleri aşağıdadır:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 5 Mayıs 1937 günü, Ankara Mamak mühimmat depolarından birinde patlama olmuş, iki kişi ölmüş ve 100.000 lira kadar da maddi zarar meydana gelmiştir. (Y.N.)

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA DANİMARKA KRALI X. CHRISTIAN'I TEBRİK*

(15 MAYIS 1937)

Tel. Ankara, 15.5.1937

Majeste X. Christian
Danimarka Kralı
Kopenhag

Tahta çıkışlarının 25. yıldönümü münasebetiyle Majestelerine en hararetli tebriklerimle şahsi saadetleri, Kral ailesinin saadeti ve Danimarka'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimi sunmayı kendime bir zevk kabul ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.23-24; *Tan*, 23 Mayıs 1937, Numara: 753, s.3; *Son Posta*, 23 Mayıs 1937, Numara: 2445, s.3; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.212.

ANKARA HUKUK FAKÜLTESİ TALEBESİNE TEŞEKKÜR*

(15 MAYIS 1937)

Ankara Hukuk Fakültesi son sınıf okurlarının toplantısı münasebetiyle bana gösterilen temiz ve samimi hisleri bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım. Teşekkür eder ve Ankara Hukuk Fakültesi'ne nurlu yolunda daima ilerlemeler ve başarılar dilerim.

K. Atatürk

* *Tan*, 16 Mayıs 1937, Numara: 746, s.1.
Telgraf, *Tan*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 15 (*Tan* Muhabirinden) - Ankara Hukuk Fakültesi son sınıf talebesinin Halkevi'nde verdikleri çay ziyafeti münasebetiyle Adliye Vekilimiz tarafından Büyük Önder Atatürk'e çekilen telgrafa Şef'imiz şu cevabı lütfetmişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

TAÇ GİYMESİ DOLAYISIYLA İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'U TEBRİK*

(17 MAYIS 1937)

Majeste VI. George
Londra

Majestelerinin resmi surette Britanya Krallık tacını giydikleri bu anda, en hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleri ile Majeste Kraliçe'nin ve Krallık ailesinin saadetleri ve Britanya İmparatorluğu'nun refah ve yükselişi hakkında bütün kalbimle yaptığım temennilerimi kabul buyurmalarını rica ederim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1937, Numara: 4673, s.1; *Kurun*, 18 Mayıs 1937, Numara: 6949-10619, s.4; *Tan*, 18 Mayıs 1937, Numara: 748, s.3; *Son Posta*, 18 Mayıs 1937, Numara: 2440, s.3; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.210. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.374. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 17 (AA) - İngiltere Kralı'nın taç giyme merasimi münasebetiyle Reisicumhur Atatürk'le Majeste VI. George arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

19 MAYIS BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(20 MAYIS 1937)

Ankara, 20 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

19 Mayıs gününün yıldönümü münasebetiyle yurdun her tarafından gelen ve vatandaşların yüksek ve samimi hislerine ve spor bayramı şenliklerine iştirak eden şuurlu gençliğin heyecanlı duygularına tercüman olan telgraflardan Atatürk mütehassis olmuşlar ve teşekkürleriyle sevgilerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1937, Numara: 4676, s.1; *Kurun*, 21 Mayıs 1937, Numara: 6952-10622, s.1; *Tan*, 21 Mayıs 1937, Numara: 751, s.1; *Son Posta*, 21 Mayıs 1937, Numara: 2443, s.1; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.9. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.867-868.

19 MAYIS BAYRAMI'NI TEBRİK EDEN RIFAT BÖREKÇİ'YE TEŞEKKÜR*

(20 MAYIS 1937)

Tel

Ankara, 20 Mayıs 1937

Bay Rifat Börekçi
Din İşleri Reisi
Ankara

19 Mayıs gününün yıldönümü münasebetiyle gönderdiğiniz telgraftan çok mütehassis oldum. Teşekkür eder ve size sıhhat ve afiyetler dilerim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-6, D: 91, F: 3'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

19 MAYIS BAYRAMI'NI KUTLAYAN ANKARA HALKINA TEŞEKKÜR*

(21 MAYIS 1937)

Şükrü Kaya
İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri
Ankara

19 Mayıs gününün yıldönümünde Ankara Stadyumu'nda toplanan muhterem yurttaşların ve şuurlu ve gürbüz gençliğin yüksek ve kalbi hislerini bildiren telgrafınızı büyük sevinçle aldım. Teşekkür eder ve Türk'ün hududu olmayan yükselme ve ilerlemesinde daima başarılar dilerim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet,* 22 Mayıs 1937, Numara: 4677, s.1, 5; *Kurun,* 22 Mayıs 1937, Numara: 6953-10623, s.4; *Tan,* 22 Mayıs 1937, Numara: 752, s.3; *Son Posta,* 22 Mayıs 1937, Numara: 2444, s.1; *Ayın Tarihi,* Haziran 1937, Sayı: 42, s.9. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V,* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.192; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.868.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Ankara, 21 (AA) - 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı münasebetiyle yapılan büyük şenlikler esnasında Ankara Stadı'nda toplanmış olan halkın içten saygı ve sevgilerinin başta Atatürk olmak üzere büyüklerimize bildirilmesi için alınmış olan karar üzerine İçişleri Bakanı ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya tarafından çekilen telgraflarla karşılıklarını aynen yayımlıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

DOĞUM YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK EDEN İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'A TEŞEKKÜR*

(22 MAYIS 1937)

Tel. Ankara, 22.5.1937

Majeste VI. George
Londra

Doğumumun yıldönümü münasebetiyle Majestelerinin göndermek nezaketinde bulundukları telgraftan ziyadesiyle mütehassis oldum. Majestelerinin kalbi tebrik ve temennilerinden dolayı samimi surette teşekkür eder ve gerek kendilerinin ve gerek Majeste Kraliçe'nin şahsi saadetleri hakkındaki en hararetli temennilerimin kabulünü rica eylerim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 55-1'de bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K.60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.375-376. Telgrafın Londra'dan alınan örneği için bkz. F.O. 372/3235/T.7423/2'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1939)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, c.8, s.XL, 359, tıpkı basım no: 7. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1937, Numara: 4680, s.1, 3; *Kurun*, 25 Mayıs 1937, Numara: 6956-10626, s.1; *Son Posta*, 25 Mayıs 1937, Numara: 2447, s.1; *Tan*, 25 Mayıs 1937, Numara: 755, s.3; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.213.
10 Kasım 1936 tarihinde İngiltere Maslahatgüzarı Morgan tarafından Hariciye Vekâleti'ne gönderilen yazıda Cumhurbaşkanı'nın doğum günü dolayısıyla İngiltere Kralı VIII. Edward tarafından bir tebrik telgrafı çekileceği söylenmiş ve Atatürk'ün doğum tarihinin bildirilmesi istenmiştir. Buna verilen 12 Kasım 1936 tarihli cevapta Atatürk'ün 19 Mayıs 1881 tarihinde doğduğu belirtilmiştir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.28, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2010, s.333. (Y.N.)

İKİNCİ TÜRK TARİH KONGRESİ VE SERGİSİ HAKKINDA SUNULAN PROJE ÜZERİNE TALİMAT*

(24 MAYIS 1937)

Türk Tarih Kurumu Başkanı
Hasan Cemil[1]

Düşündüklerimize pek uygundur. Hemen işe başlanılmasını dilerim.

24.5.1937

K. Atatürk

* El yazısı belge klişesini aktaran: *Belleten,* 1 Nisan 1939, c.3, Sayı: 10, Lev.XCVI; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.868, 1166.
Belge, *Belleten*'de şu açıklamayla yer almaktadır: "İkinci Türk Tarih Kongresi ve Sergisi hakkında takdim olunan projeyi Atatürk'ün tasvipleri." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Belge klişesinde sağ üstte daktilo edilmiş "Türk Tarih Kurumu Başkanı" sözcükleri altında "Hasan Cemil" imzası ve bunun altında Atatürk'ün el yazısıyla talimatı yer almaktadır. (Y.N.)

ABD BAŞKANI ROOSEVELT'E*

(25 MAYIS 1937)

Türkiye
Riyaseticumhur
Kalemi Mahsus Müdürlüğü

Ankara, 25 Mayıs 1937[1]

Tercüme

Azizim Bay Cumhurbaşkanı,

Geçende Türkiye'de Bay Julian Bryan tarafından alınmış olan filmi seyretmekten duyduğunuz memnuniyeti bildiren 6 Nisan 1937 tarihli lütufkâr mektubunuzu[2] haki-

* Daktilo edilmiş belge fotokopisiyle birlikte aktaran: Eriş Ülger, *Özgün Belge ve Fotoğraflarla Atatürk*, TBMM Basımevi, Ankara, 1996, s.146; D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan İngilizcesinin fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.259-260, 718-719; *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1937, Numara: 4726, s.1, 3; *Kurun*, 10 Temmuz 1937, Numara: 7002-1122, s.1, 6; *Tan*, 10 Temmuz 1937, Numara: 799, s.1, 10; *Son Telgraf*, 10 Temmuz 1937, Numara: 438-124, s.1-2; *Son Posta*, 10 Temmuz 1937, Numara: 2493, s.1, 3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1937, Sayı: 44, s.50-51.

1 *Atatürk ve Yabancı Devlet* Başkanları'ndaki İngilizce mektup 6 Haziran 1937 tarihlidir. (Y.N.)

2 ABD Başkanı Roosevelt'in 6 Nisan 1937 tarihli söz konusu mektubu şudur:

"Beyaz Saray, Washington, 6 Nisan 1937

Ekselans Kamâl Atatürk
Türkiye Cumhurbaşkanı
Ankara

Azizim Bay Cumhurbaşkanı,

Geçende Türkiye'de Bay Julian Bryan tarafından alınmış olan filmi, birkaç akşam evvel, Beyaz Ev'de seyrettim. Nispeten kısa bir zamanda meydan getirdiğiniz pek çok hayret verici hususları görünce, hissettiğim şevk ve heyecanı size arz etmek istedim.

Kıymetli şahsiyetinizin, evinde ve plajda küçük kızınız ile oynarken çekilmiş olan resimlerini seyretmekle bilhassa bahtiyar oldum. Bu, sizin ve benim bir gün birbirimize kavuşmak fırsatı bulacağımız ümidini bende bir kat daha takviye etti.

Nadir olan istirahat zamanlarımda, bana göndermek lütfunda bulunduğunuz Türk posta pulları koleksiyonunu seyretmekteyim. Bunlar üzerinde resmedilmiş olan manzaraları bir gün kendi gözlerimle görmeyi ümit ediyorum.

Samimi saygılar ve halisane temennilerimle,

Vefakârınız
Franklin D. Roosevelt"

Bkz. aynı kaynaklar. (Y.N.)

ki bir sevinç ile aldım. Mektubunuzda, ahval ve şartlar müsaade eder etmez birbirimize bir gün kavuşacağımız ümidini de ifade buyuruyorsunuz.

Samimi duygularınız ve modern Türkiye'de elde edilen ilerleme hakkındaki takdirkâr anlayışınızdan dolayı size fevkalade müteşekkir olduğuma inanmanızı rica ederim, Bay Cumhurbaşkanı.

Bu fırsattan istifade ederek Amerika Birleşik Devletleri hakkındaki hayranlığımı tekrar bildirmek isterim. Bilhassa ki, bizim iki memleketimiz, genel barış ve insanlığın saadetini hedefleyen aynı ideali gütmektedir.

Size bir an evvel kavuşmak benim de samimi arzum olduğundan, harikulade işler yapmış sevimli ve kuvvetli şahsiyetinizi Türkiye'de selamlayacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum.

Samimi saygılar ve halisane temennilerimle,

Vefakârınız
K. Atatürk

ATİNA'DA BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*

(25 MAYIS 1937)

Telefonla 25.5.1937, Akşam

Başvekil İsmet İnönü'ye

Bu anda samimi kardeş ve müttefik muhitte yaşamakta bulunduğunuzu haber aldım. Bu kadar kıymetli dostlarla ve ayrılmaz müttefik millet temsilcileriyle geçirmekte olduğunuz gecenin ne kadar gıptacısı olduğumu anlatamam. Gönlümü dolduran dostluk ve arkadaşlık duygularını olduğu gibi oradaki kardeşlere söylemenizi ricadan başka söz bulamıyorum. Size ve dostlarımıza selamlar.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Yunanistan, 4/85 - D.3.d.1'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.438; *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1937, Numara: 4682, s.1; *Kurun*, 27 Mayıs 1937, Numara: 6958-10628, s.1; *Tan*, 27 Mayıs 1937, Numara: 757, s.1; *Son Telgraf*, 27 Mayıs 1937, Numara: 394-81, s.1-2; *Son Posta*, 27 Mayıs 1937, Numara: 2449, s.1; *Yeni Adana*, 27 Mayıs 1937, Numara: 4225, s.3; *Belediyeler Dergisi*, Haziran 1937, Sayı: 23, s.4; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.225-226. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.582. Telgrafın Yunanistan gazetelerinde yayımlanan örnekleri için bkz. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, c.2, s.354-355.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Atina, 26 (AA) - Atina'da Başvekil İsmet İnönü'nün şerefine verilen ziyafet esnasında Atatürk telefonla İsmet İnönü'ye aşağıdaki yazıları bildirmiş ve Balkan devletlerinin emniyeti ve sınırlarının masuniyeti hakkında da ayrıca bir mesaj göndermiştir. Bunların her ikisi ziyafette okunmuş ve hazır bulunanlar tarafından heyecanla karşılanmıştır." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

BALKAN İTTİFAKI HAKKINDA GENERAL METAKSAS'A MESAJ*

(25 MAYIS 1937)

Mesaj

Balkan müttefik devletlerinin Balkanlar'daki sınırları bir tek sınırdır. Bu sınıra göz dikenler güneşin yakıcı ışınlarıyla karşılaşır. Bundan kaçınmayı tavsiye ederim. Bu noktaya itina olundukça Balkanlar'da dostluk kapsamlı manasını kazanır. Balkan ittifakının insani ve medeni hedefi de budur.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Yunanistan, 4/85 - D.3.d.1'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.438; *Cumhuriyet,* 27 Mayıs 1937, Numara: 4682, s.1; *Kurun,* 27 Mayıs 1937, Numara: 6958-10628, s.1; *Tan,* 27 Mayıs 1937, Numara: 757, s.1; *Son Telgraf,* 27 Mayıs 1937, Numara: 394-81, s.2; *Son Posta,* 27 Mayıs 1937, Numara: 2449, s.10; *Yeni Adana,* 27 Mayıs 1937, Numara: 4225, s.3; *Belediyeler Dergisi,* Haziran 1937, Sayı: 23, s.4; *Ayın Tarihi,* Haziran 1937, Sayı: 42, s.225-226. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV,* Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.583. Telgrafın Yunanistan gazetelerinde yayımlanan örnekleri için bkz. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, c.2, s.354-355.
Atatürk'ün bu mesajına Yunan Hükümeti Reisi General Metaksas'ın cevabi telgrafı şudur:

"Reisicumhur'un mesajı, burada hazır bulunanlara yüksek sesle okunmuştur. Burada hazır bulunan Elen ordusu, donanması ve hava kuvvetleri temsilcileri, Türkiye Reisicumhuru'nun, Elen hissiyatına ve Elen milletinin kardeş millet hakkında duyduğu derin ve bozulmaz dostluğa tam surette tekabül eden bu sözleri karşısında duydukları büyük sevinci ve şevk ve heyecanı arz ederler.
Balkan devletleri sınırlarının bir tek sınır teşkil ettiği hakkındaki beyanatınızla, Balkan Antantı'nı kurmak için işbirliği yaptığımız seneler içindeki bütün gayretlerimizin temelini teşkil eden bir hakikate vücut vermiş bulunuyorsunuz. Bu, o derece mesut ve o derece hakikat dolu bir ifadedir ki, memleketlerimizde bunu ta kalbinde hissetmeyen hiçbir kimse yoktur." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

BALKAN İTTİFAKI HAKKINDA GENERAL METAKSAS'IN TELGRAFINA CEVAP*

(25 MAYIS 1937)

General Metaksas'a

Sınırlarımızın bir ve onu müdafaa kuvvetlerimizin bir ve ayrılmaz kuvvetler olduğunu söylemekle en büyük insanlık ve askerlik zevkini duyduğumu size bildirmekle mesudum.[1]

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1937, Numara: 4682, s.1; *Son Telgraf*, 27 Mayıs 1937, Numara: 394-81, s.2; *Kurun*, 28 Mayıs 1937, Numara: 6959-10629, s.1; *Tan*, 28 Mayıs 1937, Numara: 758, s.1; *Son Posta*, 28 Mayıs 1937, Numara: 2450, s.1, 3; *Belediyeler Dergisi*, Haziran 1937, Sayı: 23, s.5; *Ayın Tarihi*, Haziran 1937, Sayı: 42, s.226. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.583.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Atina, 27 (AA) - Türkiye Reisicumhuru Atatürk, Başvekil İsmet İnönü şerefine verilen ziyafet esnasında telefonla gönderdikleri mesaja ek olarak aynı akşam aşağıdaki yazıyı da telefonla bildirmişlerdir:"

Telgraf, *Cumhuriyet* ve *Son Telgraf*'ta şu şekildedir:

"Bahtiyarım, sınırlarımız böyledir ve onları müdafaa edecek kuvvetlerin bir tek ve birbirinden ayrılmaz olduğunu söylemekle insani ve askeri büyük bir sevinç duyduğumu size bildiririm." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Atatürk'ün bu telgrafına General Metaksas'ın cevabi telgrafı şudur:

"Tamamıyla ve her daim için mutabıkız." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

"AYIŞIĞI" OPERETİNİ SAHNELEYEN ANKARA YENİŞEHİR LİSESİ TALEBESİNİ TEBRİK*

(26 MAYIS 1937)

Tebrik ederim. Çok muvaffak oldular, fevkalade beğendim. Yavrularımın gözlerinden öperim. Bay Nurcttin'i tebrik ederim; kendisine selamlarımı söyleyiniz.

* *Ulus,* 27 Mayıs 1937, Numara: 5685, s.1; *Kurun,* 27 Mayıs 1937, Numara: 6958-1028, s.4. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.868.
Sözler, *Ulus*'ta şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Türk Maarif Cemiyeti Yenişehir Lisesi'nin küçük talebeleri, King Proktor tarafından yazılmış olup Lise'nin direktörü B. Nurettin Sevin tarafından Türkçeye adapte edilerek sahneye konulan Ayışığı adlı üç perdelik çocuk operetini dün Halkevi'nde muvaffakiyetle temsil etmişlerdir.
> Ulu Önder Atatürk saat 17.30'da Halkevi'ni şereflendirerek temsili takip ettikten sonra saat 20'de dönmüşlerdir.
> Temsili takdir buyuran Büyük Şef: 'Tebrik ederim. Çok muvaffak oldular, fevkalade beğendim. Yavrularımın gözlerinden öperim. Bay Nurettin'i tebrik ederim; kendisine selamlarımı söyleyiniz' cümleleriyle iltifatta bulunmuşlardır." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ÜRDÜN EMİRİ'NİN KRALLIĞA YÜKSELTİLMESİ HAKKINDA İNGİLİZ HÜKÜMETİNE TAVSİYE*

(31 MAYIS 1937)

Ekselansları Ürdün Emiri'nin Yaveri Binbaşı E.W. Northfield'in Notu

Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkanı Ekselansları Atatürk'ün Ürdün Emiri'nin Yaveri Binbaşı E.W. Northfield'e; Ekselansları Ürdün Emiri'nin, eski Londra Büyükelçisi, şimdiki Polonya Ortaelçisi Ferit Bey'in, Pertaf Paşa'nın, Dr. Cemil Tütüncü Paşa'nın, Semir Bay Rıfai'nin ve Ekselansları Atatürk'ün üç yaverinin huzurunda 31 Mayıs 1937 akşamı Ankara Palas'ta verdiği şifahi beyanat:

"Emir Hazretleri'yle bugün iki defa görüştüm; ilki öğleden sonra beni ziyarete geldiğinde, ikincisi bu akşam ben kendisine iadeyi ziyarette bulunduğumda. Her iki görüşmede de bir yanda Emir Hazretleri'yle İngiliz hükümeti, öte yanda İngiliz hükümetiyle Türk hükümeti arasında mevcut olan dostluk üzerinde durduk.

Emir Hazretleri'nin, Türkiye ile İngiltere arasında bugünkü münasebetlerin ne durumda olduğu hakkındaki sorusuna, İngiltere ile dostluğumuzun vesikalarda dile getirilen basmakalıp dostluklardan daha güçlü ve daha köklü olduğu karşılığını verdim. İngiltere'nin sözüne ve dostluğuna kayıtsız itimadımız vardır.

Emir Hazretleri, İngiltere'nin dostluğunun derinliği ve kıymeti hususunda benim görüşlerime tamamıyla iştirak ettiğini ve İngiltere'nin dostluğunu kazananların en akıllılar olduğunu söyledi.

* F.O. (Foreign Office Archives, Public Record Office, London) - 424/281, part 33, p.137, No.95/1'den aktaran: Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1939)*, c.8, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.CLII, 363-364. İngilizce metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.
Belge, Ankara'da İngiliz Maslahatgüzarı James Morgan'ın İngiltere Dışişleri Bakanı Eden'a gönderdiği 5 Haziran 1937 tarihli yazının ekidir. Söz konusu yazının özeti şudur:

"Ürdün Emiri 30 Mayıs günü Londra'dan İstanbul'a geldi. Askeri törenle karşılandı. Basına verdiği demeçte, Hatay (Sancak) sorununun çözümlenmiş olmasından memnun olduğunu söyledi. Emir, 31 Mayıs günü Ankara'ya geldi; istasyonda karşılandı. Dışişleri Bakan Vekili ve Atatürk tarafından kabul edildi. Yaveri Binbaşı Northfield de yanındaydı. Görüşmeye ben çağırılmadım, ama Emir için verilen davetlere çağırıldım. Dışişleri Bakan Vekili'nin verdiği resepsiyona Atatürk de geldi ve sabalı saatlerine kadar kaldı. Bu sırada Atatürk, Emir'in yaverine bir mesaj dikte etti ki bunun bir örneği ilişiktedir. Ankara'da iyi izlenim bırakan Emir, 2 Haziran günü İstanbul'a gitti ve orada Cumhurbaşkanı'nın konuğu olarak bir hafta kadar kalacak." Bkz. F.O. (Foreign Office Archives, Public Record Office, London) - 424/281, part 33, p.136-137, No.95'ten aktaran: Bilâl N. Şimşir, *age*, s.CLI-CLII, 361-363. (Y.N.)

Emir Hazretleri'nin İngiliz hükümetinin hakiki ve kıymetli bir dostu olduğunu bildiğimi söyleyebilirim.

Şimdi size İngiliz hükümetine iletmenizi istediğim bir beyanda bulunacağım. Emir Hazretleri, söyleyeceğim şeyi bilmediği gibi, herhangi bir kimseye böyle bir beyanda bulunmamı da talep etmiş değildir.

Kanaatime göre, Emir Hazretleri gibi muhterem ve mümtaz bir şahsiyetten istifade etmek, özellikle kendisi ile İngiliz, Türk ve Arap milletleri arasında mevcut dostluk bağları nazarı dikkate alındığında, İngiltere'nin ziyadesiyle menfaatına olacaktır.

Emir Hazretleri'nin bugünkü mevkiinden fevkalade memnun olduğuna eminim, fakat geleceği hakkında daha lütufkâr düşünülmesini kuvvetle müdafaa ediyor ve bunu sadece İngiliz hükümetiyle derin bir dostluğum olduğunu bilmenin verdiği rahatlıkla yapıyorum. Emir Hazretleri'ni kral yaparak onun iktidarını genişletmek, sadece ona hayranlık besleyen Araplara değil, onun şahsında tam emniyet duyulabilecek, güçlü ve fevkalade itimat edilebilir bir dosta sahip olan İngiliz hükümetine de büyük bir hizmet olacaktır.

Bu gizli görüşmenin tamamını İngiliz hükümetine iletmek gibi ziyadesiyle mühim vazifeyi size emanet ve derhal kâğıda dökerek teyidi için bana getirmenizi emrediyorum."

Bu talimata uyarak derhal, Ekselansları Atatürk tarafından okunup teyit edilen yukarıdaki beyanatı tanzim ettim.

Ankara Palas, 31 Mayıs 1937

E. W. Northfield, Binbaşı
(Arap Lejyonu, Ürdün)
Ekselansları Ürdün Emiri'nin Yaveri

SSCB TAM YETKİLİ BÜYÜKELÇİSİ KARSKİ İLE GÖRÜŞME*
(1 HAZİRAN 1937)

1 Haziran 1937

Görüşme, uzun süre memnuniyetle devam eden karşılıklı iltifatlarla başladı. Arkasından ben, hükümetin, beni ilişkilerimizi güçlendirmek ve geliştirmekle görevlen-

* Görüşme zaptını Dokumentı Vneşney Politiki SSSR (Sovyet Dış Politika Belgeleri), c.20, s.284 vd'den aktaran: Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri/ Sovyet Arşiv Belgeleriyle,* Kaynak Yayınları, 2. Basım, Mart 2007, s.435-437.
Görüşmeden bir gün sonra M. Karski'nin, SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'ne çektiği görüşme hakkındaki telgrafı şudur:

"2 Haziran 1937

1. Atatürk, oturumun başında, bana aramızda herhangi bir anlaşmazlığın olmadığını ve bütün bunların yanlış anlamadan kaynaklandığını kanıtlamaya çabaladı. Ben, Türkiye'nin son zamanlardaki politikalarına karşı tutumumuzu anlattım. Atatürk, Türk hükümetinin gelecekte ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi isteğinde olduğunu açıkladı, Litvinov'un İnönü'ye yaptığı açıklamaların onu çok memnun ettiğini belirtti. İlişkilerimizde tam bir açıklığın gerekli olduğu konusunda fikir birliğine vardık. Ben, açık olmayan herhangi bir durum olduğunda kişisel olarak ona başvurma istemimi söyledim, o da tamamen hemfikir oldu.
2. İnönü, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti ve ortak güvenlik prensiplerinde bizimle işbirliğinin gerekli olduğunu düşündüğünü ve saldırgan devletleri kesinlikle tasvip etmediğini ve onları da böyle bir duruma teşvik etmeyeceğini açıkladı.
3. Atatürk, İnönü ve Saracoğlu gibi, Sancak meselesinin çözülmesinden büyük bir memnuniyet duyduğunu ifade etti. Böyle bir ruhla basına demeçler verdi. Fakat İnönü, imzalanan anlaşmanın dürüstçe yerine getirilmesinin gerekliliğinin altını çizdi. İnönü, iyi niyetle Fransız hükümetinden şüphe etmiyor, ancak bölgedeki Fransız ajanlarının ve Suriyelilerin faaliyetlerinden çekiniyor. Doğrulanmayan haberlere göre, Suriye Parlamentosu anlaşmayı protesto etmiş. Meselenin bittiğini ve yeniden ortaya çıkmayacağını umduğumu ifade ettim. İnönü, Türk hükümetinin Fransa'yla olan ilişkilerini ciddi şekilde iyileştirme isteklerini anlattı ve Fransız elçileriyle görüşmesinden çıkardığı durumla ilgili izlenimlerini anlattı.
4. İnönü, Balkan Paktı'nın zayıflatıldığını reddediyor ve buna delil olarak da Yugoslavya'nın Balkan Paktı'nın diğer üyelerinin görevlendirilmesiyle Bulgaristan'da 4 Mayıs'ta gerçekleştirilen gösteriler dolayısıyla Sofya'da ciddi olarak harekete geçmesini gösteriyor.
5. Atatürk ve görüşmeye katılan diğer kişiler, Aras'ın ziyaretinin Türk politikasıyla ilgili şüphelerimizi gidereceğini düşünüyorlar. Bununla ilgili olarak İnönü, Litvinov'dan ziyaretin tarihinin, Aras'ın Moskova'da Sovyet hükümetinin bütün yöneticileriyle görüşebileceği bir şekilde ayarlanmasını rica ettiğinin altını çizdi. Son duruma Türkler özel bir önem veriyorlar. Saracoğlu, Aras'a, büyük ihtimalle Şükrü Kaya'nın refakat edeceğini bildirdi. Bu durumu göz önüne alarak, Şükrü Kaya'yı kabule hazır olduğumuzu teyit etmemiz doğru olacaktır.
6. Benim genel izlenimim, Türklerin, ilişkilerimizin eskisi kadar yakın olduğunu bana kanıtlamaya ve bunun altını çizmeye çabaladıklarıdır.
Ticari anlaşma 1 Temmuz'a kadar uzatıldı.

Karski"

Bkz. Dokumentı Vneşney Politiki SSSR (Sovyet Dış Politika Belgeleri), c.20, s.286 vd'den aktaran: Mehmet Perinçek, *age,* s.438-439.

dirdiğini söylediğimde, Atatürk, bunun zor olmayan bir görev olduğunu, öyle ki, ilişkilerimizin fevkalade olduğunu ve aramızda herhangi bir yanlış anlamanın olmadığını belirtti. Atatürk, bir süre önce aramızdaki bazı anlaşmazlık ve bilinen geçimsizliklerle ilgili bir görüşmenin yapıldığını,[1] fakat kendisinin buna katılmadığını ve böyle bir durumun söz konusu olmadığını ekledi.

Ben, ona, beni zor durumda bıraktığını söyledim. Tanışmamıza, polemiklerle başlamak istemezdim, fakat Türkiye gibi dost bir ülkeye gelirken, çalışmada en iyi metodun, kişisel ilişkilerimizde tamamen açıklık ve samimiyet olacağını düşünüyordum. Bu yüzden onun bu söylediklerine, ne yazık ki, katılamazdım ve aramızda yanlış anlamaların olduğunu doğruladım. Bu yüzden bizim görüşlerimizle ilgili meseleleri Türk hükümetine bildirmiştik. Çok yakın bir süre önce Litvinov Yoldaş, bu konuyla ilgili olarak İsmet İnönü ile etraflıca konuşma imkânını bulmuştu ve ona, bizim bütün görüşlerimizi sunmuştu.[2]

Atatürk, İnönü'nün Litvinov'la yaptığı görüşmeler konusunda ayrıntılı olarak bilgilendirildiğini ve bunların kendisini memnun ettiğini belirtti. O, bizim anlaşmazlıkların kaldırılmasıyla ilgili olarak görüş birliğine vardığımızı düşünüyor. Tabii ki diye devam ederek, en iyi ailede bile işlerin yanlış anlamalar olmadan yürümeyeceğini belirtti. Fakat bunun beraber yaşamaya etki etmediğini ve en önemlisinin, karşılıklı anlayış ve karşılıklı güven olduğunu söyledi.

Atatürk'ün suratının asıldığını görünce, ortamın gerilmesini engellemeye karar verdim ve yeni Sovyet elçisinin, devletin Cumhurbaşkanı'yla ilk buluşmasında, görüşmeyi protokol tarzıyla sınırlayamayacağını, tam tersine tam bir açıklıkla konuşup, ilişkilerimizin ihtiyaçlarını göstereceğini söyledim. Söze güvenle başladığı için ben de Türk devletinin başını tanıdığımızı ve ona güvendiğimizi belirttim.

Atatürk, açık bir şekilde memnun oldu.

Litvinov Yoldaş'tan aldığım telgraftan, onun da İnönü'yle buluşmasından memnun kaldığının belli olduğunu ekledim.

Görüşmenin bundan sonrası oldukça düz devam etti. En tehlikeli ve hassas noktaları geçtik. Atatürk, bana SSCB ile işbirliğinin Türk dış politikasının temeli olduğunu ve ne pahasına olursa olsun Türkiye'nin bu işbirliğinden hiçbir şekilde vazgeçmeyeceğini bildirdi. Benimle buluşmanın onu oldukça memnun ettiğini saklamayacağını, samimiyeti ve açıklığı çok sevdiğini ve ilişkilerimizde bunun tek doğru yol olduğunu söyledi.

Ona teşekkür ettim ve gelecekte herhangi bir açık olmayan nokta veya bir yanlış anlama olursa, bütün Türk politikasının yüce lideri olarak doğrudan ona başvuracağımı söyledim. Atatürk, bana tam olarak katıldığını belirtti ve her türlü destekte bulunmaya söz verdi.

SSCB Türkiye Tam Yetkili Büyükelçisi
M. Karski

1 Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile SSCB Dışişleri Halk Komiseri Litvinov arasında Cenevre'de yapılan görüşmeden söz edilmektedir. (Mehmet Perinçek'in notu.)

2 İsmet İnönü ile Litvinov'un 14 Mayıs 1937'de Londra'daki görüşmesinden söz edilmektedir. (Mehmet Perinçek'in notu.)

BAŞBAKAN İNÖNÜ'YE*

(4 HAZİRAN 1937)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği
Hususi

İstanbul, 4 Haziran 937

Başbakan İsmet İnönü'ye

Çorlu'da Kolordu Karargâhı'nda ve ondan sonra Muratlı'ya gidiş ve tekrar Çorlu'ya dönüş sıralarında Korkomutan General Salih Omurtag ile Kolordusu ve hazırlığı derecesi hakkında görüştüm. Dinlediklerimden başlıca şu noktaları kaydediyorum:

1- Hayvan noksanı fazladır.

2- Tayyare dafi topu[1] ve ağır mitralyöz teşkilatı tamamlanamamıştır.

Bu noksanların tamamlanması için Büyük Erkânıharbiye'ye müracaat olunmuştur.

Bu müracaatların mümkün olduğu kadar çabuk yerine getirilmesine emir buyurulmasını rica ederim.

Trakya Kolordusu'nun teşkilatında, doğrudan doğruya Trakya'da, Korgeneral'in emrinde ve daima Trakya Kolordusu ile beraber bir elden çalışabilmek üzere hava teşkilatı yoktur. Gerçi icabında buraya lüzumu kadar hava kuvveti tahsis etmek mümkündür. Ancak hava kuvvetlerimizin genişletilmesi sırasında Trakya'da da bir hava üssü ve teşkilatı yapmak imkânının elde edilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim. Bu hususu da Mareşal'le görüşünüz.

Sevgi ile gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.2'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1 Uçaksavar topu. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(6 HAZİRAN 1937)

6 Haziran 1937[1]
İstanbul

Afet,

Genève'e[2] vardığında yol duygularını bildiren yazını[3] ve H.R. Soyak'la gönderdiğin mektubu[4] aldım. Soyak bütün konuşmalarınızı anlattı. Celal ile olan telefon ha-

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan,* Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.249-252. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.36-37.

1 *Atatürk'ten Mektuplar*'da tarih yanlışlıkla "6.IV.1937" olarak yayımlanmış. (Y.N.)

2 Cenevre. (Y.N.)

3 Afet (İnan) Hanım'ın 15 Mayıs 1937 tarihli söz konusu mektubu şudur:

"Cenevre, 15.5.1937

Atatürk,

Yoldaki durmadan ilerleyiş, beni yurdumdan ve sizlerden uzaklaştırdı. Sakin denizin geniş maviliği içinde düşüncelerim okuduğum kitaplara karışıyordu. Okuduğum tarih parçaları bana bir kere daha şunu hatırlattı. Milletlerin bağımsızlığı dil birliğindeki kuvvetle oluyor.

Senelerden beri sizin dil seferberliği Türk'e ilim dilini ve halk dilini kazandıracak. Yorulmadan çalışmanızın büyük hikmeti elbette bundandır.

Cenevre'ye geldiğim gün hemen derslere gittim. Konferansı derhal yapmak istiyordum. Profesör daha evvel yazılarımı ve hazırlıklarımı gördü, ilk konferans saatini bana verdi. Eleştirisi olumlu oldu. Telefonla da bildirdiğim gibi, dokümanların yayımlanmasını veya kongreye verilmesini istedi. Bu materyali nasıl izlemek lazım geldiğini ayrıca Profesör'le konuşacağız. Beni imtihan için epey sıkıştırıyor. Birçok pratik şeyleri bilmemi istiyor. Laboratuvarda asistanlardan bu hususta istifade edeceğim. Diğer dersler de oldukça yüklü. Hepsini hazırlamak kaygısı bütün saatlerimi dolduruyor.

İyilik haberleriniz bana kuvvet veriyor. Ellerinizden pek çok öperken, hatıra yazılarınıza pek çok teşekkür ederim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar,* s.60-61. (Y.N.)

4 Afet (İnan)'ın Hasan Rıza Soyak'la gönderdiği 28 Mayıs 1937 tarihli söz konusu mektubu şudur:

"Cenevre, 28.5.1937

Atatürk,

Bay Soyak vasıtasıyla haberlerinizi aldım. Sözleriniz bana teselli kaynağı oluyor. Müsterih oluyorum, iyiliğinizi duydukça.

Çalışma hayatımın bu devresini de geçirmeye çalışıyorum; yurt ve muhit uzaklığının mahrumiyeti içinde. Profesörlerle olan bazı sıkıntılarımı B. Soyak'a anlattım. Müşkül vaziyetleri atlatmaya uğraşacağım. Ellerinizden pek çok öperim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar,* s.61. (Y.N.)

berlerinizi de daima takip ediyorum. Sıhhat ve sükûnette olduğundan çok memnun oldum. Bazı derslerin sıkıntı verici mahiyette oluşu benim de canımı sıktı. Hele Türklük aleyhinde kitap yazmış Tarih Profesörü'nün küstahlığı pek büyük. Her halde vaziyetin en iyi hal çaresi, yine iyi geçinmek olacaktır. Biraz sıkılacak, yorulacaksın, fakat her halde başaracağına eminim. Tatilde bütün sıkıntıları telafi edersin.

Biz dün Ankara'dan geldik; Hemşire, Anneanne,[1] Zeynep, Ülkü...

Büyük askeri ve sivil gösterilerle karşılandık. Eskişehir ve İzmir'den de 34 tayyare gelmiş, merasime iştirak etmiş bulunuyordu. Benden evvel Ankara'dan gelmiş olan Erdel Emiri Abdullah dahi karşılama ve merasimde bulundu.

Salı günü birkaç gün için Trabzon'a gideceğim. Ülkü ve Binbir'den başkasını İstanbul'da bırakıyorum. Hemşire dairesinde yerleşiyor.

Anneanne'ye Zeynep ve Hatice Hanım bakacak. Ankara'dan ayrılırken Ayla beraber gelmek için çok ağladı, senin dönüşüne bıraktım.[2]

Sabiha dersinde iyi çalışmış, Tayyare Cemiyeti bir nişan verdi. Eskişehir'de Mektep ve Alay'da son imtihanlarını verebilmesi için daha bir aydan fazla kalacak.

Bu satırları yazarken Hemşire yanımdadır, gözlerinden öper. Hasret ve özlemle gözlerinden öper,[3] muvaffakiyetle dönmeni beklerim.

Atatürk

1 Afet İnan'ın anneannesi. (Y.N.)
2 Mektuptaki bu cümle *Atatürk'ten Mektuplar*'da yoktur. (Y.N.)
3 *Atatürk'ten Mektuplar*'da "Her ikimiz de gözlerinden öperiz" şeklinde. (Y.N.)

HATAY VARLIĞININ TANINMASI ÜZERİNE HATAYLILARIN TELGRAFLARINA TEŞEKKÜR*

(6 HAZİRAN 1937)

Bay Ş.O. Alpkaya Antakyalı
Çankırı'da

C. Hatay varlığının tanınması münasebetiyle kalbî sevinç ve yüksek hislerinize tercüman olan telgrafınızı memnuniyetle aldım. Teşekkür eder, size de refah ve ikbal dilerim.

K. Atatürk

* *Son Posta,* 6 Haziran 1937, Numara: 2459, s.5.
Aynı telgrafın "Antakya'da Temsilciler Başkanı Bay Abdülgani Türkmen'e" çekilen örneği için bkz. *Kurun,* 9 Haziran 1937, Numara: 6971-1091, s.2.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'U TEBRİK*

(8 HAZİRAN 1937)

Tel. Ankara, 8.6.1937

Majeste VI. George
Londra

Majestelerinin doğumunun yıldönümü münasebetiyle, kendilerine en hararetli tebriklerimle birlikte, şahsi saadetleri ve kraliyet ailesinin saadeti için beslediğim samimi temennileri arz etmekle bilhassa bahtiyarım.[1]

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.378; *Cumhuriyet,* 18 Haziran 1937, Numara: 4704, s.3; *Tan,* 18 Haziran 1937, Numara: 778, s.3; *Son Posta,* 18 Haziran 1937, Numara: 2471, s.3; *Ayın Tarihi,* Temmuz 1937, Sayı: 43, s.81.

1 Kral VI. George'un doğum günü aslında 14 Aralık idi. Ama 1937 yılında, kendi arzusuyla doğum günü 9 Haziran'da kutlanmıştı. Bu nedenle Atatürk de 8 Haziran günü tebrik telgrafı çekmiştir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

ZİRAAT VEKÂLETİ'NİN SİPARİŞLERİNİN DURDURULMASI HAKKINDA BAŞBAKAN İNÖNÜ'YE*

(8 HAZİRAN 1937)

Dolmabahçe
8.6.937
Saat: 1.15
Telefon

İ. İnönü'ye

1. Hıdiv'in Dalaman çiftliği katiyen alınmayacaktır.

2. Müspet ziraat programı anlaşılmadan Vekâlet'çe vuku bulmuş olan siparişler derhal durdurulacaktır. Zararın neresinden dönülürse kârdır. Bilhassa traktör ve harman makinelerinin kullanılacağı sahalar müspet olarak tespit edilmiş olmadıkça bu gibi siparişlerin yersiz olduğuna, İkinci Trakya Umumi Müfettişi[1] ile bu gece vaki olan tetkikimiz neticesinde bir defa daha kani oldum.

3. Soyak yarın akşam devletlilerinin nezdine gönderilecektir.

K. Atatürk

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.3'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1 Kâzım Dirik. (Y.N.)

CUMHURİYET HÜKÜMETİNİ TEBRİK*

(8 HAZİRAN 1937)

Dolmabahçe
8.6.937
Saat: 15.50

General İsmet İnönü
Başbakan - Ankara

C. Pek sevindirici haberinize teşekkür eder ve bu yönde de büyük himmet ve gayret sarf etmekte bulunan Cumhuriyet hükümetini, başta İsmet İnönü olduğu halde tebrik ederim.

K. Atatürk

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.6'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

TRABZON'A HAREKET EDİLDİĞİ HAKKINDA BAŞBAKAN İNÖNÜ'YE*

(8 HAZİRAN 1937)

Dolmabahçe
8.6.937
Saat: 17.35

General İsmet İnönü
Başbakan - Ankara

Şimdi saat 17.30'da Trabzon'a hareket edilmiştir. Selam.

K. Atatürk

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.6'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

ŞAKİR KESEBİR'İN ZİRAAT VEKİLLİĞİNE TAYİNİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(10 HAZİRAN 1937)

10.6.1937
Trabzon'dan

Başvekâlet'e
Ankara

Muhlis Erkmen'den açılan Ziraat Vekilliğine Edirne Mebusu Şakir Kesebir'in tayini uygundur.

Reisicumhur
Kamâl Atatürk

* Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.6'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

ŞAKİR KESEBİR'İN ZİRAAT VEKİLLİĞİNİN TASDİK EDİLDİĞİ HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(10 HAZİRAN 1937)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği

Trabzon, 10 Haziran 1937

Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne

Muhlis Erkmen'den açılan Ziraat Vekilliğine Başvekil tarafından seçilen Şakir Kesebir'in seçilmesinin tasdik edildiği arz olunur.

Reisicumhur
K. Atatürk

* Aslı, TBMM Mikrofilm Arşivi, Numara: 2736'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

ÜÇÜNCÜ UMUMİ MÜFETTİŞ TAHSİN UZER'İ TEBRİK*

(10 HAZİRAN 1937)

Trabzon, 11 (Hususi) - Atatürk dün akşam yemeğinde bilhassa Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'e iltifat ederek şu sözleri söyledi:

"Siz Doğu'da güzel şeyler yaptınız. Ve bundan sonra da yapacaksınız. Fakat bunların en güzeli, beni, pek sevdiğim bu şehre, memleketimizin en güzel parçalarından biri olan Trabzon'a davetinizdir. Bundan dolayı sizi tebrik ederim."

* *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1937, Numara: 4698, s.1; *Haber*, 12 Haziran 1937, Numara: 1942, s.6; *Büyük Tarih Trabzon'da*, Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1938, s.44. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.870.
Yeni Yol ve *Büyük Tarih Trabzon'da*'da ayrıca şu bilgi yer almaktadır:

"Bilahare Ulu Önderimiz halkın gösterdiği candan sevgi ve heyecandan, intizam ve mükemmeliyetten çok mütehassis olduklarını, halka selam ve muhabbetlerinin bildirilmesini Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya'ya emir buyurmuşlardır. Sayın Vekilimiz de Belediye Reisimiz Bay Cemal Turfan'a Atatürk'ün iltifat ve teşekkürlerini bildirmişlerdir. Bu haberi alan halk yeniden coşkun tezahüratta bulunmuşlardır." Bkz. *Yeni Yol*, 11 Haziran 1937, Numara: 2381, s.1; *Büyük Tarih* Trabzon'da, s.44. (Y.N.)

TRABZON'UN KÜLTÜR VARLIĞI HAKKINDA*

(10 HAZİRAN 1937)

Kültür elemanlarından, kültür varlığından memnun oldum ve iftihar ettim.

* A. Günel, "Atatürk Trabzon'da, Bir Tarih Huzurunda", *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası,* Temmuz 1937, Sayı: 1, s.27. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.870.
Sözler, *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası*'nda şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Trabzon 10-11 Haziran günleri Atatürk'ü sinesinde konukladı. [...] Büyük Türk'ün bu ziyaretlerinde Trabzon'da genel bir tahassüsle beraber yüksek bir vecd içinde de kaldıklarını gördük.
> 'Kültür elemanlarından, kültür varlığından memnun oldum ve iftihar ettim' buyurdular. Hakikaten şehirde baştan başa geçtikleri yol bir ebediyet yoluydu; kız erkek Cumhuriyet ve inkılap çocuklarının kalpten ve histen yapılmış hatları arasından geçtiler. [...] Aydın genç nesil tarihle, Atatürk'le karşılaşmıştı." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

AFGAN BAĞIMSIZLIĞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA AFGANİSTAN KRALI MUHAMMED ZAHİR HAN'A*

(11 HAZİRAN 1937)

Majeste Muhammed Zahir Han
Afganistan Kralı - Kâbil

Afgan bağımsızlığının yıldönümü münasebetiyle Majestelerine en halisane tebriklerimi takdim eder ve şahsi saadetleriyle Afgan milletinin refahı hakkındaki temennilerimi arz eylerim.

K. Atatürk

* *Kurun*, 12 Haziran 1937, Numara: 6974-1094, s.4; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1937, Sayı: 43, s.81. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.98.
Telgraf, *Kurun*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 11 (AA) - Afgan bağımsızlığının yıldönümü münasebetiyle Atatürk ile Afgan Kralı arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

TÜRK MAARİF CEMİYETİ KURULTAYI'NA TEŞEKKÜR*

(11 HAZİRAN 1937)

Tel. Trabzon, 11.6.1937

Bay Esat Sagay
Bursa Saylavı[1] ve Türk Maarif Cemiyeti
Kurultay Başkanı - Ankara

C. Türk Maarif Cemiyeti Kurultayı'nın toplanması münasebetiyle bana gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 1-84'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.870, 1168.

1 Saylav: Milletvekili. (Y.N.)

ALİCE YATI'NIN İZMİR'İ ZİYARETİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(11 HAZİRAN 1937)

Tel

Trabzon, 11 Haziran 1937

Başvekâlet
Ankara

C. Alice Yatı'nın İzmir'i ziyareti hakkındaki 2.6.937 tarihli kararnamc uygundur.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 116'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

TÜRKİYE-SURİYE SINIRI GÖRÜŞMELERİNE MEMUR EDİLECEK ZEVAT HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(11 HAZİRAN 1937)

Tel

Trabzon, 11 Haziran 1937

Başvekâlet
Ankara

C. 1. Türkiye-Suriye Emlak Anlaşması icabınca 15 Haziran 1937 tarihinde Beyrut'ta toplanacak komisyon ile

2. Adana'da 15 Haziran 1937'de toplanacak Türkiye-Suriye Daimi Hudut Komisyonu'na memur edilen zevat hakkındaki 2-6783 ve 2-6784 sayılı kararnameler uygundur.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 117'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

TRABZON VALİSİ YAHYA SEZAİ BEY'E "UZAY" SOYADININ VERİLMESİ*

(11 HAZİRAN 1937)

Yahya Sezai Uzay
K. Atatürk

* Trabzon Valisi Yahya Sezai Uzay'ın eski yazıyla tutulmuş yayımlanmamış hatıratının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur. Ayrıca bkz. *Yeni Yol*, 14 Haziran 1937, Numara: 2382, s.2; *Trabzon'dan Atatürk'e*, Trabzon İl Kutlama Komitesi, Trabzon, 1981, s.200, 213.
Haber, *Yeni Yol*'da şu şekilde yer almaktadır:

> "Cuma günü akşamı Atatürk Köşkü'nde Ulu Önder'in huzurlarında bulundukları esnada asalet emirleri gelen Valimiz Sezai Uzay, Büyük Şef'in iltifatlarına mazhar olmuşlar ve Ulu Önderimiz yeni memuriyetlerinin kutlu olması temennisinde bulunduktan sonra soyadlarını değiştirdiklerini ve 'Uzay' soyadını verdiklerini beyan buyurmuşlardır. Büyük Önderimiz bu iltifatlarını Valimize verdikleri imzalı bir hatıra ile tespit buyurmuşlardır." Bkz. aynı yerde.

Yahya Sezai Uzay, hatıratında, Atatürk'ün kendisine soyadı vermesini şu şekilde anlatmaktadır:

> "O tarihe kadar Trabzon Valiliği'ne asaleten tayin emri gelmemişti. Tesadüfen o gece bu telgrafı bana getirdiler. Okuduktan sonra teşekkür için Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın yanına gitmiştim. Karşıdan merhum Atatürk seslendi: 'Ne o Vali, vekilinle ne görüşüyorsun?' demişti. Şükrü Kaya da bana 'Götür, göster ve elini öp' demişti. Ata'nın yanına gittim, 'Valiliğimi tasdik buyurmuşsunuz? Telgraf geldi' dedim. Öpmek için elimi eline uzattım. 'Sen buranın valisi değil misin, neden telgraf geliyor' dedi. 'Efendim, burada vali vekili idim. Asaletimi tasdik buyurmuşsunuz. Bana şimdi tebliğ ediyorlar' dedim. Elini vermedi, 'Benim haberim yok' dedi. Elim uzatılmış bekliyorum, ne diyeyim diye düşünüyorum, 'Siz tasdik buyurmasanız telgraf yazılır mı Atatürk'üm? Şimdi ben bu emrinizle Trabzon'un 135. valisi oluyorum. Birinci vali Sinop Kadısı Hazar Bey, yedinci vali de Yavuz Selim'miş dedim. Hoşuna gitti 'Ya, demek siz yüz otuz beşinci valisiniz öyle mi?' dedi, elini uzattı; hızla öptüm, bırakmadı, yine öptüm, bırakmadı, bir daha öptüm, elimden aşağı çekti, yanına oturttu.
> Şükrü Kaya ile Tahsin Uzer'e hitaben 'Bu valiyi hanginiz seçtiniz?' dedi. Onlar da 'İkimiz de seçtik' dediler. 'İyi vali seçmişsiniz, sizi ben seçtim, ben iyi adam seçerim, siz de iyi vali seçmişsiniz' diye iltifat ettiydi.
> Tahsin Uzer'e 'Sizin soyadınız nedir?' diye sordu. Tahsin Bey de 'Ben Özer demiştim, siz Uzer koydunuz' dedi. 'Ya sen Vali'ye Uzer diye hitap ediyorsun' dedi. Tahsin Bey 'Onun soyadı da Uzer' demişti. 'Sana bu soyadını kim verdi?' diye sordu bana. 'Kendim verdim' dedim. 'Bir yerde iki soyadı iyi olmaz, ama Tahsin'in soyadını ben verdim, değiştirmem. Sizinkini değiştireceğim' dedi. 'Emredersiniz, müteşekkir olurum Atam' dedim. Biraz durdu 'Trabzon Valisi Uzay' dedi.
> 'Lütfedin de hayatımda cihandeğer yadigârınız olsun' diye kalemimi uzattım. Yanında oturan merhum Orgeneral Kâzım Orbay da bir kâğıt uzattı. Soyadımı o kâğıda yazdı, tarih ve imza attı, bana

verdi. Kalkıp hürmetle elini öptüm ve teşekkür ettim. Bu büyük yadigârı, çerçevesi içinde evimizi süslemektedir." Bkz. aynı yerde.

Aynı konuyu Rıza Hançer şu şekilde anlatmaktadır:

"Tahsin Uzer Bey arada bir salona çıkıyor, dışarıda olup bitenleri de takip ediyor, gerekli emir ve talimatları veriyor, gelen misafirleri karşılıyordu. Bir ara yanında başmüşaviri Yahya Sezai Uzer'le birlikte içeriye girdi. Atatürk'e yaklaşıp selam verdikten sonra, 'Atatürk'üm, başmüşavirim Yahya Uzer' diye Atatürk'e takdim etti. Atatürk, eli yine yüzünde ve sigarası elinde, kısa bir göz süzmeden sonra 'Dur bakalım yahu Tahsin. Bu ne biçim iş, başmüfettiş de Uzer, başmüşavir de Uzer... İkinizden birinin soyadını şimdi değiştireceğim' dedi. Sonra devam etti, 'Seninkini değiştirmeyeceğime göre, başmüşavirinkini değiştiriyorum ve bu tarih ve bu saatten sonra soyadı 'Uzay' olmuştur' dedi.
Alkışlar arasında, Yahya Sezai Bey, gözyaşlarını tutamadı. Sohbet devam ederken bir ara Yahya Sezai Bey, Tahsin Uzer Bey'e bir şeyler söyledi ve Tahsin Uzer Bey Atatürk'e yaklaşarak 'Atatürk'üm istirhamım var'. Atatürk 'Söyle Tahsin' dedi. Tahsin Uzer Bey, 'Müşavirim Yahya Sezai Uzay'a verdiğiniz yeni soyadını Atatürk'üme şükranları ile bir kâğıda yazılı olarak (hatıra) elinizden almayı arz eder'. Atatürk, kâğıt kalem istedi ve 30x40 ebatındaki bir kartona kendi el yazısı ile 'Yahya Sezai Uzay - (İmza) K. Atatürk' yazarak Tahsin Uzer'e verdi." Bkz. *Trabzon'dan Atatürk'e*, s.200. (Y.N.)

DOĞU ÂLEMİNİN KÜLTÜR ALANINDAKİ YERİ HAKKINDA DOĞU VİLAYETLERİ ÜÇÜNCÜ UMUMİ MÜFETTİŞİ TAHSİN UZER'E*

(11 HAZİRAN 1937)

Pek yakında Doğu âlemi, kültür sahasında çok, pek çok yükselecektir ve bunu senin başaracağına imanım vardır.

* *Büyük Tarih Trabzon'da,* Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1938, s.51. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.871.
Sözler, *Büyük Tarih Trabzon'da*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

"11 Haziran 937 - Gece

Atatürk Köşkü'nde Müfettişi Umumi'nin Ulu Önder şerefine verdikleri gece şöleni tam bir halk şenliği olmuştur. Sınıfsız ve imtiyazsız bir halk kütlesi Atatürk Köşkü'nde toplandı. Doğu illerinin muhtelif bölgelerinden gelen yurttaşlar ve Trabzonlular Atatürk'ün yüksek huzurlarında emsalsiz bir şevk ve mutluluk içinde milli oyunlarını oynamışlar ve Şef'in kıymetli takdirlerine kavuşmuşlardır. Işık oyunları içinde bir peri sarayı gibi yanan Köşk bahçesinde toplanan yurttaşları Büyük Ata salonlarına kabul buyurdular. Yüksek huzurda baba oğul sevgisiyle örülmüş ve bezenmiş bir hava içinde Bayburt, Artvin, Vakfıkebir, Polathane, Erzurum çocukları, delikanlıları ve kızları milli danslarını yaptılar. Halk türküleri söylediler. Şef ve halk aynı çatı altında sabaha kadar emsalsiz tarihi bir gece geçirdiler. Bu geceyi derleyen Umumi Müfettiş Uzer'e Büyük Şef'imiz muhtelif vesilelerle takdir ve teşekkürlerini ifade buyurmuşlardır. Büyük Başbuğ'un gözleri bu gece memnun ışıklarla yanıyor, halk oyunlarını, yurt türkülerini sıcak bir alaka ile takip buyuruyorlar. Yakın tarihimizde geçen ıstırap günlerinin ve gecelerinin müşterek kahramanları bir saadet şelalesi halinde mutlu bir geceyi birlikte yaşıyorlar.
Atatürk, oyuncuların zindelik ve çevikliklerinden memnuniyetle bahis buyuruyorlar. Bu ulusal dansların aynı zamanda mükemmel birer spor olduklarını söylüyorlar. Bir aralık yurttaşlar kadın, erkek tek tek kurtarıcı ve yaratıcının ellerini öpmek bahtiyarlıklarına kavuştular. Atatürk şölenin hareketli bir zamanında Trabzon ve Doğu halkının, talebesinin kendisine göstediği büyük tezahürattan dolayı çok memnun kaldığını, ziyaret ettiği makamlardan çok iyi intibalar hasıl ettiğini, Karadeniz ve Doğu illeri gençlerinin çok zeki olduklarını işaret buyurdular. Ve Doğu kültürü için Müfettişi Umumi Tahsin Uzer'e hitaben 'Pek yakında Doğu âlemi, kültür sahasında çok, pek çok yükselecektir ve bunu senin başaracağına imanım vardır' dediler." Bkz. *age,* s.50-51. (Y.N.)

ÇİFTLİKLERİN HAZİNEYE DEVRİ HAKKINDA UMUMİ KÂTİP HASAN RIZA SOYAK'A*

(11 HAZİRAN 1937)

Şifre

Trabzon-Köşk, 11.6.1937

Bay Hasan Rıza Soyak
Riyaseticumhur Umumi Kâtibi
Ankara

Çiftliklerin devri hakkında Başvekâlet'e yazılan mektup ve ekli listesi[1] uygundur. İmzam altında Başvekil'e veriniz. Ben aslını imzaladım. Belediye ve Özel İdarelere devredilecek olan emlak için yazdıklarınız münasiptir.

K. Atatürk

Saat 16.30'da kapatılmış ve telgrafhaneye teslim edilmiştir.

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-7, D: 55, F: 28-1 ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.5'te bulunan belgelerin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Hasan Rıza Soyak bu konuda şunları aktarmaktadır:

"1937 senesinin Mayıs ayı içindeydi; memleket dışında bir vazife seyahatine çıkacak ve ilkin Paris'e uğradıktan sonra Almanya'ya geçecektim.

'Çocuk! Çabuk git, gel de artık şu çiftliklerin hazineye devri işini halledelim. Biliyorsun, ben 1927 senesinde Büyük Nutkumu verdiğim celselerden birinde BMM'ne, bunların Parti'ye ait olduğunu söylemiştim. Bu itibarla devir esnasında, hükümetten, Parti için bir miktar para alırsak iyi olacaktır. Bakalım; İsmet Paşa'nın dönüşünde meseleyi onunla da görüşeceğim, en münasip şekli o zaman kararlaştırırız...' demişti. [...]

Ben, Paris'ten Almanya'ya geçmek üzere hazırlanırken Ankara'dan nöbetçi yaveri telefon etti. Atatürk'ün, Almanya seyahatini geriye bırakarak derhal yurda dönmekliğimi emrettiğini bildirdi. Hemen o akşam yola çıktım.

İstanbul'a vardığım gün, Atatürk de buraya gelmişti ve birkaç saat sonra Karadeniz yolu ile Doğu'ya doğru bir seyahate çıkmak üzere idi; kendisi ile karşılaşınca, İnönü ile görüştükten sonra çiftlikleri, bütün tesis ve varlıklarıyla hazineye hibe etmeye kati karar verdiğini söyledi ve bana şu talimatı verdi:

'Sen bu akşam Ankara'ya git; mevcudu tespit edip, bir listesini yap. Ayrıca Başvekilliğe tarafımdan bir mektup hazırla! (Burada mektubun esaslarını dikte etti.) Mektup müsveddesini İsmet Paşa'ya gösterip, fikrini ve mutabakatını al; sonra bana telgrafla bildir. Bunları vakit geçirmeden yapmalısın; çünkü Meclis kapanmak üzeredir. Ben istiyorum ki, tatilden evvel keyfiyet Meclis'e de arz edilmiş olsun, bunu temin etmelisin!..'

Ankara'da, emirleri dairesinde bir mektup ve bir liste hazırladım. Müsveddeyi Başbakan'a okudum; uygun buldu; yalnız bir yerinde 'ticari çalışma' gibi bir tabir vardı; bunu 'geniş çalışma' diye düzeltti.

Mektubu ve listeyi telgrafla Trabzon'da bulunan Atatürk'e arz ettim. Verdiği cevapta uygun olduğunu, hemen Başvekil'e vermekliğimi, dönüşünde imza etmek üzere şimdilik telgrafının imza yerine, mektuba eklenmesini emrediyordu. [...]

Mektup ve listeyi Atatürk'ün telgrafı ile beraber Başbakan'a verdim. Keyfiyetin 12 Haziran 1937 Cumartesi günü Meclis'e arz edilmesini kararlaştırdık." Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.687-690. (Y.N.)

1 Söz konusu mektup ve liste için bkz. elinizdeki ciltte, s.258-251. (Y.N.)

ÇİFTLİKLERİN HAZİNEYE DEVRİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(11 HAZİRAN 1937)

T.C. Riyaseti
4/545

Başvekâlet'e

Malum olduğu üzere, ziraat ve zirai iktisat sahasında fenni ve ameli tecrübeler yapmak maksadıyla muhtelif zamanlarda memleketin muhtelif mıntıkalarında birçok çiftlikler tesis etmiştim.

On üç sene devam eden çetin çalışmaları esnasında faaliyetlerini bulundukları iklimin yetiştirdiği her çeşit mahsullerden başka her nevi ziraat sanatlarına da yayan bu müesseseler, ilk senelerden başlayan bütün kazançlarını gelişmelerine sarf ederek, büyük küçük birçok fabrika ve imalathaneler tesis etmişler, bütün ziraat makine ve aletlerini yerinde ve faydalı şekilde kullanarak bunların hepsini tamir ve mühim bir kısmını yeniden imal edecek tesisat vücuda getirmişler, yerli ve yabancı birçok hayvan ırkları üzerinde çift ve mahsul bakımından yaptıkları incelemeler neticesinde bunların muhite en elverişli ve verimli olanlarını tespit etmişler, kooperatif teşkili suretiyle veya aynı mahiyette başka suretlerle civar köylerle beraber faydalı şekilde çalışmışlar, bir taraftan da iç ve dış piyasalarla daimi ve sıkı temasta bulunmak suretiyle faaliyetlerini ve üretimlerini bunların isteklerine uydurmuşlar ve bugün her bakımdan verimli, olgun ve çok kıymetli birer varlık haline gelmişlerdir. Çiftliklerin yerine göre araziyi ıslah ve tanzim etmek, muhitlerini güzelleştirmek, halka gezecek, eğlenecek ve dinlenecek sıhhi yerler, hilesiz ve nefis gıda maddeleri temin eylemek, bazı yerlerde vurgunculukla fiili ve muvaffakiyetli mücadelede bulunmak gibi hizmetleri de zikre değerdir.

Bünyelerinin metanetini ve muvaffakiyetlerinin temelini teşkil eden geniş çalışma ve ticari esaslar dahilinde idare edildikleri ve memleketin diğer mıntıkalarında da

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.5'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938; *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1937, Numara: 4699, s.1, 7; *Kurun*, 13 Haziran 1937, Numara: 6975-1095, s.1, 4; *Tan*, 13 Haziran 1937, Numara: 773, s.1, 3; *Haber*, 13 Haziran 1937, Numara: 1913, s.7; *Son Posta*, 13 Haziran 1937, Numara: 2466, s.1, 7; *Belediyeler Dergisi*, Temmuz 1937, Sayı: 24, s.78-80; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1937, Sayı: 43, s.33-36. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.585-589; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.688-690.

benzerleri tesis edildiği takdirde tecrübelerini müspet iş sahasından alan bu müesseselerin ziraat usullerini düzeltme, üretimi artırma ve köyleri kalkındırma yolunda devletçe alınan ve alınacak olan tedbirlerin iyi seçilmesine ve gelişmesine çok müsait birer etken ve dayanak olacaklarına kani bulunuyorum ve bu kanaatle tasarrufum altındaki bu çiftlikleri bütün tesisat, hayvanat ve demirbaşlarıyla beraber hazineye hediye ediyorum.

Çiftliklerin arazisi ile tesisat ve demirbaşını özlü olarak gösteren bir liste ilişiktir.

Gerekli kanuni muamelenin yapılmasını dilerim.

11.6.1937

K. Atatürk

Ankara'da Orman, Yağmurbaba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesut, Çakırlar Çiftliklerinden vücut bulmuş Orman Çiftliği,
Yalova'da Millet ve Baltacı Çiftlikleri,
Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri,
Dörtyol'da portakal bahçesi ile Karabasamak Çiftliği,
Tarsus'ta Piloğlu Çiftliği.

1) Bunlarda mevcut arazi:

A) 582	dönüm	çeşitli meyve bahçeleri.
B) 700	"	fidanlıklar. (Buralarda meyveli ve meyvesiz muhtelif yaşlarda ve çeşitlerde 650.000 fidan vardır.)
C) 400	"	Amerikan asma fidanlığı. (Burada 560.000 kök bağ çubuğu vardır.)
D) 220	"	Bağ. (Burada 88.000 adet bağ omcası vardır.)
E) 375	"	Çeşitli sebze yetiştirmeye elverişli bahçe.
F) 220	"	6600 ağaçlı zeytinlik.
H) 17	"	1654 ağaçlı portakallık.
İ) 15	"	Kuşkonmazlık.
K) 100	"	Park ve bahçe.
L) 2650	"	Çayır ve yoncalık.
M) 1450	"	Yeni tesis edilmiş orman.
N) 148.000	"	Ziraata uygun arazi ve meralar.

154 729 dönüm arazi.

II) BİNA VE TESİSAT

A) 45	adet	Büyük ve küçük idare binası ve ikametgâh; bütün mefruşat ve demirbaşlarıyla beraber.
B) 7	"	15.000 baş koyunluk ağıl.
C) 6	"	Aydos ve Toros yaylalarında tesis edilen mandıralar.

D) 8 " At ve sığırlara mahsus ahır.
E) 7 " Umumi ambar.
F) 4 " Samanlık ve otluk.
H) 6 " Hangar ve sundurma.
İ) 4 " Lokanta, gazino ve eğlence yerleri, lunapark.
K) 2 " Çeşitli imalat yapan fırın.
L) 2 " Çiçek ve süs bitkisi yetiştirmeye mahsus ser.[1]
51 Toplam .....
Bina.

III) FABRİKA VE İMALATHANELER

A) Bira Fabrikası:

Senede 7.000 hektolitre çeşitli bira yapacak kabiliyette; bütün eklentileriyle ve bütün işletme levazımı ve kullanılan kıymetleriyle beraber.

B) Malt Fabrikası:

Senede 7.000 hektolitre biraya kâfi gelebilecek miktarda malt imaline kabiliyetli; bütün eklentileri ve işletme levazımıyla beraber.

C) Buz Fabrikası:

Günde dört ton buz yapma kabiliyetinde; bütün eklentileri ve işletme levazımatıyla beraber.

D) Soda ve Gazoz Fabrikası:

Günde 3.000 şişe soda ve gazoz yapmak kabiliyetinde; bütün eklentileri ve kullanılan kıymetleriyle beraber.

E) Deri Fabrikası:

Senede 14.000 çeşitli deri imaline elverişli; bütün eklenti ve kullanılan kıymetleriyle beraber.

F) Ziraat aletleri ve demir fabrikası.

H) Biri Ankara'da, diğeri Yalova'da olmak üzere iki modern süt fabrikası. Her ikisi günde ayrı ayrı 15.000 litre pastörize süt ve 1.000 kilo tereyağ işlemek kabiliyetindedir. Bunlar da bütün eklenti ve işletme levazımı ve kullanılan kıymetleriyle beraber.

İ) Biri Ankara'da, diğeri Yalova'da iki geniş yoğurt imalathanesi.

K) Şarap İmalathanesi:

Yılda 80.000 litre şarap imaline elverişli; bütün eklenti ve kullanılan kıymetleriyle beraber.

L) İki taşlı, elektrikle işler bir değirmen; bütün eklenti ve kullanılan kıymetleriyle beraber.

M) İstanbul'da bulunan bir çeltik fabrikasının yüzde kırk hissesi.

N) Biri Orman Çiftliği'nin, biri Tekir Çiftliği'nin olmak üzere her biri 15.000'er kilo kaşar, 1.000 teneke beyaz peynir, 600 teneke tuzlu yağ yapmaya elverişli iki imalathane; bütün işletme levazımıyla beraber.

1 Serre (Fr.): Sera. (Y.N.)

IV) UMUMİ TESİSAT

A) Biri Ankara'da, diğeri Yalova'da kurulu iki tavuk çiftliği.

B) Yalova'daki çiftliklerde iki hususi iskele ve liman tesisatı.

C) Üçü Ankara'da ve ikisi İstanbul'da beş satış mağazasının bütün tesisat ve demirbaşları.

D) Orman Çiftliği'nde:

Hususi sulama tesisatı, kanalizasyon, telefon tesisatı, elektrik tesisatı, küçük beton köprüler, hususi yollar, içme su dağıtım şebekesi.

Yalova Çiftliklerinde:

Hususi su tesisatı, telefon tesisatı, elektrik tesisatı, küçük beton köprüler ve yollar.

Silifke Tekir Çiftliği'nde:

Hususi sulama tesisatı, beton köprüler.

E) Orman Çiftliği'nde kurulu çiftlik müzesi ve ufak ölçekte hayvanat bahçesi tesisatı. Bunların işletme levazımı ve bütün demirbaşları.

V) CANLI UMUMİ DEMİRBAŞ:

A) 13.100	baş	Koyun. (Kıvırcık, merinos, karagül, karaman ırklarıyla bunların melezleri.)
B) 443	"	Sığır. (Simental, hollanda, kırım, jersey, görensey, halep, yerli ırklarıyla bunların melezleri, yeni üretilen orman ve tekir cinsleri.)
C) 69	"	İngiliz, arap, macar, yerli ve bunların melezleri koşum ve binek atları. 58 çoban merkebi.
D) 2.450	"	Tavuk. (Legorn, rodaylant ve yerli ırklar.)

VI) UMUMİ CANSIZ DEMİRBAŞ:

A) 16	adet	Traktör, 13 harman ve biçerdöver makinesi ve bütün ziraat işlerini görmekte bulunan zirai alet ve edevatın tamamı.
B) 35	tonluk	Bir adet deniz motoru. (Yalova Çiftliği'nde.)
C) 5	adet	Çiftliklerin nakliye işlerinde çalıştırılan kamyon ve kamyonet.
D) 2	adet	Çiftliklerin umumi servislerinde çalıştırılan binek otomobili.
E) 19	"	Çiftliklerin umumi servislerinde çalıştırılan binek ve yük arabası.

ÇİFTLİKLERİN HAZİNEYE DEVRİ ÜZERİNE TRABZON ATATÜRK KÖŞKÜ'NDE HALKA*

(11 HAZİRAN 1937)

Mal ve mülk bana ağırlık veriyor. Bunları milletime vermekte ferahlık duyuyorum. İnsanın serveti kendi manevi şahsiyetinde olmalıdır. Ben büyük millete daha neler vermek istiyorum.

* *Büyük Tarih Trabzon'da,* Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1938, s.51.
Sözler, kaynakta şu açıklamayla yer almaktadır:

"11 Haziran 937 - Gece [...] Yurttaşların sevinç ve neşesini besleyen bir müzik şelalesi Köşk'ü okşuyor. Türk tarihinin en büyük siması Karadeniz kıyılarının hâkim bir köşesinde tarihi işaretlerde bulunuyorlar. Ve bir aralık Büyükler Büyüğü ilk istiklal ve inkılap savaşına Karadeniz kıyılarından birine ayak basarak nasıl bütün resmi sıfatlarından vazgeçerek milletin bağrına bir fert gibi geçmek kararını verdilerse, bu gece de bu bütün çiftliklerini ve mallarını millete bağışlamak kararını yine Karadeniz kıyılarında ve Soğuksu'dan millete bildiriyorlar. Atatürk'ün yüksek işaretleriyle yazılan ve çiftliklerini millete bağışladıklarını Başbakan İsmet İnönü'ye bildiren telgraf okunurken heyecan içinde idiler. Gök gözleri nemlenmişti. İlahi ve semavi bir tablo... Atatürk dünya kahramanlarının hiçbirine nasip olmayan bir büyüklük numunesini ortaya koyarlarken şöyle söylüyorlardı:
'Mal ve mülk bana ağırlık veriyor. Bunları milletime vermekte ferahlık duyuyorum. İnsanın serveti kendi manevi şahsiyetinde olmalıdır. Ben büyük millete daha neler vermek istiyorum.'
Kısaca Soğuksu yamaçları tarihlerin en mutlu ve kutlu gecesini geçirdi. Trabzonlu, Doğulu yurttaşlar Atatürk huzurunda hayatlarının en bahtiyar saatlerini bu gece yaşadılar. Ve Atatürk bu gece millete ve hepimize yeni dersler, yeni irşatlar ve yeni müjdeler bağışladı." Bkz. aynı yerde.

Doğu Vilayetleri Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer bu konuda şunları aktarmaktadır:

"Atatürk'ün Trabzon'da geçirdiği son gece: 11 Haziran 937...
Altına imzasını attığı kâğıtlarla, mal ve mülk neyi varsa milletine hediye eden Ebedi Şef artık müsterihtir. Koltuğuna yaslanarak:
'-Hayatımın hatırlayabildiğim en sevinçli dakikalarını yaşıyorum!' diyor ve gözlerini salonun içinde dolaştırarak, derin bir tevekkülle ilave ediyor:
'-Yıllar evvel düşündüğüm bir işi Trabzon'da tamamlamak mukaddermiş!..'" Bkz. *Yeni Mecmua,* 5 Mayıs 1939, Sayı: 1, s.7-8.

Trabzon Valisi Yahya Sezai Uzay, hatıratında, bu konuda şunları anlatmaktadır:

"10.6.937 tarihinde merhum Atatürk Trabzon'a geldi. [...]
Atatürk'ü karşılamaya, Umumi Müfettişliğe dahil beş vilayet valisi ve kaza kaymakamları ve belediye reisleri ve binlerce halk gelmişti. Geldiği gece Köşk'te ve bahçesinde beş yüz kişilik ziyafet verilmişti. Erzurum'dan, Artvin'den milli oyun festivali için halaycılar gelmişti. Birçok eğlencelerle gece yarısı geçinceye kadar vakit geçirilmişti. Ziyaretçiler ve misafirler gittikten sonra, sofrasında Dahiliye Vekili merhum Şükrü Kaya, merhum Tahsin Uzer, merhum Ordu Müfettişi Orgeneral Kâzım Orbay ve hanımı, Mebus merhum İsmail Müştak Beyler ve ben kalmıştık.
Sabaha kadar o söylemiş, biz dinlemiştik. Bir ara bütün emlak ve çiftliklerini millete bağışladıklarını bildiren meşhur telgrafını yazdırmaya başladı.

O söylüyor, İsmail Müştak yazıyordu. Düşünüyor, filan yerde var, onu da yazdırıyor, 'Daha hangisi kaldı?' diye soruyor, kimse cevap vermiyordu. 'Oturduğumuz bu köşkü çok severim, onu bana Trabzon vilayeti verdi; yine ona iade edeceğim. Ankara'da yapılmakta olan filan köşkü de vermiyorum. O ev Ülkü'nün' demişti. Ben çok üzülmüştüm. Vasiyetnamesini yazdırıyor gibi gelmişti bana.
Masada beraber oturmakta olduğumuz Tahsin Uzer'e rica etmiş, 'Yazmasın bu telgrafı, kalsın bunlar kendisinde, ne olur söyleyiverin' demiştim, söylemedi. Şükrü Kaya merhuma rica ettim, o da söylemedi. Çok sıkılmıştım, kalktım, odadan çıkmak üzere yürüdüm. Arkamdan seslendi: 'Vali, nereye gidiyorsun?' dedi. Döndüm, ayakta yazmakta olan İsmail Müştak'ın yanına gidip durdum. Ne olursa olsun, söylemeye karar verdim.
'Atatürk'üm, ne olur yazdırmayın bu telgrafı. Siz milleti yok olmaktan kurtardınız. Türk vatanını, Türk tarihini ihya ettiniz, yeniden var ettiniz. Milletin size hediye ettiği kaç parça şeydir? Bunlar sizde milletin naçiz yadigârı olarak kalsın' dedim. Yazdırmayı bıraktı, 'Vali, çok sıkılıyorum', iki elini omuzlarıma koyarak 'Omuzlarımın üstünde Uludağ var sanıyorum. Ben mektepten çıktığım zaman kılıcımdan başka bir şeyim yoktu. Şimdi millet bana çok veriyor, kâfi bana' dedi, yazdırmaya devam etti. Bitince temize çekildi. İmza etti.
Telgrafı bana verdi, 'Telgrafhaneye götür, makbunuzu al, bana getir' dedi. Köşk'e telgraf hattı çektirmiştik. Telgrafı götürüp makbuzunu alıp getirdim. Kendisine verdim, makbuzu aldı, ayağa kalktı, 'Oh oh, ne kadar hafifledim ve ferahladım' dediydi." (Trabzon Valisi Yahya Sezai Uzay'ın eski yazıyla tutulmuş yayımlanmamış hatıratının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.) (Y.N.)

TRABZON SEYAHATİ HAKKINDA BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*

(12 HAZİRAN 1937)

Trabzon
12.6.937

Başvekil İsmet İnönü'ye

Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in vuku bulmuş olan daveti üzerine Doğu vilayetlerini görmek üzere Haziran'ın sekizinci Salı günü İstanbul'dan Trabzon'a hareket ettim. Trabzon-Erzurum yolu üzerinde bu yolu daha mükemmel bir hale sokmak maksadıyla başlamış olan yer yer inşaatın henüz tamamlanmamış olduğunu gören ve bu mâni sebebiyle bütün müfettişlik mıntıkasında seyahatimin müşkülatını takdir eden Umumi Müfettiş Tahsin Uzer benim bu seyahatimde yolumun üstünde bulunmayan yerlerin askeri, mülki ve mahalli Parti ve kültür müesseselerini dolgun heyetler halinde Trabzon'a toplayabilmek zekâ ve inceliğini göstermiş bulundu. Perşembe günü Polathane karşısında o civarın enerjik ve temiz halkı tarafından bir filotilla ile karşılaştık, selamlaştık. Onu müteakip Trabzon'dan karşımıza çıkan filotilla, başta Umumi Müfettiş Tahsin Uzer ve Ordu Umumi Müfettişi kıymetli Kâzım Orbay ve her ikisinin arkadaşları bulunduğu halde beni karşıladı ve birleştik. Trabzon'a gelişim, bundan evvelki iki gelişimc nispetle müstesna bir tertip ve intizam gösteriyordu. Rıhtımda evvela bütün umumi müfettişlik içindeki yukarıda işaret ettiğim bütün valiler ve yakın vilayetlerin kaymakamları ve her vilayet merkezinin belediye reisleri ve halk temsilcileri ile karşılaştım. Bütün bunlar Doğu vilayetleri halkımızın gönülden gelen selam, sevgi ve saygılarını bana sunarken ne kadar mütehassis olduğumu ifade için kelime bulamadığımdan bunu ifade etmeksizin geçiyorum. Ondan sonra kahraman ordumuzun vatan ve milletin her emrine her an amade, gayet çevik, ce-

* Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.9'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1937, Numara: 4699, s.1, 6; *Kurun*, 13 Haziran 1937, Numara: 6975-1095, s.1, 5; *Tan*, 13 Haziran 1937, Numara: 773, s.1; *Son Posta*, 13 Haziran 1937, Numara: 2466, s.3; *Yeni Adana*, 14 Haziran 1937, Numara: 4240, s.1-2; *Haber*, 16 Haziran 1937, Numara: 1946, s.6; *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası*, Temmuz 1937, Sayı: 1, s.6-7; *Belediyeler Dergisi*, Temmuz 1937, Sayı: 24, s.83-84; *Aylın Tarihi*, Temmuz 1937, Sayı: 43, s.45-47; *Büyük Tarih Trabzon'da*, Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1938, s.47-49; *Trabzon'dan Atatürk'e*, Trabzon İl Kutlama Komitesi, Trabzon, 1981, s.240-241.

sur ve iyi bakımlı bir kuvveti tarafından selamlandım. Bundan duyduğum zevki ayrıca kaydetmeliyim. Askerimizin oldukça uzun cephesi önünden geçtikten sonra ancak Büyük Kumandan'ın lüzum görmesi üzerine otomobilime binebildim. Ondan sonra Trabzon, yalnız benim geçtiğim yol üzerinde değil, o yola kavuşan bütün yollar görünebildikleri uzunluklarınca halk tarafından kadın erkek dolu bir manzara ve heyecan ve alkış tufanı halinde görülmekte idi. Bu kadar saygı ve sevgi ve bağlılık ifade eden milli heyecan karşısında bir naçiz kalbin durmaması, yine o milli heyecanın verdiği kuvvet sayesinde ancak mümkün olabilmiştir. Trabzon Hususi İdaresi'nin bana kıymetli bir hediyesi olan köşküme geldim. Orada da beni yalnız bırakmadılar. Her türlü yüksek misafirperverlik timsali ile karşılaştım. Çok rahat ve huzur içinde geceyi geçirdim. Bugünkü Cuma günü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in tertip ettiği uygun programı takip ettim. Vilayet makamını, Cumhuriyet Halk Partisi merkezini, Umumi Müfettişlik makamını, Halkevi'ni, Belediye'yi, kumandanlık makamını, askeri garnizonu ziyaret ettim. Bu makamların her birinde karşılaştığım heyetler bana, sana, Cumhuriyet hükümetine ve bütün Türk milletine ister istemez gurur ve azamet, kuvvet ve heyecan verecek yüksek kıymette ve fazilette idiler. Belediye dairesinde kendi muhabbetkâr arzuları ile halk içine girmiş olan devletler konsolosları da bulunuyordu. Onları da görmekle ayrıca memnun olduğumu zikretmeliyim. Beni tekrar bir daha heyecana düşüren şey, kumandanlık dairesinden ayrılırken halkın heyecan ve tezahüründen oradan sonra gittiğim yere kadar devam edişidir. Son ziyaretgâhım Trabzon'un askeri garnizonu oldu. Garnizonda kıymetli kumandanlar tarafından bana takdim edilen Trabzon askeri kuvvetlerimizle açık alanda karşı karşıya bulunduğumuz dakikada duyduğum zevki tarif edemem. O kadar ki, derhal askerlik duygularım uyandı ve onlara bulundukları dar alanda benim ve benimle beraber bulunan zatların memnuniyetini icap ettirecek manzara gösteren ufacık bir tatbikat yaptırmaktan kendimi alamadım. Orada da gördüklerimden çok memnun oldum. Kumandanları tebrik ettim. İstanbul'daki görüşümü de bildirmiştim. Onun gibi Doğu'nun bu önemli ve geniş bölgesinde yüksek kumandayı elinde tutan kıymetli Orgeneral Kâzım Orbay'dan ve kendisiyle beraber burada bulunan Korgeneral Muzaffer Ergüder'den ve kendisine fiilen tatbikat yaptırmış olduğum Albay Nuri Berköz'den ve bütün Doğu ordusu komutan, subay ve eratından çok memnun kaldığımı Mareşal'e bildirmenizi ve Mareşal'in de kendilerini tebrik ve takdir etmelerini arzu ettiğimi bildiririm.

Şimdi bu dakikada Trabzon Atatürk Köşkü'nde bulunurken bütün Doğu vilayetleri Türk temsilciler heyetleri ile beraber geçirmekte olduğumuz samimi hayatın devlet, hükümet ve millet iştirakinin en yüksek örneğini görmekte olduğumu söylersem buna ne kadar sevineceğinizi ve benim bu derin sevincimin bütün memleket ve milletin senin ağzından ne kadar iyi söylenebileceğini takdir ederek gözlerinizden muhabbetle öperim.

K. Atatürk

DOĞU VİLAYETLERİ ÜÇÜNCÜ UMUMİ MÜFETTİŞİ TAHSİN UZER'İ TAKDİR*

(12 HAZİRAN 1937)

Üçüncü
Umumi Müfettişlik
Hususi Kalem

Trabzon, 12.6.1937
Saat: 12

Doğu Vilayetleri Üçüncü Umumi Müfettişi
Tahsin Uzer'e

Ekselans,

Sizin mıntıkanızı görmek ve orada bulunmak için düşündüğüm plana göre çok günlerin geçmesi tahmin olunabilirdi. Ancak benim müfettişlik mıntıkanızın içine girmeme mevsimin müsait olmadığını ve bunu karşılayan senin çok geniş ve yüksek tedbir ve zekâna uygun düşen vaziyetleri Trabzon'da gördükten sonra artık bir dakika dahi seyahat ve ikametimi uzatmakta mana görmedim.

Sizi takdir ederek ve sizinle iftihar ederek Trabzon'dan şimdi ayrılıyorum. Ben ayrılırken sen Trabzon'dan bütün Doğu vilayetlerine benim derin muhabbetlerimi ve Türk Doğu'nun 18 sene evvel bana gösterdiği itimadını daha yüksek ve daha feyizli kuvvet ve kudret kaynağı olarak tanıdığımı lütfen bildiriniz.

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Yeni Mecmua,* 5 Mayıs 1939, Sayı: 1, s.7; *K. Atatürk Yolu,* Mart 1959, Yıl: 1, Sayı: 1, s.11; *Yeni Yol,* 14 Haziran 1937, Numara: 2382, s.1; *Trabzon'dan Atatürk'e,* Trabzon İl Kutlama Komitesi, Trabzon, 1981, s.289. Ayrıca bkz. *Kurun,* 5 Eylül 1937, Numara: 7059-1149, s.2; *Tan,* 14 Haziran 1937, Numara: 774, s.4; *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası,* Temmuz 1937, Sayı: 1, s.7; *Büyük Tarih Trabzon'da,* Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1938, s.52; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V,* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.205.
Doğu Vilayetleri Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer, Atatürk'ün yukarıdaki yazısını, Trabzon, Karadeniz ve Doğu vilayetleri halkına şu yazısıyla bildirmiştir:

"Trabzon, Karadeniz ve Doğu diyarı civanmert evlatlarına:
Reisicumhur Atatürk, Trabzon'u teşrifinden ve temiz yürekli halkın gösterdiği samimi, kalbi sevgi ve muhabbetten ve coşkun hislerinden pek çok memnun oldular, müteşekkir kaldılar. Bu yüksek duygularını siz evlatlarına birer birer söylemekliğimi, selamlarıyla bildirmekliğimi bana defalarca emir buyurdular. Trabzon'da geçirdikleri tatlı ve neşeli zamanın hatıralarında unutulmaz iz ve eser bıraktığı-

nı tekrarladılar. Yukarıya yazdığım iradeleri, bana şifahen söylediklerini gösteriyor. Resmi dairelerde, Belediye'de, Halkevi'nde gördükleri intizamdan ayrı ayrı hoşnut kaldıklarını bildirdiler. Mektep yavrularının kendilerini karşılamada gösterdikleri intizam, mükemmeliyet ve bilhassa coşkun sevgilerinden pek ziyade sevindiklerini, bunları yetiştiren kıymetli kültür elemanlarına, öğretmenlerine ayrıca selamlarının tebliğini, hepsinin ayrı ayrı gözlerinden öptüğünü ve cümlesinin vatan ve millet için birer kıymettar uzuv olarak yetiştirilmeleri yolunda temennilerde bulunduklarını söylediler. Kısaca, Trabzon'un sevgi ve saygıyla bağlanan ve samimiyetle dopdolu olan sıcak muhitinden neşe ve sevinçlerinin en son haddinde ayrılmayı münasip görerek hareket etmek kararını verdiklerini ve bunu böylece aynen size tebliğ etmekliğimi bana bir vazife olarak verdiler. İşte ben de bu hisleriyle medeni rüştlerini hakkıyla ispat eden Trabzon, Karadeniz ve Doğu diyarı halkına minnet ve şükran duygularımla bu ulvi vazife ve farizayı yerine getirmekle kıyamete kadar bahtiyarım. Var olunuz!

Üçüncü Umumi Müfettiş
T. Uzer"

Bkz. *Yeni Yol,* 14 Haziran 1937, Numara: 2382, s.1; *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası,* Temmuz 1937, Sayı: 1, s.8; *Büyük Tarih Trabzon'da,* s.53.
Atatürk'ün 12 Haziran 1937 sabahı saat 5.00'te Trabzon'dan ayrılışı hakkındaki haber şudur:

"Atatürk evvelki gün saat beşte İzmir Vapuru'yla Trabzon'dan hareket buyurdular.
Reisicumhur Atatürk üç buçukta Soğuksu'daki köşklerinden refakatlerindekilerle hareket buyurmuşlar, Trabzon halkının ekserisini tatlı uykusunda bırakarak iki gecelik misafir kaldığı ve çok mütehassis bulundukları Trabzon'dan ayrılmışlardır.
Atatürk dönüşte Belediye önünde otomobillerini durdurmuşlar ve inerek karşıdaki manav Bay Abdülkadir'den biraz mısır almışlar ve:
'Geliniz Trabzon'un güvercinleri' diyerek güvercinleri yem yemeğe davet etmişler ve bu sevimli kuşları yemledikten sonra otomobiline binip doğruca iskeleye ulaşmış ve oradan da çok mütehassis olarak İzmir Vapuru'nu teşrifle saat beşte İstanbul'a doğru hareket buyurmuşlardır." Bkz. *Yeni Yol,* 14 Haziran 1937, Numara: 2382, s.1; *Büyük Tarih Trabzon'da,* s.53-54. (Y.N.)

ÇİFTLİKLERİN HAZİNEYE DEVRİ ÜZERİNE MECLİS'İN TEŞEKKÜRÜNE CEVAP*

(12 HAZİRAN 1937)

İzmir Vapuru, 12.6.1937

Bay Abdülhalik Renda
Büyük Millet Meclisi Reisi
Ankara

C. Yapılan bir vazifedir.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-7, D: 55, F: 28-40/42 ve TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.11'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet,* 14 Haziran 1937, Numara: 4700, s.1; *Kurun,* 14 Haziran 1937, Numara: 6976-1096, s.1; *Haber,* 14 Haziran 1937, Numara: 1944, s.1; *Son Posta,* 14 Haziran 1937, Numara: 2467, s.1; *Yeni Adana,* 14 Haziran 1937, Numara: 4240, s.2; *Yeni Yol,* 17 Haziran 1937, Numara: 2384, s.1; *Belediyeler Dergisi,* Temmuz 1937, Sayı: 24, s.86; *Ayın Tarihi,* Temmuz 1937, Sayı: 43, s.45. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II,* Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.696. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 13 (AA) - Reisicumhur Atatürk, tasarruflarında bulundurdukları çiftlikleri hazineye hediye etmeleri dolayısıyla Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda tarafından gönderilen ve Büyük Millet Meclisi'nin minnetle dolu samimi hislerini ve derin şükranlarını bildiren telgrafa şu karşılığı vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ÇİFTLİKLERİN HAZİNEYE DEVRİ ÜZERİNE BAŞVEKİL İNÖNÜ'NÜN TEŞEKKÜRÜNE CEVAP*

(12 HAZİRAN 1937)

İzmir Vapuru, 12.6.1937

Başbakan İsmet İnönü
Ankara

Hatırlarsınız, Türk köylüsü Türk'ün efendisi olduğunu söylediğim zamanı. Ben, o efendinin arzu ve iradesi altında senelerden beri çalışmış olan bir hizmetkârım. Şimdi beni çok heyecana getiren hadise, Türk köylüsüne naçizane olsa da ufak bir vazife yapmış olduğumdur. Milletin yüksek temsilciler heyeti bunu iyi görmüş ve kabul etmişlerse benim için ne unutulmaz bir saadet hatırasını bana vermişlerdir. Bundan dolayı çok yüksek zevkle millet, memleket ve Cumhuriyet hükümetine yapmaya mecbur olduğum vazifelerden en basiti karşısında gösterilmiş olan teveccühten, takdirden ne kadar mütehassis olduğumu ifadeye muktedir değilim. Söz konusu olan hediye, yüksek Türk milletine benim asıl vermeyi düşündüğüm hediye karşısında hiçbir kıymete sahip değildir. Ben, icap ettiği zaman, en büyük hediyem olmak üzere, Türk milletine canımı vereceğim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-7, D: 55, F: 28-39 ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 2.12.11'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1937, Numara: 4701, s.3; *Kurun*, 15 Haziran 1937, Numara: 6977-1097, s.1, 8; *Haber*, 14 Haziran 1937, Numara: 1944, s.1; *Tan*, 15 Haziran 1937, Numara: 775, s.3; *Son Posta*, 15 Haziran 1937, Numara: 2468, s.1, 3; *Yeni Adana*, 14 Haziran 1937, Numara: 4240, s.2; *Yeni Yol*, 17 Haziran 1937, Numara: 2384, s.1; *Trakya Dergisi*, Haziran 1937, Sayı: 11, s.1; *Belediyeler Dergisi*, Temmuz 1937, Sayı: 24, s.86; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1937, Sayı: 43, s.45. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar II*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.696.

KAYSERİ ÖĞRETMENLERİNE TEŞEKKÜR*

(12 HAZİRAN 1937)

Tel

İzmir Vapuru, 12 Haziran 1937

Bay Şevket Bayraktar
İlkokul Öğretmenleri Toplantı Yönetim Başkanı
Kayseri

C. Öğretmenler genel toplantısının açılması münasebetiyle bana gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 1-88'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.871, 1170.

TRABZON VALİSİ YAHYA SEZAİ UZAY'A*

(13 HAZİRAN 1937)

Bay Yahya Sezai Uzay
Vali - Trabzon

C. Sayın Trabzon halkının hakkımda gösterdiği yüksek ve temiz hislerini bildiren telgrafınızı aldım. Teşekkür eder, size ve muhterem halka sevgilerimi sunar, başarılar dilerim.

K. Atatürk

* *Yeni Yol*, 15 Haziran 1937, Numara: 2383, s.1; *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası*, Temmuz 1937, Sayı: 1, s.9; *Trabzon'dan Atatürk'e*, Trabzon İl Kutlama Komitesi, Trabzon, 1981, s.245.

SABİHA GÖKÇEN'E*

(13 HAZİRAN 1937)

13.6.37

Bayan Sabiha Gökçen
Hava Alayı - Eskişehir

Bugün Pazar saat 19 ile 21 arasında Boğaziçi'ndeyiz, bekliyoruz. Gidişte olduğu gibi gelişte de tayyarenizle sizi beklemekteyiz. Saygılar.

Başyaver
Celal

* Telgraf fotokopisini aktaran: Sabiha Gökçen, *Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, Anıları Kaleme Alan: Oktay Verel, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1982, s.48 vd.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA İSVEÇ KRALI V. GUSTAF'A*

(16 HAZİRAN 1937)

Tel. Ankara, 16.6.1937

Majeste V. Gustaf
İsveç Kralı

Doğum yıldönümü münasebetiyle en samimi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle İsveç'in refahı için beslediğim hararetli temennilerimi kabul etmelerini Majestelerinden rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.89; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1937, Sayı: 43, s.82.

PRENS SİMEON'UN DOĞUMU DOLAYISIYLA BULGAR KRALI III. BORİS'İ TEBRİK*

(17 HAZİRAN 1937)

Tel. Ankara, 17.6.1937

Majeste III. Boris
Bulgar Kralı - Sofya

Altes Ruvayal Tırnovo Prensi Simeon'un mesut doğumunu büyük bir memnuniyetle öğrendim. Samimi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Kraliyet ailesinin saadeti için beslediğim hararetli temennilerimi kabul etmelerini Majestelerinden rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.556; *Son Posta*, 23 Haziran 1937, Numara: 2476, s.3; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1937, Sayı: 43, s.82. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.193.

15 EYLÜL GÜNÜNÜ "ATATÜRK GÜNÜ" İLAN EDEN TRABZONLULARA TEŞEKKÜR*

(18 HAZİRAN 1937)

Tel. İstanbul/Dolmabahçe, 18.6.937

Bay Arif Sayıl
Halkevi Başkanı - Trabzon

C. Hakkımda gösterilen samimi hislere teşekkür eder, muhterem halka sevgi ve selamlarımı sunarım.

K. Atatürk

* *Yeni Yol*, 19 Haziran 1937, Numara: 2385, s.1; *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası*, Temmuz 1937, Sayı: 1, s.10; *Trabzon'dan Atatürk'e*, Trabzon İl Kutlama Komitesi, Trabzon, 1981, s.246.

İBNİ SİNA'NIN ÖLÜM YILDÖNÜMÜ TÖRENİ ÜZERİNE TÜRK TARİH KURUMU'NA TEŞEKKÜR*

(23 HAZİRAN 1937)

Bay Hasan Cemil Çambel
Türk Tarih Kurumu Başkanı
Dolmabahçe Sarayı-İstanbul

Türk âlimi İbni Sina'nın ölümünün[1] 900. yıldönümü münasebetiyle yapılan törende bana karşı gösterilmiş olan temiz ve yüksek hislerden mütehassis oldum. Teşekkür eder ve Türk ilim mensuplarına daimi başarılar dilerim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1937, Numara: 4710, s.3; *Kurun*, 24 Haziran 1937, Numara: 6986-1056, s.1; *Tan*, 24 Haziran 1937, Numara: 784, s.2; *Son Posta*, 24 Haziran 1937, Numara: 2477, s.3; *Yeni Adana*, 24 Haziran 1937, Numara: 4249, s.1; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1937, Sayı: 43, s.7. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.194.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "İstanbul, 23 (AA) - Türk Tarih Kurumu'ndan:
> Büyük Türk filozofu ve tıp bilgini İbni Sina'nın 900. yıldönümü dolayısıyla Üniversite konferans salonunda yapılmış olan tören münasebetiyle ilimlerin yüce hamisi ve Türk Rönesans ve inkılabının yaratıcısı Atatürk'e ittifakla verilen karar üzerine çekilmiş olan tazim telgrafına Ulu Şef şu iltifatnameleriyle karşılık vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 *Ayın Tarihi* ve *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*'te yanlışlıkla "doğumunun" şeklinde. (Y.N.)

KABOTAJ HAKKININ KAZANILMASININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(2 TEMMUZ 1937)

İstanbul, 2 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Reisicumhur Atatürk, kabotaj hakkının Türk bayrağına geçtiği günün yıldönümünde, yurdun her tarafından vatandaşların samimi duygu ve yüksek sevinçlerini bildiren birçok telgraflar almışlardır. Bundan pek mütehassis olan Atatürk, memnuniyet ve teşekkürlerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Cumhuriyet,* 3 Temmuz 1937, Numara: 4719, s.1; *Kurun,* 3 Temmuz 1937, Numara: 6995-1115, s.2; *Tan,* 3 Temmuz 1937, Numara: 793, s.3; *Son Posta,* 3 Temmuz 1937, Numara: 2486, s.3; *Aylın Tarihi,* Ağustos 1937, Sayı: 44, s.2.

AMERİKAN MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ABD BAŞKANI ROOSEVELT'İ TEBRİK*

(3 TEMMUZ 1937)

Tel. Ankara, 3.7.1937

Ekselans B. Franklin D. Roosevelt
Amerika Birleşik Hükümetleri Reisi
Washington

Asil Amerikan milletinin bu milli bayram günü, Ekselansınıza en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Amerika'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimi arz ile bilhassa bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.260-261; *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1937, Numara: 4732, s.3; *Tan*, 16 Temmuz 1937, Numara: 805, s.3; *Son Posta*, 16 Temmuz 1937, Numara: 2499, s.1, 3; *Kurun*, 16 Temmuz 1937, Numara: 7008-1128, s.6; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1937, Sayı: 44, s.45.

ŞARKİ ÜRDÜN EMİRİ PRENS ABDULLAH'A*

(3 TEMMUZ 1937)

Aziz ve Muhterem Dostum Emir Hazretleri,

20 Haziran tarihli mektubunuzu büyük bir memnuniyetle aldım. Hakkımda en cazip bir üslup ile ifade buyurduğunuz muhabbet benim için çok kıymetlidir. Zatı Fahimanelerine bilhassa teşekkürler ederim. Emin olabilirsiniz ki, burada bırakmış olduğunuz hatıra[1] size karşı olan dostluk ve kardeşlik duygularımız bir kat daha kuvvet bulmuştur.

Oğlunuz Emir Hazretleri'nin burada en dostça bir kabul göreceğini teyide lüzum görmem. Bunu Zatı Fahimaneleri tahmin buyurursunuz.

Ülkü çok sevmiş olduğu Emir Hazretleri'nin selamlarına ziyadesiyle sevindi.

Samimi dostluk hissiyatımı bu vesile ile teyit ederim Muhterem Emir Hazretleri.

K. Atatürk

* TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi (DBA) - Ürdün (1932-47) D. 3 D. 2, Π-1/2'den fotokopisini aktaran: *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938*, c.2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.357. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.232.

Daktilo edilmiş belgenin başında "Atatürk tarafından Şarki Ürdün Emiri Altes Prens Abdullah Hazretlerinin mektubuna cevaben yazılan 3 Temmuz 1937 tarihli mektubun suretidir:" kaydı yer almaktadır. (Y.N.)

1 Belgede bu şekilde. Doğrusu "hatıra ile" olmalı. (Y.N.)

İRAN ŞEHİNŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ VE VELİAHT'A TEŞEKKÜR*

(3 TEMMUZ 1937)

Şifre Tel.
No. 405/24

Ankara, 3.7.1937

Tahran Büyükelçiliği'ne

28 numaralı telgrafnameye[1] *cevaptır:*

Telgrafınız Atatürk'e arz olundu. Şehinşah Hazretleri'nin kardeşlik hislerinden ve dostane selamlarından çok mütehassis oldukları gibi, Veliaht Hazretleri'nin söyledikleri sözler de kendilerini çok memnun ve mütehassis etti. Atatürk tarafından en hakiki teşekkürlerinin ve bu münasebetle Şehinşah'a ve Veliaht'a karşı olan kalbi muhabbetlerinin yenilendiğinin bildirilmesini rica ederim.

Hariciye

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İran K. 27/1 - Hariciye Vekili Aras'ın Tahran Ziyareti'nden aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.547.

1 Tahran Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne yazılan 29 Haziran 1937 tarihli söz konusu telgrafname şudur:

"1- Uzun otomobil yolculuğunun sebep olduğu tabii yorgunluğu nazarı itibara alan İran protokolü Tahran'a vuku bulan ziyaretlerde ilk günü serbest bıraktığından, Hariciye Vekilimiz dün Şehinşah Hazretleri tarafından saat 11'de kabul edilmiştir. Veliaht Hazretleri'yle Başvekil ve Hariciye Veziri hazır bulunuyorlardı. Şehinşah Hazretleri, Reisicumhurumuz Hazretleri'nin defalarca sıhhat ve selametlerini sordular. Sohbet bazı afaki, bazı da antlaşmayla ilgili vaziyete ve Türkiye ve İran'ın bu vaziyet karşısında müşterek menfaatlarına temas eden siyasi meseleler üzerinde cereyan etti. Bay Aras, Reisicumhurumuz Hazretleri'nin Prenseslere göndermiş oldukları hediyelerden bahsettiler. Şehinşah büyük biraderlerinin yeğenlerine gönderdiği bu hediyelerden çok mütehassis ve müteşekkir olduğunu söyleyerek bunları kendilerine bizzat vermek zahmetine katlanmasını Bay Aras'tan rica etti ve hediyeleri görerek çok güzel bulduğunu ilave eyledi. Şehinşah bizi öğle yemeğine alıkoydu. Öğleden sonra 5'te Bay Aras, Veliaht Hazretleri tarafından kabul edildi. Konuşma esnasında Veliaht Hazretleri memleketimizi ziyaret arzusundan ve bilhassa Atatürk Hazretleri'yle müşerref olmak ümidinden bahsederken dediler ki 'Atatürk Hazretleri benim için bir amcanın üstünde bir mevkidedir ki, bunu bir kelime ile ifade etmek mümkün değildir'.

2- Dün akşam Hariciye Veziri tarafından kordiplomatiğin hazır bulunduğu 150 kişilik bir ziyafet verilmiş ve bunu resmi kabul takip etmiştir. Bu akşam karşılık olarak Büyükelçilik'te bir resmi kabul yapılacaktır. Arz olunur. Akaygen" Bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İran K. 27/1 - Hariciye Vekili Aras'ın Tahran Ziyareti'nden aktaran: *age*, s.546-547. (Y.N.)

SADABAD PAKTI'NIN İMZALANMASI DOLAYISIYLA İRAN ŞEHİNŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'YE*

(10 TEMMUZ 1937)

İran Şehinşahı Alâ Hazreti Hümayun
Aziz Biraderim Rıza Şah Pehlevi
Tahran

Dört dost devletlerimizin Sadabad'da imza ettikleri saadet veren Doğu Antlaşması münasebetiyle göndermek lütfunda bulunduğunuz telgrafnamenizi memnuniyetle aldım. Memleketlerimizin barış idealinde müşterek bir dayanak[1] olan bu antlaşmanın hepimiz için ve dünya barışı için kutsi olmasını dilerim. Bundan dolayı Zatı Şehinşahilerini samimi tebrik ederken şahsi saadetiniz için temennilerimi sunar ve büyük emek ve uyarı eseriniz olarak tarihte yeri belli milletinizi yükseltmekle muvaffakiyetinizi candan dilerim aziz, muhterem kardeşim Şehinşah Hazretleri.

K. Atatürk

* *Ulus*, 11 Temmuz 1937, Numara: 5730, s.1; *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1937, Numara: 4727, s.1, 3; *Kurun*, 11 Temmuz 1937, Numara: 7003-1123, s.1; *Tan*, 11 Temmuz 1937, Numara: 800, s.1; *Son Posta*, 11 Temmuz 1937, Numara: 2494, s.1, 3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1937, Sayı: 44, s.69. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.582; *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938*, c.2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.359; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.548.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Ankara, 10 (AA) - Tahran'da Sadabat Kasrı'nda Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Doğu Antlaşması'nın akdi münasebetiyle İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi, Reisicumhurumuz Atatürk'e bir telgraf çekerek samimi tebriklerini bildirmişlerdir. Atatürk, İran Şehinşahı'na aynı samimiyet ve muhabbetle karşılık vermişlerdir. Bu iki telgraf aşağıdadır:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 *Cumhuriyet*'te yer alan ve "dayanak" sözcüğünün aslı olan "mesned" sözcüğü, diğer gazetelerde "eseri" şeklinde. (Y.N.)

SADABAD PAKTI'NIN İMZALANMASI DOLAYISIYLA IRAK KRALI GAZİYÜLEVVEL'E*

(11 TEMMUZ 1937)

Irak Kralı Majeste Gaziyülevvel Hazretleri
Bağdat

Sadabad Antlaşması'nın imzası münasebetiyle göndermek lütfunda bulundukları dostane telgrafı büyük bir memnuniyetle aldım. Birbirlerine kardeşlik ve dostluk bağlarıyla bağlı dört devletin dünya barışı yolunda verimli bir işbirliğini temin edecek olan bu antlaşmayı memleketlerimiz için çok hayırlı bir eser sayar, hepimize hayırlı olmasını dilerim. Bu mesut vesile ile Zatı Mülûkânelerinin şahsi saadetleri ve kardeş Irak'ın refah ve ikbali için en samimi temennilerimi ifade etmekle bahtiyarım.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1937, Numara: 4728, s.1, 3; *Kurun*, 12 Temmuz 1937, Numara: 7004-1124, s.1; *Tan*, 12 Temmuz 1937, Numara: 801, s.1; *Son Posta*, 12 Temmuz 1937, Numara: 2495, s.1, 3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1937, Sayı: 44, s.69-70. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.194; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.281.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 11 (AA) - Sadabad'da imza edilen Doğu Antlaşması münasebetiyle Irak Kralı Gaziyülevvel de Reisicumhurumuz Atatürk'e pek samimi bir tebrik telgrafı çekmiştir. Bu telgrafı ve Atatürk'ün verdikleri muhabbetkâr cevabı aynen yayımlıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(1937)

1937[1]

Önümüzdeki Tarih Kurultayı'nda vermeyi düşündüğün konferans için bir süje[2] istemiştin.[3] O anda yanımda bulunan İsmet İnönü: "Bu sujeyi ona ben vereyim, ben vermeliyim" diye büyük bir şevk ve arzu gösterdi. Ben de bunu çok yerinde buldum; kendisine teşekkür ettim. Ondan sonra senin Başyaver'le olan telefon konuşmalarından anladım ki, İnönü vaat ettiği sujeyi henüz sana vermemiştir. Kendisini de mazur gördüm; çünkü çok meşguldür. Belki senin üzerinde konuşabileceğin kıymetli sujeyi düşünmektedir; belki zamanında onu sana bildirecektir. Ancak ben de ihtiyat olmak üzere sana bir konferans zemini vermeyi uygun gördüm. Şu kadar ki, İsmail Müştak imzasıyla sana gelecek olan bu geniş süje üzerinde şimdilik meşgul olma... İmtihanlarını muvaffakiyetle bitirdikten sonra, dönüşünde benim dikte ettiğim program üzerinde, sanırım ki, bir tarihi konferans yapacak vesikalara sahip olacaksın.

Gözlerinden öperken, bunu yazdırdığım sofrada hazır bulunan bütün arkadaşların hürmetlerini de iletirim.

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.38-39.

1 Kaynakta mektubun tam tarihi yer almamaktadır. 20-25 Eylül 1937 tarihinde yapılan İkinci Türk Tarih Kongresi'nden önce yazıldığı anlaşılmaktadır. Aynı konudaki diğer tarihsiz mektubun 17 Temmuz 1937 günü yazılmış olabileceği göz önünde bulundurulduğunda, bu mektubun da 11-17 Temmuz 1937 günleri arasında yazılmış olabileceği düşünülebilir. Atatürk, Başbakan İsmet İnönü'yü Florya'da 17 Temmuz 1937'den önce 11 ve 12 Temmuz 1937 günleri kabul etmiştir. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.628-629, 630. (Y.N.)

2 Sujet (Fr.): Konu. (Y.N.)

3 Afet (İnan) Hanım, İkinci Türk Tarih Kongresi'nde 20 Eylül 1937 günü "Türk Tarih Kurumu'nun Arkeoloji Faaliyeti" ve 25 Eylül 1937 günü "Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış" konularında iki konferans vermiştir. Bkz. *Belleten*, Ocak-Nisan 1938, c.2, Sayı: 5/6, s.5-12, 123-132; *İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul 20-25 Eylül 1937, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1943, s.8-15, 756-765. (Y.N.)

FRANSA MİLLİ BAYRAMINI TEBRİK DOLAYISIYLA FRANSA REİSİCUMHURU LEBRUN'A*

(13 TEMMUZ 1937)

Tel. Ankara, 13.7.1937

Ekselans Albert Lebrun
Fransa Reisicumhuru - Paris

Fransız milli bayramı münasebetiyle en samimi tebriklerimle beraber şahsi saadetleri ve dost Fransa'nın refahı hakkındaki hararetli temennilerimi kabul buyurmalarını Ekselansınızdan rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) – İdari K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.121; *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1937, Numara: 4739, s.3; *Kurun*, 23 Temmuz 1937, Numara: 7015-1135, s.6; *Tan*, 23 Temmuz 1937, Numara: 812, s.3; *Son Posta*, 23 Temmuz 1937, Numara: 2506, s.3.

SADABAD PAKTI'NIN İMZALANMASI DOLAYISIYLA AFGANİSTAN PADİŞAHI MUHAMMED ZAHİR HAN'A*

(16 TEMMUZ 1937)

Afganistan Padişahı Majeste Muhammed Zahir Han
Kâbil

Sadabad Antlaşması'nın imzası münasebetiyle göndermek lütfunda bulundukları telgrafı büyük bir memnuniyetle aldım. Dört kardeş millet arasında mevcut en sıkı dostluk bağlarını bir kat daha teyit ederek dünya barışının esaslı desteklerinden birisini teşkil eden bu mühim eserin, milletlerimizin barışseverliği sayesinde meydana gelmiş olması hepimiz için iftihar edilecek bir hadisedir. Sadabad Antlaşması'nın milletlerimize kutlu olmasını temenni ederken bu hayırlı vesile ile Zatı Hümayunlarının sıhhat ve saadetini ve kardeş Afganistan'ın refah ve ikbalini yürekten dilemekle bahtiyarım.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1937, Numara: 4733, s.1; *Kurun*, 17 Temmuz 1937, Numara: 7009-1129, s.1, 6; *Tan*, 17 Temmuz 1937, Numara: 806, s.1; *Son Posta*, 17 Temmuz 1937, Numara: 2500, s.1; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1937, Sayı: 44, s.70. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.195; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.99-100.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 16 (AA) - Dört kardeş millet arasında akdedilen Sadabad Antlaşması münasebetiyle İran Şehinşahı ve Irak Kralı'nın Reisicumhurumuz Atatürk'e gönderdikleri muhabbetkâr telgrafları ve Atatürk'ün büyük bir samimiyetle verdikleri cevapları evvelce aynen yayımlamıştık. Şimdi aynı samimiyet ve muhabbetten ilham almış olan Afganistan Padişahı'nın telgraflarıyla Atatürk'ün cevaplarını da aşağıya yazıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(17 TEMMUZ 1937)[1]

Atatürk tarafından bu gece aşağıdaki satırlar yazılmıştır. Kendileriyle beraber bulunanlar şunlardır:

İsmet İnönü, General Ali Fuat, Prof. Fuat Köprülü, Dr. Ziya Naki, Tarih Kurumu Sekreteri Muzaffer Göker, Dil Kurumu İ. Necmi Dilmen, Prof. S. Maksudi, General Kâzım İnanç, Atatürk'ün hocası Salih M. Esat. Sofrada Bayan İnanç ve senin gelişini bekleyen Gökçen de vardı. Fakat Gökçen henüz kendini toplayamamış olduğu için doktorun tavsiyesiyle tedavi vaziyetine geçmiş. Bayan İnanç da onun yanında bulunmuştur. Onlar da diğer arkadaşlarla beraber his ve fikirde beraber olduklarını bildirmişlerdir.

Bu gece hakkınızda görüşülen şey başlıca şu oldu:

Senin Tarih Kongresi'nde vermek istediğin konferansın konusu.

Atatürk İsmet İnönü'ye sordu. Vaat ettiğini yaptın mı? Yapacağım, dedi. Atatürk ihtiyaten size bildirdiği konuyu sofrada okuttu. Bunun üzerine İnönü dedi ki: "Çok güzeldir, fakat ben yine ona benim düşündüklerimden bir şey ilave etmek isterim. Onu kafamda hazırlıyorum. Bayan Afet buraya geldiği gün düşündüğümü ona söyleyebilecek kadar hazırlanmış olduğumu şimdiden söyleyebilirim."

Tarih Kurumu Genel Sekreteri Muzaffer Göker bu konuşuştan çok memnun oldu. Prof. Fuat Köprülü ve arkadaşları bu memnuniyete sevinçle iştirak etti. Şimdi hep beklenilen senin sıhhat ve afiyetle buraya gelişindir.

Tarih Kurumu'muzun bu seneki evrensel kurultayında senin muhakkak ilmi bir konferansının işitileceği kanaati, bütün ilim arkadaşlarını sevindirmektedir.

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.37-38.

1 Kaynakta mektubun tarihi yer almamaktadır. 20-25 Eylül 1937 tarihinde yapılan İkinci Türk Tarih Kongresi'nden önce yazıldığı anlaşılmaktadır. Atatürk, Başbakan İsmet İnönü'yü Florya'da 11 ve 12 Temmuz 1937 günleri kabul etmiş, 17 Temmuz 1937'de ise İnönü ile birlikte kabul edilenler *Nöbet Defteri*'nde "General Ali Fuat, General Kâzım İnanç, Ali Kılıç, Ziya Naki Yaltırım, Ali Muzaffer Göker, İbrahim Necmi Dilmen, Fuat Köprülü, Sadri Maksudi, İsmail Hakkı (Kavalalı)" olarak yer almıştır. Buna göre mektup bugün yazılmış olmalıdır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.628-630. (Y.N.)

MARCONİ AİLESİNE TAZİYE*

(20 TEMMUZ 1937)

Marconi Ailesi
Roma

Bütün insaniyet uğradığınız kaybı acı bir surette hissetmektedir. Bu acı felakette büyük Marconi'nin hatırasına karşı en derin tazimlerimle beraber bütün sempatimden emin olmanızı rica ederim.

Kamâl Atatürk

* *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1937, Numara: 4737, s.1, 7; *Kurun*, 21 Temmuz 1937, Numara: 7013-1133, s.6; *Tan*, 21 Temmuz 1937, Numara: 810, s.2; *Son Posta*, 21 Temmuz 1937, Numara: 2504, s.1, 8; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1937, Sayı: 44, s.46. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.195.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 20 (AA) - Büyük âlim Marconi'nin ölümü münasebetiyle Reisicumhur Atatürk tarafından Marconi ailesine ve Başvekil İsmet İnönü tarafından İtalyan Hükümeti Reisi'ne aşağıdaki telgraflar çekilmiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CUMHURİYET KÖYÜ HAKKINDA DAHİLİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA'YA EMİR*

(27 TEMMUZ 1937)

Cumhurreisi Atatürk evvelki gün sabahleyin beraberlerinde Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile yaverleri olduğu halde motorla Paşabahçe'ye gitmiş, orada Beykoz İlçebayı,[1] Jandarma Komutanı ve diğer zevat tarafından karşılanmışlardır.

Atatürk ve maiyeti hemen Paşabahçe'ye getirilen otomobillerle Polonez köyüne hareket etmişler, saat on beşe kadar orada kalmışlardır. Cumhurreis'imiz köylülerin hallerini yakından incelemişler, dertlerini sormuşlardır.

Ondan sonra son yıllar içinde yeniden teşekkül eden Cumhuriyet köyüne de uğramış ve memleket dışından gelip kavuştukları anavatanda üretici olmaya çalışan bu köy halkının da vaziyetlerini yakından incelemişlerdir.

Köy halkından Bay Mustafa, köyü teşkil eden arazinin evvelce Çavuşlu namıyla bir çiftlik olduğunu, kısmen Ziraat Bankası'na borçlanmak suretiyle çiftliği satın alarak yerleştiklerini, fakat tabii arızalar ve sermayesizlik yüzünden borçlarını ödeyemediklerini, bu yüzden seksen hanelik köyün yarısının dağıldığını, bu gidişle diğerlerinin de köyü terk etmek mecburiyetinde kalacaklarını acıklı bir dille anlatmıştır.

Bu sözleri büyük bir dikkat ve alaka ile dinleyen Atatürk, köylüyü her halde kurtarmak ve "Cumhuriyet"in adını taşıyan bu köyün dağılmaması için lazım gelen tedbirlerin alınmasını Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya emir buyurmuşlardır.

* *Son Posta*, 29 Temmuz 1937, Numara: 2512, s.1, 11.
Aynı haber *Cumhuriyet*'te şu şekilde yer almaktadır:

"Ulu Önderimiz Atatürk vilayetimizin bazı köylerini şereflendirerek köylülerle ihtiyaçları hakkında hasbıhallerde bulunmuştur. Atatürk iki gün evvel Paşabahçe'ye, oradan da otomobillerle Beykoz kazasının bazı köylerine gitmiş ve bu meyanda Polonez, Cumhuriyet köylerini ziyaret buyurmuştur. Büyük Şef, bilhassa Cumhuriyet ismini taşıyan bu köyle çok alakadar olmuş, Ziraat Bankası'na olan borçlarının ertelenmesi hakkında köy halkının müracaatlarını büyük bir alaka ile dinleyerek geçen seneki tabii arızalar dolayısıyla mahsulün iyi olmamasından dolayı bir sıkıntıya maruz kalan bu köy halkının vaziyetlerinin incelenmesi için Dahiliye Vekili Şükrü Kaya vasıtasıyla İstanbul vilayetine emir vermiştir.

Memleketin diğer yerlerindeki bazı köyler de aynı vaziyette bulunduklarından, bu hususta genel bir karar verilmesi icap etmektedir. Bu kararın yakında verileceği zannediliyor.

Atatürk, Cumhuriyet köyü halkından Mustafa'ya bir sigara vermiştir. Mustafa kendisinin sigara içmediğini, fakat bu kıymetli hediyeyi hayatının sonuna kadar saklayacağını söylemiştir.

Yasak mıntıkada vazife gören bir kır bekçisinin vazifeşinaslığı Atatürk'ün yüksek takdir ve iltifatlarını kazanmıştır. Bu yüksek inceleme ve ziyaretler esnasında alınan notlar Dahiliye Vekili tarafından İstanbul Vilayeti'ne bildirilmiştir." Bkz. *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1937, Numara: 4746, s.1. Ayrıca bkz. *Kurun*, 30 Temmuz 1937, Numara: 7022-1142, s.1; *Tan*, 30 Temmuz 1937, Numara: 819, s.1. (Y.N.)

1 İlçebay: Kaymakam. (Y.N.)

Yaptığımız tahkikata göre köylülerin Ziraat Bankası'na olan borçları 35 bin lira kadardır. Arazi, mahsulün daha çok para ettiği bir zamanda bugünküne nazaran yüksek fiyatla alındığı için, borçlarını ödeyemedikleri anlaşılmıştır.

Cumhuriyet köyü halkı Ulu Önder Atatürk'ün kendilerine yeniden hayat veren bu yüksek alakalarından dolayı büyük bir sevinç içindedirler.

TAÇ GİYMESİ DOLAYISIYLA MISIR KRALI I. FARUK'U TEBRİK*

(28 TEMMUZ 1937)

Tel. Ankara, 28.7.1937

Majeste I. Faruk
Kahire

Majestelerinin taç giymesi münasebetiyle, kendilerine hararetli ve samimi tebriklerimi arz ederim. Majestelerine uzun ve mesut bir saltanat temenni ederek, şahsi saadetlerini ve Mısır'ın refahını dilerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.388; *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1937, Numara: 4752, s.1; *Kurun*, 5 Ağustos 1937, Numara: 7028-1148, 1, 4; *Tan*, 5 Ağustos 1937, Numara: 825, s.3; *Son Posta*, 5 Ağustos 1937, Numara: 2519, s.3; *Ayın Tarihi*, Eylül 1937, Sayı: 45, s.48.

DEMİRYOLUNUN ZONGULDAK'A ULAŞMASI ÜZERİNE ZONGULDAK HALKINA TEŞEKKÜR*

(17 AĞUSTOS 1937)

B. Halit Aksoy
Vali ve CHP İlyönkurul[1] Başkanı

Demiryolunun kömür ilinin merkezine ulaştığı mesut hadisesini bildiren telgrafınızı büyük memnuniyetle aldım. Bu münasebetle muhterem halkın bana karşı gösterdikleri yüksek duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Kurun*, 18 Ağustos 1937, Numara: 7041-1161, s.6; *Tan*, 18 Ağustos 1937, Numara: 837, s.3; *Ayın Tarihi*, Eylül 1937, Sayı: 45, s.10. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları*, Derleyen: Utkan Kocatürk, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971, s.44.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Zonguldak, 17 (AA) - Kömür yolunun Çatalağzı ile Zonguldak arası inşaatının bitmesi ve demiryolunun Zonguldak'a girmesi münasebetiyle Vali ve Parti Başkanı tarafından halkın şükran ve tazimlerini sunan telgrafa Atatürk şu suretle karşılık vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 İl Yönetim Kurulu. (Y.N.)

TRAKYA MANEVRALARI HAKKINDA ORGENERAL FAHRETTİN ALTAY'A*

(17 AĞUSTOS 1937)

Çorlu, 17 (Özel olarak giden arkadaşımızdan) - Büyük Şef Atatürk, geceyi Çerkezköyü'nde geçirdiler. Bu sabah, saat sekizde beraberlerinde Başbakan İnönü, Dahiliye Vekili B. Şükrü Kaya, B. Cevat Abbas, B. Ali Kılıç, B. Salih Bozok, B. Falih Rıfkı Atay olduğu halde manevra sahasını şereflendirdiler.

Başlarında geniş gri bir kasket, ellerinde gri eldivenler vardı. Bir spor elbise giymişlerdi. Büyük Önder, Mareşal Fevzi Çakmak ve generaller tarafından karşılandılar ve İnönü ile birlikte manevra sahasında çok uzun süren bir inceleme yaptılar. Muhtelif yerlere giderek, bu noktalardaki komutanlardan uzun izahat aldılar. Bazı mevzilere girerek vaziyeti gözden geçirdiler.

Dervişlepe eteklerinde Atatürk, İsmet İnönü ve Mareşal'le kısa bir görüşme yaptıktan sonra:

"Sağ cenaha gidelim" *dedi*, "oradan 4. Alay'ın hareketini daha iyi görürüz!.."

Bu aralık dürbünle kıtaların vaziyetini inceleyerek, eliyle bir karaltıyı gösterdi:

"Şurada fazla çıkıntı var. Düzeltilmeli!.."

Otomobillerle yine bir hayli yol alındıktan sonra bir başka noktaya geldik.

Atatürk, bir aralık siperlerin içine girerek, erlerin ateş vaziyetini gözden geçirdi. Atasını, yanında, bir nefer gibi yere uzanmış gören Mehmetçiğin heyecanını size anlatamam.

Harekât Müdürü Orgeneral Altay, harita üzerinde kırmızıların ve mavilerin vaziyetine dair dakikası dakikasına malumat veriyor.

Orgeneral Fahrettin'in harita üzerindeki izahatını dinleyen Büyük Şef, kanaatlerini:

"Çok enteresan. Eğer bu kuvvetleri durduramazsanız, büyük işler görecekler"[1] *şeklinde ifade ettiler.*

Son gelen haberleri ve malumatı özel bir dikkatle dinleyen Atatürk, 9'da mavi hatları arasında bulunan 207 rakımlı tepeye geldiler. Buradaki tabur kumandanından kıtaların harekâtını dinledikten sonra 9.15'te Kumdere mevkiinde Başhakem Salih Omurtak'tan izahat aldılar. 9.45'te de Marmara Deresi mevkiinde taarruza geçen kıtaların ilerleyişlerini takip buyurdular, askere iltifat ettiler. Başbakan'la birlikte Büyük Manika köyüne giden Şef'imiz, Çerkezköyü yolu ile Lüleburgaz'ı şereflendirdiler.

* *Tan*, 18 Ağustos 1937, Numara: 837, s.1, 8 ve 19 Ağustos 1937, Numara: 838, s.10; *Son Posta*, 18 Ağustos 1937, Numara: 2532, s.1, 8.

1 *Son Posta*'da "Manevranın ilk gelişmesi çok enteresan" şeklinde. (Y.N.)

Öğleden sonra saat 16.36'da Büyükkarıştıran köyüne giderek bir müddet incelemelerde bulundular. Atatürk'e şerbet ve ayran ikram ettiler. Atatürk de huzurlarına kabul ettikleri köylülere iltifatta bulundular. Büyük Şef'imiz, saat 17 buçukta Büyükkarıştıran köyünden ayrılarak Çorlu-Karıştıran yolu üzerinde tatbikat yapan motorlu vasıtalarımızı ve kamyonlarla yapılan askeri nakliyatı teftiş buyurdular. Modern ordumuzun yüksek teknik kabiliyetlerini takdir eden Atatürk, geç vakte kadar incelemelerine devam ettiler.

TRAKYA UMUMİ MÜFETTİŞİ KÂZIM DİRİK HAKKINDA TRAKYA HALKINA*

(17 AĞUSTOS 1937)

Trakya Genel Müfettişi Kâzım Dirik'in söylediği güzel sözlerden çok mütehassis oldum. Kâzım Dirik sizlerin ve bütün Trakyalıların ağabeyidir. Gördüm ki, O sizlerle ve bütün Trakyalılarla şahsen bir baba şefkatiyle meşgul olmuştur. Memleketinizin en ufak ihtiyaçları üzerinde bile büyük faaliyet sarf etmiştir. Kendisini çok sevin, O'nun kıymetini bilin. Çünkü O sizi çok sever ve Trakya için çok çalışır. Kendisini ben de sever ve takdir ederim. Hoşça kalın, esenlikle...

* *Trakya Dergisi,* Ağustos 1937, Sayı: 13, s.20-21; *Cumhuriyet,* 12 Eylül 1937, Numara: 4789, s.7; *Kurun,* 19 Ağustos 1937, Numara: 7042-1162, s.10. Ayrıca bkz. *Son Posta,* 22 Ağustos 1937, Numara: 2536, s.3.
Konuşma, *Trakya Dergisi* ve *Cumhuriyet*'te şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Trakya son zamanlarda çok büyük ve tarihi günler yaşadı. Türk yurdunun bu güzel, bereketli parçasında yapılan askeri manevralar vesilesiyle milletimizin eşsiz kabiliyet ve kudretleri hakkındaki imanımız yeniden kuvvetlendi. Başta Ulu Önderimiz Atatürk olduğu halde bütün bir milletin kayadan bir dağ gibi tek vücut halinde ırkının yüce kahramanlık ve faziletlerini bütün dünyanın gözü önünde bir kere daha ispat etmesi bir Türk için ne kadar sönmez sevinç kaynağıdır. [...]
> Türk milleti, Türk köylüsü eşsiz Ulu Önder'ini bir kere daha yakından görünce, bütün bu kalkınma ve dirilme savaşından doğan Cumhuriyet eserleri önünde, O'nu derin takdir ve sevgi duygularıyla alkışladı. Trakya köylüsü kendisini günlerce yakından ve doya doya sevdikten ve bağrına bastıktan sonra nihayet manevralardan dönüşte Çerkezköy istasyonunda coşkun duygularla uğurlarken O'nun yeni bir direktif ve iltifatına nail oldu.
> Genç, ihtiyar binlerce halk hasretle doyamadıkları Atatürk'ü selamlamak için istasyona birikmişti. Her çehrede açık ve samimi bir sevgi ışığı yanıyordu.
> Türk köylüsünün tunç vücudunda çarpan altın yüreği, milli kahramanını tarihi bir tak gibi sarmıştı. Bir aralık yanında bulunanlardan Trakya Umumi Müfettişi General Kâzım Dirik, Atatürk'ün selam ve iltifatını halka, köylüye müjdelemek için vagondan indi, halka gür bir sesle, Atatürk'ün halk ve köylüye olan candan sevgisini ve Atatürk'ün millet sevgisini aşk haline getirdiğini söyledi ve köylüyü coşturdu.
> Bu heyecanlı ve sevgi dolu sözleri vagon penceresinden dinleyen Atatürk veciz ve zengin sözlerle halkın gönüllerini tutuşturdu ve trenin yavaş yavaş hareketi sırasında şu cümleleri söyledi: [...] Bu sözlerle Trakya için yeni bir direktif verilmiş oldu. [...]" Bkz. aynı yerde.

Bu konudaki haber *Kurun*'da şu şekildedir:

> "Çorlu, 18 (Özel) - Atatürk İstanbul'a dönerken Çerkezköy'de halk tarafından coşkun tezahüratla karşılanmıştır.
> Büyük Önder yanlarına gelmek isteyenleri görünce:
> 'Bırakınız gelsinler' demişlerdir. Bunun üzerine halk Büyük Önder'in etrafını çevrelemiştir.
> Atatürk halkla görüşmüş, General Kâzım Dirik'in Trakya'nın kalkınması etrafında çalışmalarının yakında hayırlı neticeler vereceğini söylemişler, Trakyalılara iltifatta bulunmuşlardır." Bkz. *Kurun,* 19 Ağustos 1937, Numara: 7042-1162, s.10. (Y.N.)

TRAKYA MANEVRALARINDA MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'A*

(19 AĞUSTOS 1937)

Çorlu, 19 (Manevraları takip eden arkadaşlarımızdan) - [...] Saat 10.20'de Büyük Şef, refakatinde Başvekil İsmet İnönü ile Hariciye, Milli Müdafaa ve Dahiliye Vekilleri ve bazı mebuslar olduğu halde sahayı teşrif buyurdu. Muhterem misafirlerimizle kumanda heyetlerini teşkil eden subaylar ve diğer bütün hazır bulunanlar Atatürk'ü hürmetle selamladılar. Dost devletler erkânıharbiye heyetleri ve ataşemiliterler kendisine birer birer takdim edildi. Büyük Şef, misafirlere ayrı ayrı iltifatta bulundu ve takdim merasimi bittikten sonra Mareşal Fevzi Çakmak'a:

"Misafirlere vaziyeti anlatıyor musunuz?" *dedi.*

"Evet, harekât kendilerine izah ediliyor."

"Pekâlâ, devam ediniz."

Bundan sonra 61. Tümen Kumandanı harp vaziyetini izah, Kurmay Yarbay İhsan da bu izahatı Fransızcaya tercüme etti.

* *Cumhuriyet,* 20 Ağustos 1937, Numara: 4766, s.1, 6; *Kurun,* 20 Ağustos 1937, Numara: 7043-1163, s.4; *Son Posta,* 20 Ağustos 1937, Numara: 2534, s.1, 8.

TRAKYA MANEVRALARI DOLAYISIYLA ORDUYA SELAM*

(20 AĞUSTOS 1937)

Çorlu, 20 (Manevraları takip eden arkadaşımızdan) - Büyük Şef Atatürk, bugün manevraların son ve kati safhalarını sabah erkenden başlayarak ayrı ayrı birçok noktalarda incelemiştir. Saat 7.30'da Çerkezköyü'nden hareket eden Atatürk, beraberlerinde Başvekil İsmet İnönü, bütün vekillerle kendilerine Çorlu'dan katılan Mareşal Fevzi Çakmak ve Orgeneral Fahrettin Altay, birçok büyükelçiler ve Profesör Bayan Afet olduğu halde Bağlar sırtında 194 rakımlı tepeye gelmiştir. Tekirdağı'ndan hareket etmiş bulunan yabancı misafirler heyeti de saat dokuzu biraz geçerek bu tepeye ulaşmıştır. Atatürk ve maiyetlerindeki zevat saat onu çeyrek geçeye kadar manevrayı burada takip etmişlerdir. Reisicumhur'umuz, misafirler heyeti, Başvekil ve vekillerle diğer zevat Bağlar sırtından ayrıldıktan sonra saat on bire yirmi kala "Üsküdarbaba Kabristanı" denilen tepeye gitmişlerdir. Atatürk her yerde olduğu gibi burada da generallerden izahat almışlardır. Bu izahat aynen yabancı misafirler heyetine de tercüme olunmuştur. Atatürk saat on bire doğru "Üsküdarbaba Kabristanı" tepesinden ayrılmış ve incelemelerine harekâtın başka kısımlarında devam etmiştir. "Üsküdarbaba Kabristanı" mevkiinde bir müddet daha kalan misafirler heyeti ve Mareşal Fevzi Çakmak az sonra Karlıköy civarından gelecek olan motorlu kıtaları görmek üzere "Çukuryurt" önlerine gitmişlerdir. Kırmızının bindirilmiş alayı burada ilerleyen birliklere yardımcı olmak üzere saat yarımda asker bırakmıştır.

Saat bire yirmi kala Atatürk de "Çukuryurt" önlerinde Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'la buluşmuş ve Mareşal'in elini sıkarak veda ederken kendisine:

"Orduya memnuniyet ve selamlarımın bildirilmesini rica ederim" *demiştir.*

Müteakiben generallerin ve yabancı delegelerin de ellerini sıkan Cumhurreisi'miz bu suretle Çerkezköy'e doğru manevra sahasından ayrılmıştır.

* *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1937, Numara: 4767, s.1, 6; *Kurun*, 21 Ağustos 1937, Numara: 7044-1164, s.1, 4; *Son Posta*, 21 Ağustos 1937, Numara: 2535, s.1.

BÜKREŞ'TE TOPLANACAK 17. ENTERNASYONAL ANTROPOLOJİ VE PREHİSTORİK ARKEOLOJİ KONGRESİ İÇİN HASAN REŞİT TANKUT'A YAZDIRILAN NOTLAR*

(27 AĞUSTOS 1937)

Bükreş'te yapılmakta olan bu ilmi kongrede lengüistik ki, bizim Türklerce üzerinde ehemmiyetle durulması lazım olan historik bir meseledir. Ona değer verme-

* *Atatürk ve Türk Dili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1963, s.123-124.
Prof. Hasan Reşit Tankut, nota şu açıklamayla yer vermektedir:

"Atatürk, vakit vakit kalemi eline alır, düşüncelerinin coşkun dalgalarını kâğıda döker, bana verirdi ve tatlı tatlı gülerek şunu da söylerdi: 'Oku, olgunlaştır. Bana da tekrarla.'
Atatürk'ün bu gayretlerinden şunu seziyorduk: Türk tarih tezi ve dil tezlerini uluslararası bir Avrupa kongresine götürmek.
Bir akşam Atatürk, yazısını tam bitirmişti ki, sofrada bir salık, adeta yıldırım gibi çaktı:
'Bükreş'te Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kurulu'nun 17. toplantısı yapılacak.'
Atatürk, sanki bir önden sezişle böyle bir haber bekliyordu. Derhal tarihçilere salık gönderdi: 'Hazır olun.' Çünkü bu kongrede tarihöncesi arkeoloji baş konulardandı.
Sayın Bayan Afet (Ordinaryüs Profesör), rahmetli Profesör Yusuf Ziya Özer ve başka birkaç tarihçi hazırlandılar ve gittiler.
Bu kongre 1937'nin Eylül birinde başlayacak ve sekizinde bitecekti. Atatürk, Türk dil tezinin de orada açıklanmasını istiyordu. Meğer bir taraftan da Bükreş Büyükelçiliği aracılığı ile kongre katında çalışıyor, dil tezimizin de kongre programına alınmasını sağlıyormuş. Zaten Güneş-Dil Teorisi hem antropolojiye, hem prehistoryaya dayanmıyor mu idi?
Yine bir akşam harıl harıl çalışırken bir telgraf daha geldi. Bunda 'Kongre Türk dil tezi için de yer ve vakit ayırmıştır' deniliyordu. Güneş-Dil Teorisi Atatürk'ün kendisinin idi.
Şimdi Atatürk not ettiriyordu: [...]
Atatürk'ün bana yazdığı ve kendi eliyle yazıp bana verdiği notlar bir yığındı. 'Şimdi bunlardan bir tez çıkar ve hemen Bükreş'e git' diyordu.
Atatürk'ün değerbilirliği ve hoşgörürlüğü kadar da halden anlayışını her kez minnet ve hayranlıkla anarım. Büyük Adam 'Maksadı anladın ya, tez benim, ifadesi senindir' dedi.
Tezi iki günde hazırladım. İki günde de -yine sofrada kendi huzurunda- Fransızcaya çevirdik. Rahmetli Ercüment Talu Fransızcaya çevirirken benim Türkçe okumamdan daha hızlı idi.
Kongrenin sondan ikinci gününe yetişmek gerekiyordu. Sofya'da, Bükreş'e kalkmak üzere iki uçak buldum. Atlayınca Bükreş'e indim. Oh. Artık yarın sabah tezimi savunabilecektim." Bkz. *age*, s.123-124.

Prof. Hasan Reşit Tankut'un 1-8 Eylül 1937'de Bükreş'te toplanmış olan 17. Enternasyonal Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi'nde sunduğu bildiri için bkz. Prof. H. Reşit Tankut, *Prehistuvar'a Doğru Bir Dil İzlemesi ve Güneş-Dil Teorisinin İzahı*, Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1937, s.3-10.
Mehmet Ali Ağakay'ın bu konudaki anısı şudur:

"1937 yılında Bükreş'te toplanan Antropoloji Kongresi'nde dil konusuna da yer verileceğini haber alan Atatürk, 'Güneş-Dil Teorisi'nin orada da açıklanmasını istemiş ve bu işle Hasan Reşit Tankut'u görevlendirmişti.
'Teori'nin ilgi topladığını haber veren İbrahim Necmi Dilmen'e Ata soruyor:
-Bu teorinin benim olduğunu söylememişler mi?
Dilmen'in:

sinden çok memnun olduk. Çünkü bilirsiniz insan sosyetelerinin[1] orijinlerini[2] bulmakta öteden beri âlimlerin müracaat ettikleri ve inceledikleri ilim branşları arasında adeta lengüistiği[3] çıkarmaya kadar varanlar olmuştur. Halbuki biz Türkler, bu fikirde değiliz. Çünkü dilimizin orijinal bir dil olduğuna inanıyor ve bütün insanlıkta kullanılmış ve kullanılmakta bulunan kültür dillerinde, onu kolaylıkla seziyor, seçiyor ve bulabiliyoruz.

-Teorinin serbestçe tartışılmasından belki sakınılır düşüncesiyle adınız verilmemiş olacak yolunda verdiği karşılık üzerine Atatürk:

-Doğru! diyor." Bkz. Mehmet Ali Ağakay, *Atatürk'ten 20 Anı,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s.33-34.

Kaynakta, notun yazdırıldığı gün kesin olarak belirtilmemektedir. 17. Enternasyonal Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi Bükreş'te 1-8 Eylül 1937 tarihleri arasında toplanmıştır. *Nöbet Defteri*'ne göre Prof. Hasan Reşit Tankut 27 Ağustos 1937 günü ve Ercüment Ekrem Talu ile birlikte olarak 29 ve 30 Ağustos 1937 günleri Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Bu durumda, Tankut'un yukarıdaki anlatımına göre, not, 27 Ağustos 1937 günü yazdırılmış olmalıdır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938,* Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.644-646. (Y.N.)

1 Société (Fr.): Topluluk, toplum. (Y.N.)

2 Origine (Fr.): Kök, köken. (Y.N.)

3 Lengüistik: Dilbilim. (Y.N.)

30 AĞUSTOS ZAFER BAYRAMI DOLAYISIYLA ORDUYU TEBRİK*

(30 AĞUSTOS 1937)

Mareşal Fevzi Çakmak
Elazığ

Türk Ordusunun büyük Zafer Bayramı başta siz olmak üzere bütün silah arkadaşlarıma kutlu olsun.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1937, Numara: 4777, s.5.
Telgraf, *Cumhuriyet*'te şu açıklamayla yer almaktadır:

"İstanbul, 30 (AA) - Reisicumhur Atatürk'ün Mareşal Fevzi Çakmak'a çektikleri tebrik telgrafı:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

30 AĞUSTOS ZAFER BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(30 AĞUSTOS 1937)

İstanbul, 30 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

30 Ağustos Bayramı münasebetiyle yurdun içinden ve dışından gelen tebrik telgraflarından Atatürk pek mütehassis olmuşlar ve teşekkürleriyle tebriklerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Cumhuriyet,* 31 Ağustos 1937, Numara: 4777, s.1; *Kurun,* 31 Ağustos 1937, Numara: 7054-1174, s.1; *Tan,* 31 Ağustos 1937, Numara: 850, s.1; *Son Posta,* 31 Ağustos 1937, Numara: 2545; s.1.

BUDAPEŞTE ORTAELÇİSİ BEHİÇ ERKİN'E*
(1 EYLÜL 1937)

Dolmabahçe

Monsieur Behiç Erkin
Ministrc Turquie - Budapeşte[1]

C. Size de kutlu olsun.

K. Atatürk

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu No: 190, Belge No: 7.
1 Türkiye Budapeşte Ortaelçisi Behiç Erkin. (Y.N.)

YUNANİSTAN BAŞVEKİLİ GENERAL METAKSAS'A*

(5 EYLÜL 1937)

Doktor Rüştü Aras
Türkiye Hariciye Vekili
Atina

Dost ve müttefik milletin Başvekili Ekselans General Metaksas'a benim hakkımda ve İsmet İnönü hakkında size vaki olan beyanatından dolayı pek mütehassis olduğumu bildirmenizi rica ederim.

Bu beyanat telsizle İzmir'e doğru vapurda bulunan İsmet İnönü'ye bildirilecektir. Türkiye Hariciye Vekâleti de bu dostane beyanattan ayrıca haberdar edilmiştir.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1937, Numara: 4782, s.1; *Tan*, 5 Eylül 1937, Numara: 855, s.1. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 5 (AA) - Hariciye Vekili Doktor Tevfik Rüştü Aras'ın Atina'da bulunması münasebetiyle Başvekil General Metaksas, Atatürk ve İsmet İnönü hakkında beslediği yüksek ve samimi hisleri ifade eden bir mesajın iletilmesini Doktor Aras'tan rica etmiştir. Hariciye Vekili'mizin bu hususta Atatürk'e telefonla vaki olan maruzatını ve Atatürk'ün cevaplarını aynen yayımlıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA YUGOSLAVYA KRALI II. PİYER'İ TEBRİK*

(6 EYLÜL 1937)

Tel. Ankara, 6.9.1937

Majeste II. Piyer
Yugoslavya Kralı - Belgrad

Doğumlarının yıldönümü münasebetiyle, en hararetli tebriklerimin ve şahsi saadetleriyle müttefik ve dost asil Yugoslav milletinin refahı hakkındaki samimi dileklerimin kabulünü Majestenizden rica ederim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Yugoslavya'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.347; *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1937, Numara: 4791, s.3; *Tan*, 14 Eylül 1937, Numara: 864, s.3; *Son Posta*, 14 Eylül 1937, Numara: 2559, s.3; *Ayın Tarihi*, Ekim 1937, Sayı: 46, s.132.

VEKİLLER HEYETİ KARARLARI HAKKINDA BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*

(9 EYLÜL 1937)

9 Eylül 1937

1. Bugünkü Vekiller Heyeti'nin toplantısı neticesinde verilen kararı okudum.[1] Bu kararlar hakkında kati görüşümü söyleyebilmek için Hariciye'mizin bugüne kadar olan malumatının sağlamlık derecesini bilmek ihtiyacındayım. Bilhassa, İtalya'yı, bir taraftan Rus, diğer taraftan İngiliz gemilerine taarruza sevk eden İtalyan bakış açısı nedir? Diğer taraftan Rusların İtalyanları suçlamadaki ısrarlarından bekledikleri netice nedir? Bugün haber aldığıma göre Fransız matbuatında[2] yayımlandığı gibi sadece İtalyanları konferansa katılmaktan men etmek gayesi mi güdülmüştür? Bunu da anlamak ihtiyacındayım.

İtalyanlar, bir taraftan İngilizleri, diğer taraftan Rusları fiilen povote[3] etmiş bulunmakla zıt gibi görünen bu icraattan ne gibi komplikasyonlar alabileceklerini ümit edebilirler?

* Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 45.290.52'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.662-664; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.402-404.

1 Başvekil İsmet İnönü'nün Vekiller Heyeti'nin görüşlerini bildiren söz konusu telgrafı şudur:

> "Vekiller Heyeti toplandı. Hariciye malumatını gözden geçirdik. Vaziyet hakkında ihtiyatlı ve bekleme halinde bulunarak konferansın ilk günlerinde çıkacak malumatı beklemek lüzumu anlaşılıyor. Elimizde bulunan malumat kâfi değildir. Bizim verdiğimiz talimatı Dr. Aras tamamen anlayarak ona göre hareket edeceğini söylüyor. Onun verdiği malumata göre, İtalya ret cevabı vermiş; Alman cevabı henüz gelmemiş. Dikkati çeken bir nokta da Sovyet Maslahatgüzarı'nın Menemencioğlu'nu Ankara'ya hareket ederken tekrar görerek malum olan gazete polemiğini devam ettirmek istemesidir. Anlaşılıyor ki, Ruslar bizi kendileri ile beraber İtalya aleyhine polemiğe sokmaya çalışıyorlar.
> İcra Vekilleri'nde Marmara'da bulunan denizaltı meselesini değerlendirerek Büyük Erkânıharbiye'ye bunun takibi ve donanmanın muhafazası için emir verilmiştir.
> Vekiller Heyeti'nin toplantısına dair ajansa yayımlattıracağımız tebliğin suretini de arz ediyorum.
> Elçilerin derhal vazifeleri başına gitmeleri bana lazım görünüyor. (Yaz tatili münasebetiyle bazı elçilerimiz izinli olarak memlekette bulunuyorlardı - Hasan Rıza Soyak'ın notu.) Hatta Moskova'ya bile elçimizin gitmesinde fayda vardır. Çünkü Ruslarla temasımız yalnız burada bir maslahatgüzara kalıyor ki, bana gayri kâfi gelmektedir.
> Bununla beraber isabet sizin iradenizdedir... İsmet İnönü" Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 45.290.52'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *age*, s.661. (Y.N.)

2 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "basınında da" şeklinde. (Y.N.)

3 TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki daktilo edilmiş belgede bu şekilde. Doğrusu "provoke" olmalı. *Atatürk'ten Hatıralar*'da "tahrik" şeklinde. (Y.N.)

2. Polemik meselesinin sürdürülmesi üzerinde hükümetimizin çok ciddi ve hassas durmasını tavsiyeden kendimi men edemem. Bu nokta üzerinde düşünür ve konuşurken Rusların taarruz hedefinin kendilerinden çok uzakta bulunan İtalya mıdır, yoksa arada barikat teşkil eden midir? İşte bu noktayı birtakım ümit ve ferah verici noktalara bağlamaksızın değerlendirmek zaruretini hiç olmazsa ihtiyati olarak düşünmek[1] ve her şeyden evvel hükümet tedbirlerini bu düşünce üzerine yoğunlaştırmak mecburiyetini duyuyorum. Bu düşünceye beni sevk eden sebepler için de şunu hatırlatmalıyım ki, *İzvestiya* ve *Pravda* gazetelerinin Türk matbuat erkânından malum olan iki zata mantıksız taarruz ve tecavüzleri indirectement[2] Cumhuriyet hükümetinin şerefine, bağımsızlığına ve yüksek menfaatlarına açıkça taarruzdur.

3. Marmara'da yabancı denizaltı gemisi bulunduğunu işittiğimizden beri geçen günler çoktur. Bunun hâlâ anlaşılamadığını ve Marmara'da yabancı denizaltı dolaştığını işitmekliğimiz, Büyük Erkânıharbiye'nin büyük dikkat ve liyakati ile tezat teşkil eden bir şeydir. Bu görüş ve işitişin araştırılmasına muktedir bulunmuyorsak, hakikaten emniyetsizlik içinde kalmış ve buna çare bulmaktan âciz bulunmuş olduğumuz kanaatini ileri sürmek lazım gelir. Bu takdirde ne yapılmak lazım geleceğinin yeniden ve ciddiyetle düşünülmesi icap eder.

4. Elçilerimizin, bilhassa Moskova Ambasadörümüzün[3] yerlerine gitmesini lütfen derhal emir buyurunuz. Benim görüşlerimi, onlara vereceğiniz talimata ilave ediniz. Bu elçilerden Balkan müttefik devletleri nezdinde bulunanları istisna etmekte hiçbir sakınca görmüyorum. Onları burada daha iyi aydınlatmak mümkün olur kanaatindeyim. Bu arada Rusya'ya, henüz Rus ambasadörünün gönderilmemiş olmasındaki sebebi de sormak söz konusu olabilir. Rusların, İtalyanlara verdikleri notalar hakkında bize evvelce malumat verip vermediklerini bilmiyorum. Vermeleri lazım geldiğini düşünmek, dostluk icabıdır gibi düşünüyorum. Türk-Rus dost devletlerini alakadar eden mühim meseleler cereyan ederken hakikaten karşılıklı röprezantanlarının[4] yerlerinde bulunmamış olması iki tarafın anlaşarak tek yoldan yürümeleri için bir sakınca teşkil edebilir. İşte biz buna meydan vermemek için usulen izinli bulunan ambasadörümüzü iade ediyoruz demek, onların ambasadörlerinin yerinde bulunması için lojik[5] bir ima olur.

5. Bugünkü toplantınızı yayımlayacak olan Ajans'a vereceğiniz[6] formül hakkında da düşündüklerimi söylemeliyim.

Fransız matbuatının son gündeki yayımları, Rusya'nın İtalya'ya verdiği notalar yüzünden İtalya'nın bu konferansa iştirak etmemekteki sebeplerini bulduğu merkezindedir. Almanya da İtalya gibi iştirak etmeyecek. Çünkü o da iştirak etmek için öyle şartlar ileri sürmüştür ki, bunların toplamı olumsuz mana ifade eder. O halde Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin bunları anlamamazlıktan gelerek Ajans'a beyanatta bulunmasını doğru bulmam. Bana göre[7] yeniden Hariciye'mizin son malumatını istemek la-

1 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "zaruretini hiç olmazsa ihtiyati olarak düşünmek" sözcükleri yoktur. (Y.N.)
2 İndirectement (Fr.): Dolaylı olarak. (Y.N.)
3 Ambassadeur (Fr.): Büyükelçi. (Y.N.)
4 Représentant (Fr.): Temsilci. (Y.N.)
5 Logique (Fr.): Mantıki. (Y.N.)
6 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "verdiğiniz" şeklinde. (Y.N.)
7 *Atatürk'ten Hatıralar*'da yer alan "Bana göre" sözcükleri, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki daktilo edilmiş belgede "Buna göre" şeklindedir. (Y.N.)

zımdır. Bundan şu çıkar ki, Ajans tebligatında acele edilmemelidir. Ajans tebligatının son satırları en son malumatı da aldıktan sonra şu mealde olmak uygundur:

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, İspanya'da bir seneden fazla bir zamandan beri cereyan edegelmekte olan hadiseleri ve bu hadiselerin sebeplerini yerinde ve onun haricinde dikkatle takip etmektedir. İki tarafta direktöman[1] ve endirektöman[2] fail ve faal olanlar bizce meçhul değildir. Ancak biz dünyaca malum olan devlet prensiplerimizin manası üzerinde durmaktan başka bir şeyi henüz düşünmüş değiliz. Bu prensibe göre bütün insani anlaşmazlıkları barışla neticelendirecek teşebbüslere iştirak ederiz.[3] Bunun haricinde Türkiye Cumhuriyeti'ne empozisyon[4] olamayacağı tabiidir. İşte Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin bugünkü toplantısında bu görüş tekrar edildi ve buna karşı dikkatli olmak lüzumu tespit olunmakla beraber, herhangi bir olumsuz empozisyona karşı devletimizin bütün kuvvet ve kudretini kullanması ve tedbirli davranması kararlaştırıldı.

K. Atatürk

1 Directement (Fr.): Doğrudan doğruya. (Y.N.)
2 Indirectement (Fr.): Dolaylı olarak. (Y.N.)
3 *Atatürk'ten Hatıralar*'da yer alan "iştirak ederiz" sözcükleri yerine, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki daktilo edilmiş belgede sekiz nokta bulunmaktadır. (Y.N.)
4 Empozisyon: Dayatma. (Y.N.)

TÜRK TARİHİ HAKKINDA HASAN REŞİT TANKUT'A YAZDIRILAN NOTLAR*

(10 EYLÜL 1937)

Florya, 10.9.1937

"İlim âlcminde lojik[1] düşüncnleri şimdiden tatmin edecek vesikalı neticelerc varmış görmek isteriz. Fakat bizim görüşümüz bu kadarla kalmaz. Daha çok gerilere gider ve onun reflesi[2] olarak ilerlerdedir."

"Prehistorik ve historik[3] üzerinc konuşan âlimlerden, böylc bir esinti almış olduğumuzu söyleyeccek kimsc yoktur."

"Bildirilmesi ve anlatılması lazım gelen birtakım ve derin araştırmalar vardır."

"..... nedcn hiçbir tarihçi ve prehistoryacı, Anadolu'nun hepsinden evvel olduğunu göstermemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Anadolu topraklarından çıkarıp, dünya âlimlerine gösterdiği escrlerden evvel Uygurlar ..... bu nam altındaki ırkla alakadar olmayan nc Avrupalı, ne Amerikalı vardır. Bu ırk üzerine Avrupa'da okunan, en genç eserlerdc Uygurların, Arilerin cetleri olduğu söylenmektedir. Yine Amerika'da çıkan ve elimizde bulunan eserlerde, Arilerin tarihi, Uygurların tarihinden başka bir şey olmadığı, gerek Batı'da, gerek Doğu'da .....dır."

"Amerika âlimlerinden bu sözleri kim ve en yüksek salahiyetiyle izah edebilir? Cevap vereyim: Yalnız ve ancak Türk. Çünkü, Uygurların Türk olduğunu inkâr edecek hiçbir historyen ve prehistoryen[4] bulunamaz."

"Bu sözleri, prehistorik obje ve dil malzemeleriyle sizin gözlerinizin önünc koymak, bizim için, Türk tarihi ve dil hocaları için, emin olunuz ki, imkânsız değildir."

* *Atatürk ve Türk Dili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1963, s.122-123.
Prof. Hasan Reşit Tankut, notlara şu açıklamayla yer vermektedir:

> "Atatürk durmadan yazıyordu. Kurşun kalemle ve çok seyrek satırlarla teorinin, dayanaklarını belirtmeye ve belli etmeye çalışıyordu. O kadar heyecanlı idi ki, bir sayfada beş satırı yeni Türk alfabesi ile yazarsa beş satırı da eski Arap harfleriyle ve Osmanlı imlasıyla yazıyordu. Şimdi önümde bulunan bu el yazılarından (Atatürk'ün) bazı parçaları aşağıya alıyorum: [...]
> Atatürk, vakit vakit kalemi eline alır, düşüncelerinin coşkun dalgalarını (bazı parçalarını tırnak içinde yukarıya aldığım gibi) kâğıda döker, bana verirdi ve tatlı tatlı gülerek şunu da söylerdi: 'Oku, olgunlaştır. Bana da tekrarla.'" Bkz. *age*, s.122-123.

Nöbet Defteri'ne göre 10 Eylül 1937 günü Prof. Hasan Reşit Tankut'la birlikte Florya'da kabul edilenler şunlardır: "General Ali Fuat (Konya), General Ali Fuat (Akademi Komutanı), Saim Ali Dilemre, Fuat Köprülü, Ali Kılıç, Cevat Abbas Gürer, İsmail Müştak Mayakon, İbrahim Necmi Dilmen, Hacı Mehmet Somer, Mehmet Ali Ağakay, İsmail Hakkı Kavalalı, Agop Dilaçar". Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.649-650. (Y.N.)

1 Logique (Fr.): Mantıklı. (Y.N.)
2 Reflet (Fr.): Yansıma. (Y.N.)
3 Tarihöncesi ve tarih. (Y.N.)
4 Tarihçi ve tarihöncesi çağlar uzmanı. (Y.N.)

BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*

(11 EYLÜL 1937)

11 Eylül 1937
Saat: 22.30

Başbakan'a

1. Bugünkü matbuatta gördüklerim, Akdeniz'de teknik ve pratik tedbir olarak İngiliz-Fransız yollarının onların donanmaları tarafından ve Balkan yolunun da Türkiye-Rusya ve Yunan donanmaları tarafından emniyet altına alınmasına dair idi. Aras'ın hükümete verdiği raporda bu yön söz konusu olmamakla[1] beraber, bu hususta görüş ve düşünceleri de[2] bildirilmiş değildir. Şimdi okuduğum bugünkü Havas Ajansı'nda Rus donanmasının Akdeniz'deki faaliyetine dair öne sürülen görüşler enteresandır.

2. Hakikaten Rus-İtalyan siyasi münasebetleri ve son günlerdeki gerginlikleri,[3] Rus donanmasının bizim yanımızda Akdeniz'de faaliyette bulunmasından[4] birtakım sakıncalar doğurabilir. Bu sakıncaların Türkiye'ye sirayet edememesi için politik çare ve tedbir düşünülebilir ve temin olunabilir mi?[5]

3. İngiltere ve Fransa beraber olarak Rus donanmasının veya icap eden kısımlarının Boğazlar'dan geçerek Akdeniz'de faal bulunması, Türkiye'nin bu donanmaya maddi yardımı ve himayesiyle mümkün olabilir. İtalyan aleyhtarlığını gösterebilecek olan bu vaziyet bizi hangi cephede ne dereceye kadar angaje[6] edebilir? Böyle fiili angajmanlara girmek için kim bize ne teminat vermiştir veya verebilir?

4. Yukarıdaki maddelerde işaret olunan düşünceler üzerinde şimdilik telefonla kısa bir fikir alışverişi yapmak ihtiyacındayım.

K. Atatürk

* Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 45.290.52'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.665; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri,* 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.404-405.

1 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "olmakla" şeklinde. (Y.N.)
2 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "de" bağlacı yoktur. (Y.N.)
3 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "Rus-İtalyan münasebetleri ve son gerginlikler" şeklinde. (Y.N.)
4 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "Akdeniz'de bulunması yüzünden" şeklinde. (Y.N.)
5 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "çare ve tedbir düşünülemez mi?.." şeklinde. (Y.N.)
6 Engagé (Fr.): Güdümlenmiş, bağlı. (Y.N.)

Not: Atatürk solisyondan[1] *çok memnun oldular. Yukarıdaki yazıları biraz evvel yazdırmışlardı. Buna rağmen Başbakan görüşlerini yine bildirirlerse çok müsterih olacaklardır.*

2. İtalya solisyonu kabul etmez; ona bir hakarettir, *diyorlar.*

1 Solution (Fr.): Çözüm. (Y.N.)

BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*
(11 EYLÜL 1937)

11 Eylül 1937

Başvekil İsmet İnönü'ye

Rusya donanmasının Akdeniz'de vazifedar edilmemiş bulunmasını, Rus Sovyet devletinin[1] memnuniyetle karşılamış olduğu zannındayım. Aksi bir karar bizi daha derin düşünceli tedbirler almak mecburiyeti karşısında bırakabilirdi. Çok açık anlaşılıyor ki, İngiltere ve Fransa böyle bir vaziyetin meydana getirilmesinden çekinmişlerdir. Rusya'nın bu meselede ısrar etmemesini, İngiltere ve Fransa'nın[2] adeta Türkiye'nin -göstermemiş olmakla beraber- çok dikkatli olacağını kabul ettikleri görüşe riayetkâr görünmelerini bizim için memnuniyet verici gibi görüyorum.

K. Atatürk

Not: Atatürk şunları da ayrıca dikte ettirmiştir:

Şimdi arkadaşlarla beraber memnuniyet ve emniyetle rakı içiyorum. Fakat bu emniyetin daimi olacağına kani değilim.[3]

* Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 45.290.52'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.667; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri,* 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.405.

1 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "devletinin de" şeklinde. (Y.N.)

2 *Atatürk'ten Hatıralar*'da "Fransa'nın da" şeklinde. (Y.N.)

3 Atatürk'ün bu telgrafı Başvekil İsmet İnönü'nün şu telgrafına cevaben yazılmıştır:

"Atatürk'ün Yüksek Huzuruna

Doğu Akdeniz'in Sovyet Rusya dahil olarak bizim donanmalarımız tarafından kontrol edilmesi haberi, İngiltere ve Fransa'nın, İtalya ve Rusya arasında bir tutuşmaya Türkiye ve Yunanistan'ı da bulaştırarak seyretmesi ve sonra hakem olarak müdahale etmesi gibi bir vaziyet ortaya çıkaracaktı.
Dr. Aras'ın, bu ihtimal üzerine bize bir görüş bildirmeye lüzum görmeksizin böyle bir mıntıka taksiminin bütün sakıncalarını kavramış olduğuna şüphe yoktur.
Sovyetler resmi notalarla İtalyanları saldırgan ilan etmişlerken, Sovyet ve İtalya donanmasını temasa getirmek ve ikisi arasında bulunmak bizi bir çarpışmaya karışmaktan kurtaramazdı.
Eğer hakikaten böyle bir teklif ortaya konsaydı, delegemiz karar vermek için bize müracaat ettiği zaman, biz Doğu Akdeniz'in İngiltere ve Fransa tarafından veyahut bütün devletler tarafından kontrolü gibi fikirleri tükettikten sonra, nihayet açıktan birbirine karşı düşmanlık ilan etmiş olan iki devle-

tin silahlı kuvvetlerini temasa getirmemeyi cesaretle ortaya atmaya mecbur olacaktık. Ve nihayet İngiltere ve Fransa'dan birimiz tecavüze uğradığımız halde otomatik bir taahhüt isteyecektik.
Ajansın karar şeklinde gösterdiği neticeden memnun olmak caizdir. Taahhütler bizim için asgari hadde inmiş, deklare, düşman olan Sovyet ve İtalya temastan, dolayısıyla bunlardan her biri diğer herhangi bir devleti süreklemesi imkânından men olunmuştur.
Fransa ve İngiltere, aldıkları teşebbüs ve iddia ettikleri Akdeniz hegemonyası ile mütenasip bir vazifeye zorlanmışlardır. Eğer son karar sureti doğru ise, bütün alakadarlardan kimse diğerini atlatmaya muvaffak olamamış ve Balkanlar hakikaten postlarını kurtarmışlardır. En çok muvaffakiyetsizlik Litfinov'dadır. İtalya; İngiltere ve Fransa'nın müşterek cephesine çatmakla ciddi bir vaziyete tesadüf etmiştir. Anlaşılıyor ki, bu kadar büyük buhranın bir çarpışmayla neticelenmeden geçmesi ihtimalinin gözükmesi, ancak Almanya'nın karar vermemiş olmasıyla izah olunmalıdır. İtalya ve Sovyetler bir çarpışmayı emrivaki yapmak için bütün marifetlerini sarf etmişlerdir. Göründüğü gibi Almanya, hakikaten harp kararı vermemiş ise, İtalya, İngiltere-Fransa cephesi önünde muvaffakiyetsizlikle ricat etmiş olacaktır. Fakat İtalya da Sovyetler'in Akdeniz'den kendi müttefiklerinin karar iştirakiyle reddolunmasını yeniden bir enternasyonal karara bağlatmış olmakla övünecektir.
Kısaca, karasularının kontrolü suretinde, gözetlemeden daha kuvvetli bir ifade ile üstlenilen vazife, karasularımız dahilinde bir yabancı gemisinin tecavüze uğraması gibi yeni bir hadise zuhurunda bazı serzenişlere bizi maruz bırakabilir. Fakat artık bu sakıncalar pek tali ve geçirilen ihtimaller karşısında çok ehemmiyetsiz şeylerdir. Dr. Aras'tan karar suretini aldığımız zaman vaziyeti daha açık göreceğiz ve yüksek iradenizi elde edeceğiz. İ. İnönü" Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 030.10, Yer No: 45.290.52'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *age*, s.666-667. (Y.N.)

NYON KARARLARINDAKİ ÇELİŞKİLER ÜZERİNE BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*

(12 EYLÜL 1937)

12.9.1937

İsmet İnönü'ye

1- İcra Vekilleri kararı iki cümleden ibarettir. Birinci Nyon Mukavelesi'nin kabulü, ikincisi ise Nyon Mukavelesi'nin bir noktasının reddi gibi görünüyor. Çünkü imza olunacak mukavelede "Les autres puissances participantes qui sont riveraines de la Méditerranée s'engagent à fournir à ces flottes dans la mesure de leurs moyens l'assistance qui leur serait demandée"[1] cümlesiyle biz zaten karasularımız haricinde İngiliz veya Fransız donanmalarına vasıtalarımızın imkânı derecesinde yardım etmeye angaje[2] olmuş vaziyetteyiz. Bizim karasularımızda onların faaliyette bulunmaya mezuniyetlerini ise, bunu takip eden cümlede görüyoruz. Dolayısıyla kararınızın birinci cümlesiyle ikincisi arasında bir tezat olup olmadığının tespiti için bir kere daha gözden geçirilmesini rica ederim.

2- Aras'ın bu noktaya dair görüşünü gözden geçirirsek kendisinin buna eğilimli ve fakat hemen arkasından konuşmakta ihtiyatlı olduğunu da görürüz. Ben, böyle bir işbirliğinden, eğer Rusları memnun etmekte bir fayda görürseniz, onların da memnun olabileceğini zannederim. Hissedildiği gibi İtalyanlar da bu kontrol meselesine fiilen iştirak ederlerse, o zaman hiç sakınca kalmaz. Bilakis biz milletlerarası âlemde büyük devletler arasında iş görecek bir mevkide bulunduğumuzu göstermiş oluruz.

3- Bence İngilizlerle söz konusu olan bakış açısından konuşmak mukavele hükümleri haricinde değildir. Ancak, konuşulmak söz konusu olduğunda bizi ihtiyatlı harekete sevk eden sebepler dolayısıyla, ayrıca hükümete sormadan neticeli görüşmeye Aras'ın girişmemesi uygun olur...

K. Atatürk

* Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.671-672; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri,* 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.406-407.

1 Akdeniz'e kıyısı olan diğer iştirakçi devletler bu filoların talep edebilecceği yardımları, imkânları ölçüsünde sağlamayı taahhüt eder. (Y.N.)

2 Engagé (Fr.): Güdümlenmiş, bağlı. (Y.N.)

NYON KONFERANSI'NIN BAZI HÜKÜMLERİ HAKKINDA BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*

(12/13 EYLÜL 1937)

12/13.9.1937

İsmet İnönü'ye

Dr. Aras'tan aldığınız izahatı bilmemekle beraber, benim size yazdırdığım cümlenin[1] hakiki anlamına göre tezat mevcuttur. Eğer bunu Dr. Aras anlamamış ise bile bile onun gaflet gösterdiğine vermek uygun olur. Çünkü yarın aynı meselc üzerinde Dr. Aras'ın bin bir teklifi karşısında kalacağımız muhakkaktır.[2] Dr. Aras bu cümlenin manasını aksiyona geçecek olan filoların Türkiye'den gıda gibi birtakım nesneler alacağına mı yormuş bulunuyor?.. Gerçi, Aras'a verdiğimiz talimatı değiştirmek için acil bir sebep yoktur. Fakat, onun bu meselenin genişlemesi ve bu vaziyetlerde Cum-

* Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.673; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri,* 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.407.
Atatürk'ün bu telgrafı Başvekil İsmet İnönü'nün şu telgrafına cevaben yazılmıştır:

"12.9.1937
Saat: 24

Atatürk'ün Yüksek Huzuruna

Doğu Akdeniz'de ve açık denizde korsan takibini taahhüt etmiş olan İngiliz ve Fransız donanmalarına imkân nispetinde yapılacak yardım manasında torpido vesaire gibi silahlı vasıta bulunup bulunmadığını uzun boylu inceledik; fakat nihayet Dr. Aras'a da telefonla sorduk. Bu cümlede mukavele icabı olarak açık denizde silahlı kuvvetle iştirak mecburiyeti olmadığını anladık. Şu halde böyle bir işbirliği, ayrıca bir müzakere ve anlaşma ile tahakkuk edebilecektir ki, böyle bir müzakereye girmek için vaziyeti ve zamanı erken saydık. İtalya'nın vaziyetinin açıklık kazanması başlıca beklediğimiz şeydir. Eğer denildiği gibi İtalya bu mukaveleye iştirak ederse, Akdeniz'de bu tedbirler yüzünden karışıklık çıkması ihtimali azalır. Fakat İtalya iştirak etmezse veyahut iştirak ederek yine gemiler batırılması devam ederse, açık denizde kuvvetlerimizin faaliyeti bizi karışıklıklara süratle ulaştırabilir. Bu düşüncelerle şimdilik mukavelenin hükümleri dahilinde kalmayı düşündük ve ayrıca açık denizde işbirliği için Dr. Aras'ı talimat ile takyit ettik ve mukavele üzerine vaziyeti, bilhassa İtalya'nın iştirak kararının açıklığa kavuşmasını bekledik. Karamamenin iki cümlesi arasında bir zıtlık olmadığı Dr. Aras'tan aldığımız yeni izahat ile anlaşıldıktan sonra tasdike arz olunmuştur... İsmet İnönü" Bkz. Hasan Rıza Soyak, *age,* s.672. (Y.N.)

1 Söz konusu cümle şudur: "Les autres puissances participantes qui sont riveraines de la Méditerranée s'engagent à fournir à ces flottes dans la mesure de leurs moyens l'assistance qui leur serait demandée" (Akdeniz'e kıyısı olan diğer iştirakçi devletler bu filoların talep edebileceği yardımları, imkânları ölçüsünde sağlamayı taahhüt eder.) (Y.N.)

2 Burada söz konusu cümlenin Fransızcası tekrar ediliyor. (Hasan Rıza Soyak'ın notu.)

huriyet Hükümeti'ne haklı olarak teklifte bulunulması halinde elzem ve mecburi olan noktaların ne olabileceğini anlaması lazımdır. Eğer iltifat buyurursanız, benim size olan yazılarımın hepsini kendisine bildirerek ondan, bu benim sorumu sormanız yerinde olur.[1]

K. Atatürk

1 Atatürk'ün bu telgrafına Başvekil İsmet İnönü'nün cevabı şudur:

"Atatürk'ün Yüksek Katına

Emir buyurulan düşünceleri aynen Dr. Aras'a tebliğ ettirmekte olduğumu tazimlerimle arz ederim... İsmet İnönü" Bkz. Hasan Rıza Soyak, *age*, s.673. (Y.N.)

VEKİLLER HEYETİ KARARI ÜZERİNE BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*

(12/13 EYLÜL 1937)

İsmet İnönü'ye

Yüksek bonsansınızı[1] takdir ve size teşekkür ederim.

K. Atatürk

* Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.673.
Hasan Rıza Soyak, kitabında Atatürk'ün yukarıdaki telgrafının ardından şu açıklamayı yapmaktadır:

"Bu suretle o geceki haberleşme bitmiş ve Atatürk, Dr. Aras'tan gelecek izahatı bekleyerek karamameyi tasdik etmemişti. [...]
Başvekil ertesi gün [13 Eylül 1937] akşama doğru, Vekiller Heyeti toplantısında verilen kararı bildirdi:

Atatürk'ün Yüksek Huzuruna

Nyon Anlaşması'nın imzası için verilen talimat üzerine not ettirilen görüşleri İcra Vekilleri Heyeti'nde inceledik. Anlaşma'da bahsi geçen 'assistance' [yardım - YN] kelimesinin açık denizde silahlı kuvvetlerle işbirliği istenmediğine kani olduktan sonra, imza salahiyeti verilmiş olduğundan, Dr. Aras'ın teminatı hilafına böyle bir mecburiyet ortaya çıkarsa Dr. Aras hükümete hakikati söylememiş vaziyetine düşeceğinden, bu cihet muhtemel değildir. Eğer samimi olarak Dr. Aras, kendisi de aldanmış olursa, hükümet anlaşmadan çekilmek cihetini bile düşünmek mecburiyetinde kalacaktır. Şimdi, mesele Nyon mecburiyeti olmaksızın Mr. Eden'in yaptığı teklifin incelenmesine geliyor. Nyon Anlaşması'nın açık denizde tatbikine iştirak etmenin Türkiye'yi bir harbe sürüklemek kabiliyeti henüz ciddi olarak mevcut görülmüş ve bu sebeple böyle bir işbirliğinden kaçınılması zaruri olarak değerlendirilmiş olduğunu tazimlerimle arz ederim... İnönü" Bkz. *age*, s.673-675. (Y.N.)

1 Bon sens (Fr.): Sağduyu. (Y.N.)

VEKİLLER HEYETİ KARARININ TASDİK EDİLDİĞİ HAKKINDA BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*

(14 EYLÜL 1937)

14.9.1937
Saat: 15.40

İnönü'ye

1- Son Vekiller kararını tasdik ettim.

* Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.679; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.408.
Hasan Rıza Soyak, telgrafa şu açıklamayla yer vermektedir:

"Ayın 14. günü Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın hakiki durumu açıklayan ve birbirini tamamlayan iki telgrafı geldi. Cereyan eden haberleşmeden Başvekil'in içinde bulunduğu ruh haletini pek iyi kavramış olan Başdelegemiz, bir taraftan onu mümkün olduğu kadar teskine de itina ederek, açık denizde karakol vazifesini görecek olan İngiliz ve Fransızların Anlaşma'ya göre Akdeniz'e sahildar devletlerden gemi istemek hakkına sahip olduklarını bildiriyordu. Bu itibarla Atatürk, yardım bahsindeki anlayışında haklı çıkmıştı. [...]
Atatürk, bu telgrafı arz ettiğim zaman alt dudağını ısırarak:
'İsmet Paşa, aksini iddia etmekte boş yere çok ısrar etti. Şimdi üzülecek ve mahcup olacaktır... Bir daha bundan bahsetmeyelim' dedi.
Aynı gün öğleden sonra, Vekiller Heyeti'nin ikinci bir kararnamesi, Cumhurreisi'nin tasdikine arz edildi. Başvekil bu kararı, Cumhurreisi'nin tasdikini beklemeden Dr. Aras'a aşağıdaki telgrafla bildirmişti:

'14.9.1937

Dr. Aras'a

13 ve 14 tarihli iki telgrafınız, Nyon Anlaşması'nın mahiyeti hakkında şimdiye kadar verdiğiniz izahatın zıddı hükümleri ihtiva etmektedir. Cumhuriyet hükümeti, size verdiği imza salahiyetini, anlaşma içinde geçen 'assistance' kelimesinde karasuları haricinde, silahlı kuvvetle iştiraki mesai ihtimali bulunmadığına kani olduktan sonra vermiştir ki, bizzat kararname bu anlayışı açıkça gösterir. Son telgrafınız, assistance kelimesinin açık denizde silahlı kuvvetle iştirak mecburiyetini içerdiğini, fakat imkânla kayıtlı olmasının fiilen iştirakten kaçınmayı mümkün kılacağını ifade etmektedir. Bu ifadeye göre, Heyeti Vekile kararının gerekçeleri esasından değişmiş oluyor. Bu vaziyeti inceleyen İcra Vekilleri Heyeti, imza salahiyetiniz için aşağıdaki kararı vermiştir. 'Nyon Anlaşması'nın imzası için Hariciye Vekili'ne açık denizde silahlı vasıtalarla assistance yapmak Türkiye'nin kararı ve mesaisi haricinde olduğunu kaydetmek şartıyla imza salahiyeti verilmiştir.' Bu kararı İngiliz ve Fransızlar kabul etmedikleri takdirde yapabileceğimiz kolaylık şudur: Aynı kaydı mektupla ve imzadan evvel kendilerine yazarsınız ve accusé de reception [makbuz - Y.N.] ile cevap vererek kabul ederler. Bundan sonra imza edebilirsiniz. Her iki şık temin olunamadığı halde, Nyon Anlaşması'nın Türkiye namına imza olunmasının [telgrafta böyle; doğrusu 'olunmamasının' olmalı - Aras ve Soyak'ın notu] Hariciye Vekili'ne tebliği kararlaştırılmıştır.'

2- İcra Vekilleri Heyeti kararındaki "açık denizlerde silahlı vasıtalarla assistance[1] taahhüt edilmesini kaydetmek veya bu kaydı mektupla yazmak" bahsinde; bu husus Aras tarafından imzadan evvel proseverbal[2] suretinde açıkça belirtilmiş bulunması, Vekiller Heyeti kararını yerine getirmiş kabul olunabilir.

3- Ben, yapılmış olan işin, bizim için tehlikeli bir yönünü görmüyorum ve rahatım.

4- Münasip görürseniz, ikinci maddedeki görüşü Aras'a bildirmek suretiyle onun manevi ıstıraba düşmekten kurtarılması iyi olur.

5- Muhabbetle gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

Diğer taraftan o gün (14.9.1937) öğleyin Anlaşma'nın merasimle imzalandığı ve Dr. Aras'ın imzaya iştirak ettiği haberleri gelmişti.

Atatürk, Dr. Aras'a verilen son talimatı okuyunca çok üzüldü:

'Yahu!' dedi, 'ihtiyat sınırını çok aşan bir ruh haleti içinde devlet idare edilir mi?.. Meselenin her cephesini düşünmüş ve sağlama bağlamış bir delegeye böyle talimat verilir mi?.. Çocuk kim bilir orada bu yüzden ne kadar üzülmüş, ne kadar sıkılmıştır.

Efendim, bütün imkânlar, bu arada herhangi bir talep karşısında itiraz etmek imkânı da elimizdedir. Aras bu hususta İngiliz ve Fransızların en salahiyetli adamlarıyla açıkça görüşmüştür ve ifadeleri zapta geçmiştir. Aslında lüzumsuz olan bütün bunlar kâfi görülmüyor da kendilerinden bir de mektup isteniyor, hayret doğrusu... Hem ne var sanki, neden endişe ediliyor?.. Korsanlık eden denizaltıların hüviyetleri herkesin malumudur. Almanya'nın henüz harbe hazır olmadığını da hep biliyoruz; bu meselede çekingen davranması, bunu bir defa daha açık olarak göstermiştir. İtalya'ya gelince, o hiç hazır olmamakla beraber, esasen yalnız başına bir harp açabilecek halde değildir. Dolayısıyla Anlaşma'da öngörülen kati tedbirler karşısında korsanlık hareketi derhal duracaktır... Bugün için en küçük bir harp ihtimali yoktur... Bunu birkaç yıl sonra beklemelidir... Bence bugünkü durumda isterlerse İngilizlere bir gemi vermekte fayda bile vardır. Milletlerarasında büyük devletlerle iş görecek mevkide bulunduğumuzu göstermek ve şimdiden onlarla işbirliği yoluna girmek az fayda mıdır?..'

Böyle düşünmekle beraber, imza meselesi bir emrivaki olduğuna göre, artık itirazdan vazgeçerek Vekiller Heyeti'nin ikinci kararnamesini tasdik etti. Fakat aynı zamanda Başvekil'e şu notu gönderdi:" Bkz. *age*, s.675-679. (Y.N.)

1 Assistance (Fr.): Yardım. (Y.N.)

2 Procès-verbal (Fr.): Değerlendirme kaydı, tutanak. (Y.N.)

NYON ANLAŞMASI'NIN TASDİKİ İÇİN MECLİS'İN TOPLANTIYA ÇAĞIRILMASI HAKKINDA BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE*

(14 EYLÜL 1937)

1- Nyon Konferansı'nda imza ettiğimiz mukavelenin Türkiye Devleti'nin çok beklediği yüksek faydaları temin eder mahiyette olduğunu size temin ederim; bütün "conséquence"leriyle.[1]

2- Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 26. maddesinde okuduğumuz şu satırlar üzerinde durmak zaruridir: "Devletlerle mukavele imzalanması gibi vazifeleri bizzat kendi yapar"; yani Büyük Millet Meclisi.

Nyon'da yapılan, devletlerle bir mukaveledir. O halde Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun hükümlerini yerine getirmek mecburiyetindeyiz. Bu mukavele imza tarihinden itibaren yürürlüğe geçeceğine göre derhal Büyük Millet Meclisi'ni toplamak lüzumu tabiidir.

3- Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 19. maddesinin verdiği salahiyetle Büyük Millet Meclisi'ni 18 Eylül 1937 günü saat 14.00'te toplantıya davet ediyorum.

4- Davet formülü şudur: Nyon'da devletlerle yaptığımız mukaveleyi incelemek ve tasdik etmek üzere Büyük Millet Meclisi'ni 18 Eylül 1937 günü saat 14.00'te toplantıya davet ediyorum. Türkiye Reisicumhuru Kemal Atatürk.

5- Bu tebliğ bu gece Ajans'a verilmelidir.

Haşiye: Bu toplantıda Aras'ın bulunması faydalı olur.

K. Atatürk

* Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.681; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri,* 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.408-409.

1 Conséquence (Fr.): Sonuç. (Y.N.)

NYON ANLAŞMASI'NIN TASDİKİ İÇİN BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'Nİ TOPLANTIYA DAVET*

(14 EYLÜL 1937)

Ankara, 14 (AA) - (Tebliğ): Nyon'da devletlerlc yaptığımız mukavclcyi incelemek vc tasdik ctmek üzere Büyük Millct Meclisi'ni 18 Eylül 1937 Cumartesi günü saat 14'te toplantıya davet ediyorum.

Türkiyc Reisicumhuru
Atatürk

* *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1937, Numara: 4792, s.1; *Kurun*, 15 Eylül 1937, Numara: 7069-1159, s.1; *Tan*, 15 Eylül 1937, Numara: 865, s.1; *Aylın Tarihi*, Ekim 1937, Sayı: 46, s.23.

MASARYK'İN ÖLÜMÜ ÜZERİNE ÇEKOSLOVAKYA CUMHURBAŞKANI BENES'E TAZİYE*

(15 EYLÜL 1937)

Tel. Ankara, 15.9.1937

Ekselans Dr. Benes
Çekoslovakya Reisicumhuru
Prag

Reisicumhur Masaryk'in asil şahsında Çekoslovakya'nın uğradığı acı matemi büyük bir üzüntüyle haber aldım. Sizin ve memleketinizin acısına samimiyetle iştirak eder ve içten sempati ve taziyetlerimi arz ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.603; *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1937, Numara: 4807, s.3; *Ayın Tarihi*, Ekim 1937, Sayı: 46, s.134.

15 EYLÜL GÜNÜNÜ "ATATÜRK GÜNÜ" OLARAK KUTLAYAN TRABZONLULARA TEŞEKKÜR*

(15 EYLÜL 1937)

Belediye Reisi Bay Cemal Turfan ve Arkadaşları
Trabzon

C. Bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası*, Ekim 1937, Sayı: 6, s.30; *Trabzon'dan Atatürk'e*, Trabzon İl Kutlama Komitesi, Trabzon, 1981, s.251.
Telgraf, Trabzon Belediye Reisi Cemal Turfan ve arkadaşlarının şu telgrafına cevaben yazılmıştır:

"Ulu Önder Atatürk
Reisicumhur - İstanbul

Büyük dâhisinin Trabzon'u ilk teşrif ettiği 15 Eylül gününü 'Atatürk Günü' olarak kabul eden Trabzonlular, yüksek şahsiyetine olan bağlılıklarını bir daha haykırabilmek için bugün belediye meydanında içten gelen heyecanlarla toplanmıştır.
Türk dünyasının ebedi güncşine bağlı ve onun izinden yürümeye ant içen Trabzonluların Büyük Şeflerine karşı duydukları ve ifade eyledikleri içten bağlılığı ve şükran hislerini en derin saygı ve tazimlerimizle arz eder ve ellerinizden öperiz.

Vali CHP Başkanı S. Uzay — Belediye Reisi Dr. C. Turfan — Halkevi Reisi K. Evren"

Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ARAS'IN CENEVRE'DE KALMASI HAKKINDA BAŞVEKİL İNÖNÜ'NÜN GÖRÜŞÜNE CEVAP*

(15 EYLÜL 1937)

Açık denizde assistance[1] *meselesinin silahlı kuvvetlerimizi kapsamadığını, Dr. Aras, Fransa ve İngiltere Hariciye Vekillerine bildirmiş ve Konferans Reisi olan Fransa Hariciye Vekili, İngiltere ve Fransa namına mutabakat cevabı vermiştir. Bu hale göre Nyon Anlaşması'nın Büyük Millet Meclisi'nden tasdikini elde etmek kolay bir mahiyet almış olduğundan, Dr. Aras'ın bizzat Meclis'te bulunması zarureti azalmıştır. Fakat Cemiyeti Akvam*[2] *Meclisi'ne adaylığımızın konulması gibi meseleler varken, Dr. Aras'ın bu esnada Cenevre'den ayrılmaması daha faydalı olabileceğinden, bu gece için düşünülen hareketinden vazgeçilmesinin tebliğine müsaade buyurulmasını istirham ederim...*

İnönü

Uygundur.

* Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.681-682.
Hasan Rıza Soyak, belgeye şu açıklamayla yer vermektedir:

"Ertesi gün (15 Eylül 1937) Başvekil yine telefonla şu maruzatta bulundu: [...]
Atatürk buna 'Uygundur' cevabını verdi.
Atatürk ilk notundaki ifade tarzı ile bunun ikinci maddesinin Aras'a bildirilmesini istemesinden ve İnönü'ye verdiği son teskin edici cevaptan da anlaşılacağı üzere, imzadan sonra da Fransız ve İngilizlerden Vekiller Heyeti'nin ikinci kararındaki şekilde mektup istemek gibi, devletin şeref ve haysiyeti ile mütenasip bulmadığı bir hadiseyi önlemek istemişti.
Fakat ne yazık ki, İnönü'nün son bildirimi, buna muvaffak olamadığını ve Dr. Aras'ın Ankara'dan birbirini takip eden soru ve ısrarlar karşısında dayanamayarak, Konferans Reisi ile İngiliz Hariciye Vekili'ne müracaatla istenilen mektubu almak zorunda kaldığını gösteriyordu.
Atatürk'ün bundan çok canı sıkılmıştı:
'Dr. Aras kim bilir ne kadar sıkılmıştır. Kendisini telefonla ara, bul! Hükümetle olan haberleşmesinden haberdar olduğumu, benim şahsen kendisinin görüşünü ve ilk hareket tarzını tamamıyla tasvip ettiğimi, her halde başarılı bir iş yaptığını, bundan dolayı tebrike layık olduğunu ve sıkılmaya mahal olmadığını söyle!' dedi. Derhal Dr. Aras'ı buldum ve emri tebliğ ettim.
Dr. Aras, Atatürk'ün bu iltifatından çok sevinmiş, heyecanını belli eden titrek bir sesle:
'Büyük Paşam beni bu kere de derin bir ıstıraptan kurtarıyor. Sonsuz tazim ve şükranlarımla ellerinden öperim' demişti." Bkz. *age*, s.681-682. (Y.N.)

1 Assistance (Fr.): Yardım. (Y.N.)
2 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

DİLLERİN KÖKENİ HAKKINDA PROF. PITTARD VE EŞİYLE SOHBET*

(15 EYLÜL 1937)[1]

[...] Florya geceleri... Atatürk'ün, İstanbul'a uzak, Marmara'da deniz üstünde yaptırdığı basık bir ev. Dalgaların sesi, sahilin bütün gürültülerini susturuyor. Yemek odasında bir kara tahta var. Reisicumhur ve arkadaşları -O, kendisiyle birlikte çalışanlara bu unvanı verir- güllerle dolu uzun masanın etrafında oturuyorlar. Yemek kimsenin aklına gelmiyor. Fıstıktan ve kimsenin yüzüne bile bakmadığı çerezlerden başka bir şey yenilmiyor. Hizmetkârlar, tabakları el bile sürülmeden kaldırıp götürüyorlar. Bu ciddi yüzlü, hareketsiz insanlar, gözlerini Devlet Reisi'ne dikmişler, O'nu dinliyorlar. Sonraları, bana bu sahne hakkında şöyle demişlerdi:

-Bu her zaman böyledir. Her akşam bir başka konuyu derinleştirir.

Cumhurreisi'nin en sevdiği konu Türklerin kökeni konusudur. Bir antropoloji mütehassısıyla konuşurlar. Gözleri muhatabında, onu cankulağıyla dinler. Onun kadar derin düşünerek, onun kadar büyük bir alaka ile dinleyen başka hiç kimseyi görmedim.

* *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1938, Numara: 5235, s.5.
Prof. Eugène Pittard'ın eşi Hclene Pittard tarafından "Noelle Roger" takma adıyla bir Fransız gazetesinde "Atatürk Türkiye'si" başlığıyla yayımlanan bu yazı *Cumhuriyet* gazetesinin 8-10 Aralık 1938 tarihli sayılarında aktarılmıştır.
Prof. Eugène Pittard'ın aynı geceye ait anısı da şudur:

> "1937. Eski incelemelerime devam etmek üzere Ankara'ya dönüyorum; Cumhurreisi'nin canlandırdığı ve çalışmalarını günü gününe takip ettiği 2. Türk Tarih Kongresi münasebetiyle...
> Atatürk'ün Florya'da direkler üzerine inşa edilmiş bir köşkü vardır. Buraya dinlenmeye gelir, burada deniz banyosu yapar. Biz de aynı plajda yıkanıyoruz. Bir gün Atatürk bizi çalışma odasına götürüyor ve orada kendisiyle saatlerce insan ırklarının ve dillerin kökenleri hakkında müzakere ediyoruz. Memleketin en uzak mazisiyle alakalanıyor, Türklere dair olan bütün incelemeleri biliyor. Bugünkü Türklerden bir kısmının şüphesiz ataları olan Etilere karşı özel bir ilgi gösteriyor.
> Üç seneden beri lengüistiğin tekniğini inceliyor. O'nun birçok kelimelerin ve mesela antropoloji kelimesinin en uzak kökenlerini gösteren ve bir matematiksel davayı ispat edercesine yazılmış olan lengüistik muhakemeler silsilesini içeren bazı kâğıtlarını dikkat ve itina ile saklarırn." Bkz. Eugène Pittard, "Quelques souvenirs personnels sur Ataturk", *Journal de Genève*, 14 Kasım 1938'den aktaran: *Yeni Asır*, 8 Aralık 1938, Numara: 9996, s.12. Ayrıca bkz. Zeki Arıkan, *İzmir Basınından Seçmeler 1923-1938*, c.2, 1. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Ocak 2003, s.408-410. (Y.N.)

1 Yazıda, görüşmenin kesin tarihi yoktur. Ancak 1937 yılında, 2. Türk Tarih Kongresi'nin öncesinde Florya'da görüşüldüğü belirtilmektedir. Atatürk, 15 Eylül 1937 günü Prof. Pittard'ı, eşini ve asistanı Madam Dollenbach'ı Florya'da kabul etmiştir. Yemekten sonra Atatürk, Madam Pittard'la Madam Dollenbach'ı mesai odasında kabul ederek, kendileriyle tarih, arkeoloji ve dil hakkında üç buçuk saat konuşmuş ve bilhassa Güneş-Dil Teorisi ve bunun tatbikatı üzerinde Profesör'ün çok büyük dikkat ve alaka ile dinlediği izahatı vermiştir. Söz konusu görüşme o gün gerçekleşmiş olmalıdır. Bkz. *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1937, Numara: 4793, s.1, 5. (Y.N.)

Dil sahasında bir köken meselesini ileri sürünce, ortaya kâğıt, kalem ve Atatürk'ün kendi eliyle notlar düşülmüş sözlükler getiriliyor. Yunancadan gelen kelimelerin, onları bir başka lisana bağlayan daha eski bir etimolojisi aranıyor. Atatürk:

-"Ana kökü arayacağız" *diyor.*

Ve dil hakkındaki teorisini anlatmaya başlıyor ve bir tebessümle:

-"Uzun bir çalışmadan sonra, bunu keşfettiğim zaman, Sakarya Muharebesi'ni kazandığım dakikadaki kadar memnuniyet duydum" *diyor.*

Atatürk, çok gülmez, fakat zeki dudakları tebessümlerin bütün derecelerini ahenkleştiriyor. Son derece zarif elleri, kâğıtları hâkimane ve aynı zamanda mukavemet edilmez bir yumuşaklıkla tutuyor, sanki göze görünmeyen bir şeyi kavrıyor.

İZMİR'İN KURTULUŞ GÜNÜ KUTLAMALARI DOLAYISIYLA İZMİR BELEDİYE REİSİ DOKTOR BEHÇET UZ'A*

(16 EYLÜL 1937)

Doktor Behçet Uz
Belediye Reisi - İzmir

Kurtuluş gününü kutlarken halkın hakkımda gösterdiği yüksek duygulardan mütehassis oldum. Teşekkür eder, cümleye sonsuz saadetler dilerim.

K. Atatürk

* *Halkın Sesi*, 16 Eylül 1937, Numara: 3200, s.1. Ayrıca bkz. Zeki Arıkan, *İzmir Basınından Secmeler (1923-1938)*, II. cilt, III. kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2008, s.208.

MEKSİKA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA MEKSİKA REİSİCUMHURU CARDENAS'I TEBRİK*

(16 EYLÜL 1937)

Tel. Ankara, 16.9.1937

Ekselans General Cardenas
Reisicumhur - Meksika

Meksika milli bayramı dolayısıyla Ekselansınızdan, hararetli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Meksika'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimi kabul etmenizi rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.330; *Tan*, 17 Ekim 1937, Numara: 887, s.3; *Son Posta*, 17 Ekim 1937, Numara: 2592, s.3; *Ayın Tarihi*, Kasım 1937, Numara: 47, s.61.

BAŞVEKİLLİKTEN İZİNLİ OLDUĞU VE BAŞVEKÂLET VEKİLLİĞİNE BAYAR'IN TAYİN EDİLDİĞİ HAKKINDA İNÖNÜ'YE*

(20 EYLÜL 1937)

Başvekil Malatya Mebusu İsmet İnönü'ye

20 Eylül 1937 tarihli tezkereleri cevabıdır:

Mutlak istirahat şeklinde tedavinizi tamamlamak üzere, arzunuz üzere bir buçuk ay izinli olmanız uygun görülmüş ve Başvekâlet Vekilliğine İktisat Vekili Celal Bayar tayin edilmiştir. Keyfiyet Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne ve İktisat Vekili Celal Bayar'a tebliğ olunmuştur.

Reisicumhur
K. Atatürk

* İnönü Vakfı Arşivi, Numara: 3125'ten aktaran: Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.120.
Belge, kaynakta şu açıklamayla yer almaktadır:

"İnönü, 20 Eylül'de Cumhurbaşkanlığı'na tedavisini tamamlamak için 'mutlak istirahate' gereksinim duyduğunu, bu nedenle kendisine '1.5' ay izin verilmesini içeren bir başvuruda bulunmuştu. Atatürk de aynı gün kendisine şu yanıtı göndermişti:" Bkz. aynı yerde.

Hasan Rıza Soyak, İsmet İnönü'nün başbakanlıktan istifasıyla sonuçlanan süreci şöyle anlatmaktadır:

"Atatürk, o akşam yemeğe yalnız vekilleri davet etmişti; sofrada herkes alkollü içkiler içerken, kendisi hafif nezleli oluşunu bahane ederek çay içiyordu.
'Nezlesini bahane ederek' diyorum, çünkü pek iyi biliyorum ki, içki içmemesinin hakiki sebebi bu değildi... Başka münasebetlerle de belirttiğim gibi, Büyük Adam, ciddi meseleler konuşulacağı zaman içkiye el sürmezdi... O gece de İstanbul'da iken Nyon Anlaşması'nın bir maddesi üzerinde Başvekil ile aralarında geçmiş olan telefon münakaşasının herhangi bir vesile ile tazelenebileceğini düşünmüş, her ihtimale karşı tabii halde kalmak istemişti.
Böyle hareket etmekte ne kadar haklı olduğu da çok geçmeden anlaşılmıştı; gerçi o mesele açılmamıştı ama münakaşa sonunda düştüğü hatalı durumu bir türlü hazmedemeyen ve Köşk'e gelmeden evvel uğradığı Anadolu Kulübü'nde bir miktar viski içmiş bulunan İsmet İnönü, başka bir vesile ile Atatürk'e baştan aşağıya haksız ve yersiz tarizlerde bulunmaya yeltenmişti.
Ben o sırada Köşk'ten ayrılmıştım; hadiseye bizzat şahit olmadım. Fakat sofrada bulunan zevattan bazılarının hikâye ettiklerine göre, esefle karşıladığım hadise şöyle cereyan etmişti:
Sofrada bir müddet öteden beriden konuşulmuş... Bir ara Başvekil birdenbire alevlenmiş; Atatürk'e: 'Sen, benim söylediklerimi başkalarından araştırmaya kalkışıyorsun... Etrafında bulunanlar benim aleyhimde tezviratta bulunuyorlar... Sofradan emirler alıyoruz ve bunlar yüzünden büyük sıkıntılara düşüyoruz' yolunda konuşmaya başlamış... Atatürk, bu sözlerden ve ifade tarzından ilk anda hayrete düşmüş ama vaziyeti kavramakta da gecikmemiş... Bir yandan sofradakilere 'Birdenbire buna ne oldu?' sorusu ile hayretini belirtmiş, bir yandan da İnönü'ye:

'Evet; senin hakkında bana çok şeyler söyleniyor, hatta aleyhinde birçok yazılar da alıyorum; fakat sana itimadım olduğu için bunların hiçbirine aldırış etmiyorum' cevabını vermiş... Arkasından yarı ciddi, yarı şaka Şükrü Kaya'ya çatmış:
'Galiba işi sen karıştırdın Şükrü Kaya!.. Bugün çiftlikte geçen konuşmayı kendisine hikâye ettin değil mi?.. Yoksa, Vekiller Heyeti gündeminde bira fabrikası meselesi de mi vardı Beyefendi?..' diye sormuş. Buna Şükrü Kaya'dan evvel İnönü cevap vermiş:
'Benim vekillerim bütün gördüklerini ve duyduklarını bana bildirmeye mecburdurlar.'
Atatürk hâlâ sükûnetini muhafaza ediyor, devamlı olarak konuşma mevzuunu değiştirmeye çalışıyormuş... Bu sefer Ziraat Vekili Şakir Kesebir'e dönmüş:
'Bugün çiftliği gezdim. Bilhassa Karadeniz havuzunun etrafındaki meyve ağaçlarını biraz bakımsız buldum' demiş. Şakir Kesebir yerine de yine Başvekil konuşmuş ve Atatürk'e şu ihtarda bulunmuş:
'Bunları Hasan Rıza ve Tahsin Beylere söylersin!..'
Atatürk artık dayanamamış; ayağa kalkmış:
'Anlaşıldı; bu gece doğru dürüst konuşamayacağız' demiş ve sofrayı terk etmiş.
Ertesi günü Atatürk, bana hadiseyi -fakat araya benim ismimin de karıştığından hiç bahsetmeyerek- kısaca anlattıktan sonra dedi ki:
'Bilmiyordum, meğer arkadaşımız bizim ikazlarımızdan mustarip oluyormuş; kendisini bu ıstıraptan kurtarmak lazımdır. Bunun tek yolu da mesai arkadaşlığımıza bir müddet için olsun nihayet vermektir.' Üzülmüştüm...
'Efendim! Biliyorsunuz ki, Başvekil Paşa, bugünlerde çok kederli ve yorgundur' diye söze başladım; gerçekten İnönü, birkaç gün evvel çok sevdiği en küçük kardeşi Hayri Temelli'yi feci bir kaza neticesinde kaybetmişti; büyük bir üzüntü içindeydi. Maksadım, Atatürk'e bunu hatırlatmak suretiyle havayı yumuşatarak bir ayrılığın önüne geçmeye çalışmaktı. Kendimce bunu, yapmaya mecbur olduğum büyük ve vicdani bir vazife kabul ediyordum.
Fakat benim söze devam etmeme meydan vermedi:
'Evet haklısın çocuk!.. Zaten ben onu da düşündüğüm içindir ki, bu kararı verdim... Ne yazık ki arkadaşımız yalnız kederli ve yorgun değil, aynı zamanda hastadır' dedi ve hemen bahsi değiştirdi. Yanından çıkarken kani olmuştum ki, kararı katidir ve şimdi kafası, bunun tatbiki için en münasip yolu aramakla meşguldür.
Hakikaten o gün Ankara civarında yaptığı uzun bir otomobil gezintisi esnasında yanında bulunan Bolu Mebusu rahmetli Cevat Abbas Gürer'e, bu hususta muhtelif çözüm şekillerinden bahsetmiş, hatta meseleyi Büyük Millet Meclisi'ne intikal ettirmeyi bile düşündüğünü söylemişti.
Gezintiden sonra Meclis binasına uğramış olması da belki bu düşüncesiyle ilgili idi. Fakat oraya geldiği zaman Büyük Millet Meclisi olağanüstü toplantısını yapmış, Nyon Anlaşması'nı kabul ve tasdik ederek dağılmış bulunuyordu.
Cevat Abbas, bunları anlatırken Meclis'e gelmesini geciktirmek için büyük gayretler sarf ettiğini de ilave ederdi.
Bir gün sonra Dolmabahçe Sarayı'nda Tarih Kongresi açılacağından, o akşam tekrar İstanbul'a hareket etti. Başvekil İsmet İnönü de beraberdi.
Şimdi beyaz tren adıyla anılan trenin Cumhurbaşkanı'na mahsus olan arka salonunda bulunuyorduk; tren hareket edince Atatürk, İnönü'yü işaret ederek 'İkimizi yalnız bırakınız' emrini verdi. Birer birer salondan çıktık. Cumhurbaşkanı ile Başbakan, geceki hadiseden sonra ilk defa olarak yüz yüze geliyor, baş başa kalıyorlardı.
Ben trenin yaverlere tahsis edilen küçük salonuna çekilmiştim. 10-15 dakika sonra, İnönü bu salondan geçerek vagonuna gitti. Arkasından Atatürk'ün beni istediğini haber verdiler, kalktım, yanına gittim.
'Gel gel!.. Meseleyi hallettik, otur da anlatayım' dedi... 'İnönü ile yalnız kalınca 'Ee... şimdi ne yapacağız' diye söze başladım; iki eliyle yüzünü kapadı, heyecanlanmıştı. Teskine çalıştım 'Sakin ol da meseleyi sükûnetle konuşup halledelim' dedim ve şöyle devam ettim: 'Görüyorum ki, sen çok yorgun ve hatta hastasın, uzun zaman istirahate ihtiyacın var. Bu itibarla mesai arkadaşlığımıza bir müddet ara vermemiz uygun olacaktır... Şimdi karar verelim, yerine kimi tavsiye edersin?..' diye sordum, bu sorıma 'Sen kime emreder ve destek olursan, o muvaffak olur' cevabını verdi. Tekrar sordum 'Celal Bey uygun mudur?..' bunu da aynı şekilde cevaplandırdı. Fakat arkasından 'Anayasa'ya göre, yeni hükümetin bir hafta zarfında Büyük Millet Meclisi'nde programını okuyup itimat istemesi lazım geldiğini, halbuki Meclis'in daha yeni dağıldığını, ikinci bir olağanüstü toplantının içeride ve dışarı-

da türlü yorumlara yol açabileceğini, dolayısıyla bu mühim noktanın da göz önüne alınması gerektiğini' ileri sürdü. Ben de öyle biliyordum... 'O halde sen Meclis açılıncaya kadar resmi bir izin alırsın, Celal Bey şimdilik vekâlet eder. Meclis açıldıktan sonra da icabı yapılır' dedim. Bunda mutabık kaldık... Ayağa kalktı; yorgun ve uykusuz olduğundan bahsederek sofrada bulunamayacağını söyledi ve müsaade alıp ayrıldı... İşte şimdilik vaziyet budur... Yalnız kafam bir noktaya takıldı; acaba Anayasa'daki hüküm bizim bildiğimiz gibi midir, ne dersin?..'

'Benim hatırladığıma göre bu madde 'Meclis açık ise yeni kabinenin kuruluşu tarihinden, değil ise açıldığı günden itibaren bir hafta zarfında hükümet, Meclis'e gelip beyannamesini okur' şeklindedir efendim' dedim; hayret etti.

'Öyle mi acaba; bir Anayasa nüshası bulabilir miyiz?' diye sordu. Trendeki büroma gittim, oradaki kitaplar arasında bir nüsha varmış; aldım, getirdim. Bu hususiaki maddeyi bulup okuduk... Madde aynen şöyle idi:

'Madde 44 - Başvekil, reisicumhur tarafından ve Meclis üyeleri arasından tayin olunur; diğer vekiller, başvekil tarafından, Meclis üyeleri arasından seçilerek tamamı reisicumhurun tasdiki ile Meclis'e arz olunur. Meclis toplantı halinde değilse, arz keyfiyeti Meclis'in toplanmasına bırakılır. Hükümet, hareket hattını ve siyasi görüşünü azami bir hafta zarfında Meclis'e bildirir ve itimat talep eder.'

'Demek ki, biz yanlış biliyormuşuz' dedi... 'Belki de İnönü vakit kazanmak için böyle söylemiştir. Her ne hal ise... Kararımız değişmeyeceğine göre bunun ehemmiyeti yoktur. Bence bu vaziyette mühim olan şey başkadır; biliyorsun ki, bizde bilhassa politikacılar arasında, kökleşmiş çok kötü bir alışkanlık mevcuttur. Bir adam makamdan çekildi mi, derhal etrafı boşalır, en yakını gibi görünen kimseler tarafından dahi terk edilir... Bu sefer arkadaşlar bunun aksini yapmalı, bu sakat alışkanlığı medeni insanlara yakışan hareketleriyle fiilen ortadan kaldırmak yoluna girmelidirler. Bunun için de İnönü ile teması kesmemeleri, kendisini yalnız bırakmamaları, hürmette asla kusur etmemeleri, hatta eskisinden fazla hürmet etmeleri lazımdır... İşte bunu sağlamaya çalışmalıyız.'

Ertesi sabah trende bulunan mebus arkadaşları kompartımanına davet edip, onlara da aynı tavsiyelerde bulundu.

Tarih Kongresi'ne katılmak ve yine Dolmabahçe Sarayı'nın bir salonunda açılacak olan tarih sergisini görmek üzere o gün vekillerin birçoğu İstanbul'da bulunuyorlardı. Atatürk bazı arkadaşları bunlarla görüşüp kendilerine vaziyeti bildirmeye memur etti. Bana da Başvekil İsmet İnönü'nün her yurtdışı seyahatinde kendisine vekâlet eden Sıhhiye Vekili rahmetli Dr. Refik Saydam ile konuşmak vazifesini verdi.

Rahmetli Dr. Saydam'la Saray'ın bir balkonunda buluştuk. Atatürk'ün emriyle konuştuğumu belirterek, verilen kararı anlatmaya başladım. İlk anlarda beni gayet tabii olarak dinledi. Fakat Celal Bayar'ın Başvekâlet Vekili olacağını işitince, birdenbire hali değişti; yüzü karıştı:

'Bu zamanda böyle bir değişiklik memleket için hayırlı olmaz; başlanmış birçok işler vardır, bunlar ortada kalır. Aynı zamanda hariçte de iyi tesir bırakmaz' yolunda birtakım değerlendirmelerle kararı hoş görmediğini ima etti.

Konuşmamızı olduğu gibi Atatürk'e arz ettim, gülümsemekle yetindi, bir şey söylemedi.

20 Eylül 1937 tarihinde Anadolu Ajansı tarafından şu resmi tebliğ yayımlandı:

'Başvekil Malatya Mebusu İsmet İnönü'ye talep ve ricası üzerine, Reisicumhur Atatürk tarafından bir buçuk ay izin verilmiş ve Başvekâlet Vekâletine İktisat Vekili Celal Bayar tayin edilmiştir.'" Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar,* c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.707-711. (Y.N.)

BAŞVEKÂLET VEKİLLİĞİNE BAYAR'IN TAYİN EDİLDİĞİ HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(20 EYLÜL 1937)

T.C. Riyaseti
4/724

İstanbul, 20 Eylül 1937

Büyük Millet Meclisi Reisliği'ne

Başvekil Malatya Mebusu İsmet İnönü, şiddetli sürmenaj[1] neticesi olarak mutlak istirahat şeklinde izne ihtiyaç hissetmekte olduğundan bahisle tedavisini bitirebilmek üzere bir buçuk ay müddetle izin istemiş ve talebi tensip edilerek Başvekâlet Vekâletine İktisat Vekili Celâl Bayar tayin olunmuştur. Arz ederim.

Reisicumhur
K. Atatürk

* Aslı, TBMM Kütüphanesi, Mikrofilm Arşivi, No: 2847'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1 Sürmenaj: Sürekli ve aşırı çalışmadan doğan yorgunluk; bitkinlik. (Y.N.)

İNÖNÜ'NÜN BAŞVEKİLLİKTEN İZİNLİ OLDUĞU VE BAŞVEKÂLET VEKİLLİĞİNE KENDİSİNİN TAYİN EDİLDİĞİ HAKKINDA BAYAR'A TEZKERE*

(20 EYLÜL 1937)

İktisat Vekili Celal Bayar'a

Başvekil Malatya Mebusu İsmet İnönü şiddetli sürmenaj[1] neticesi olarak mutlak istirahat şeklinde izne ihtiyaç hissetmekte olduğundan bahisle tedavisini bitirebilmek üzere bir buçuk ay müddetle izin istemiş ve talebi münasip görülerek Başvekâlet Vekâletine sizin tayininiz uygun görülmüştür. Keyfiyet Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne ve kendisine tebliğ edilmiştir.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1937, Numara: 4805, s.1; *Kurun*, 28 Eylül 1937, Numara: 7082-1172, s.1; *Tan*, 28 Eylül 1937, Numara: 878, s.1; *Son Posta*, 28 Eylül 1937, Numara: 2573, s.1. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.711.

1 Sürmenaj: Sürekli ve aşırı çalışmadan doğan yorgunluk; bitkinlik. (Y.N.)

İKİNCİ TÜRK TARİH KURULTAYI'NDA İSMET İNÖNÜ'YE NOT*

(21 EYLÜL 1937)

21.9.937

II. Tarih Kurultayı Kürsüsü

-Akşama[1] *benimle gelebilecek misin?*
.[2]
-Demek bana çok dargın değilsin.

Hayır, her şeyi unuttum, bildiğin gibi, arkadaşım ve kardaşımsın.[3]

K. Atatürk

* El yazısı belge fotokopisini aktaran: "Atatürk'ten İnönü'ye, İnönü'den Atatürk'e Özel Mektuplar", *Milliyet*, 24 Ocak 1990, s.15. Ayrıca bkz. Gülsün Bilgehan, *Mevhibe*, 1. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994, s.252; Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.121.

1 El yazısı belgede burada üzeri karalanmış "bana" sözcüğü yer almaktadır. (Y.N.)

2 El yazısı belgede burada bir satırın üzeri karalanmıştır. (Y.N.)

3 Atatürk'ün 2 Eylül 1928'de Gelibolu ve 24 Aralık 1930'da Edirne Kız Öğretmen Okulu'nu ziyaretlerinde O'na çiçek sunan ve Atatürk'ün isteği ile tarih öğretmeni olup, İkinci Türk Tarih Kurultayı'na Gelibolu Ortaokulu Tarih Öğretmeni olarak katılan Refet Angın'ın o günlere ait anısı şudur:

"20-25 Eylül 1937 tarihleri arasında yapılan İkinci Türk Tarih Kongresi'nde delege olarak bulunuyordum.
Dolmabahçe Sarayı'nda Kongre çalışmaları devam ederken, Afet Hanım, beni bir gün Atatürk'e şöyle tanıttı:
'Size, çiçeği burnunda bir tarih öğretmeni tanıtmak istiyorum.' Atatürk, bu söz üzerine dedi ki:
'Çocuk, sen geç kalmışsın. Ben onu tanıyorum.' Ben de:
'Paşam, ben emrinizi yerine getirdim ve tarih öğretmeni olarak emrinizdeyim' dedim. Atatürk:
'Bak, öğretmen olmak kâfi değil, görev şimdi başlıyor. Şunu iyi bil ki, çok iyi öğretmen olacaksın. Çok okuyacaksın. Sen, zaten okuyorsun ama daha çok okuyacaksın. Talebelerini çok iyi yetiştireceksin. Onlara, Kurtuluş Savaşı'nı çok iyi öğreteceksin ve bu arada Çanakkale Savaşlarını sakın unutma' dedi. Ben:
'Efendim, biliyorsunuz ben Geliboluluyum' dedim. Atatürk:
'Evet, biliyorum. Bak çocuk; bunu neden söylüyorum. Bizi, bugünlere getiren Çanakkale Savaşlarıdır. Ezkaza biz onu kaybetse idik, bugün hür dünya camiası yoktu' diye konuşmasına devam etti. Ben ise:
'Tamam, Paşam! Emredersiniz!' şeklinde karşılıklar veriyorum. Atatürk, sözlerine şunları da ekledi:
'Bak, çocuk; sana bir şey daha söyleyeceğim. İnkılapları ve ilkeleri yaşatacaksın. Gerektiğinde mücadele edeceksin. Sakın ha, unutma!' Ben:
'Paşam, nasıl unuturum. Cumhuriyet'i nasıl kazandık? Siz, Yüce Kahraman Atatürk'sünüz' diye cevap verdim. Atatürk, sözlerini şöyle bitirdi:

'Biliyorum ama yine de unutma diyorum.'" Bkz. Refet Angın ile İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nde yaptığı görüşmeden (1990) aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.877-878.

İkinci Türk Tarih Kurultayı 26 Eylül 1937 günü bitmiş ve o gün tarih öğretmenleri şerefine Beylerbeyi Sarayı'nda bir çay ziyafeti verilmiştir. Atatürk saat 18'de Saray'a gelmiş, öğretmenlere iltifat etmiş, onlarla birçok mesleki sohbetlerde bulunmuştur. 18.30'da Akay vapuruyla Saray'dan hareket edilmiş, Rumelihisarı'na kadar bir gezinti yapılmıştır (bkz. *Kurun, Tan, Son Posta* 27 Eylül 1937). Tarih öğretmeni ve milletvekili olan Fakihe Öymen'in o güne ait anısı şudur:

"Fakihe Öymen - Atatürk, İkinci Tarih Kongresi'nin açılış gününden sonra, Boğaz'da bir gezinti yaptı. Ben de o gezintide bulundum.
N. Kal - Milletvekili olduktan sonra mı?
Fakihe Öymen - Milletvekili olduktan sonra. O vakit Atatürk muhtelif konular üzerinde genel olarak konuşuyordu. Bilhassa Arpaçay konusu vardı. Arpaçay üzerinde konuşmaları oldu. Biraz sonra 'Biraz da bayan saylavı konuşturalım. Kaleminiz kâğıdınız var mı?' dedi. Rahmetli Saffet Arıkan ve Çetinkaya kalem ile kâğıt verdiler. Atatürk bana şu soruyu yazdırdı: 'Siz tarih öğretmeni olarak nasıl bir metot takip ediyorsunuz? Otantik esaslara mı dayanıyorsunuz, nasıl öğretim yapıyorsunuz? Beş dakika sonra konuşacaksınız' dedi. Heyecanlandım tabii. Anlatmaya başladım. 'Öğrencilerimde asıl tarih kavramını yaratır, otantik esaslara riayet ederdim. Fakat en önemli olarak tarih kavramını öğretmeye gayret ederdim. Olayları bir bütün olarak asır içerisinde değerlendirmeleri alışkanlığını vermeye çalışırdım. Olayları bir şahıs etrafında değil, bir asır içerisinde değerlendirirdim. Önemli tarihleri öğrenmeleri tavsiye eder, gelişigüzel her tarihi belletmeye çalışmazdım' dedim. Atatürk 'Yeter' dedi. Bana, iltifat etti. Ben de karşılığında 'Efendim okuyorum' dedim. 'Okuduğunuz belli' dedi." Bkz. Nazmi Kal, *Atatürk'le Yaşayanlar Anılar*, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayınları, s.178-179. (Y.N.)

DANİMARKA VE İZLANDA KRALI X. CHRISTIAN'IN DOĞUM GÜNÜNÜ TEBRİK*

(25 EYLÜL 1937)

Tel. Ankara, 25.9.1937

Majeste X. Christian
Danimarka ve İzlanda Kralı

Majestelerinin doğum yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimle birlikte şahsi saadetiniz ve krallığınızın refahı için en iyi temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: ***Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları***, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.25. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

BEŞİNCİ TÜRK DİL BAYRAMINI KUTLAYAN TÜRK DİL KURUMU'NA TEŞEKKÜR*

(27 EYLÜL 1937)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği

Tel.

27.9.1937

Bay İbrahim Necmi Dilmen
Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri

Dil Bayramı münasebetiyle Türk Dil Kurumu'nun hakkımdaki duygularını bildiren telgrafınızdan çok mütchassis oldum. Teşekkür eder, değerli çalışmalarınızda muvaffakiyetlerinizin devamını dilerim.

K. Atatürk

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-b, D: 91, F: 9-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Türk Dili Belgeler,* Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.412, 434; *Türk Dili Belleten,* Ekim 1937, Sayı: 23-24-25-26, s. I. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V,* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.196-197.

İNÖNÜ'NÜN İZNE AYRILMASI DOLAYISIYLA BAZI GAZETELERDE ÇIKAN HABERLER HAKKINDA RESMİ TEBLİĞ*

(28 EYLÜL 1937)

İstanbul, 28 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden tebliğ edilmiştir:

Başvekil İsmet İnönü'nün izin alması üzerine bazı gazetelerde rivayet şeklinde çıkan ve hakikate uygun olmayan şayialar, içeride ve dışarıda yanlış yankılara meydan verecek bir mahiyet almaktadır.

Başvekil İsmet İnönü izin almıştır ve Meclis toplandığı vakit Celal Bayar'ın Başvekâlet makamına getirilmesi kararlaşmıştır.

"Şayialar" namı altında, Tan gazetesinin 28 Eylül tarihli nüshasında çıkan Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun değiştirilmesi mahiyetindeki yazılar ve seçimlerin yenilenmesine ait rivayetler, hiçbir esasa dayanmayan haberlerdir.

Bazı gazetelerin, memleketimizin esaslı işleriyle alakadar rivayetleri hiçbir kontrole tabi tutmaksızın ve mesul ve salahiyetli mercilerden soruşturmadan herhangi uzak ve yabancı bir memlekette geçiyormuş gibi ve laubali bir tarzda yayımlamaları, milletimizin yüksek menfaatlarıyla hiçbir vakit bağdaşmaz; ve Türk kamuoyunun böyle hareketleri tasvip etmeyeceğine şüphe yoktur.

* *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1937, Numara: 4806, s.1.

BATI ANADOLU'DA YAPILACAK ASKERİ MANEVRALAR DOLAYISIYLA İSMET İNÖNÜ'YE DAVET*

(29 EYLÜL 1937)

Ankara, 29 (Telefonla) - Batı Anadolu'da yapılacak askeri manevralara fevkalade ehemmiyet atfeden Büyük Asker Atatürk bu manevralarda İcra Vekilleri Heyeti erkânının hazır bulunması arzusunu gösterdiği gibi, eğer yorgunluğu mâni olmayacaksa İsmet İnönü'nün dahi manevralara gelmesinden pek ziyade memnun olacağını bildirmiştir.

İsmet İnönü, Atatürk'ün bu davetine verdiği cevapta Büyük Şef'le beraber bulunmayı hayatının en zevkli hadiselerinden sayarak bu davetin temin edeceği buluşmayı büyük bir neşe ile beklemekte olduğunu arz etmiştir.

* *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1937, Numara: 4807, s.1.

DİZİN

Abdullah (Ürdün Emiri), 234, 235, 240, 279.
Abdülaziz ibnissuud (Arabistan Kralı), 121.
Abdülgani Türkmen (Hatay Temsilciler Başkanı), 241.
Abdülhak Hamit Tarhan, 196.
Abdülhalik Renda (Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi), 149, 199, 268.
Abdülhamit (Sultan Hamid), 200, 201.
Abdülkadir Bey (Manav, Trabzon), 267.
Açı (zaviye), 27, 31, 34, 39-42, 47, 48, 50-56, 65, 67, 68, 79, 191, -lar, 44, 45, - ölçüsü, 79.
Açık deniz, 313, 315-317, 322.
Açıortay, 31, 47, 79.
Adana, 253, - Halkevi, 157.
Afet (İnan) Hanım (Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı), 85, 98, 103, 114, 115, 119, 146, 147, 176, 199, 204, 239, 240, 283, 286, 296, 297, 332
Ayşe Hanım (Afet Hanım'ın Anneannesi), 240
Afgan, - bağımsızlığı, 250, -lı talebe, 176, - milleti, 250.
Afganistan, 281, - kralı, 250, 285.
Agop Dilaçar, 32, 307.
Ağa, 183.
Ağaç, 35.
Ağlayan felsefe, 125.
Ahlak, 129.
Ahmet Emin Yalman (*Tan* Başyazarı, Gazeteci), 165.
Ahterii Kebir, 188.
Ajan, 236.
Ajans, 85, 88, 108, 112, 117, 121, 127, 133, 145, 148, 153, 155, 158, 160, 167, 172, 195, 198, 209, 219, 222, 223, 225, 230, 268, 276, 277, 281, 282, 287, 291, 299, 300, 302, 304, 305, 308, 311, 319, 329, 336.
Akademi, 85, 179.
Akçaabat bkz. Polathane.
Akdeniz, 308, 310, 313, 316, - hegemonyası, 311, - rehberi, 114, 115.
Aksiyom, 77, 79.
Alan, 32, 69, 79.
Alay, 240.
Aleksandr (Yugoslavya Kralı), 195.
Ali Çetinkaya (Nafıa Vekili), 104, 333.
Ali Fethi Okyar (Londra Büyükelçisi), 201, 202.
Ali Fuat Cebesoy (General, Konya), 286, 307.
Ali Fuat Erden (Akademi Komutanı), 307.
Ali Kılıç, 100, 286, 292, 307.
Alice Yatı, 252.
Âlim, 287, 298, 307.
Alkollü içki, 327.
Alman, 304, - Hükümeti, 86, - milli bayramı, 212.
Almanya, 86, 87, 212, 217, 257, 305, 311, 317.
Alpaslan, 162.
Alt taban, 74.
Alt yarıçap, 74.
Altıgen, 49, 56, 61, 79.
Ambar, 260.
Ameli tecrübeler, 258.
Amerika Birleşik Devletleri, 85, 114, 115, 129, 169, 228, 229, 278.
Amerikalı, 307.
Amerikan, - asma fidanlığı, 259, - milleti, 169, 278, - milli bayramı, 278.

Anadolu, 102, 112, 163, 163, 177, 188, 337, - tarihi, 162, - toprakları, 307, - Türklüğü, 164.
Anadolu Ajansı, 85, 88, 108, 112, 117, 121, 127, 145, 148, 153, 155, 158, 160, 172, 195, 198, 208, 209, 219, 222, 223, 225, 230, 232, 250, 268, 276, 277, 281, 282, 285, 287, 291, 299, 300, 302, 305, 318, 319, 329, 336.
Anadolu Kulübü, 327.
Anavatan, 113.
Anayasa, 328, 329, - taslağı, 142.
Ankara, 32, 91-93, 95, 97-99, 104, 105, 108, 111, 112, 116, 118, 121, 124, 134, 136, 137, 139, 149, 151, 153, 155, 156, 158, 160, 161, 167, 169-174, 177, 178, 194, 195, 197, 208-210, 212-215, 217-224, 226, 228, 234, 240, 242, 244-246, 250-253, 257, 259-261, 263, 268, 269, 273, 274, 278, 280-282, 284, 285, 287, 290, 302-304, 319, 320, 322, 323, 326, 328, 334, 337, - Halkevi, 85, 174, 175, 177, 221, 233, - halkı, 225.
Ankara Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi, 178.
Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji Bölümü, 191.
Ankara Hukuk Fakültesi, 221.
Ankara Palas, 165, 234, 235.
Ankara Radyosu Dış Yayınları, 127.
Ankara Yenişehir Lisesi, 233.
Anket, 191.
Anlaşma, 236, 253, 313, 315-319, 322, 327, 328.
Ant, 175.
Antakya, 241, - havalisi, 109, -lı, 241.
Antalya, 83.
Antant, 231.
Antlaşma, 135, 137, 208, 281, 282, 285.
Antonesco (Madam), (Romanya Hariciye Nazırı'nın eşi), 168.
Antonesco, Victor (Romanya Hariciye Nazırı), 165, 167, 168.
Antropoloji, 297, 323.
Anzavur, 177.
Araba, 261.
Arabistan, 125.
Arap, - atı, 261, - harfleri, 307, -lar, 162, 235, - lejyonu, 235, - milleti, 235.
Arapça, 28, 31, 32, 189.
Arapçay, 333.
Arapkir, 99.
Arazi, 259, 288, 289.
Arif Sayıl (Trabzon Halkevi Başkanı), 275.
Ariler, -in cetleri, 307, -in tarihi, 307.
Arkeoloji, 283, 297.
Arsıulusal bkz. Milletlerarası.
Artı, 31.
Artvin, 256, 262.
Asaf İlbay (Ankara Şehremini, Bilecik Milletvekili), 123-125.
Asım Us, 100, 103, 126-128.
Asi, 181.
Asker, 75, 84, 106, 135, 167, 200, 201, 232, 265, 292, 296, 337, - çadırları, 75, -ler, 129, -lik, 167, 168, 205, 207, -lik hayatı, 201, -lik sahası, 200.
Askeri, - Akademi, 179, - garnizon, 265, - gösteri, 240, - hareket, 111, 113, - kudret, 109, - Kulüp, 199, 202, 204, - kuvvetler, 265, - manevra, 202, 203, 294, 337, - müesscse, 264, - nakliyat, 293, - olay, 202, - sahneler, 86, - tahkimat, 135, - tedbirler, 106, - tören, 234, - vazife, 204.
Asma fidanlığı, 259.
Aşiret, 163.
Aşk, 82, - hikâyeleri, 82.
At, 260, 261.
Atatürk Günü, 275, 321.
Atatürk Köşkü (Trabzon), 254, 256, 257, 262, 263, 265.
Ateşli tüfek, 200.
Atina, 95, 153, 170, 230, 232, 302.
Avni Paşa (Bahriye Nazırı, Miralay), 101, 102.
Avrupa, 108, 112, 165, 202, 207, - kıtası, 129, - kongresi, 297, - matbuatı, 119, - yazarları, 120.
Avrupalı, 307, -lar, 201.

Avusturya, - milleti, 213, - milli bayramı, 213.
Ayrıt, 71, 79.
Ay, 35.
Ayakkabı, 186.
Aydın, 152, 191 - genç nesil, 249.
Aydos yaylası, 259.
Ayışığı Opereti, 233.
Ayşe Kadın, 99.
Azana, Manuel (İspanya Cumhurreisi), 194, 197.

Bağdat, 172, 282.
Bağımsız (Erkin), 23, 142, 190, - idare, 136.
Bağımsızlık (Erkinlik), 113, 125, 128, 129, 148, 239, 250, 305, - devri, 163.
Bağlar sırtı, 296.
Baha Arıkan, 206.
Bahçe, 259.
Bale mektebi, 85.
Balgat Çiftliği, 259.
Balkan, - devletleri, 230, - ittifakı, 231, 232, - müttefik devletleri, 231, 305, - yolu, 308.
Balkan Antantı 231, Matbuat Kongresi, 153.
Balkanlar, 165, 231, 311.
Baltacı Çiftliği, 259.
Banka, 288, 289.
Barış, 112, 128, 142, 144, 165, 229, 282, 306, - dostluğu, 128, - ideali, 281.
Barışsever, 128.
Baruthane, 219.
Basın (Matbuat), 119, 133, 139, 234, 304, 305, 308, - âlemi, 132, - erkânı, 305, - kongresi, 153.
Baskın, 215.
Başörtüsü, 99.
Batı, 162, 307, -lı kaynaklar, 201, - medeniyeti, 165, - terimleri, 191.
Batı Anadolu, 337.
Bayburt, 256.
Bayındırlık, 23.
Bayrak, 162, 277.
Bayram, 128, 158, 170, 194, 209, 212, 213, 218, 223, 224, 225, 278, 284, 299, 300, 326, 335.
Bedri Noyan, 125.
Behçet Uz (İzmir Belediye Reisi, Doktor), 325.
Behiç Erkin (Türkiye Budapeşte Orta-elçisi), 96, 150, 301.
Behzat Kökcr (Yedek Subay Okulu Komutanı, Kurmay Yarbay), 214.
Bekir Kaleli (Gaziantcp Saylavı, Ankara Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi Umumi Heyeti Başkanı), 178.
Belde, 162.
Belediye, 155, 248, 257, 262, 264, 265, 321, 325.
Belgrad, 93, 193, 195, 198, 210, 303.
Belleten, 100, 103, 199.
Ben Bir İnkılap Çocuğuyum, 82, 86, 87.
Benes, Edvard (Çekoslovakya Cumhurbaşkanı, Doktor), 92, 320.
Berlin, 212, 217.
Bern, 97.
Beşgen, 31, 48, 79, - piramit, 75, - pürüzma, 71, 79.
Beyanname, 129, 329.
Beyaz Saray (Beyaz Ev), 228.
Beyazkule, 199.
Beykoz İlçebayı (Kaymakam), 288.
Beylerbeyi Sarayı, 333.
Beyoğlu, 31, 100.
Beyrut, 98, 253.
Bıramıt (Piramit), 75.
Biçerdöver makinesi, 261.
Bilecik, 123, 125.
Bilgin, 276.
Bilim terimleri, 191.
1908 Hürriyet İnkılabı, 187, 202.
1921 Antlaşması, 137.
Binek, - arabası, 261, - atı, 261, - otomobili, 261.
Binnaz Hanım (Binbir), 99, 240.
Bir gönülde iki sevda olamaz, 128.
Bira fabrikası, 260Bitişik açılar, 40, 42, 79.
Birinci Dünya Savaşı (Umumi Harp, Cihan Harbi), 82, 89, 101, 112, 129, 167.

Bizans, 162, -lılar, 162, - ordusu, 162.
Blume, Léon, 126, 127.
Boyut, 79.
Boğaziçi, 272, 333.
Boğazlar, 308.
Bolu, 328.
Bomonti, 124.
Borç, 23, 129, 289, -lanmak, 288.
Boris, III. (Bulgaristan Kralı), 91, 274.
Botanik, 152.
Bouillon, Franklin, 113.
Boyut, 31, 35.
Böley, 79.
Bölü, 31, 79.
Britanya, - İmparatorluğu, 222, - Krallık tacı, 222.
Bronz döküm, 191.
Bryan, Julian, 228.
Budapeşte, 96, 301.
Bulgar, 91, - Kralı, 274.
Bulgaristan, 91, 236.
Bursa, 176, 177, 251, - gençliği, 176, - istilası, 177, -lı gençler, 174, 175.
Busrulharir, 185.
Buz fabrikası, 260.
Bütey, 52, 79, - açılar, 47, 79.
Bütünleyen açılar, 79.
Bükreş, 94, 167, 218, 297
Bütünler açı (bütey açı), 32.
Büyük Britanya, 171.
Büyük Manika köyü, 292.
Büyük Türk Lügati, 30
Büyük yarıçap, 74.
Büyükkarıştıran köyü, 293.

Cahil, 133, 186.
Cahit İlbay, 123, 124.
Cardenas (Meksika Reisicumhuru, General), 326.
Carol, II. (Romanya Kralı), 94, 218.
Cebelidüruz, 185.
Celal Arat (Yozgat Saylavı), 89.
Celal Bayar (İktisat Vekili, Başvekili), 174-177, 327-331, 336.
Celal Üner (Cumhurbaşkanlığı Başyaveri), 105, 216, 239, 272, 283.
Cemaat, 21.
Cemal Turfan (Trabzon Belediye Reisi), 248, 321.
Cemil Bey (Binbaşı), 199-201.
Cemil Tütüncü Paşa (Doktor), 234.
Cemiyet, 106, 110, 114, 115, 126, 135, 136, 141, 142, 144, 173, 187, 204, 206, 251, 322.
Cemiyeti Akvam bkz. Milletler Cemiyeti.
Cenevre, 98, 100, 106, 112, 114, 115, 119, 126, 132, 134, 135, 137, 138, 141, 146, 147, 199, 239, 283, 286, 322.
Cenevre Coğrafya Cemiyeti, 114, 115.
Cenevre Üniversitesi, 119, 146, 147.
Cenk bkz. Savaş.
Cet, 307.
Cevat Abbas Gürer (Bolu Mebusu), 100, 101, 176, 292, 307, 328.
Cevat Çobanlı Paşa (Erkânıharbiyei Umumiye Reisi), 100, 103.
Christian, X. (Danimarka ve İzlanda Kralı), 220, 334.
Cisim, 79.
Cihan bkz. Dünya.
Cihandar, 163.
Cihangir, 163.
Coğrafya, 191, - Cemiyeti, 114. 115.
Cumhuriyet, 20, 104, 108, 116, 128, 131, 133, 163, 171, 197, 201, 206, 207, 234, 237, 258, 288, 330, 332, - çocukları, 203, 204, 249, - eserleri, 294, - hükümeti, 132, 134, 136, 137, 139, 140, 142, 144, 244, 265, 269, 305, 306, 314, 316, - rejimi, 204, 205.
Cumhuriyet, 108, 162.
Cumhuriyetçi, 21.
Cumhuriyet Halk Partisi, 19-23, 111, 156, 225, 248, 257, 264, 265, 291, - 1939 Kongresi, 19, - Meclis Grubu, 132.
Cumhuriyet Köyü, 288, 289.

Çadır, 75.
Çağdaş, - sosyallık, 22, - uluslar, 21.
Çakırlar Çiftliği, 259.

Çanakkale Savaşı, 332.
Çankaya, 85, 165, 167, - üniversitesi, 120.
Çankaya Köşkü, 99, 112, 191, 199, 205, 216.
Çankırı, 241.
Çap, 31, 48, 51, 61, 62, 66, 67, 79, - karesi, 63.
Çarparık, 79 .
Çarpak, 57, 58, 61, 71.
Çatalağzı, 291.
Çatışma, 113.
Çavuşlu çiftliği, 288.
Çayır, 259.
Çekül, 79.
Çeşitkenar üçgen, 79.
Çekirdeksiz Üzüm Birinci Milli Kongresi, 160.
Çekoslovakya, 92, 320.
Çekül, 31, 43.
Çeltik fabrikası, 260.
Çember, 31, 34, 36-38, 45, 48, 49, 54, 55, 61, 62, 66, 70, 72-74, 79.
Çerkez, -ler, 182, 183, - Türkleri, 182.
Çerkezköyü, 183, 292, 296, - istasyonu, 294.
Çeşitkenar üçgen, 51.
Çete reisi, 105.
Çevre, 49, 68, 79.
Çiçek, 260.
Çiftçiler, 21.
Çiftlik, 243, 257-, 261, 268, 269, 288, 328, -ler, 262, - müzesi, 261.
Çizgi, 35, 39, 42, 44, 49, 50, 55, 60, 63, 65, 74, 77, 79.
Çizme pantolonu, 186.
Çoban merkebi, 261.
Çocuk, 85, 113, 159, 174, 177, 203, 204, 206, 207, 249, 257, 328, 332, - lar, 124, 175, 189, 256, -luk hikâyesi, 84, - opereti, 233.
Çorlu, 238, 292, 294-296, -Karıştıran yolu, 293.
Çorum, 186.
Çöller, 162.
Çukuryurt, 296.
Dahili (İç), - işler, 135, - piyasa, 258, - politika, 165.
Dayire (Daire), 34, 36-38, 49, 55, 56, 61-63, 67, 73, 76, 79, 189 -nin alanı, 62, 79.
Dakka, 37, 38, 79.
Dalaman çiftliği, 243.
Damat Ferit Paşa (Sadrazam), 101-103.
Danimarka, 334, - Kralı, 220.
Dans, 256.
Dar açı, 46, 52, 79.
Dar üçgen, 51, 79.
Darüşşafaka Mezunları Kurumu, 154.
Dava, 124, 140, 144, 145, 148-150, 174, 323.
Değme, 38, 79, - noktası, 79.
Değirmen, 260.
Delege, 296.
Demir fabrikası, 260.
Demirbaş, 259.
Demiryolu, 291, - hattı, 104.
Demokrasi, 20.
Deniz motoru, 261.
Denizaltı, 305, 317.
Derece, 37, 38, 79.
Dergi, 28.
Deri fabrikası, 260.
Ders, 119, 120, 147, 205, 207, -ler, 84, 239, 240.
Dervişteşe, 292.
Destan, 162, 164.
Deveboynu, 163.
Devlet, 19-23, 103, 104, 108, 113, 131-133, 162, 163, 168, 169, 171, 183, 228-231, 237, 259, 265, 278, 282, 305, 306, 310, 313, 316-319, - adamı, 165, 167, 199, - Basımevi, 33, - erkânı, 167, -ler, 236, 295, 312, - prensipleri, 306, - ricali, 128, - siyasası, 22, - şekli, 21.
Devletçi, 20, 21.
Devletçilik, 205, 207.
Devrimci, 21, - cumhuriyet, 20.
Devrim, -in çocukları, 174, -ler, 22.
Dış daire, 55, 56.
Dış bkz. Harici.
Dış tersaçı, 41, 42, 79, 80.
Dış yarıçap, 55.

Dışpoligon, 55, 79, 80.
Dışters açı, 31.
Dictionnaire Étymologique de la Langue Latine, 189, 190.
Dik açı (kaim zaviye), 191.
Dikdörtgen, 29.
Dikey, 31, 34, 42, 44, 50, 51, 56, 60, 65-67, 79, -in çapı, 51, 63, 80, -in çap karesi, 63.
Dikey açı, 45, 46, 48, 51, 52, 54, 56, 79.
Dikey dörtgen, 52, 57, 70, 72, 79.
Dikey kenar, 73.
Dikey kesik koni, 73, 74, 79.
Dikey koni, 73, 79.
Dikey pürüzma, 71, 72, 79.
Dikey silindir, 70, 79.
Dikey üçgen, 51, 52, 60, 63, 73, 80.
Dikey yamuk, 54, 60, 80.
Dil, 31, 147, 152, 175, 191, 239, 298, - bayramı, 335, - bilgisi, 206, - birliği, 19, 239, - dersleri, 207, - hocaları, 307, - işi, 98, -ler, 123, -lerin kökeni, 323, - malzemeleri, 307, - sahası, 324, - teorisi, 297, 323, 324, - tezi, 297, - tezleri, 297.
Dilbilim bkz. Lengüistik.
Dilciler, 188.
Din, 162, - işleri, 224, - kavramı, 22, - reisi, 28.
Diplomat, 131.
Diplomatik, - formüller, 139, - saha, 106, 107.
Direget, 35, 80.
Divanü Lügat-it-Türk, 28.
Diyarbakır, 215.
Dışbakanlık Köşkü (Hariciye Konağı), 165, 167.
Doğru çizgi, 36, 42, 44, 47, 55, 60, 80.
Doğu, 248, 257, - âlemi, 256, - diyarı, 266, 267, - halkı, 256, - illeri, 256, - kültürü, 256, - ordusu, 265, - talebesi, 256, - vilayetleri, 256, 262, 264, 266.
Doğu, 108, 191, 307.
Doğu Akdeniz, 310, 313.
Doğu Antlaşması, 281, 282.
Doğulu yurttaşlar, 262.
Doktor, 111, 134, 136, 138, 152, 286, 302, 304, 311, 313-316, 320, 322, 325, 329, -luk, 207.
Doktora tezi, 147.
Dokunulmazlık, 20.
Dollenbach, Madam (Asistan), 323.
Dolmabahçe Sarayı, 31, 32, 96, 98, 119, 122, 125-127, 146, 150, 157, 205, 243-245, 275, 276, 301, 328, 329, 332.
Donanma, 129, 231, 304, 308, 310, 312, 313.
Döküm, 191.
Dörtgen, 31, 32, 48, 52, 53, 57, 58, 70, 72, 80, -ler, 34.
Dörtgen pürüzma, 80.
Dörtgen düzey, 53.
Dörtyol, 259.
Dua, 123.
Dünya, 22, 108-110, 112, 113, 129, 133, 139, 140, 163, 165, 166, 177, 188, 200, 201, 203, 205, 207, 294, 306, - ajansları, 133, - âlimleri, 307, - barışı, 128, 142, 144, 281, 282, - dilleri, 123, - etimologları, 189, - hadiseleri, 167, - kahramanları, 262, - kamuoyu, 126, 137, 139, 144, - matbuatı, 133, - milletleri, 142, 166.
Dünyasal ders, 207.
Dürbün, 292.
Dürzi sınırları, 185.
Düşey çizgi, 43, 44, 80.
Düşey, 31, 43, 80.
Düşman, 110, 177, 182, 204, 311, - istilası, 176, -lık, 310, -lık dünyası, 177, - mevzileri, 90, - siperleri, 89.
Düzey, 31, 36, 48, 50, 53, 71, 73, 80.
Düzgün, 80.
Düzgün altıgen, 56, 80.
Düzgün beşgen, 80.
Düzgün poligon, 55, 56, 61, 80, -lar, 34, 54, 67.

Ebert, Karl, 85.
Edebi mevzu, 199.
Edebiyat, 199, 204, 206, 207, - anlayışı, 205, 206, - bilgisi, 206, - dersi,

205, - öğretimi, 205, 206, - öğretim programları, 205, - öğretim sistemi, 204, - sosyeteleri, 205.
Eden (İngiltere Dışişleri Bakanı), 234, 315.
Edip, 199.
Edip Servet Tör, 199.
Edirne, 246.
Edirne Kız Öğretmen Okulu, 332.
Edward, VIII. (İngiltere Kralı), 226.
Egemenlik birdir, bağsız, şartsız ulusundur, 20.
Egemenlik ülküsü, 21.
Eğik, 31, 42, 80.
Eğik çizgi, 42, 44, 80.
Eğik pürüzma, 71, 80.
Eğik silindir, 70, 80.
Eğitim, - karakteri, 206, - örgütü, 31.
Eğlence yerleri, 260.
Eğri, 36, 80.
Eğri çizgi, 36, 80.
Eğri yüzey, 70, 76, 80.
Ekonomi, 23, 120 175, 205, 207, - hayatı, 146, 147.
Ekonomik (ökonomik), 22.
Eksi, 31.
Elazığ (Elâziz), 157, 299, - Halkevi, 157.
Elbise, 188, 292.
Elektrik, 86, 99, 205, 260, - tesisatı, 261.
Elen bkz. Yunan.
Elenler bkz. Yunanistan.
Elmhirst (İngiliz Hava Ataşesi, Yarbay), 168.
Emekçi, 21.
Emlak, 262, - anlaşması, 253.
Endüstri, 23, - erleri, 21.
Enis Akaygen, 280.
Enternasyonal Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi, 297.
Enver Atafrat (Darüşşafaka Mezunları Kurumu Umumi Kâtibi), 154.
Enver Paşa, 82.
Ercüment Talu, 297.
Erdel, 240.
Erkek, 20, 99, 249, 256, 265.
Erkin bkz. Bağımsız.
Ertik bkz. Meslek.
Erzen, 162.
Erzenirum, 162.
Erzurum, 162, 163, 256, 262, 264, - cephesi, 167.
Esat Sagay (Bursa Saylavı, Türk Maarif Cemiyeti Kurultay Başkanı), 251.
Eser, 200, 204, 307, -ler, 201, 294, - sahipleri, 191, 205.
Esir memleket, 125.
Eskişehir, 98, 99, 108, 111, 112, 240, 272, - istasyonu, 114, 115.
Esnaf, 21.
Eşkenar, 31.
Eşkenar dörtgen, 52, 58, 80.
Eş kenarlı üçgen, 80, 191.
Eşit, 31, 80.
Eşit kenar, 51.
Eşitkenar üçgen, 54.
Eşitlik, 20.
Eşkenar üçgen, 50.
Eti, 162, -Hitit dili, 147.
Etiler, 323.
Etilerde Ekonomi Hayatı, 119, 146, 147.
Etimesğut (Etimesut) Çiftliği, 259.
Etimolog, 189.
Etimoloji, 189, 324.
Etimolojik, 188.
Ev kadınlığı, 99.
Evrensel, 187.
Evrimsel prensip, 22.

Fabrika, 86, 258, 260.
Fahrettin Altay (Orgeneral), 100, 292, 296.
Fakihe Öymen (İstanbul Milletvekili, Tarih Öğretmeni), 176, 333.
Fakültc, 191, 221.
Falih Rıfkı Atay (*Ulus* Gazetesi Başyazarı), 292.
Farrere, Claude (Klod Farer), 132, 133.
Farsça, 31.
Faruk, I. (Mısır Kralı), 116, 151. 290.
Fatih Sultan Mehmet, 162.
Fazıl Nazmi (Profesör), 199, 205.

Fehimc Güven (Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji Öğrencisi), 191.
Felsefe, 125, 186.
Fen, 205, - branşı, 207, - terimi, 191.
Fcnni tecrübeler, 258.
Ferdi millet, 163, 164.
Ferit Bey (Polonya Ortaelçisi), 234.
Festival, 262.
Fevzi Çakmak (Mareşal), 85, 98, 105, 106, 108, 111, 112, 137, 143, 215, 265, 295, 296, 299.
Fidanlıklar, 259.
Fikri terbiye, 123.
Film, 85-87, 228, - rejisörlüğü, 86, - senaryosu, 82.
Filolojik, 152.
Filozof, 166, 186, 276.
Firikya, 162.
Fişeksiz tüfek, 200.
Florya, 205, 283, 307, 323.
Fotoğraf, 82.
Fransa, 106, 108-110, 112, 126, 128-132, 139, 140, 142, 219, 236, 308, 310, 311, - hükümeti, 127, 131, - milli bayramı, 284.
Fransız, 98, 132, 144, 316, 317, 322, - ajanları, 236, - ajansları, 133, - askerleri, 129, - delege heyeti, 139, - devlet ricali, 128, - donanması, 312, 313, - dostluğu, 108, 110, - elçiler, 236, - Elçisi, 112, - Hariciye Vekili, 322, - hükümeti, 236, - idarecileri, 113, - inkılapçılar, 129, - kamuoyu, 109, -lar, 111, 113, 137, 139, - matbuatı, 133, 139, 304, 305, - milleti, 109, 128, 129, - radyosu, 119, - ricali, 126, - Sefiri, 111, - siyaseti, 131, - sömürge memurları, 109, 110, - tebaası, 135, - tezi, 126.
Fransızca, 32, 120, 186, 295, 297, - geomctri kitapları, 31.
Fuat Köprülü (Profesör), 100, 199, 204, 286, 307.
Garantörlük, 142.
Garnizon, 265.
Gazeta, 165.
Gazete, 104, 108, 126-129, 131, 132, 139, 191, 305, -ler, 108, 336, - polemiği, 304.
Gazeteci, 128, 167.
Gazi, I. (Irak Kralı), 172, 282, 285.
Gaziantep, 119, 178.
Gazino, 260.
Geometri, 80.
Gelibolu, 332, - Ortaokulu, 332, - Yarımadası, 89.
Gemi, 304, 305, 311, 316, 317, -ler, 313.
Genç, 82, 125, 169, 176, 294, - eserler, 307, -ler, 86, 124, 174, 177, 256, - lik, 122, 123, 176, 191, 223, 225, - nesil, 249.
Geometri (Hendese), 26, 31-33, 35, 41-77, 159, 163, - kitabı, 191, - kitapları, 31, - terimi, 191.
George, II. (Yunanistan Kralı), 95, 170.
George, V. (İngiltere Kralı), 222.
George, VI. (Büyük Britanya, Yukarı İrlanda ve Denizaşırı Britanya Arazisi Kralı, Hindistan İmparatoru), 171, 226, 242.
Gerekçe, 32.
Gerilla Hakkında İki Hatıra, 100.
Girit, 19, -li, 200.
Görensey sığırı, 261.
Grekçe, 189.
Gustaf, V. (İsveç Kralı), 273.
Gülen felsefe, 125.
Gümrük, - birliği, 135, - işleri, 142.
Güneş-Dil Teorisi, 152, 297, 323.
Güney Anadolu, 112.
Gürcistan, 163.
Güvenlik prensipleri, 236.
Güvercin, 267.
Güvercinlik Çiftliği, 259.
Güzel sanatlar, 205.

Haberleşme, 105, 135, 316, 322.
Hacı Mehmet Somer, 199, 307.
Hacim, 35, 71, 72, 74-77, 80.
Haçlı orduları, 162.
Hainane, 133.
Hak, 113, 128, 131, 135, 137, 277, - davası, 110, -lar, 20.
Hâkimiyet, 152, 163.

Hakkı Paşa (Ordu Kumandanı, Müşir), 180.
Hakkı Tarık Us, 127.
Hakyeri bkz. Mahkeme.
Halep sığırı, 261.
Halis Bıyıktay (İstanbul Komutanı General), 100.
Halit Aksoy (Zonguldak Valisi, CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı), 291.
Halk, 21, 108, 124, 132, 156, 162, 167-169, 176, 225, 236, 237, 248, 256, 258, 262, 264, 265, 267, 271, 275, 288, 289, 291 294, 325, - dili, 239, - oyunları, 256, - temsilcileri, 264, - türküleri, 256.
Halkçı, 20, 21.
Halkevi, 85, 156, 157, 174, 175, 177, 221, 233, 265, 267, 275, 321.
Hamidiye Çarşısı, 179, 186.
Hançer, 204.
Hanedan, 83.
Hangar, 260.
Harbiye Mektebi, 84, 200.
Harekât, 186, 215, 292, 295, 296.
Harfler, 307.
Harici (Dış) - piyasa, 258, - politika, 112, 237, siyaset, 129, 135.
Harita, 114, 115, 292.
Harman makinesi, 243, 261.
Harmonia, 152.
Harp bkz. Savaş.
Harp, 101, 109-113, 311, 315, 317, 82, 89.
Hasan Cemal Çambel (Türk Tarih Kurumu Başkanı), 276, 227.
Hasan Reşit Tankut, (Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri), 191 297, 307.
Hasan Rıza Soyak (Riyaseticumhur Umumi Kâtibi), 87, 98, 111, 112, 119, 135, 154, 239, 243, 257, 316, 327, 328.
Hasan Saka, 199.
Haşet Kitabevi, 31, 32.
Hatay (Sancak), 105, 108, 113, 119, 127, 135, 142, 234, - anlaşmazlığı, 109, - davası, 108, 109 126, 140, 145, 148-150, - Erkinlik Cemiyetleri, 148, - işi, 99, 111, - konusu, 125, 135, -lılar, 148, 241, - meselesi, 98, 110, 112, 124, 126-129, 131, 139, 141, 142, 144, 236, - mukadderatı, 149, - sorunu, 234, - Teşkilat Merkezi, 111, - toprakları, 113, - Türkleri, 129, - varlığının tanınması, 241, - Türkler, 144.
Hatırat, 82, 216.
Hatice Özgener (Antalya Milletvekili), 83, 84, 99, 240.
Hava, - alayı, 272, - ataşesi, 168, - kuvvetleri, 231, 238, - üssü, 238.
Havas Ajansı, 308, 311.
Havran, 180, - harekâtı, 186, - köyleri, 181, -lı köylüler, 181, - meselesi, 179.
Haydarpaşa, 98, - istasyonu, 108.
Haydut, 182.
Hayri Temelli, 328.
Hayvan, 35, - ırkları, 258.
Hayvanat bahçesi tesisatı, 261.
Hazar Bey (Sinop Kadısı), 254.
Hazine, 257-259, 262, 268, 269.
Hegemonya, 311.
Hendese bkz. Geometri.
Heykel, 164.
Heykeltıraşlık, 205.
Hıdiv, 243.
Hıristiyanlık, 163.
Hikaye, 82-84, 89, 90, 99.
Hindenburg Balonu felaketi, 217.
Hindistan, 171.
Hint, 86, -liler, 189.
Hirohito (Japon İmparatoru), 211.
Historik bkz. Tarih.
Historyen bkz. Tarihçi.
Hitit, 162.
Hitler, Adolf (Alman Reich Başkanı ve Şansölyesi), 212, 217.
Hollanda sığırı, 261.
Homolog, 80.
Homolog açılar, 67.
Homolog boyutlar, 77.
Homolog kenar, 67-69.
Hortumlu makine, 99.
Hukuk, - dersi, 120, - fakültesi, 221.
Hususi sulama tesisatı, 261.
Hükümet, 20, 86, 101, 102, 106, 112, 113, 116, 126-128, 131-137, 139,

140, 142, 144, 169, 215, 231, 234-237, 244, 257, 265, 269, 287, 305, 306, 308, 314-316, 322, 328, 329.
Hükümranlık hakları, 135.
Hür fikirler, 202.
Hürriyet (Özgenlik), 179, 199, 200, - aşkı, 129, - ilanı, 202-204, - inkılabı, 202.
Hüseyin Arıtürk (Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji Öğrencisi), 191.
Hüsnü Bey, 185.

Irak, 172, 281, - Kralı, 282, 285.
Irk, 294, 307, -lar, 258, 261, 323.
Işık oyunları, 256.

İbadet, 29.
İbni Sina, 276.
İbrahim Necmi Dilmen (Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri), 286, 297, 307, 335.
İç daire, 56.
İç bkz. Dahili.
İç tersaçı 31, 32, 41, 42, 80.
İç yarıçap, 56, 61, 80.
İçpoligon, 55, 80.
İçbükey, 29, 189.
İçki, 82.
İçme su dağıtım şebekesi, 261.
İdeolojik umdeler, 167.
İhracat malları, 160.
İhsan Bey (Kurmay Yarbay), 295.
İhtilal, 183, 186.
İkizkenar, 31.
İkizkenar üçgen, 51, 75, 80.
İkizkenar yamuk, 54, 80.
İktidar, 235, - mevkii, 197.
İktisat, 122, 123, 258, 327, 330, 331, - ilmi, 125, - ordusu, 125.
İlahi, 262.
İlgin, 67, 68.
İlim, 22, 125, 200, 205, 206, - adamları, 189, - âlemi, 307, - branşı, 207, - dili, 239, - mensupları, 199, 276, - meşalesi, 122, - müessesesi, 122.
İlkmektep (İlkokul), 159, 270, - çocukları, 207.
İlmi, - hâkimiyet, 152, - kongre, 297, - mevzu, 199.
İltica, 189.
İmalathane, 258, 260.
İmam, 28.
İmla, 307.
İmparator, 211, -luk, 131, 163, 179, 181, 200-202, 222, - hükümeti, 101.
İmsel, 34, 80, - şekiller, 80.
İmsel katıy, 77.
İmsel poligon, 67, 68.
İmsel şekil, 67.
İmsel üçgen, 68.
İmsiy, 34, 65, 80.
İmtiyaz (Bırakığ), 23, -sız halk, 256.
İnanç Hanım, 286.
İngiliz, 168, 316, 317, 322, - atı, 261, - donanması, 312, 313, -Fransız yolları, 308, - gemileri, 304, - hükümeti, 234, 235, - ilim adamları, 189, -ler, 304, 312, - milleti, 235.
İngiltere, 106, 168, 234, 235, 308, 310, 311, - devleti, 171, - Hariciye Vekili, 322, - Kralı, 222, 226, 242, - Kraliçesi, 226.
İnkılap, 85, 183, 186, 187, 199, 201, 202, 276, 332, - çocukları, 249, -lar, 204, - savaşı, 262.
İnkılapçı, 129, 186, - Türkiye, 202.
İnsan Hakları Beyannamesi, 129.
İnsani usul, 142.
İran, 161, 162, 208, 280, 281, 285, - milleti, 208, - Prensesleri, 280, - protokolü, 280.
İrlanda, 171.
İskele, 267, - tesisatı, 261.
İskender (Helen Kralı), 162 163.
İskenderun, 128, 128, -Antakya havalisi, 109, - Sancağı, 142.
İslam, 28.
İslamcılık siyaseti, 124.
İsmail Habib, 162.
İsmail Hakkı Kavalalı, 199, 286, 307.
İsmail Hakkı Paşa (Kumandan), 216.
İsmail Hakkı Tekçe, 86.
İsmail Müştak Mayakon (Siirt Saylavı), 100, 123-125, 199, 262, 263, 283, 307.

İsmet İnönü (Başvekil, Malatya Mebusu), 85, 98, 104-106, 108, 111, 112, 119, 124, 125, 132, 135, 138, 142, 144, 154, 193, 195, 198, 230, 232, 236-238, 243-245, 257, 262, 264, 269, 283, 286, 287, 292, 295, 296, 302, 304, 308-310, 312-318, 322, 327-332, 336, 337, - Hükümeti, 126.
İspanya, 197, 306.
İspanyol milli bayramı, 194.
İstanbul, 33, 84, 88, 98, 100, 101, 105, 106, 108, 111, 117, 119, 126, 128, 141, 145, 1471, 148, 150, 153, 162, 165, 196, 198, 214, 234, 238-240, 257, 261, 264, 265, 267, 275-277, 299, 300, 323, 327, 328, 330, 336, - Valisi, 196.
İstanbul Ticaret ve İktisat Yüksek Okulu, 124, 125
İstasyon, 108, 114, 115, 234, 294.
İstihbarat memurları, 113.
İstiklal, 204, 262, - tarihi, 101.
İstiklal Savaşı, 204, 262.
İstila, 176, 177.
İsviçre, 114, 141, - Konfederasyonu, 97, - Kralı, 273.
İsyan ocakları, 215.
İş Bankası, 191.
İşçi, 21.
İşgal, 109, 129, 139.
İtalya, 86, 304, 305, 310, 311, 313, 317, - donanması, 310, - solisyonu, 309.
İtalyan, - aleyhtarlığı, 308, - bakış açısı, 304, - Hükümeti Reisi, 287, -lar, 304, 305, 310, 312.
İttifak, 231, 232.
İttihatçı, 102.
İzlanda, 334.
İzmir, 177, 240, 252, 302, -'in kurtuluş günü, 325, - vapuru, 267-260.
İzmit, 132.
İznik, 162.
İzvestiya, 305.
İzzettin Çalışlar (2. Ordu Komutanı), 105.

Jandarma, 185, 186, 288.
Japonya, 211.
Jersey sığırı, 261.
Jurnal, 84.

K. Evren (Trabzon Halkevi Reisi), 321.
Kareküp, 80.
Kare, 80.
Katıy, 80.
Kâbil, 250, 285.
Kabine, 101, 102.
Kabotaj hakkının kazanılması, 277.
Kabristan, 296.
Kadın, 20, 82, 84, 99, 256, 265.
Kahire, 151, 290.
Kalem, 35.
Kamalizm Prensipleri, 19.
Kamu işleri, 165.
Kamuoyu, 109, 112, 126, 137, 139, 144, 336.
Kamusu Arabi, 188.
Kamutay bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi.
Kamyon, 261, 293.
Kamyonet, 261.
Kanalizasyon, 261.
Kanun, 20, 22, 136, 192, 318, 336, - koyma yetkesi, 20.
Kanuni Esasi, 135.
Kanuni muamele, 259.
Kapital, 23.
Kara tahta, 78, 205, 323.
Karabasamak Çiftliği, 259.
Karadeniz, 256, 257, 266, 267, - havuzu, 328, - kıyıları, 262.
Karagcorgeviç, Paul (Yugoslavya Prensi), 93, 118, 195, 210.
Karagül koyunu, 261.
Karakter, 206.
Karaman koyunu, 261.
Karaoğlan hattı, 215.
Karasuları, 311, 312.
Kare, 52-54, 57, 58, 63, 67, 69, 74, 77.
Kareküp, 72.
Karlıköy, 296.
Karrase, 185.
Karski (SSCB Türkiye Tam Yetkili Büyük Elçisi), 236, 237.

Karşıt ilgin, 67, 68.
Kasket, 292.
Katıy, 70, 71, 76, 77.
Kaunas, 158.
Kavis, 188, 189.
Kaya Alp, 163.
Kayseri, 270, - öğretmenleri, 270.
Kâzım Dirik (Trakya Umum Müfettişi), 243, 294.
Kâzım İnanç (General), 199, 286.
Kâzım Orbay (Ordu Müfettişi, Orgeneral), 254, 262, 264, 265.
Kâzım Özalp (Köprülü) (Milli Müdafaa Vekili, General), 105, 106, 201, 202, 295.
Kenar, 80.
Kesek, 80.
Kesik koni, 80.
Keçizeken (Aşağı Bor), 215.
Kedörseğ (Kedorsey), 127, 129, 130.
Kenan Bey (Film Yapımcısı), 86.
Kenar, 39 40, 48-57, 61, 63, 67-69, 71-73, 188.
Kenar çizgisi, 74.
Kenar düzeyleri, 71.
Keramettin Paşa (General), 199.
Kesek, 31, 38, 41, 42.
Kesik, 73.
Kesik koni, 74, 75, - hacmi, 74, 75.
Kesit, 31.
Kırık, 31.
Kırık çizgi, 36, 49, 80.
Kılıç, 263.
Kırım sığırı, 261.
Kıvırcık koyun, 261.
Kıyamet, 204.
Kız, 82, 83, 249, -lar, 256, - öğretmen okulu, 332.
Kiriş, 38, 56, 80, 189.
Kitabevi, 31, 32.
Kitap, 31-33, 35, 39, 83, 84, 147, 159, 166, 186, 191, 239, 240, 329.
Koni, 80.
Kocaeli, 83.
Koleksiyon, 228.
Komşu kenar, 55.
Konferans, 115, 119, 146, 147, 313, 99, - üyeleri, 153.
Kongre, 19, 153, 160, 173, 227, 239, 283, 286, 297, 323, 328, 332, 333, - programı, 297.
Koni, 34, 73, 74, - hacmi, 74, 75, -nin yanal alanı, 73.
Konik, 29.
Konsey, 135, 142, 143.
Konum, 31.
Konya, 98, 108, 111, 112, 307, - seyahati, 119.
Kooperatif, 178, - teşkili, 258.
Kooperatifçilik Cemiyeti, 173.
Kopenhag, 220.
Korsanlık, 317.
Kosinüs (Teceyb), 188, 190, 191.
Kosmos, 152.
Koşum atı, 261.
Koyun, 261.
Köşe, 39, 40, 45, 48-50, 55 60, 80.
Köşegen, 80.
Kök (köken, orijin), 298, 323.
Kömür ili, 291.
Köşegen, 31, 49, 58.
Köşk, 99, 112, 165, 199, 254, 256, 257, 262, 263, 265, 267, 327.
Köy, 86, 182, 183, 288, 289, 292, 293, - ağası, 183, - halkı, 183, 288, -ler, 181, 215, 258, -leri kalkındırma, 259.
Köy Kanunu, 192.
Köylü, 181, 183, 192, 269, 294, -ler, 288, 289, 293.
Kral, 91, 94, 116, 118, 121, 151, 171, 172, 195, 210, 218, 222, 226, 235, 242, 250, 273, 274, 282, 285, 290, 303, 334, - ailesi, 220, - lık, 116, 163, 234, 334.
Kraliçe, 226.
Kraliyet ailesi, 242, 274, 222.
Kredi işleri, 23.
Kulüp, 199, 204, 327.
Kumdere, 292.
Kundura, 186.
Kuneytara, 182, 183, 185.
Kur'anı Kerim tercümesi, 124, 125.
Kurtuluş, 163, - günü, 325, - savaşı, 332.
Kuru üzüm, 160.

Kurun, 126, 128, 129, 131, 132, 139.
Kuşkonmazlık, 259.
Küçük sanat sahipleri, 21.
Küçük yarıçap, 74.
Kültür, 206, 207, - alanı, 256, -bakanlığı, 31, 33, - birliği, 19, - dili, 298, - elemanları, 249, 267, - müesseseleri, 264, - varlığı, 249.
Kültürel, - çağlar, 205, - edebiyat sosyeteleri, 205.
Kümbet, 163.
Küp, 72, 77, 80, -ün hacmi, 72, -ün ökül alanı, 72.
Kütüphane, 85, 200, 201, 204.

Laboratuvar, 239
Laik (dışdinseltçi), 20, 21, 23.
Lakehurst, 217.
Latince, 189.
Lebrun, Albert (Fransa Cumhurbaşkanı), 219, 284.
Legorn tavuğu, 261.
Lehçe, 188, 190.
Lengüistik (Dilbilim), 152, 298, 323.
Lidya, 162.
Liman, 86, - tesisatı, 261.
Lise, 233.
Litvanya milli bayramı, 158.
Litvinov (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği dışişleri Halk Komiseri), 236, 237, 311.
Lokanta, 260.
Londra, 201, 222, 226, 237, 242.
Loraine, Percy (İngiltere Büyükelçisi) 168.
Lunapark, 260.
Lupta, 165.
Lübnan, 113, 128.
Lügat, 189.
Lüleburgaz, 292.
Lütfi Bey (Kumandan), 180, 183, 185.

Maarif, 159, 83, - Cemiyeti, 251.
Maaş, 127, 180, 201.
Macar atı, 261.
Macun Çiftliği, 259.
Madenler, 23.
Mağaza, 261.
Mahalli, - hükümet, 135, - kanuni esasi, 135, - parlamento, 135.
Mahkeme (Hakyeri), 20, 23.
Mahmut Bey (Doktor), 186.
Mahsül, 289.
Makale, 100, 126-128, 139, 147, 152.
Makbule (Atadan) Boysan, 98, 100, 119, 240.
Makedonya, 187, - ordu merkezi, 202, 203, - ordusu, 204.
Makine, 261.
Malatya (Malakya, Maldija), 147, 215, 327, 330, 331.
Malazkird cengi, 162.
Maliye işleri, 142.
Malt fabrikası, 260.
Mamak, - baruthanesi, 219, - yangını, 219.
Manastır, 202-204.
Mandıra, 259.
Manevra, 202, 203, 292, 294-296, 337.
Marconi (Âlim), 287.
Marcuriu (Selanik Belediye Reisi), 155.
Marmara, 105, 304, 305, 323.
Marmara Deresi, 292.
Marş, 176.
Masaryk (Çekoslovakya Reisicumhuru), 320.
Matbaa, 127, 128.
Matbuat bkz. Basın.
Matematik (Riyaziye), 26, 184, 188, - kitabı, 191.
Matematiksel dava, 323.
Mebus bkz. Milletvekili.
Mebusan Meclisi, 197.
Meclis, 87, 119, 125, 126, 132, 149, 155, 160, 197, 201, 204, 247, 268, 318, 319, 322, 327, 328, 330, 331, 336.
Medeni, 204, - hedef, 231, - insanlar, 329, - usul, 142.
Medeniyet (Soysallık), 23, 86, 143, 165.
Mehmet Akif Ersoy, 124, 125.
Mehmet Ali Ağakay (Doktor), 26, 99, 152, 307.
Mehmet Ali Bey (Dahiliye Nazırı), 102, 103.
Mehmet Ali Ekrem, 165.

Mehmet Bey (Çerkez Kolağası), 183.
Mehmet Şevki Alhan (Mısır Ortaelçisi), 116.
Mehmetçik, 292.
Mehterhane, 186.
Mekke, 121.
Meksika milli bayramı, 326.
Mektep bkz. Okul.
Mektup, 84-86, 98, 99, 146, 171, 197, 216, 228, 229, 239, 257, 279, 316, 317, 322.
Melez at, 261.
Melezler, 261.
Meliha Tunca Nuri, 122, 123.
Memleket, 86, 88, 101, 110, 111, 113, 116, 125, 129, 155, 166, 171, 177, 193, 197, 199, 200, 202, 207, 208, 229, 231, 248, 257, 258, 265, 269, 280-282, 288, 294, 320, 323, 336.
Mera, 259.
Merinos koyunu, 261.
Merkep, 261.
Meslek, 23.
Meşrutiyet, II., 202.
Metaksas (Yunan Hükümet Reisi, General), 231, 232, 302.
Metre, 57, 59, 61, 62, 65, 66, 69, 77.
Metre kare, 57-59, 63, 80.
Meyve bahçeleri, 259.
Mezarlar, 75.
Mısır, 75, 86, 116, 151, -kralı, 290, - krallığı, 116.
Midya, 162.
Miklas, Wilhelm (Avusturya Cumhurbaşkanı), 213.
Millet, 19-22, 87, 95, 102, 103, 109, 120-123, 125, 126, 128-131, 133, 139, 149, 160, 163, 165, 166, 168-170, 175-177, 198, 201, 203, 204, 208, 210, 213, 218, 231, 235, 250, 26-265, 267-269, 278, 294, 302, 303, 318, 319, 322, 327, 328, 330, 331, -in bağımsızlığı, 125, 239, -ler, 141, 153, 167.
Millet Çiftliği, 259.
Milletler Cemiyeti (Cemiyeti Akvam), 106, 110, 126, 135, 136, 141-144, 165, 236, 322.
Milletlerarası (Arsıulusal), 23, 128, 140, 142, 317, - âlem, 312, - fayda, 109, - hadiseler, 108, - siyaset, 167.
Milletvekili (Mebus, Saylav), 23, 83, 89, 119, 123, 125, 176, 178, 179, 201, 246, 295, 327-330, 333, - seçim kanunu, 20.
Milli, 204, - bayram, 158, 170, 194, 212, 213, 218, 278, 284, 326, - bencillik, 167, - dans, 256, - dava, 144, 174, - fayda, 109, - hareket, 83, - Hatay davası, 148, - hedef, 144, - heyecan, 144 265, - kahraman, 294, - kongre, 160, - kuvvet, 109, - mesele, 142, 143, - mücadele, 101, - mücadele tarihi, 103, - neşe, 174, - oyun festivali, 262, - oyunlar, 256, - savunma, 201, - şiir, 124, - tiyatro, 85, - ve siyasi muvaffakiyet, 147.
Milli Temsil Akademisi, 85.
Milliyetçi (Ulusaltçı), 20, 21, 23.
Minare, 35.
Misakı Milli, 124.
Mitralyöz teşkilatı, 238.
Modern, - millet, 109, - ordu, 293, - süt fabrikası, 260.
Moğol, 163, -lar, 162.
Mondros, 163.
Morgan, James (İngiliz Maslahatgüzarı), 226, 234.
Moskova, 236, 304.
Motosikletli polis, 191.
Motta (İsviçre Konfederasyonu Başkanı), 97.
Muasır medeniyet, 86.
Muhabir, 167, 174 221.
Muhalefet, 128.
Muhammed Zahir Han (Afganistan Kralı), 250, 285.
Muharebe, 324.
Muhlis Erkmen (Ziraat Vekili), 246, 247.
Mukavele, 312.
Muratlı, 238.
Musiki, 205.
Mustafa Bey (Cumhuriyet köyünden), 288.

Mustafa Cantekin (Çorum Saylavı, Doktor), 186, 187.
Muzaffer Ergüder (Korgeneral), 265.
Muzaffer Göker (Türk Tarih Kurumu Genel Sekreteri, Profesör), 286.
Mücahit, 113.
Müfit Özdeş (Kırşehir Saylavı), 179, 180-182, 184-186, 200.
Münir Hayri Egeli, 82, 85-87.
Münir Hikmet (Ankara Radyosu Dış Yayınlar Müdürü), 127.
Müslümanlaştırmak, 163.
Mütareke, 163, - devri, 101.
Müttefik devletler, 231, 305.
Müzakare, 313, 109, 112.
Müze, 200, 261.
Müzik şelalesi, 262.

Naci Eldeniz (General), 199, 203, 204.
Nadire Hanım, 83, 84.
Nafi Atuf, 85.
Nahit Sırrı Örik, 83.
Nakliyat, 293.
Namus, 89, -lu, 184-186.
Nazımiye, 215.
Nazmi Kal, 32, 333.
Nebile Hanım, 128.
Necip Ali Bey, 85, 86.
Necmettin Sadık Sadak, 119.
Nefer, 90, 180, 182, 292.
Neşet Ömer İrdelp, 100.
Niğde, 112.
Niyazi Ahmet Banoğlu, 126.
Nokta, 35.
Northfield, E. W. (Binbaşı, Arap Leiyonu), 234, 235.
Nöbet Defteri, 103, 199.
Numan Menemencioğlu (Dışişleri Bakan Vekili), 304, 234.
Nurettin Sevin (Ankara Yenişehir Lisesi Direktörü), 233.
Nuri Berköz (Albay), 265.
Nuri Conker (Meclis Reis Vekili, Kumandan, Gaziantep Mebusu, Ankara Valisi), 117, 119, 201, 202.
Nüzhet (Yüksek Ticaret ve iktisat Mcktebi Müdür Muavini), 122.
Nyon Anlaşması, 312, 315-319, 322, 327, 328, - kararları, 312, - Konferansı, 313.

Ok, 38, 80.
Okul, 85, 119, 122-125, 159, 184, 191, 204, 205, 214, 240, 263, 267, 332, - öğretim heyeti, 122, - programı, 31.
19 Mayıs Bayramı, 223-225.
Operet, 233.
Oput açı, 45, 80.
Oput üçgen, 51, 80.
Oran, 32, 80.
Orantı, 32, 66, 80.
Ordinea, 165.
Ordu, 101, 125, 162, 177, 179, 180, 182, 184, 198, 200, 201, 214, 231, 264, 293, 296, 299, - mensupları, 202, 204, - merkezi, 202, 203.
Orman, 259, -lar, 23.
Orman Çiftliği, 259-261.
Orta Avrupa, 165.
Ortak oran, 65, 66, 80.
Ortamektep (Ortaokul), 159, 332.
Osman Günel, 192.
Osmanlı, - Cumhuriyeti, 108, - devleti, 108, 163, - devri, 185, 204, 205, - Hükümeti, 102, - imlası, 307, - İmparatorluğu, 131, 179, 181, 201, 202, - imparatorluk hükümeti, 101, - kuvvetleri, 183, 185, -lık, 182, ordusu, 200, - padişahı, 200, - saltanatı, 163, - tarihi, 163, 283, - Türkleri, 182.
Otel, 105, 111, 113, 122, 165.
Otluk, 260.
Otomobil, 100, 125, 127 176, 261, 265, 267, 280, 288, 292, 328.
Otorite sınırı, 20.
30 Ağustos Zafer Bayramı, 299, 300.

Öğrenci (Talebe), 31, 122-124, 169, 176, 191, 221, 233, 332, 256.
Öğretim, 206, 333, - hayatı, 205, - heyeti, 122, - sistemi, 204, 205.
Öğretmen, 85, 169, 267, 333, -ler, 270, - okulu, 332.
Ökül, 80.
Ökül alan, 71, 81.

Ömer Asım Aksoy, 26.
Öner, Celal (Başyaver), 111.

Paralel, 81.
Paralel çizgiler, 81.
Paralelkenar, 81.
Padişah, 83, 84, - iradesi, 200.
Panal, 31.
Pangaltı, 214.
Pantolon, 186.
Papadakis, 153.
Papaz, 129.
Para, 86, 124, 135, 182, 184, 215.
Paralel, 34, 39, 41, 52, 53, 54, 70, 71.
Paralel çizgi, 39, 42.
Paralelkenar, 31, 52, 57, 71.
Paris, 128, 129, 257, 284, - görüşmelcri, 128.
Park, 259.
Park Otel, 105, 111.
Parlamento, 135, 236.
Parti, 20-23, 111, 132, 156, 225, 248 257, 264 265, 291, - tüzüğü, 19.
Pasinler ovası, 163.
Paşabahçe, 288.
Pekarski, 188.
Pera Palas, 98, 122, 123, 124.
Petraf Paşa, 234.
Pi sayısı, 61, 62, 81.
Piramit, 34, 73, 75, 76, 81, -in hacmı, 81, -in iç yarıçapı, 75, 81, -in yanal alanı, 75, 81.
Piloğlu Çiftliği, 259.
Pirî Reis (Türk Amirali), 114, - konferansı, 115.
Pişva, 28.
Pittard, Eugène (Profesör), 147, 239, 240, 323.
Pittard, Helene, 323.
Piyade, 185, - taburları, 180.
Piyasa, 258.
Piyer, II. (Yugoslavya Kralı), 303.
Poligon, 49, 52, 54-56, 59-61, 67, 68, 75, 81, - açıları, 81, -lar, 34, 48, - merkezi, 81, -un dış yarıçapı, 81, -un iç yarıçapı, 81.
Polathane (Akçaabat), 256, 264.
Polemik, 304, 305.
Polis, 127, 191.
Politika, 112, 131, 165, 236, 237, - çare, 308.
Politikacılar, 329.
Polonez köyü, 288.
Ponsot (Fransız Sefir), 98, 113, 106.
Portakal bahçesi, 259.
Posta, 102, - pulları koleksiyonu, 228.
Prag, 320.
Pratik, - tedbir, 308, - vasıta, 206.
Pravda, 305.
Prehistorik (Tarihöncesi), 307, - arkeoloji kongresi, 297.
Prehistoryen bkz. Tarihöncesi çağlar uzmanı.
Prens, 93, 118, 210, 274, 279.
Prenses, 82, 280.
Prensip, 19, 21-23, 44, 48, 52, 56, 63, 66, 81, 144, 306, -ler, 236.
Program, 19, 31, 204, 205, 207, 243, 265, 283, 297, 328.
Proje, 227.
Projektör, 89.
Proktor, King, 233.
Propaganda, 109.
Protesto, 236.
Protokol, 280.
Pul koleksiyonu, 228.
Putperest, 163.
Pürüzma, 81, 34, 70-72, -nın hacmı, 72, -nın yanal alanı, 81, -nın yüksekliği, 81.

Radloff, 30, 190.
Rador Ajansı, 167.
Radyo, 119, 127.
Rakı, 310.
Recep Peker, 85.
Refah, 23, 91-95, 97, 118, 121, 125, 144, 151, 158, 161, 170-172, 192, 194, 208, 210-213, 218, 220, 222, 250, 273, 278, 282, 284, 285, 290, 303, 326, 334.
Refet Angın (Gelibolu Ortaokulu Tarih Öğretmeni), 332.
Refik Saydam (Sıhhiye Vekili, Doktor), 329.

Refit Halit Karay (Posta ve Telgraf Müdüri Umumisi), 102.
Reinhard, 85.
Rejim, 120, 204, 205.
Rejisör, 86.
Resim, 205, 228.
Rıfat Börekçi (Din İşleri Reisi), 224.
Rıhtım, 264.
Rıza Erten (Ziraat Siyasi Müsteşarı), 173.
Rıza Hançer, 255.
Rıza Şah Pehlevi (İran Şchinşahı), 161, 208, 280, 281, 285.
Riyaziye bkz. Matematik.
Rodaylant tavuğu, 261.
Roma, 162, 287.
Roman, - 167, gazeteleri, 165, 167.
Romanya, 94, 165, 167, - Kralı, 218, - lı gazeteci, 165, - milleti, 218, - milli bayramı, 218.
Roosevelt, Franklin D. (Amerika Birleşik Devletleri Reisi), 169, 228, 278.
Rönesans, 276.
Rumelihisarı, 333
Rumlar, 83, 162.
Rus, 308, - gemileri, 304, -İtalyan siyasi münasebeti, 308, -lar, 304, 305, 312, - Sovyet devleti, 310.
Rusya, 86, - donanması, 308, 310.

Sabiha Gökçen, 98, 99, 124, 216, 240, 272, 286.
Sabiha Sultan, 82, 83.
Sadabat Kasrı, 281.
Sadabad Paktı, 281, 282, 285.
Sadrazam, 101.
Sadri Maksudi (Profesör), 286.
Safa Özler (Adana Halkevi Başkanı), 157.
Saffet Arıkan (Maarif Vekili), 159, 206, 333.
Sahil şehirleri, 86.
Saim Ali Dilemre, 307.
Sakarya Muharebesi, 324.
Salih Bozok, 176, 292.
Salih M. Esat (Öğretmen), 286.
Salih Omurtak 238, 292.
Saltanat, 163.
Samanlık, 260.
Samsun, 176.
Sanat, 21, 86, 203, 205, 258.
Sancak bkz. Hatay.
Saniye, 37, 38.
Sanskritçe, 189.
Saray, 31, 32, 82, 84, 119, 122, 126, 127, 205, 228, 256, 276 328, 329, 332, 333.
Savarona, 124.
Savaş, 162, 167, 204, 262, 332, silahı, 124.
Saylav bkz. Milletvekili.
Seçim, 19, 336, - kanunu, 20.
Sefalet, 186.
Sekizgen, 49, 81.
Selanik, 83, 155, 199, 203, - Askeri Kulübü, 202, -Manastır yolu, 202, 204.
Selçuk, - bayrağı, 162, - devleti, 162, 163, - kümbeti, 163, -lular, 164, - meliki, 163.
Selim Bey (Ordu Talim ve Terbiye Şubesi Reisi, Şamlı Miralay), 200.
Semir Bay Rıfai, 234.
Senaryo, 82, 84, 85, 87.
Sentez kabiliyeti, 207.
Sera, 260.
Sergi, 227.
Serkldoryan, 102.
Sermayesizlik, 288.
Seyahat, 108, 111, 113, 119, 181, 182, 184, 195, 257, 264, 266, 329.
Sığır, 260, 261.
Sıhhat, 119, 224, 240, 285, 286.
Sıhhi, - düzen, 206, - tedavi, 119.
Sınıf, 23, -çeteleşmesi, 21, -sız halk, 256.
Sınır, 19, 185, 200, 230-233, 253, -lı hudutlar, 109.
Silindir, 81, -in hacmi, 81, -in yüksekliği, 81.
Sigara, 255, 288.
Siirt, 123.
Silah, 113, 188, 200, 201, 215, - arkadaşlığı, 299, -lı çatışma, 113, -lı kuvvetler, 311 313, 315, 322, -lı mücadele, 109, -lı vasıta, 313, 317.

Silahşor, 200.
Silâhşor Caddesi, 124.
Silifke, 259, - Tekir Çiftliği, 261.
Silindir, 34, 70, -in hacmi, 71.
Simental sığırı, 261.
Simeon (Tırnovo Prensi), 274.
Sin, 215.
Sinop, 254.
Sinüs (Ceyb), 188-191.
Siper, 89.
Sis (Şiir), 125.
Siyasal sınır, 19.
Siyaset, 124, 129, 131, 132, 135, 167.
Siyasi, - adam, 167, - görüş, 329, - hayat, 202, - mesele, 120, 280, - mevzu, 199, - münasebet, 308, - müşteşar, 173, - olay, 202.
Smetona, Anastas (Litvanya Cumhurbaşkanı), 158.
Soda ve gazoz fabrikası, 260.
Sofya, 236, 274, 297.
Soğuksu, 262, 267.
Sosyal, - düzenlik, 21, - örüt, 21, - özgenlik, 20.
Sosyalist, 236.
Sosyalizm, 186.
Sosyallık, 22.
Sosyete bkz. Toplum.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, 236, 237, 310, 311, - Dışişleri Halk Komiserliği, 236, - donanması, 310, - elçisi, 237, - hükümeti, 236, - Maslahatgüzarı, 304.
Sovyet Rusya, 310.
Söğüt çubuğu, 191.
Sömürge memurları, 108-110, 113.
Spor, 225, 256, - bayramı, 292, - elbise, 223.
Su, 35, - dağıtım şebekesi, 261.
Subay, 214, 265, -lar, 295.
Suisse, 115.
Sulama tesisatı, 261.
Sulh bkz. Barış.
Sundurma, 260.
Suriye, 101, 108-110, 113, 128, 135, 142, 200, 253, - Cephesi, 101, -Fransa antlaşması, 135, -liler, 236, -Makedonya, 187, - ordusu, 182, - Parlamentosu, 236.
Suudi Arabistan, 121.
Süleyman Şah, 163.
Süreyya Anderiman (Özel Kalem Müdürü), 31, 32.
Süs bitkisi, 260.
Süt fabrikası, 260.
Süvari, 179, 181, 182, 185, - Fırkası Kumandanı, 180, - kuvvetleri, 182, -ler, 162.

Ş.O. Alpkaya, 241.
Şair, 124, 125, 196, 199, 203, 204.
Şakir Kesebir (Edirne Mebusu, Ziraat Vekili), 246, 247, 328.
Şakir Paşa (Harbiye Nazırı), 102, 103.
Şalvar, 99.
Şam, 101, 179-182, 184, 185, 187, 200, 204, - Jandarma Kumandanı, 185, 186, - kütüphanesi, 201, -lı, 200, -Şemiskin yolu, 180.
Şarap imalathanesi, 260.
Şarkı, 128.
Şarki Ürdün, 279.
Şehir, 86, 89, 104, 155, 162, 248.
Şehit, 89, 163, 185.
Şemiskin, 180.
Şeref, 123, 129, 163, 176, 305.
Şerefli, 146, 214.
Şerefsiz, 84.
Şevket Bayraktar (İlkokul Öğretmenleri Toplantı Yönetim Kurulu Başkanı), 270.
Şiir, 124, 203.
Şirket, 85.
Şişli, 102.
Şövalye, 200.
Şövalye Çiftliği, 259.
Şükrü Kaya (Dahiliye Vekili, CHP Genel Sekreteri), 98, 108, 111, 119, 156, 225, 236, 248, 254, 262, 263, 288, 292, 295, 328.
Şükrü Saracoğlu (Adliye Vekili), 221, 236.
Şükrü Sökmensüer (Emniyet Genel Müdürü), 111.

T üçgeni, 69, 70.
Taban, 81.
Taarruz, 129, 185, 292, 304, 305, - hareketi, 215.
Taban, 31, 50, 52 57-59, 68-70, 72, 73, 75, 76.
Taban çemberi, 73, 74.
Taç, 222, 290.
Tahar Çiftliği, 259.
Tahlil kabiliyeti, 207.
Tahran, 161, 208, 280, 281.
Tahsin Bey, 328.
Tahsin Uzer (Doğu Vilayetleri Üçüncü Umumi Müfettişi), 248, 254-256, 262-267.
Taht, 121, 171, 220.
Talebe bkz. Öğrenci.
Tan, 165, 167, 174, 221, 236.
Tanrısal, 176.
Tanzimat, 205.
Tarama, 28.
Tarım, 23.
Tarih (historik), 19, 101, 102, 147, 162, 167, 175, 177, 191, 204, 205, 249, 262, 263, 281, 307, - bilgisi, 206, - hatırası, 144, -in meddi, 162, - kavramı, 333, - kitabı, 83, - kurumu, 227, 276, 283, 286, - kurultayı, 283, 333, - okyanusu, 162, - öğretmeni, 333, - sergisi, 329, - tezi, 297.
Tarihçi (historyen), 307, -ler, 297.
Tarihi, 187, - ev, 155, - gece, 256, - hakikat, 133, 200, - konferans, 283, - mevzu, 199, - olay, 199, - toplantı, 122.
Tarihöncesi, - arkeoloji kurulu, 297, - çağlar uzmanı, 307.
Tarsus, 259.
Tavuk, 261, - çiftliği, 261.
Tayyare (Uçak), 86, 124, 240, 272, 297, - birliği, 99.
Tayyare Cemiyeti, 240.
Teğet, 81.
Teorem, 81.
Teori, 81.
Terim, 81.
Tecavüz, 137, 305, 311.
Teğet, 31, 38, 55.
Tekerlek, 37.
Tekir Çiftliği, 259-261.
Tekir sığır cinsleri, 261.
Tekirdağ, 296.
Teknik, 206, - branş, 205, 207, - esaslar, 22, 205, - hadise, 86, - kabiliyet, 293, - kavramlar, 206, - tedbir, 308.
Teksas halkı, 169.
Telefon, 99, 101, 104, 111, 124, 126, 127, 136, 138, 144, 159, 230, 232, 239, 243, 257, 283, 302, 308, 313, 322, 327, 337, - haberleşmesi, 105, - tesisatı, 261.
Telcüt Lehçesi, 190.
Telgraf, 88, 93, 97, 98, 102, 104, 117, 119, 121, 141, 142, 145, 147-149, 153-155, 158, 160, 172, 174, 175, 177, 193, 195, 198, 208, 214, 216, 219, 221, 224-226, 231, 232, 236, 237, 241, 242, 254, 257, 262, 268, 271, 276, 277, 281, 282, 285, 287, 291, 297, 299, 300, 316, 335, - hattı, 263, -lar, 222, 223.
Telgrafhane, 263.
Telgrafname, 142, 149, 280, 281.
Temsil Akademisi, 85.
Tenkil harekâtı, 215.
Teodosyos, II., 162.
Teorem, 44, 78.
Teori, 78, 129, 297, 298, 307, 323, 324.
Teorik, 206, - vasıta, 206.
Terminoloji, 191.
Tersaçı, 41, 81, -lar, 42.
Tesisat, 259, 261.
Teşkilat, 207, 238, - merkezi, 111.
Teşkilatı Esasiye Kanunu, 318, 336.
Tevfik Fikret (Şair), 124, 125.
Tevfik Gür (Elazığ Halkevi Başkanı, Vali), 157.
Tevfik Rüştü Aras (Hariciye Vekili, Doktor), 98, 108, 111, 112, 119, 134-138, 141, 167, 198, 236, 237, 280, 295, 302, 304, 308, 310-318, 322.
Tez, 297.

Tıbbiye Mektebi, 186.
Tıp, 186, - bilgini, 276.
Tırnovo, 274.
Ticaret (Tecim), 23, 122, 123.
Ticarethane, 186.
Ticari, - anlaşma, 236, - çalışma, 257, - esaslar, 258.
Timur, 163.
Tiyatro, 85.
Tokyo, 211.
Top, 238, - arabası, 196.
Toplam, 32, 81.
Topçu bataryaları, 180.
Toplum (Sosiyete), 23, 205, 207.
Toplumsal mevzu, 199.
Toprak, 19, 35, 113, 163, 307, - bütünlüğü, 135, 142.
Toros yaylası, 201, 259.
Torpido, 313.
Tören, 234.
Trabzon, 245-249, 251-254, 256, 257, 262, 263, 265, 266, 321, - Belediyesi, 265, 267, - Halkevi, 265, 267, 275, 321, - halkı, 267, 271, - Krallıkları, 163, - seyahati, 264, -Erzurum yolu, 264, -lu, 262, -lular, 275, 321.
Traktör, 243, 261.
Trakya, 238, - demiryolu hattı, 104, - halkı, 294, - köylüsü, 294, -lılar, 294, - manevraları, 292, 295, 296.
Tren, 108, 111, 112, 203, 204, 328, 329.
Tuğrul Şah (Selçuk Meliki), 163.
Tunceli Tenkil Harekâtı, 215.
Turan, 162.
Turist, 85.
Tümey, 47, 52, 81, - açılar, 32, 46, 47, 81.
Tüccar (Tacir, Tecimer), 21, 23, 186.
Tüfek, 200.
Türev, 32.
Türk, 89, 128, 140, 163, 174, 225 239, 249, 307, - aileleri, 83, - âlemi, 122, - alfabesi, 307, - âlimi, 276, - asılları, 207, - aydınları, 152, 191, - bayrağı, 277, - beldesi, 162, - birliği, 162, 164, - birlikleri, 162, - buluşları, 201, - Çerkezleri, 182, - çocuğu, 206, 207, - çoğunluk, 113, - davası, 146, - delege heyeti, 139, - devleti, 19, 237, - dış politikası, 237, - Dil Bayramı, 335, - dil tezi, 297, - dilcileri, 188, - Dili Dersleri, 207, - dili, 147, 152, - doğu, 266, - dostları, 147, - dostluğu, 110, - duyguları, 206, - dünyası, 201, 321, - ekleri, 191, - eseri, 200, 201, 204, - filozofu, 276, -Fransız dostluğu, 133, 139, 144, - gazeteci, 165, - gençliği, 175, 177, - haysiyeti, 131, - hükümeti, 234, 236, 237, - ideali, 141, - ilim mensupları, 276, - inkılabı, 202, 276, - iradesi, 141, - kafası, 206, - kamuoyu, 126, 128, 144, 336, - kelimeleri, 152, - komutanı, 102, - köylüsü, 294, - kumandanı, 185, - kültürel çağları, 205, -ler, 75, 109, 132, 139, 147, 148, 162, 188, 200, 201, 236, 297, 298, 323, -lük, 89, 119, 133, 162-164, 176, 203, 240, - matbuat âlemi, 132, - matbuat erkânı, 305, - milleti, 102, 128, 132, 133, 144, 169, 175, 176, 203, 235, 265, 269, 294, - ordu mensupları, 204, - ordugâhı, 182, - ordusu, 200, 214, 299, -Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış, 283, - örgütü, 21, - politikası, 236, - posta pulları koleksiyonu, 228, - Rönesansı, 276, -Rus dost devletleri, 305, - sosyal örütü, 21, - sözü, 190, - süvarileri, 162, - şair, 203, - şerefi, 131, - tarih tezi, 297, - tarihi, 262, 263, 307, - temsilciler, 265, - terminolojisi, 191, - tezi, 126, - tıp bilgini, 276, - ulusu, 19, 20, 122, - ülküsü, 206, - varlığı, 174, - vatandaşı, 113, - vatanı, 177, 263, - yurdu, 294, - zabiti, 179, 186, - zekâsı, 206.
Türk Kooperatifçilik Cemiyeti Kongresi, 173.
Türk köylüsü Türk'ün efendisidir, 269.
Türk Maarif Cemiyeti Kurultayı, 251.
Türk Dil Kurumu, 147, 188, 191, 286, 335, - Arşivi, 152.
Türk Tarih Kurumu, 115, 205, 227, 276, 283, 286, - Kongresi, 227, 283, 286, 323, 328, 329, 332, 333, - Sergisi, 227.

Türk Dil Kurultayı, III., 31.
Türk Tarih Kurumu'nun Arkeolojik Faaliyeti, 283.
Türkçe, 28, 32, 123, 125, 127, 152, 188, 190, 191, 233, 297, - asıllar, 207.
Türkiye, 20, 86, 96, 105, 109, 110, 113, 119, 134, 141, 155, 163, 167, 175, 176, 195, 199, 202, 207, 208, 216, 228, 229, 234, 236-238, 247, 280, 281e, 301, 302, 310, 313, 315, 316, 319, 335, - devleti, 318, - donanması, 308, - hükümeti, 113, - kamuoyu, 144, -Fransa antlaşması, 135, -Fransa ilişkileri, 126, 129, 131, 132, 139, -Fransa vaziyeti, 108, -Suriye Daimi Hudut Komisyonu, 253, -Suriye Emlak Anlaşması, 253, -Suriye sınırı, 253.
Türkiye Büyük Millet Meclisi (Kamutay), 23, 87, 119, 125, 126, 149, 160, 201, 204, 247, 257, 268, 318, 319, 322, 327-331, 336, - seçimi, 19.
Türkiye Cumhuriyeti, 110, 128, 131-133, 143, 171, 197, 201, 207, 234, 258, 330, - ocukları, 203, - halkı, 21, - hükümeti, 116, 140, 142, 305, 306, - Kültür Bakanlığı, 206, 207.
Türkü, 256.
Türlü çeşit açılar, 45.
Tüzük, 22.
Tylers Mektebi infilakı, 169.

Uçaksavar topu (Tayyare dafi topu), 238.
UFA, 86.
Uludağ, 263, - Gecesi, 174.
Ulukışla, 112, -Ankara seyahati, 119.
Ulus bkz. Millet.
Ulus, 191.
Ulusal, - çalışma, 23, - ders, 207, - egemenlik ülküsü, 21.
Uluslararası antropoloji ve tarihöncesi arkeoloji kurulu, 297.
Uluslararası kongre, 297.
Ulusta Gençlik, 122, 123.
Umumi Harp bkz. Birinci Dünya Savaşı.
Uygurların tarihi, 307.
Uzam, 81.
Uzay, 31, 35, 81.

Üçgen, 31, 32, 48, 50-52, 59-60, 63, 68-70, 73, 75, 78, 81, 188, 191, -ler, 34, -in alanı, 81, -in tepesi, 81, -in yüksekliğei, 81.
Üçgen pürüzma, 71, 81.
Ülke, 237.
Ülkü, 199, 206, 207, - birliği, 19.
Ülkü Hanım, 98, 99, 240, 263, 279.
Üniforma, 163.
Üniversite, 119, 120, 146, 147, 276.
Ürdün, 279, - Emiri, 234.
Üretici, 288.
Üretim, 258, -i artırma, 259.
Üsküdar, 162.
Üsküdarbaba Kabristanı, 296.
Üst taban, 74.
Üst yarıçap, 74.
Üye, 153, 329, -ler, 160.
Üzüm, 160.

Vagon, 294.
Vakfıkebir, 256.
Vakit, 126.
Vapur, 267-270, 302.
Varsayı, 32, 87, 81.
Vasiyetname, 263.
Vatan (Yurt), 19, 22, 23, 124, 145, 164, 174, 204, 209, 239, 263, 264, 267, 277, 294, - hizmeti, 214, - şenliği, 175, - türküleri, 256.
Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, 179, 187.
Vatandaş, 19, 20, 88, 104, 113, 165, 166, 209, 225, 277, 262.
Vatanperver, 125.
Vecihe Kılıcoğlu (Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji Öğrencisi), 191.
Vedit Uzgören (Özel Kalem Müdürü), 111, 144.
Vergi, 181.
Veter, 188, 189.
Veto hakkı, 137.
Viitorul, 165.
Viyana, 213.
Vokal, 188.

Washington, 169, 228, 278.
Webster, 189.

Yamuk, 31, 52-54, 59, 60, 81, -un alanı, 81.
Yanal alan, 81.
Yarıçap, 81.
Yatay, 81.
Yatay çizgi, 81.
Yabancı, - delege, 296, - denizaltı, 305, - gemisi, 311, - hayvan, 258, - memleket, 336, - misafir, 296, - ordular, 177.
Yağmurbaba Çiftliği, 259.
Yahya Kemal Beyatlı, 127.
Yahya Sezai Uzer (Uzay) (Trabzon Valisi, Trabzon CHP Başkanı), 254, 255, 262, 271, 321.
Yakut lehçesi, 188.
Yalova, 259-261.
Yan yüzey, 70.
Yanal alan, 71, 73, 75.
Yanal yüz, 75.
Yanal yüzey, 71, 72.
Yangın, 219.
Yapı kooperatifi, 178.
Yarıçap, 31, 38, 55, 56, 62, 63, 74,-76, 188.
Yarıçapların küpleri, 77.
Yarım daire, 189.
Yarımada, 89.
Yat, 252.
Yatay, 31, 43, 44.
Yatay çizgi, 43.
Yavuz Selim, 254.
Yay, 31, 37, 38, 38, 44, 56, 81, 188-190.
Yayla, 259.
Yazar, 132.
Yedigen, 49, 81.
Yedek Subay Okulu, 214.
Yelken, 189.
Yenişehir Lisesi, 233.
Yerli, - atlar, 261, - ırk tavuklar, 261, - sığır ırkları, 261.
23 Nisan Bayramı, 209.
Yoğurt imalathanesi, 260.
Yoncalık, 259.
Yöndeş açı, 41, 42, 81.
Yugoslavya, 93, 118, 195, 210, 236, - milleti, 198, 210, 303, - ordusu, 198, - Kralı, 303.
Yunan (Elen), - donanması, 231, 308, - hava kuvvetleri, 231, - hükümeti, 231, - milleti, 95, 170, 231, - milli bayramı, 170, - ordusu, 231.
Yunanca, 152, 324.
Yunanistan (Elenler), 95, 170, 310, - Başvekili, 302.
Yunus Nadi Abalıoğlu (Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı), 105, 108.
Yurt bkz. Vatan.
Yurtta sulh, cihanda sulh, 144.
Yusuf Ziya Özer (Profesör), 297.
Yük arabası, 261.
Yüksek Ticaret ve İktisat Mektebi, 122, 123.
Yüre, 34, 76, 77, 81, -nin alanı, 81, - nin hacmi, 81, -nin yarıçapı, 81.
Yüzey, 31, 35, 36, 56, 70-72, 76, 77, 81.

Zabit, 179, 186, 200.
Zafer Bayramı bkz. 30 Ağustos Zafer Bayramı.
Zangoç, 124.
Zaza Gabor, 82.
Zekai Aydın, 305.
Zeki Bey, 216.
Zeynep Hanım, 240.
Zeytinlik 259.
Ziraat, 173, 243, 246, 247, 259, 328, - aletleri, 258, 260, - işleri, 261, - makineleri, 258, - programı, 243, - sahası, 258, - sanatları, 258, - usulleri, 259.
Ziraat Bankası, 288, 289.
Zirai, - alet, 261, - edevat, 261, - iktisat sahası, 258.
Ziya Naki Yaltırım (Doktor), 100, 286.
Ziya Paşa (Şair), 203-204.
Zonguldak halkı, 291.
Zübeyde Hanım, 83, 84.

KİTAP